P. H. KELDERMAN
Herkenbroekerweg 23
6301 EG Valkenburg
a/d Geul
04406 - 16055

Archaeologische Berichten

No 11

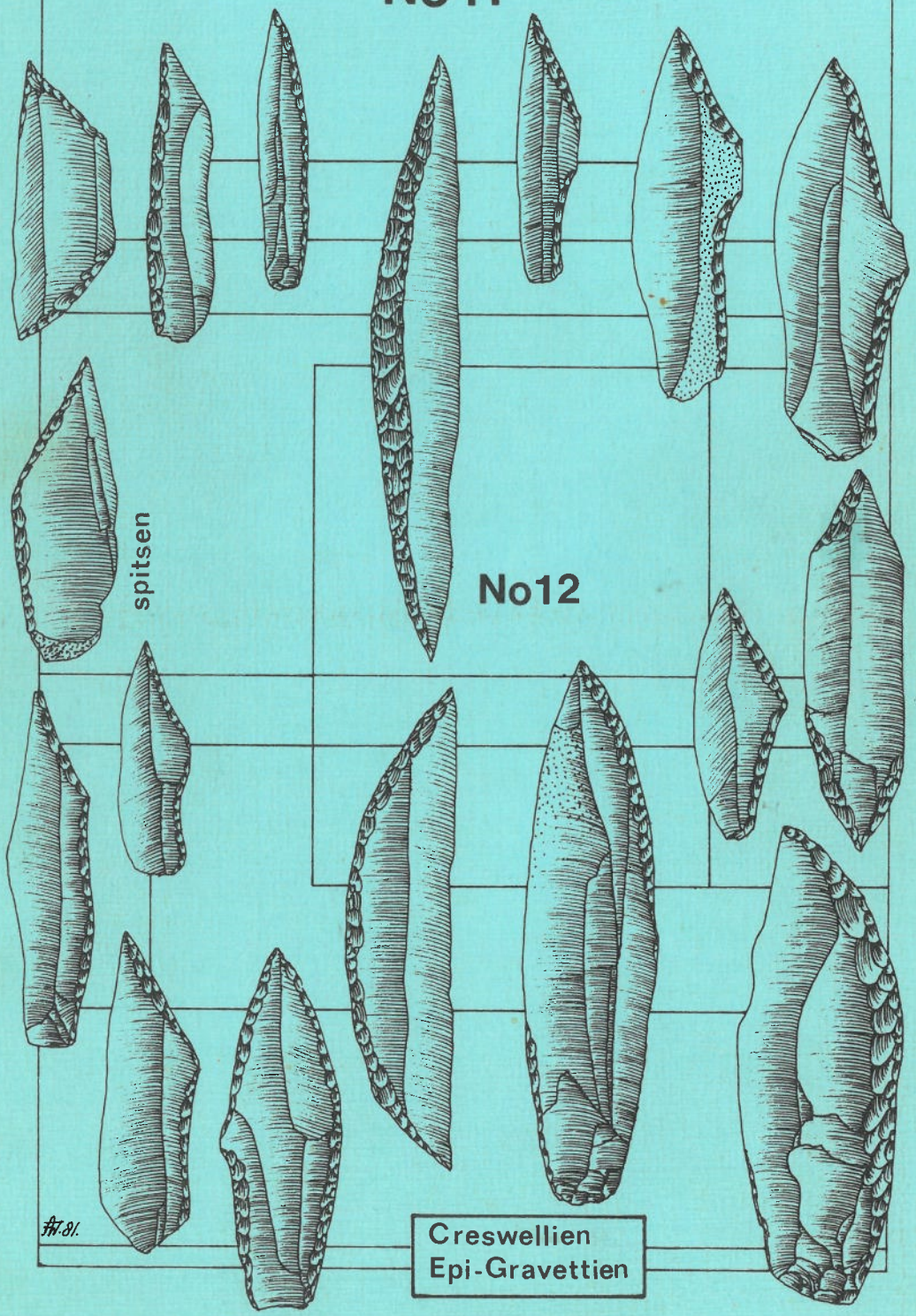

P. H. Kelderman.

ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN

No 11

No 12

ISBN : 90 70527 23 5

Redactie:

C.J.H.FRANSSEN
Bennekom.

A.M.WOUTERS
Lent.O.B.

STICHTING RAPPORTAGE
Postbus 485. Doetinchem.

No part of this book may be translated or reproduced in any form,by print, photoprint,microfilm or any other means without written permission from the publishers.

OMSLAG:

SPITSEN UIT DE CRESWELL-
COMPONENT van het
EPI-GRAVETTIEN.

STICHTING RAPPORTAGE

Postbus 485 - 7000 AL Doetinchem
Postgironr. 3957116
Register K.v.K. Arnhem S 046729

ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN

Wijze van bestellen:

Alle hieronder genoemde boekwerken kunnen worden besteld door storting van het overeenkomstige bedrag op giro 3957116 van Stichting Rapportage,PB 485 te Doetinchem. Men kan zich ook opgeven als vast abonné,in welk geval nieuwe nummers direkt na verschijnen worden toegezonden met acceptgirokaart.
Los-vaste lezers krijgen automatisch bericht als een nieuw nummer verschijnt.Zij kunnen dan bestellen met vooruitbetaling.

NIEUW: Nieuwe belangstellenden kunnen zich oriënteren over alle reeds verschenen nummers door bestelling van de INDEX,aangevuld met de INHOUDSOPGAVEN van de Nrs.1 t/m 10.Prijs:f 14.-

PRIJSLIJST:

Nr.	Jaar van verschijnen	Aantal pag.	Bijzonderheden	Prijs
1.	1977	33	fotocopie	15.-
2.	1978	59	fotocopie	22.50
3.	1978	61		17.50
4.	1978	77		17.50
5.	1979	93		17.50
6.	1979	143	3 kleurenfoto's	25.-
7.	1980	152	3 kleurenfoto's	27.-
8.	1980	168	4 kleurenfoto's	31.-
9.	1981	140	9 kleurenfoto's	30.-
10.	1981	136	9 kleurenfoto's	32.-
11/12.	1982	248	14 kleurenfoto's	61.-

INDEX	1981	28	10.-
INDEX inclusief Inhoudsopgaven Nrs.1 t/m 10			14.-
De Onderste Steen door Fred Vermeulen. 166 pag.1979			19.-

(Het groene boekje over verkrachting van recht en wetenschap).

De "Stichting Rapportage" stelt zich ten doel wetenschappelijke en culturele uitgaven zonder winstoogmerk mogelijk te maken.

INHOUDSOPGAVE DUBBELNUMMER 11/12 ARCH.BERICHTEN.

Van de Redaktie	3
Het Jong-Paleolithicum	5
Enkele Jong-Pal. vondsten uit de omg. van Anloo	28
Een Hamburg-Site bij Zuidwolde	38
Een vindplaats van de Hamburg-cultuur op de Ginkelse heide	50
Jong Pal. in meerdere componenten uit het Leudal	53
Ongebruikelijke Jong-Pal. vondsten uit Noordlimburg	93
Nogmaals het Limburgse Vroeg- en Laat-Jong-Pal.	104
Een mogelijk Vroeg-Jong-Pal. in Echt	109
Oproep van Hans Peeters	122
Twee "echt valse" vuistbijlen in het museum te Assen	122
Vindplaatsen van de Creswell-Component	122
Een Ahrensburgvindplaats uit Lerop	131
Terugblik op het archaeologisch onderzoek in de stuwwallen	138
Ergens gelezen in kranten en tijdschriften	172
Even afrekenen, Heren	181
Herbespreking en herbeoordeling van de Jong-Acheul-Sites Hoogersmilde en Hijken	182
Een noodzakelijke rechtzetting	204
Vondstmeldingen	225
Een late vondstmelding van drie bronzen en andere vondsten	241
Boekbesprekingen	244
APAN - Nieuws	246

VAN DE REDACTIE

Dit nummer XI-XII v.d."Archaeologische Berichten" is grotendeels gewijd aan het Jong-Paleolithicum van Nederland.Het leek ons daarom nuttig en logisch om een inleidend artikel aan de betreffende publicaties vooraf te laten gaan.Daarin zijn behandeld:de opeenvolging van de verschillende jongpaleolithische tradities en een summiere typologie.Het Solutréen is buiten beschouwing gelaten,omdat de kans uitermate gering is,dat deze traditie in Nederland zal worden gevonden.

De vele tientallen belangrijke nederlandse jongpaleolithische sites,die al vanaf de jaren vijftig aan de R.O.B. en het B.A.I. werden gemeld,zijn door deze instanties genegeerd,want er heeft practisch geen wetenschappelijk onderzoek plaats gevonden,of/ en er is zo goed als niets over gepubliceerd.Een niet meer in te halen en nooit meer goed te praten verzuim van de beroepsarcheologen.Hun belgische collega's hebben intussen hun aanvankelijke achterstand omgezet in een forse voorsprong.

Vondsten van het "Smildien",komen op steeds meer plaatsen aan het licht:Texel,Drenthe,Noord-Duitsland en Denemarken.Dit was voor ons de reden om een herbespreking en herbeoordeling aan de Jong-Acheuléen-Sites van Hoogesmilde en Hijken te wijden.

Na het "Symposion" voor alle beroeps- en amateurarcheologen te Assen op 19 maart 1982,georganiseerd door de werkgroep "Klaarheid over Vermaning",hebben wij er geen behoefte meer aan om nog eens terug te komen op de vele bewijzen voor de archeologische authenticiteit van de "Stenen" van Vermaning. De kans om deze kwalijke zaak alsnog op het rechte spoor te krijgen,werd door de gesubsidieerde archeologie werderom verspeeld.Alle aangedragen bewijzen worden moedwillig genegeerd om het prestige van een terzake onbekwame hoogleraar met diens assistent overeind te houden.
Er blijft daarom niets anders over dan alle kwalijke praktijken van de aanklagers en het "Openbaar Ministerie" aan de kaak te stellen:helder,duidelijk,voor eenieder verifieerbaar en nu zonder consideratie.Zij,die na ons komen,dienen exact te weten hoe sommigen in onze zogenaamde archeologische wetenschap en bepaalde"justitiële" - instanties,op een misdadige wijze gehandeld hebben in de "Zaak Vermaning".
In dit nummer van de "Berichten" zal ondermeer de "Hamburgcultuur" (veldkeien-cultuur) van Hoogersmilde ter sprake komen en de wijze waarop en de reden waarom Prof.G.Bosinski, beëdigd kroongetuige,bewust en onder ede dit door hem valselijk bedacht Jong-Paleolithicum in de rechtzalen bracht. Dit soort artikelen zullen vanaf heden in drie talen worden gebracht,zodat ook onze vele buitenlandse abbonees geinformeerd worden over dit internationale schandaal.

In het "Boek van de Maand:september 1981" en in de reizende tentoonstelling "Verleden Land",werden en worden onze ontdekkingen in de stuwwallen van Utrecht en Gelderland op een zodanige misleidende wijze gepresenteerd,dat wij ons verplicht voelen de geschiedenis van ons onderzoek integraal te plaatsen.Het "Stuwwallen-schandaal" is in feite slechts een gevolg van en een vervolg op de "Zaak Vermaning".In beide affaires werd de eer en goede naam van integere personen wetens en willens door het slijk gehaald.

In de nabije toekomst zal de redactie van de "Archeologische Berichten" worden uitgebreid met de heer H.B.Boer;hij zal zich onder meer belasten met de engelse samenvattingen van belangrijke artikelen.
Aangezien de gezondheidstoestand van de heer A.Wouters te wensen overlaat,zal hij zich niet meer voor de volle honderd procent als redacteur van dit tijdschrift kunnen inzetten.Hij blijft wel als redacteur werkzaam,doch dan voornamelijk als adviseur.Het vele tekenwerk,dat aanvankelijk uitsluitend en alleen door de heer Wouters werd verricht,is tendele overgenomen door de heren Pieter Dijkstra,Wim van Manen,Johannes Musch,Hans Peeters en Frans Somers.
Thans wordt omgezien naar een kundig en waardig opvolger van de heer Wouters,opdat het voortbestaan van de "Archaeologische Berichten" verzekerd is.
Hoe langer hoe meer blijkt,dat dit tijdschrift in een lang gevoelde behoefte heeft voorzien.Dit komt onder meer tot uiting in het steeds groeiende aantal abonnees.Het is van groot belang gebleken,dat de "Archaeologische Berichten" een onafhankelijk tijdschrift is,waarin de vrije meningsuiting zonder enige censuur is gewaarborgd.

Bennekom-Lent,juni 1982.

ERRATA:

In "Archaeologische Berichten" IX,pag.131,staat een vondstmelding van een middenpaleolithische "artefact-groep" uit Gasselte.Als ontdekker staat daar vermeld de heer K.LANTING.Dit moet zijn de heer K.LENTING uit Emmen.

In "Archaeologische Berichten" X dienen de volgende nummers te worden gewijzigd:
Pag.74: Ho.11 moet zijn V.8.Was als zodanig reeds gepubliceerd in "Arch. Ber." VII,pag.51 onder no.20.
Pag.73: Ho.9 en Ho.10 moeten zijn V.8.Waren als zodanig reeds gepubliceerd in "Arch.Ber." VII onder de no's 17 en 18.

HET JONG-PALEOLITHICUM

door

AD WOUTERS.

I. In dit No.XI-XII v.d."Archaeologische Berichten",komen meerdere artikelen voor,die refereren aan Jong-Paleo-culturen en hun specifieke artefactcomplexen.
Het leek ons daarom nuttig vooraf een korte inleiding te geven, die als algemene orientatie op te vatten is.

Het PALEOLITHICUM begon,toen het wezen dat wij "Homo"="Mens" plegen te noemen,intentioneel ging handelen.Het omvat het gigantische tijdbestek,dat ligt tussen deze "dageraad" van de mensheid (2.000.000 BX) en het verdwijnen van de laatste werkelijke rendierjagers aan het einde van de laatste-of Weichsel-(=Würm-) ijstijd (8000 BX).

De mens leefde van de jacht en wat de natuur hem gaf aan vruchten,kruiden en wortels.Hij was niet "honkvast",zocht de meest gunstige biotopen op,volgend flora en fauna doorheen glacialen en interglacialen,en zich geleidelijk verspreidend over de gehele bereikbare wereld.

Jong-Paleo

Het Paleolithicum wordt als regel verdeeld in:

Oud Paleolithicum	2.000.000-150.000 BX
Midden Paleolithicum	150.000-33.000 BX
Jong Paleolithicum	33.000-8000 BX

De jaartallen zijn variabelen.De grens tussen Oud-Midden-Paleolithicum schommelt bijvoorveeld mee met bepaalde "technieken" die in cultuurcomplexen kunnen opduiken (vgl. het Levallois, door Bosinski als zodanig normatief gesteld).
Het Jong-Paleo werd in het verleden meestal ingedeeld na ontdekkingen en inzichten,verkregen uit onderzoekingen in franse grotten....en benaamd naar de betreffende vindplaatsen.
De algemeen aanvaarde franse indeling:

Azilien
Magdalenien
Solutréen
Aurignacien
Perigordien

blijkt minder logisch en exact als aanvankelijk werd aangenomen.Bij recentere stratigrafische vergelijkingen van meerdere minutieus onderzochte grotcomplexen,bleek overduidelijk dat bepaalde "culturen" elkaar"overlappen",of zelfs enkele duizenden jaren contemporain waren.

*Zo is het Perigordien in meerdere grotten afwisselend aangetroffen met Aurignacien-lagen; werd er Proto-Magdalénien*gevonden,overdekt door Laat-Aurignacien,Proto-Solutréen en 4 lagen Solutréen.(*=Perig.VII)*

Een veel gebruikte indeling van het franse Jong-Paleo werd gegeven door Laville (1964).
A.Roussot gaf aan deze indeling een geologische context en redelijke "tijdschaal" mee,die wij als orientatie hierna weergeven.

Wij dienen hierbij te bedenken dat de franse fasering van de Weichselijstijd (Würm) veel gedifferentieerder is als bijvoorbeeld de veel in Nederland gebruikte indeling van Bisschops.
Wij hebben de vele "oscillaties" in Würm III en IV hier niet ingevuld.

Glaciaties	Data	Culturen		Fossiele mens
Würm IV	10.000	Azilien		*Rochereil*
	12.000	Magdalénien	VI.b VI.a V IV III II I 0	*Laug.Basse* *Chancelade* *Cap Blanc*
Interst. Würm III-IV	15.000			
	17.000	Solutréen	Laat- Boven- Midden Onder	*Roc de Sers*
Würm III		Proto-Solutréen		
		Aurignacien V		
	18.000	Proto-Magdalénien		*Pataud*
	20.000	Boven-Périgordien *(Gravettien)*	VI V.c *(Noailles)* V.b *(Elém.tronq.)* V.a *(Font Robert)* IV *(Gravette)* IV *(Fontenioux)*	
	25.000	Aurignacien	IV III II I 0	*Cro-Magnon* *Nigroides van Grimaldi*
	30.000			
Interst. Würm II-III		Onder-Périgordien *(Châtel-perronien)*	II *(des Cottés)* I *(Châtelperron)* 0	*Combe-Capelle*
	40.000			

Fig.1.

OVERZICHT van het JONG-PALEO in FRANKRIJK *(Naar A.Roussot)*

Met deze franse indeling is in ons land moeilijk te werken.Hier ontbraken de grotten,waarin de mens tijdens de felle koude perioden van het Boven-Pleniglaciaal (Würm III en Interstadiaal Würm III-IV in Frankrijk) kon verblijven.Mogelijk dat onder de hellinglössen van Z.Limburg nog ooit eens dergelijke onderkomens te voorschijn komen (vgl.de belgische grotten iets zuidelijker).
Toch is het niet denkbeeldig dat tijdens iets warmere oscillaties (wat weet men daar in ons land tussen 27.000 en 12.000 BX in feite van te vertellen ?) jongpaleolithische groepen vanuit het belgische Maasgebied of vanuit de Noordzeevlakte tijdens trektochten ons land bezochten. Op de meest westelijke-toen droog liggende-Noordzeevlakte,moet de zee een gunstige invloed op het klimaat hebben gehad,zodat een leefbare biotoop niet uitgesloten was.

Er zijn al meerdere aanwijzingen,die op een dergelijke sporadische bewoning in het Vroege Jong-Paleolithicum wijzen.

Op "De Hej" in St.Geertruid zijn een viertal bijzonder zwaar gepatineerde spitsfragmenten gevonden,die tot het echte "Perigordien"(Gravettien) kunnen behoren.

Vindplaats: "De HEJ".

Collectie: S.Hutschemakers.

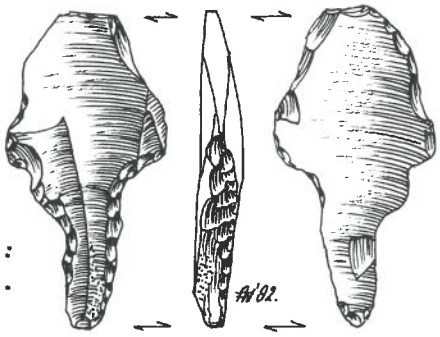

Grijze silex met zware vermiculé-patina,afgesleten ribben,krasjes en silicaglans.
De punt is prehistorisch gebroken en mogelijk bijgeretoucheerd.

FONT ROBERT-SPITS

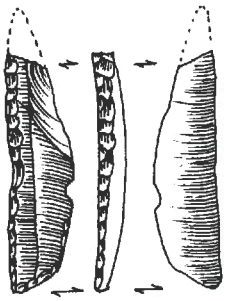

Vindplaats:"De HEJ".
Collectie: H.Nelissen.
Grijze translucide silex met blauwige kleurpatina en silicaglans.

GRAVETTESPITS

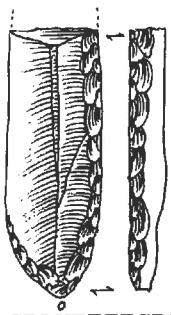

Vindplaats:"De HEJ"
Collectie: J.Thissen,thans B.A.I.
Vuil-witte kleurpatina en silicaglans.

GRAVETTESPITS *Fig.2.*

Opmerkelijk,dat op deze vindplaats tot nu toe geen enkele typische Jongpaleo-schrabber of steker gevonden is,die op een "site" zou kunnen wijzen.Het is niet onmogelijk dat deze jachtinventaris achtergelaten is door jongpaleolithische jagers,die hun verblijven in limburgse of belgische grotten hadden.

Voor andere vondsten:Zie "Arch.Ber" No.8,pag 155. en het artikel van J.Driessens in dit nummer.Zie ook J.E.Musch,"Arch.Ber" 8,pag.113.

II. HET EPI-GRAVETTIEN-COMPLEX (E.G.C.).

A. De artefacten van het Jong-Paleo kunnen we verdelen in werktuigen behorend tot de JACHTINVENTARIS en deze gebruikt voor andere werkzaamheden (o.a.HUISHOUDELIJK gebruik).
Daar de jongpaleolithische mens op de eerste plaats jager was,is zijn jachtinventaris bijzonder indicatief bij het bepalen tot welke component van een bepaald cultuurcomplex hij behoorde.
Opmerkelijk is het nu,dat nagenoeg alle jongpaleo-componenten vuurstenen "spitsen" hebben,die vervaardigd zijn door meestal eenzijdige laterale drukretouche op perfecte rechte klingen.
Ze behoren tot de zogenaamde "GRAVETTEREEKS".
Sommige hebben rechte "ruggen";andere zijn gebogen of hebben een knik of een kerf.
Al vanaf het Onder-Périgordien I (Châtelperronien)vóór 30.000 BX,zijn deze spitsen (in andere gevallen "messen")in gebruik.
In het eigenlijke Aurignacien verdwijnen deze typen om plaats

Epi-Gravettien.

te maken voor benen spitsen (basaal gespleten of gevorkt).
In het echte Gravettien=Boven-Perigordien (mogelijk van oostelijke origine?),blijken de vuurstenen spitsen uit de Gravette-reeks,al dan niet aangevuld met gesteelde spitsen,weer in overvloed aanwezig,terwijl het aantal"typen" bijzonder volledig wordt.In de type-locatie "La Gravette" zijn welhaast alle spitstypen in alle variaties van grootte terug te vinden.(Vgl.Lacorre, 1960).

Opm.Niet alle spitsen kunnen als "Jachtwapen" opgevat worden.Uit "microwear" onderzoek is gebleken dat sporadisch,spitsen gevonden zijn met sporen van gebruik op huiden (Leer?).

In het Solutréen komt er een bijzondernieuw element in het Jong-Paleo in de vorm van bladspitsen en andere artefacten die van een prachtige oppervlakteretouche voorzien zijn.Over de herkomst van dit uitzonderlijk fenomeen willen we hier niet verder ingaan.

In het opvolgend Magdalénien bestaat de jachtinventaris weer uit vuurstenen spitsen uit de"Gravette-reeks",aangevuld met harpoenen vervaardigd uit rendiergewei.In dit Magdalénien neemt het gebruik van benen en hertshoornen werktuigen belangrijk toe.De"klingen-techniek",die in de vorige Jong-Paleo-voorkomens bijzonder verfijnd werd,bereikte in het Magdalénien zijn grootste perfectie.
Ook in de Epipaleolithische componenten: Romanellien,Azilien,Valorguien,Creswellien,Tjongerien,"Federmesser",Tarnovien etc. blijken de spitsen uit de "Gravette-reeks" nog steeds in een groot percentage en in welhaast alle typen aanwezig.
Om verwarrende namen als "Federmesser-culturen";"Penknife-Point-Phase" etc. in een beter geheel te plaatsen,zouden wij al de Epipaleolithische componenten met een "jacht-inventaris" uit de "Gravette-reeks" willen onderbrengen in een "EPI-GRAVETTIEN-COMPLEX"(E.G.C.),dat in tijd te plaatsen is tussen 13.000 BX en 7000 BX en in ruimte zich uitstrekt over een groot deel van Europa vanuit het Dniestr-gebied in Rusland tot Engeland en mogelijk grote delen van de toen droogliggende Noordzeevlakte.
Bij nadere benaming zou men dan bijv. kunnen spreken van "Creswell-component" van het Epi-Gravettien;Meer-variant van de "Tjonger-component" uit het Epi-Gravettien etc.
Opmerkelijk is het aanwezig blijven in de "ambachtelijke" en "huishoudelijke"werktuig-inventaris van vele stekertypen.De korte schrabber verdringt geleidelijk aan de lange klingschrabber.

In W-Europa is er geen continuiteit in de opeenvolging van de complexen die spitsen uit de "Gravette-reeks" voeren.(Vgl.de hiaten ? tussen Onder-Périgordien (=Châtelperronien) en Boven-Périgordien (=Gravettien s.s.);en tussen Gravettien en Epi-Gravettien.In feite is het Magdalénien echter evenzeer een jachttraditie met de Gravette-jachtinventaris.
We dienen in W-Europa echter wel te bedenken dat de chronologie nog te exclusief werd opgesteld in relatie tot goed in stratigrafie liggende lagen in grotten.De mens zoekt per definitie pas in uiterste koude de grotten op.Te weinig is er bijv. in Frankrijk nog gedaan aan onderzoek van sites buiten de grotten.Mogelijk kunnen opgravingen als bijv.Pincevent, ook nog eens antwoord geven op de vele vraagtekens die er nog steeds bestaan over mogelijke gelijktijdigheid en opeenvolging van de vele componenten uit het grote "Gravettien-complex".

In Z-Europa zijn er gebieden waar het Magdalénien nagenoeg niet is doorgedrongen en waar de "Perigordien-Gravettien-traditie" is blijven voortbestaan tot in het Mesolithicum. In Italië is dat het "Grimaldien-Romanellien "; in Spanje, zuidelijk van Asturië en Catalonië is dat eveneens een vorm van het Epi-Gravettien.

Interessant zijn in dit verband de opgravingen van Chinchon (Vaucluse) in l'Abri No.1 (Vgl. Paccard, 1961 en 1964; Livache 1976), waar in Böllingafzettingen, twee concentraties boven elkaar lagen van een Tardi-Gravettien. Hierboven (Dryas II) lag een "Epi-Gravettien", dat met zijn atypische kerf- en steelspitsen enige overeenkomst had met onze Havelte-Groep (HamburgIII). Dit Epi-Gravettien was afgedekt door een Magdalénien VI. Hierboven lag een ongestoorde Allerödlaag met het klassieke AZILIEN.

COUCHE	OUTILAGE DE BASE	CULTURE	CLIMATOLOGIE
			Dryas récent
7 8 9	Harpon à perforation basale	Azilien	Alleröd
10 12 13 14 15 16	Pointes à dos courbe et lamelles à dos Harpon à un rang de barbelures Lamelles à dos Pointes à cran et pédoncules	Magdalénien terminal Magdalénien VI Epi-Gravettien	Dryas II
17 18	Pointes à face plane Pointes à cran Sagaie	Tardigravettien Tardigravettien	Bölling
19 24	Sagaie à biseau	Tardigravettien ?	Dryas I

Fig.3.

Laat-Jong-Paleo

ABRI No.I de Chinchon (Uit: M.PACCARD, 1976). Vereenvoudigd.

Dit Tardi- en Epi-Gravettien van Chinchon I, werd door Escalon de Fonton (1975) echter tot het Magdalénien VI.a en VI.b gerekend. Ook hier weer een zich afzetten tegen de term Epi-Gravettien.

In Oost-Europa is het Gravettien veel duidelijker te vervolgen tot aan het einde van het Paleolithicum.
Phase IV van het Oostelijk-Gravettien (= Epi-Gravettien na 9000 BX; vgl. P.Phillips, 1980) loopt parallel met het Magdalénien van West- en Centraal-Europa.

J.Verheyleweghen (1956), heeft al eens een poging ondernomen om de epipaleolithische voorkomens met spitsen uit de "Gravettereeks" tot het Perigordien te rekenen. Men is hem daarin niet gevolgd. Toch waren vele punten van zijn uitvoerig betoog het overwegen waard geweest. Op de rol die de bewoning van de Noordzeevlakte gespeeld KAN hebben bij de beoordeling van het Epi-Gravettien, zal door de heer J.Driessens en ondergetekende nog teruggekomen worden. *(Voor Epi-Gravettien: Zie verder pag.80.)*

II. HAMBURGCULTUUR
B.

De Hamburgcultuur,die in ons land tot boven de grote rivieren beperkt bleef,heeft hier als jachtinventaris slechts kerfspitsen en atypische steelspitsen achtergelaten.
Bij de bekende opgravingen van Alfred Rust bij Meiendorf (Hamburg),zijn ook harpoenen geborgen.
In het jongste(?) Hamburgien (Hamburg IV=Teltwisch-Gruppe),komen er bij de kerf-en steelspitsen ook spitsen uit de "Gravettereeks" bij (Vgl.foto op pag.45 van dit No.XI).Dit duidt mogelijk op contacten met het Epi-Gravettien.

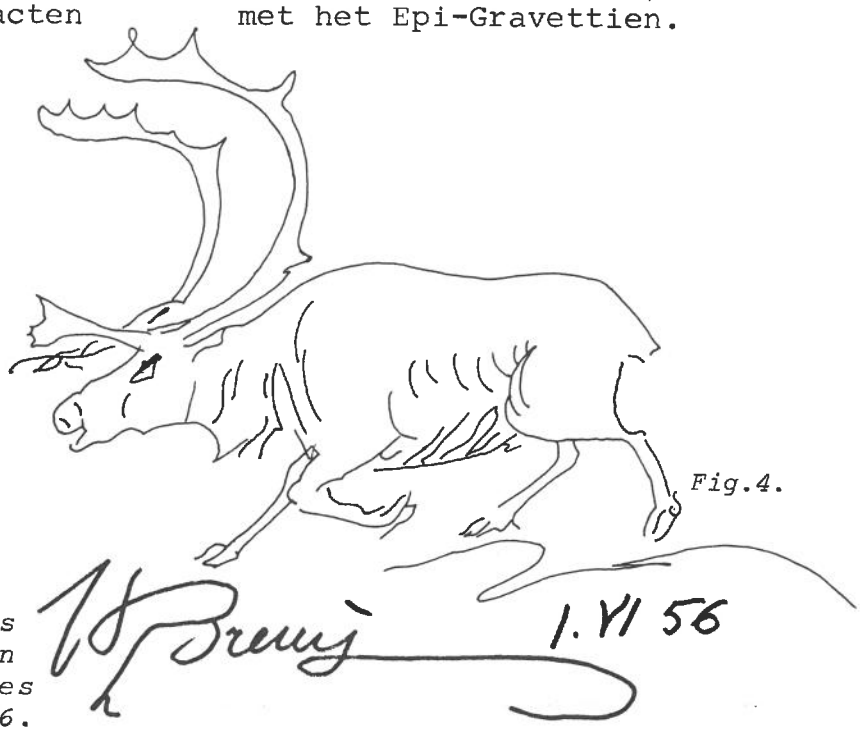

Fig.4.

RENDIER.

Getekend door Prof.Henri Breuil,tijdens een bezoek aan schrijver dezes op 1 juni 1956.

Het rendier (Rangifer tarandus) was het voornaamste jachtwild van de mens uit het Hamburgien en Ahrensburgien.

Het Hamburgien wordt algemeen tot het Magdalénien gerekend,al is de samenhang met een bepaalde facies niet erg duidelijk.
Bohmers (1960) zag veeleer een relatie met het zuidwestelijk- en zuidelijk Magdalénien,dan een herkomst uit oostelijke richting.Hij wil het Hamburgien echter niet in het Magdalénien IV, V of VI plaatsen.
Nadere bijzonderheden over het Hamburgien,zijn te vinden in meerdere artikelen in dit No.11 en in "Arch.Ber."No.7 (Baas en Veen,1980).

II. AHRENSBURGCULTUUR
C

Ook over de Ahrensburgcultuur is al meerdere malen geschreven in dit tijdschrift (Wouters,1980;1982).
Het representeert de laatste phase van het Jong-Paleo in ons land en is een der componenten van het grote "Tanged Point Technocomplex" (T.P.T.).
Een zeer interessante studie,van de hand van Nico Arts en Jos Deeben,over de grote Ahrensburgvindplaats VESSEM (N.Br.),verscheen onlangs als deel XX van de "Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem": "Prehistorische Jagers en Verzamelaars te

Vessem:Een Model."
De jachtinventaris van de "Ahrensburger-Rendierjagers" bestond uit vrij kleine steelspitsen van het "Ahrensburg-type",B-spitsen en Zonhovenspitsen.Harpoenen uit rendiergewei werden opgegraven door A.Rust in Stellmoor bij Hamburg.

Een "Zackenharpune,type Stellmoor III"en een spitsfragment van een harpoen werden in 1953 geborgen in Linne (L).(Wouters,1955;1980).Deze vindplaats ligt niet ver verwijderd van de Ahrensburg-site Montfort I.

Het aantal vindplaatsen van deze cultuur is beperkt.Ze liggen voornamelijk beneden de grote rivieren.Er komen echter steeds meer aanwijzingen,dat ook ten Noorden van de Rijn (Gelderland, Overijsel en Drenthe) sporen van deze T.P.T.-component aanwezig zijn.

III.TYPOLOGIE van het JONG-PALEO.

Als hulp bij de determinatie van jongpaleolithische artefacten geven wij hierna een beknopt overzicht van de voornaamste "TYPEN",behorend bij de jacht-ambachtelijke-en huishoudelijke inventaris van deze culturen.

III.JACHTINVENTARIS:

A. De lithische jachtinventaris van het Jong-Paleo,bestaat uit spitsen van uiteenlopende vorm,die meestal uit rechte klingen gemaakt werden.Ze werden als speerpunt of pijlpunt gebruikt. Sommige "punten of spitsen" vooral deze uit het Laat-Mousterien (Abri-Audi- en Châtelperronspitsen) en Onder-Perigordien behoren waarschijnlijk tot de ambachtelijke- of huishoudelijke "toolkit".

a.Spitsen uit de Gravettereeks:

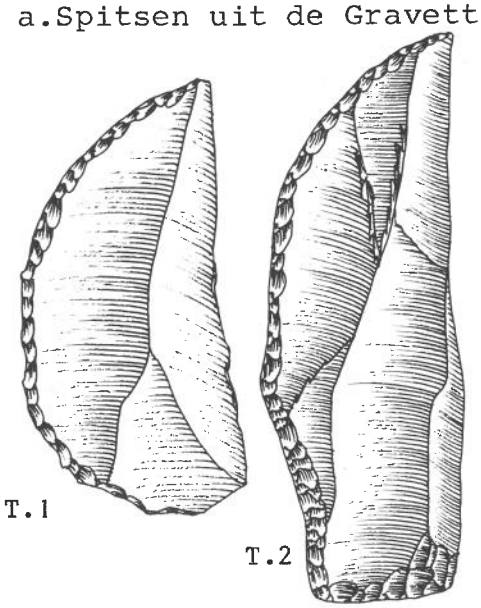

Abri-Audi spitsen

T.1:Les Eyzies (Laat Mousterien)
T.2:Geldrop (Ned) (Ahrensburgien)
Deze spitsen zijn zeer zeker messen geweest.Ze zijn al bekend uit het Midden-Paleolithicum.Ze zijn echter ook nog sporadisch aanwezig in Epi-Gravettien-Complex.

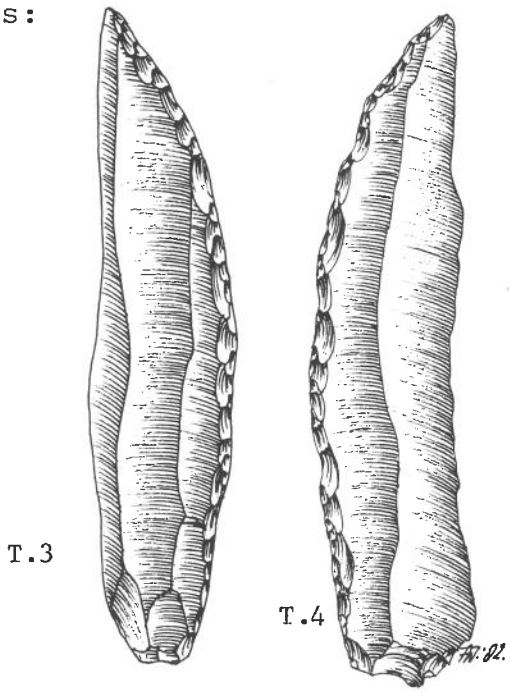

Châtelperronspitsen

T.3:Les Eyzies(Boven Perigordien= Gravettien).
T.4:Heithuizen (Ned) (Gravettien)
Ook deze spits is nog sporadisch aanwezig in het Epi-Gravettien.

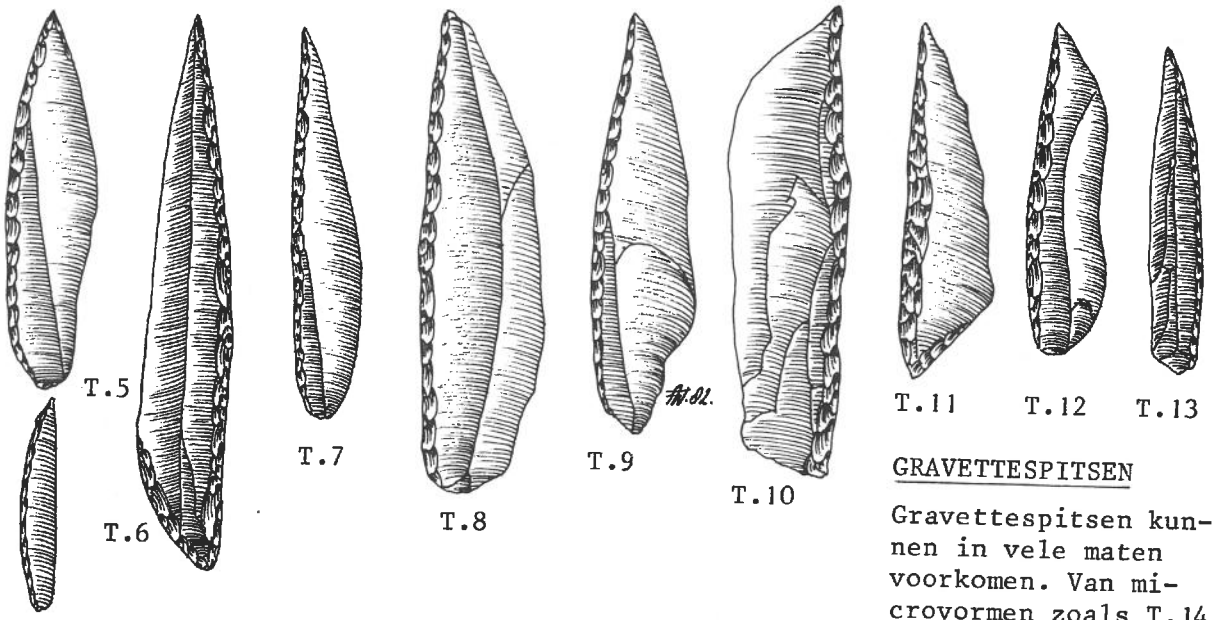

GRAVETTESPITSEN

Gravettespitsen kunnen in vele maten voorkomen. Van microvormen zoals T.14 tot macro's als T.15 en T.16 toe.In vele gevallen zijn het vrij slanke spitsen met een vrij rechte afgedrukte rug.De punt van de spits ligt meestal ongeveer op de as van het artefact.Deze spitsen komen voor van het Gravettien (Boven-Perigordien) tot het Magdalénien;ze komen echter-meestal minder slank-ook nog voor in de vele componenten van het Epi-Gravettien.

T.5-T.7 en T.14:Abri de la Madeleine (Tursac,Fr.) (Magdalénien).
T.8:Budel II (Ned.);(Epi-Gravettien-"Tjonger").
T.9:Echt M.3 (Ned); (Magdalénien ?).
T.10:Horn-Haelen (Ned.);(Epi-Gravettien-"Tjonger").
T.11:Heithuizen (Ned.);(Tardi-Gravettien ?).
T.12-T.13:Neer (Ned.);(Epi-Gravettien-"Creswell").
T.15:La Gravette (Bayac,Fr.);Gravettien.
T.16:Oirschot (Ned.);(Gravettien?).

TJONGERSPITSEN

Deze spitsen zijn in feite kleine Châtelperronspitsen (Micro-Châtelp.)

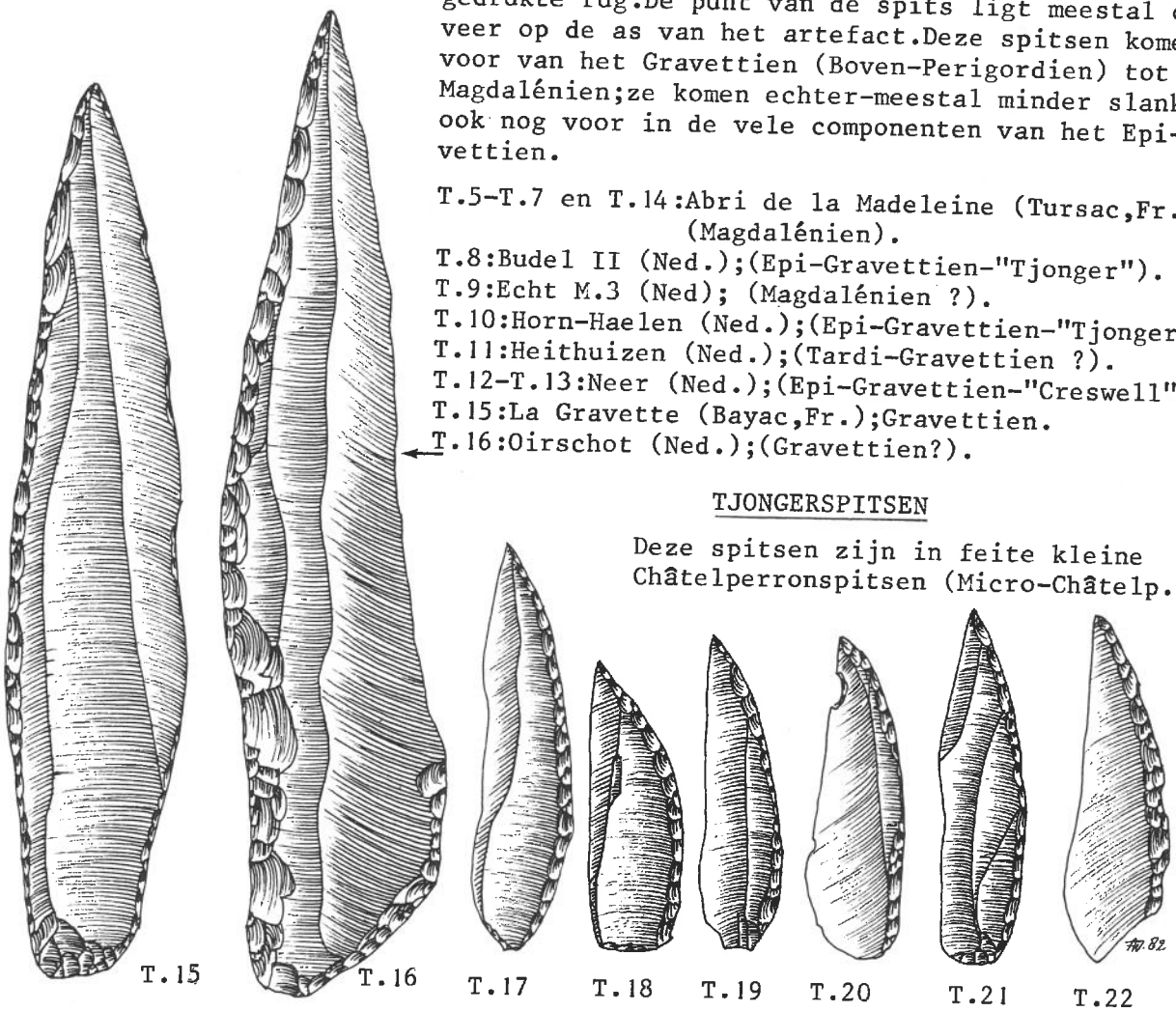

De grens tussen Tjongerspits en Châtelperronspits ligt bij 5 cm.Ook op sites als La Gravette;La Madeleine;Châtelperron etc (Fr.) komen deze Micro-Châtelp.spitsen (Tjongerspitsen) voor.De afgedrukte rug is uitgesproken gebogen.T.17-T.18:Drunen III(Ned.);(Epi-Gravettien-"Tjonger"). T.19:Budel II(Ned.);(Epi-Grav.-"Tjonger").T.20-T.21:Heithuizen(Ned.); (Tardi-Gravettien?).T.22:Budel II (Ned.);(Epi-Gravettien-"Tjonger").

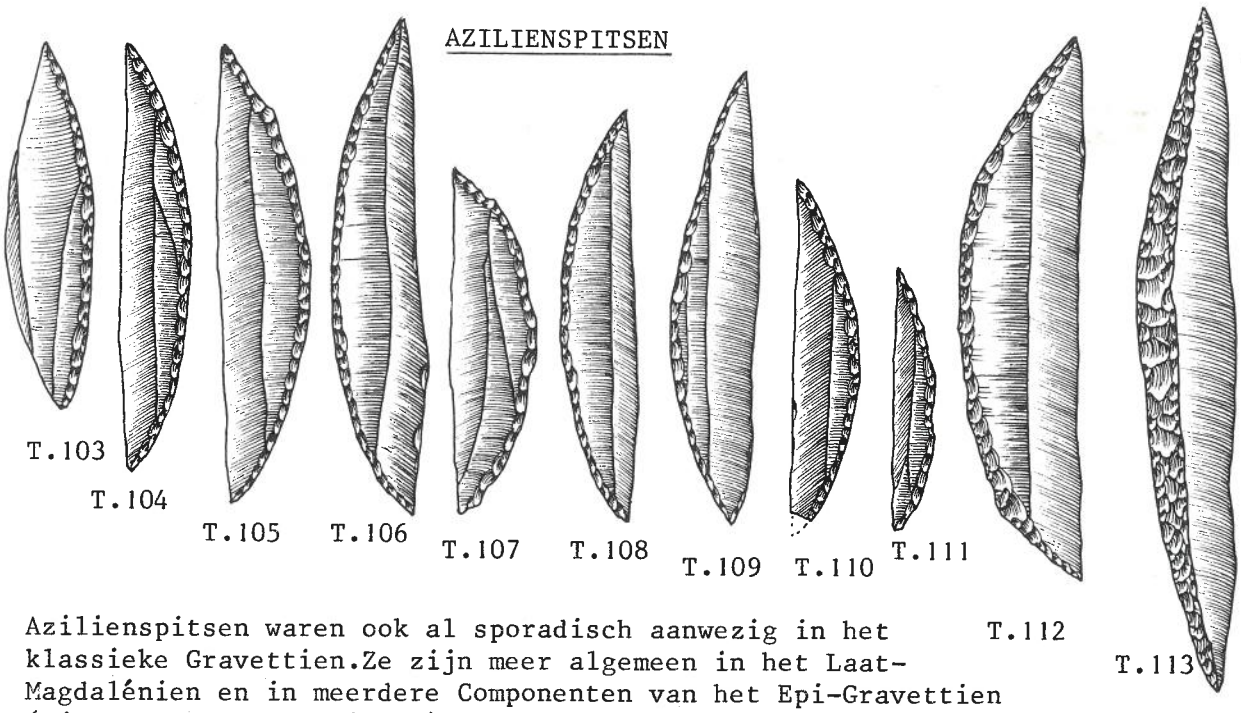

Azilienspitsen waren ook al sporadisch aanwezig in het klassieke Gravettien.Ze zijn meer algemeen in het Laat-Magdalénien en in meerdere Componenten van het Epi-Gravettien (Tjonger,Creswell,Azilien).
T.103:La Gravette (Fr.);Klassiek Gravettien.
T.104 en T.105:Gouy (Fr.);Laat Magdalénien.
T.106:Aveline's Hole (Eng.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.107:Andernach (Dld.);Magdalénien.
T.108:Bourdeilles(Fr.);Azilien-Component van het Epi-Gravettien.
T.109:Nederweert(Ned.):Tjonger-Component A van het Epi-Gravettien.
T.110 en T.113:Neer II(Ned.);Creswell-Component van het Epi-Gravettien.
T.111:Budel II (Ned.);Tjonger A-Component van het Epi-Gravettien.
T.112:Lommel (Belg.)I.C.;Creswell-Component van het Epi-Gravettien.

SIEGERSWOUDE II. CRESWELL-Component van het EPI-GRAVETTIEN.

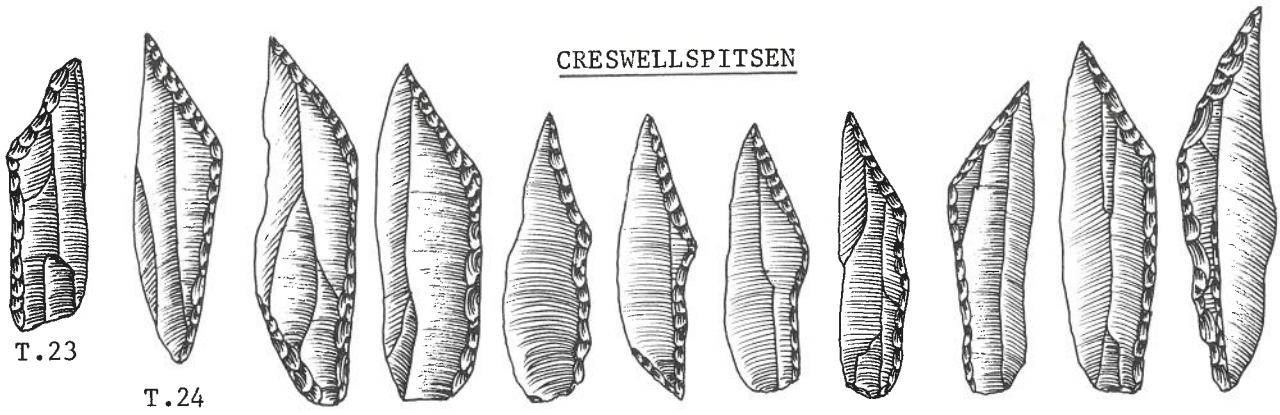

De CRESWELLSPITS is een "Tjongerspits" met een éénmaal geknikte rug.Meestal ligt deze knik boven het midden van het artefact.
Deze typische spits komt al voor in het klassieke Gravettien (Boven-Perigordien);het Magdalénien en het Tardi-Gravettien.
Het meest algemeen is deze spits in de "CRESWELL-Component"van het Epi-Gravettien.Sommige Creswellspitsen laten een overgang zien vanuit de kerfspits (vgl.T.28).
T.23:La Madeleine(Fr.);Magdalénien
T.24-T.25:La Gravette (Fr.);Klassiek Gravettien.
T.26:Gough's Cave (Eng.);Creswell-Component van het Epi-Gravettien.
T.27:Heithuizen (Ned.);Tardi-Gravettien?.
T.28 en T.32:Budel II (Ned.);Tjonger-Component van het Epi-Gravettien.
T.29-T.31: Neer II (Ned.);Creswell-Component van het Epi-Gravettien.
T.33:Drunen I.B.(Ned.);Creswell-Component van het Epi-Gravettien.

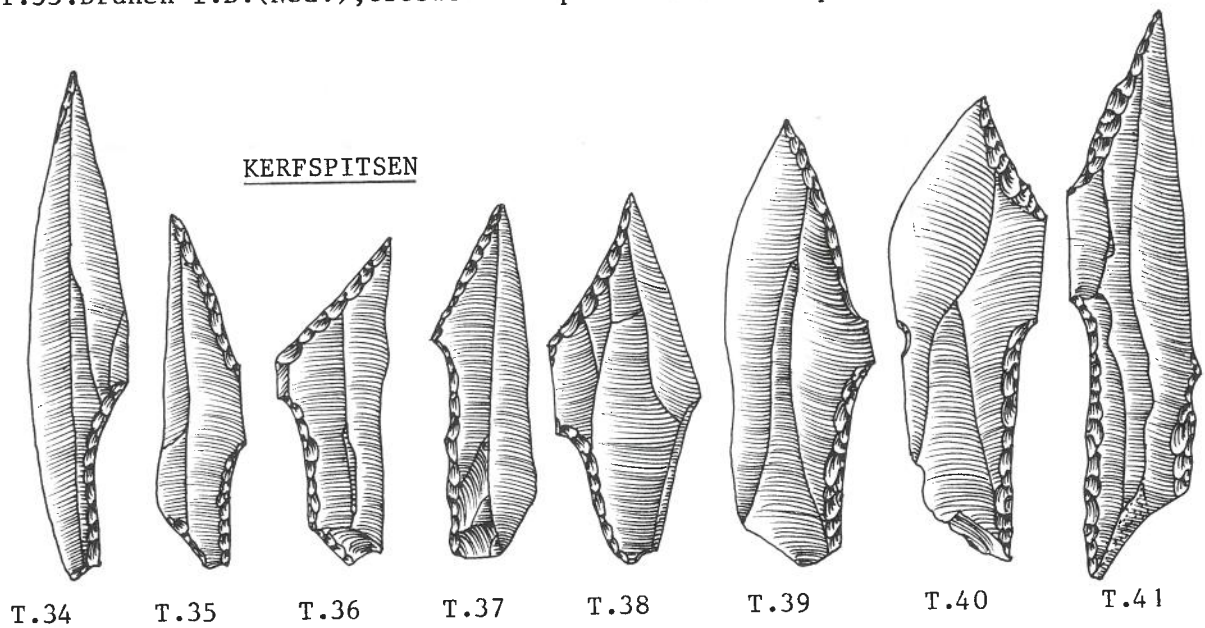

De meeste kerfspitsen hebben een kerfretouche,die de retouche van de punt van de spits niet raakt.Soms gebeurt dit wel (zie T.37).De spits lijkt dan veel op een Creswellspits.De spitsen uit het Epi-Gravettien (T.36-T.41) zijn minder slank dan deze uit het Magdalénien (en Hamburgien) Zie volgende pag.

T.34-T.35:La Gravette (Fr.);Klassiek Perigordien =Gravettien.
T.36:Gough's Cave (Eng.): Creswell-Component van het Epi-Gravettien.
T.37:Budel II (Ned.);Tjonger-Component van het Epi-Gravettien.
T.38-T.39:Neer II (Ned.);Creswell-Component van het Epi-Gravettien.
T.40-T.41:Heithuizen (Ned.);Tardi-Gravettien ?.

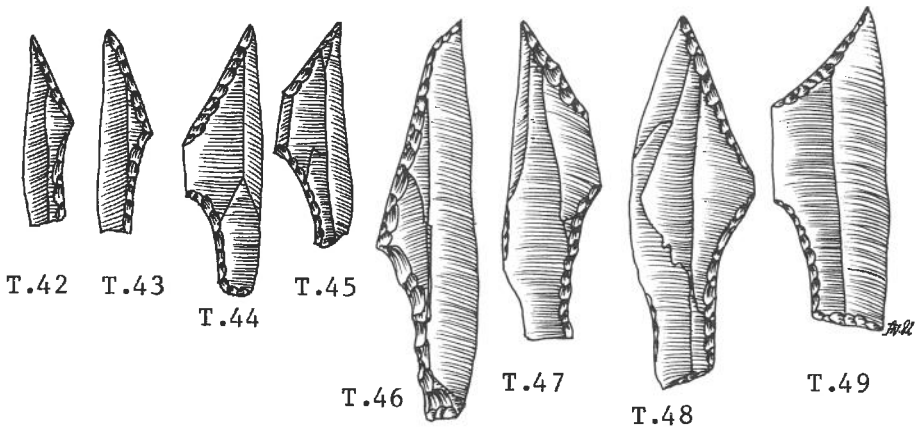

KERFSPITSEN II.

In de Hamburgcultuur komen zowel kerf-als steelspitsen (=Haveltersspitsen) voor;maar ook overgangen tussen beide soorten spitsen.

T.42-T.43:La Madeleine (Fr.);Magdalénien.
T.44: Stellmoor(Dld); Hamburgcultuur.Type-vindplaats.
T.45-T.46:Ureterp (Ned.):Hamburgcultuur (Opgraving Bohmers).
T.47-T.48:Ureterp II (Ned.);Hamburgcultuur (Oppervl.vondsten).
T.49:Buinen (Ned.);Hamburgcultuur.

STEELSPITSEN I

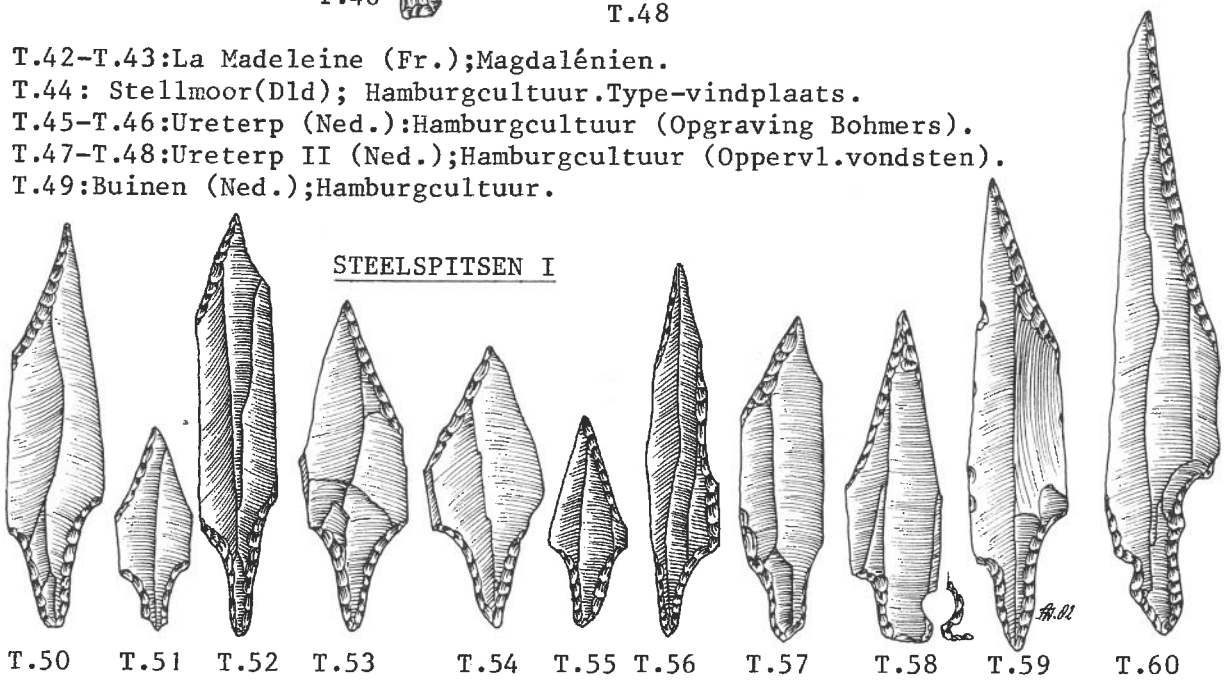

Ook steelspitsen komen al voor in het vroege Jong-Paleo (Gravettien).Ze worden verder aangetroffen in het Solutréen,Magdalénien,Tardi-en Epi-Gravettien,Hamburgien en de componenten van T.P.T.
De Ahrensburg-steelspits (T.50-T.55) is meestal klein.Grotere exemplaren als T.50 en T.52 zijn uitzonderlijk.
De steelspitsen van het Haveltertype (Hamburg III en IV) hebben een relatief korte steel.Vaak is er een (of meer) extra kerf (kerven) tegenover de hoofdkerf (vgl.T.58 en T.60).
T.50-T.51:Stellmoor (Dld);Ahrensburgcultuur (Opgraving A.Rust).
T.52-T.55:Vessem (Ned.);Ahrensburgcultuur.
T.56:Grotte de la Salpêtrière (Fr.);Salpêtrien.
T.57:Chinchon I (Fr.),Niveau 15; Epi-Gravettien.
T.58-T.59: Havelte (Ned.);Hamburgien III.
T.60: Wijnjeterp (Ned.);Hamburgien III.

STEELSPITSEN II.

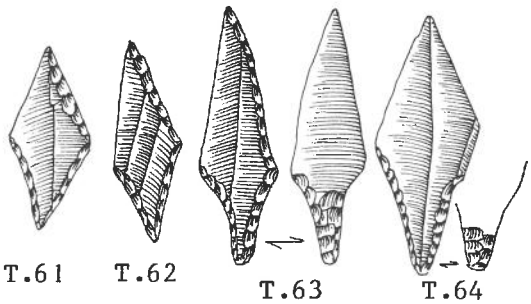

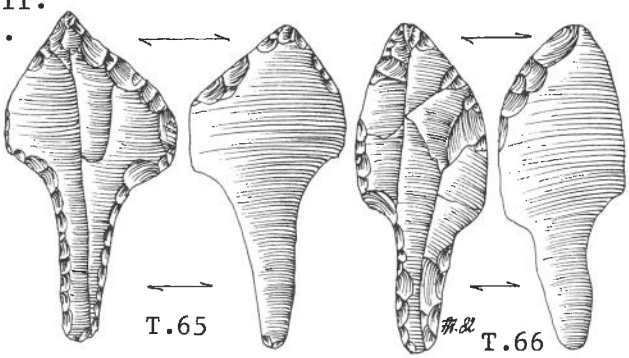

Bijzonder typisch zijn de zogenaamde romboidale steelspitsen (T.61 en T.62), Zie pag.131. Verwant aan de Ahrensburg-steelspitsen zijn de Chwalibogowice-spitsen (T.63 en T.64), zie pag.133.
In het klassieke Gravettien (o.a. in het Boven-Perigordien V.a) komen de opmerkelijke Font Robert-spitsen voor (T.65 en T.66). De hier afgebeelde exemplaren zijn vrij klein. Vgl. echter Maisières (Belg.), waar enkele spitsen van bijna 10 cm lengte opgegraven werden (Haesaerts-de Heinzelin, 1979).

T.61: Geldrop III,1 (Ned.); Ahrensburgcultuur.
T.62: Budel III (Ned.); Ahrensburgcultuur.
T.63: Chwalibogowice (Polen); T.P.T.
T.64: Geldrop III,1 (Ned.); Ahrensburgcultuur.
T.65: Epen ZL. (Ned.); Gravettien ?
T.66: Spij (Belg.); Gravettien (Boven-Perigordien).

Steelspitsen, die minder slank zijn, en vaak slechts een minimale nabewerking aan de "punt" hebben, zijn Lyngbyspitsen. Ze komen vooral in de Bromme-cultuur van Denemarken en N-W-Duitsland voor. Ze gelijken iets op de Teyjat-, maar ook op de Corgnacspitsen uit het Laat-Magdalénien van Frankrijk.
T.67 en T.68: Bromme (Denem.); Bromme-Cultuur.

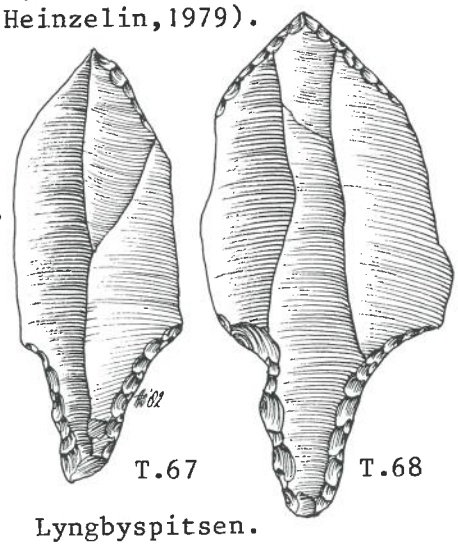

Lyngbyspitsen.

KREMSERSPITSEN

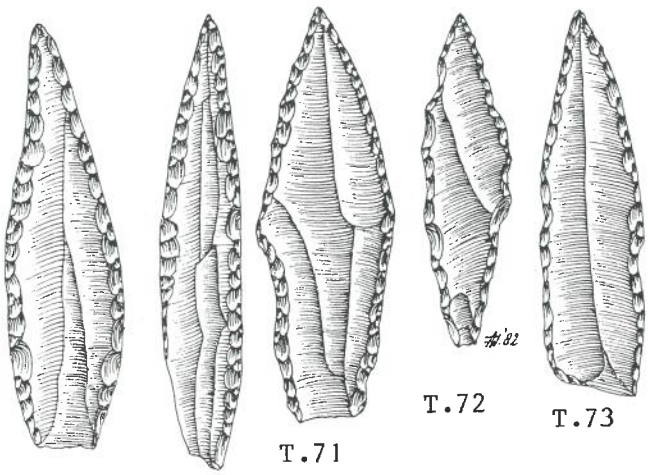

Kremserspitsen hebben een afdrukretouche aan BEIDE laterale zijden. Op de type-vindplaats KREMS komen zowel vrij grove als fijne en slanke vormen voor. De extreem dunne en fijnbewerkte exemplaren gelijken op de Font-Yves-spitsen. Op de nederlandse jongpaleolithische sites, komen de Kremserspitsen maar zeer sporadisch voor.

T.69 en T.70: Krems (Oostenr.); Aurignacien.
T.71: Siegerswoude II (Ned.); Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.72: Budel II (Ned.); Tjonger-component van het Epi-Gravettien.
T.73: Lommel I.C (Belg.); Creswell-component van het Epi-Gravettien.

CHEDDARSPITSEN

De Cheddarspitsen gelijken op lange "trapeziums", en hebben dus een dubbele "rugknik".
T.74: Chinchon (Fr.); Epi-Gravettien.
T.75: Gough's Cave (Eng.); Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.76: Zeyen (Ned.): Creswell-component met duidelijke invloed van het latere Hamburg.
T.77: Neer II (Ned.); Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.78: Siegerswoude II (Ned.): Creswell-Component van het Epi-Gravettien.

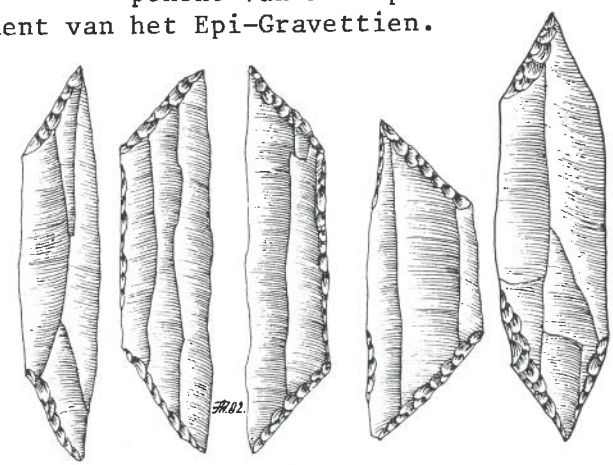

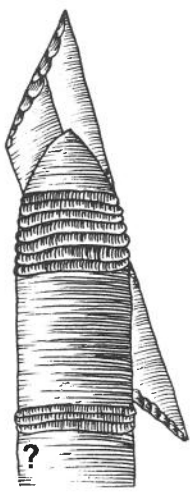

Schachting van Cheddarspits ?

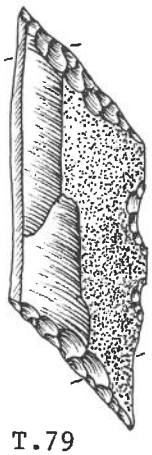

T.79

De Cheddarspits is ook te beschouwen als een "dubbele-kling met schuin afgeknot einde". Bij schachtingsproeven die wij in de"vijftiger jaren" namen,geeft nevenstaande tekening een bruikbare mogelijkheid weer.
Een der afgeknotte klingeinden fungeert hier als "weerhaak".

Een merkwaardige spits troffen wij aan in een grote collectie artefacten uit een jongpaleolithische site (F.2) uit Heithuizen (L) (Col: J.Beeren).Deze spits is op te vatten als een zeer grote romboidale spits.
T.79:Romboidale spits.
Heithuizen (Ned.);Eén der componenten uit het Epi-Gravettien.

MICROLITHISCHE JACHTINVENTARIS

A-SPITSEN (ZONHOVENSPITS)

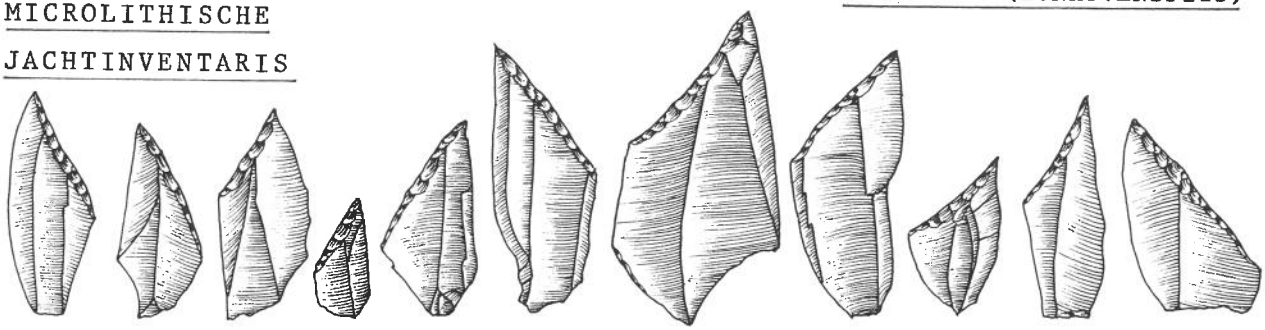

T.80 T.81 T.82 T.83 T.84 T.85 T.86 T.87 T.88 T.89 T.90

Voornamelijk in de laatste phasen van het Jong-Paleolithicum,komt een microlithische jachtinventaris op,die bestaat uit kleine steelspitsen,A-spitsen (Zonhovenspitsen),Zonhovenspitsen met basisretouche en relatief grote driehoeken.Vooral in het T.P.T. zijn deze microlithische artefacten-die het mesolithicum aankondigen- ruim vertegenwoordigd.
A-spitsen of Zonhovenspitsen (T.80-T.90).
T.80-T.81:Geldrop III,1;Ahrensburgcultuur.
T.82-T.83:Geldrop III,2:Ahrensburgcultuur.
T.84-T.86:Vessem II.Ahrensburgcultuur.
T.87-T.88:Remouchamps (Belg.);Ahrensburgcultuur.
T.89-T.90:Ahrensburg"Stellmoor"(Dld.).Ahrensburgcultuur.Opgraving Rust.

ZONHOVENSPITSEN met BASISRETOUCHE

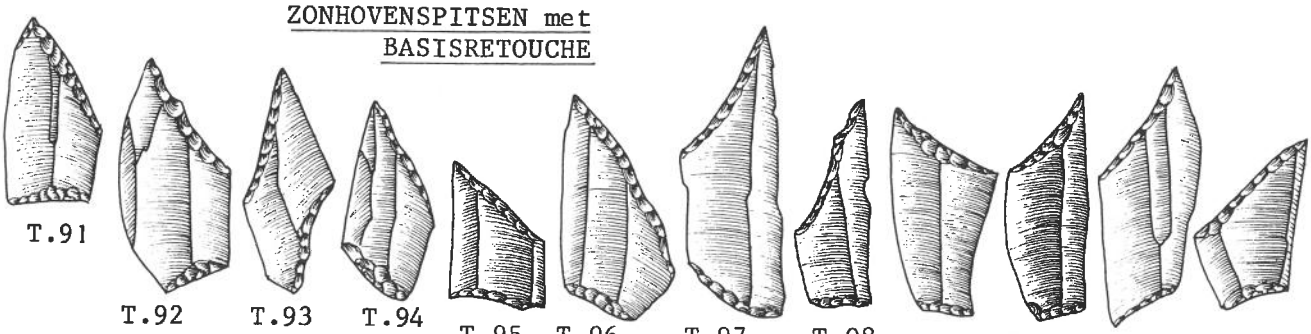

T.91 T.92 T.93 T.94 T.95 T.96 T.97 T.98 T.99 T.100 T.101 T.102

T.91 en T.97:Geldrop III (Ned.);Ahrensburgcultuur.
T.92-T.93:Vessem II(Ned.);Ahrensburgcultuur.
T.O.94-T.95:Budel IV(Ned.);Ahrensburgcultuur.
T.T.96:Neer III(Ned.);Ahrensburgcultuur.
T.98:Echt M.I(Ned.);Ahrensb.
T.99:Remouchamps (Belg.)
T.101-T.102:Hörpel(Dld.) Ahrensburgcult.

DRIEHOEKEN

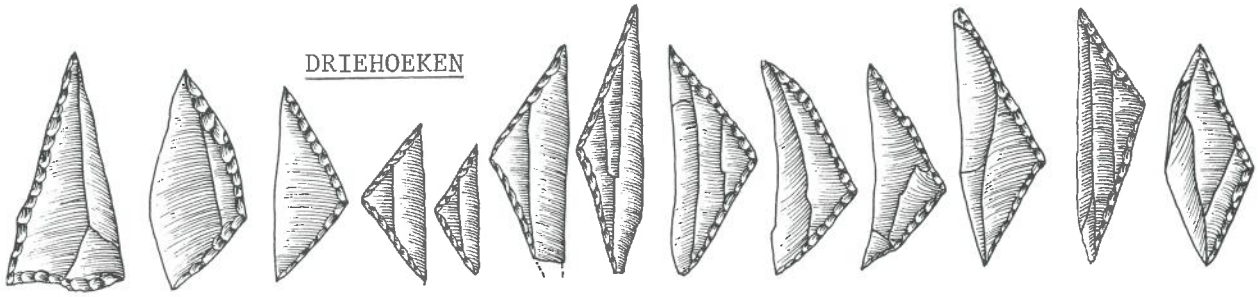

T.150 T.151 T.152 T.153-154-155 T.156-157 T.158 T.159 T.160 T.161-162

Driehoeken zijn al ver voor het Mesolithicum in meerdere jongpaleolithische culturen in gebruik geweest.In Zuid-Nederland kunnen ze in kleine aantallen voor komen op sites van het Ahrensburgien.
T.150-T.151:Deimern (Dld.);Ahrensburgcultuur.
T.152:Remoulins (Fr.);Salpêtrien.
T.153-T.154:St.Hippolite (Fr.);Laat Magdalénien.
T.155-T.156:Remouchamps (Belg.);Ahrensburgcultuur.
T.157-158:Neer III (Ned.);Ahrensburgien.
T.159-T.160:Budel IV (Ned.); Ahrensburgien. T.161:Echt,M.I(Ned);Ahrensburgien.
T.162:Geldrop III,1 (Ned.);Ahrensburgien.

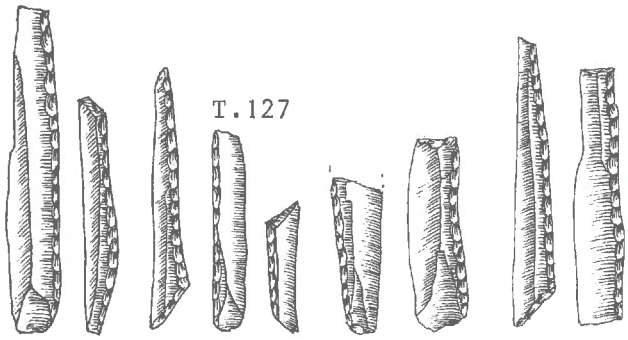

T.119 T.121 T.123 T.125
T.120 T.122 T.124 T.126

MESJES MET AFGEDRUKTE RUG

Het is niet met zekerheid te zeggen of deze "mesjes" en "lang-smalle driehoeken" tot de jachtinventaris hebben behoort.Mogelijk staan ze in relatie tot de visvangst of jacht op kleinere dieren?
Ze zijn vooral zeer typisch voor bepaalde componenten van het Magdalénien.In ons land zijn slechts enkevindplaatsen met een Magdalénienkarakter bekend.

T.119-T.121:La Madeleine (Fr.);Magdalénien.
T.127-T.122-123:Castel Merle-Sergeac(Fr.);Magdalénien.
T.124-T.126:Echt,M.3(Ned.);Magdalénien.

III. HUISHOUDELIJKE- en AMBACHTELIJKE-INVENTARIS

B. De huishoudelijke- en ambachtelijke inventaris van meerdere jongpaleolithische "culturen" lijken erg veel op elkaar.Ze werd al in meerdere artikelen in "Archeologische Berichten" besproken. Voor de volledigheid geven wij hier in het kort een overzicht. In relatie tot enkele tot nu toe onbekende ,dan wel ongepubliceerde vondstcomplexen,worden enkele voor ons land „onbekende" "typen" toegevoegd.
Aangezien onze jongpaleolithische sites veelal liggen in relatief zure zandgronden,zijn de artefacten vervaardigd uit been en gewei meestal vergaan.

Gunstige uitzonderingen zijn bijvoorbeeld Lyngby-bijlen ; harpoenen en priemen,die opgebaggerd werden van onder het grondwaterpeil.

Tot de hier te bespreken categorie artefacten behoren: Schrabbers,stekers,boren en klingen in alle mogelijke variaties. We willen ons hier-evenals bij de jachtinventaris-beperken tot de hier in ons land te verwachten typen.

SCHRABBERS

T. 163

Korte Schrabbers.

T.164 T.165 T.166 T.167

Bij korte schrabbers is de lengte minder dan 2 x de breedte. (L=< 2 X B).

Dit schrabbertype is zeer algemeen in alle componenten van het Epi-Gravettien en het T.P.T.

T.163-T.165:Budel II(Ned.);Tjongercomponent van het Epi-Gravettien. Het zijn enkelvoudige korte schrabbers.

T.166-T.167:Budel II(Ned.);Tjongercomponent van het Epi-Gravettien. Het zijn dubbele korte schrabbers.

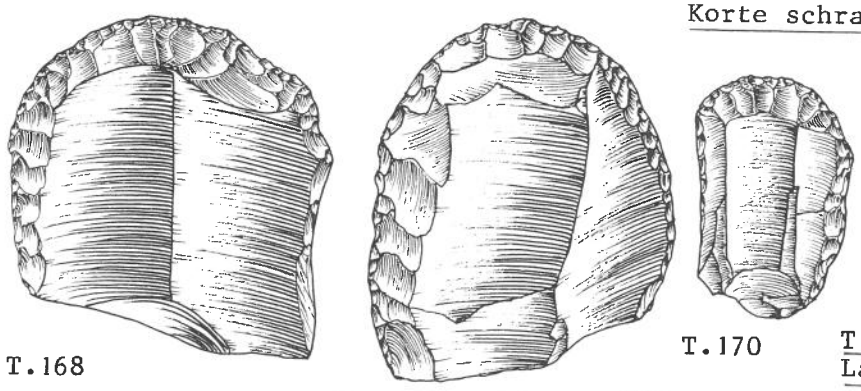

T.168 T.169 T.170

Korte schrabbers met laterale retouche.

T.168:Les Eyzies(Fr.); Gravettien.

T.169:Heithuizen(Ned.); Gravettien?

T.170:Budel II(Ned.); Tjongercomponent v.h.Epi-Gravettien.

T.174-T.176: Lange schrabbers met laterale retouche.

Lange Schrabbers

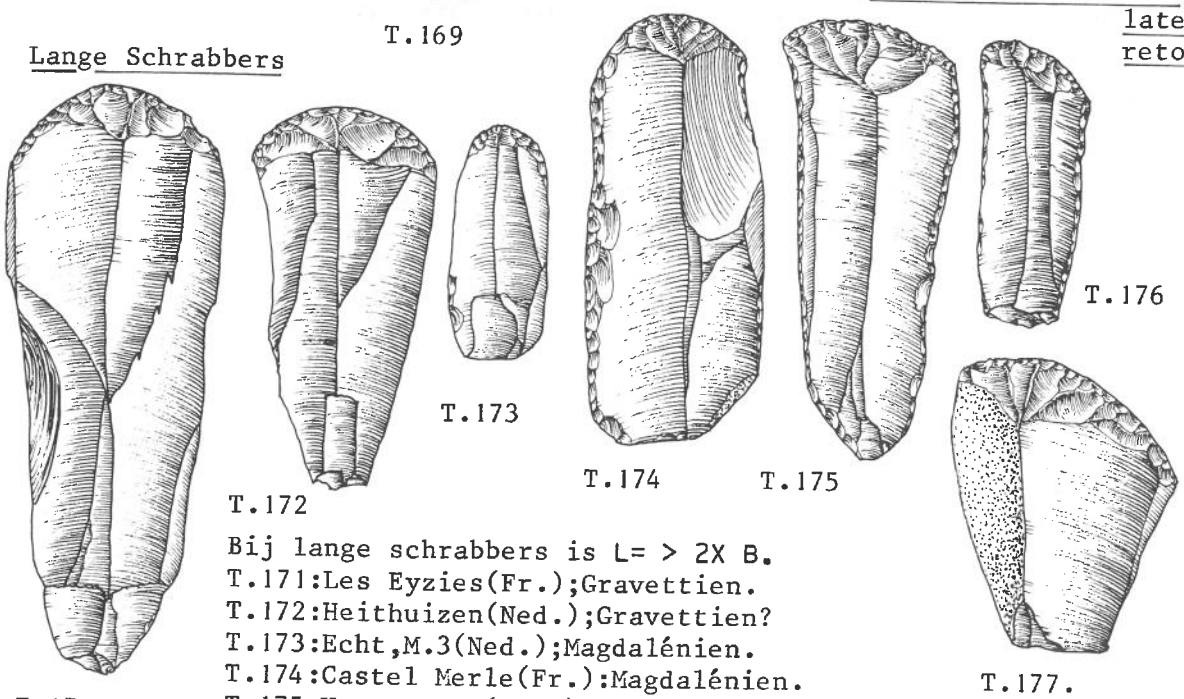

T.171 T.172 T.173 T.174 T.175 T.176 T.177.

Bij lange schrabbers is L= > 2X B.

T.171:Les Eyzies(Fr.);Gravettien.

T.172:Heithuizen(Ned.);Gravettien?

T.173:Echt,M.3(Ned.);Magdalénien.

T.174:Castel Merle(Fr.):Magdalénien.

T.175:Ureterp II(Ned.):Hamburgien.

T.176:Echt M1(Ned.);Ahrensburgien.

T.177:Vessem (Ned.):Ahrensburgien.

Korte schrabber met scheve kap.

De lange schrabber met laterale retouche (T.176) en de korte schrabber (T.177) hebben een scheve schrabberkap (vooral uit Ahrensburgien bekend).

KIELSCHRABBERS

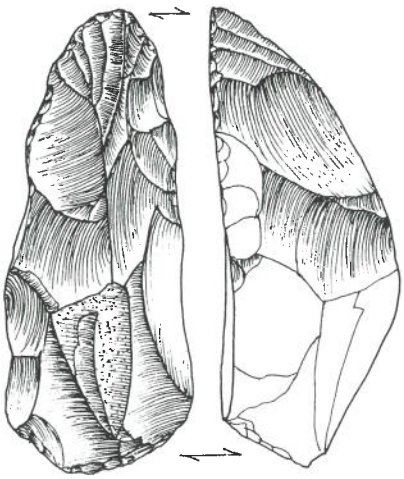

T.178

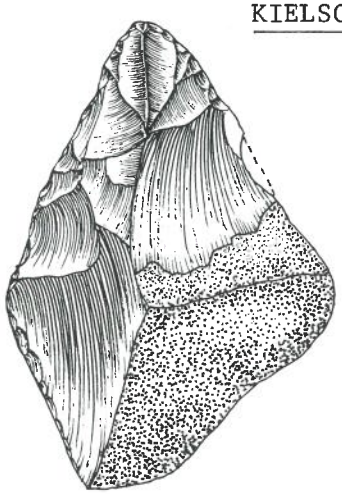

T.179

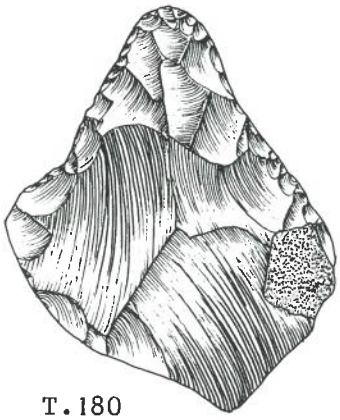

T.180

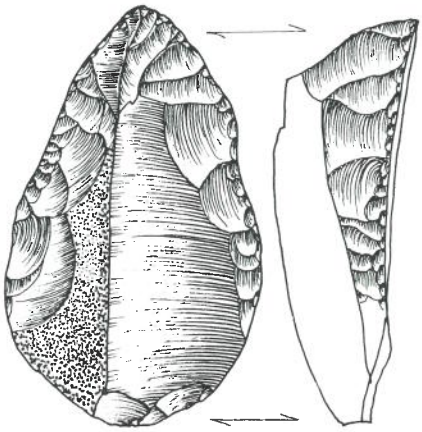

T.181

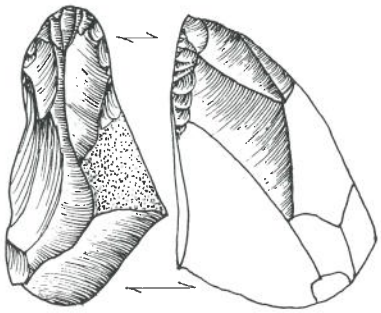

T.182

Carène=Kiel van een schip.
Museau=Snuit of bek.

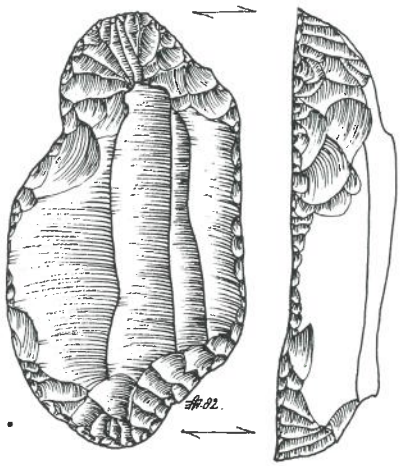

T.183

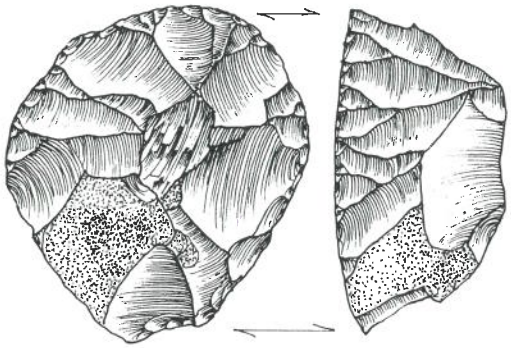

T.184

Kielschrabbers (grattoir caréné),hebben'n kielvormige dwarsdoorsnede.Vaak zijn de retouches van de"werkkant" van de schrabber aangebracht door het afslaan van smalle lamellen.De schrabberkap is hoog en dik.
Er zijn kielschrabbers die nagenoeg rond zijn (vgl.T.184);andere zijn langgerekt (vgl.T.178 en T.182);weer andere hebben een min of meer driehoekige-of paraboolvorm (T.179 en T.181).
Een zeer bijzondere vorm heeft een uitgesproken "intentioneel uitgeretoucheerde" snuit-of bekvorm,die de Fransen "Grattoir caréné en museau",kortweg "Grattoir museau" (BEK-of Snuitvormige schrabber) noemen.(vgl.T.180).Artefact T.183 is een dubbele bekschrabber.T.182 is ook een overgangsvorm naar de echte Bekschaaf te noemen.
Deze schrabbervormen komen"nu en dan"in meerdere culturen voor.Ze zijn echter specifiek voor het Aurignacien.Aangezien er de laatste jaren vondsten worden gedaan met een "Aurignacien-habitus" leek ons een bespreking van deze "Carène-vormen" nuttig.(Zie pag.97 en pag.110).
T.178-T.179:Le Moustier (Fr.);Aurignacien.
T.180:Epen(Ned.);Gravettien? T.184:Belcayre(Fr.):Aurignacien.
T.181; T.183:Echt M.8(Ned.);Aurignacien?
T.182:Noord-Limburg (Ned.);Aurignacien? (Zie ook:Arch.Ber.X,pag.85)

STEKERS.

Stekers of burijns komen al in de allervroegste techno-complexen voor.Toch zijn het de meest specifieke "gidsartefacten" van het Jong-Paleolithicum.In voorgaande nummers van "Archaeologische Berichten" is al herhaaldelijk over stekers geschreven.Vergelijk bijvoorbeeld No.7,pag.26.
Er zijn al veel verdeelsleutels gepubliceerd om de stekertypen te ordenen.Zeer duidelijk is deze van Pradel (1952).In ons land wordt meestal de verdeling van Bohmers-Wouters (1956) gebruikt. We geven hier een verdeling waar nagenoeg alle typen die op Jong-Paleo-sites in Nederland voorkomen in opgenomen zijn.

A-A-stekers.

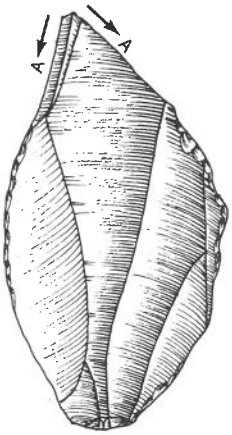

T.190

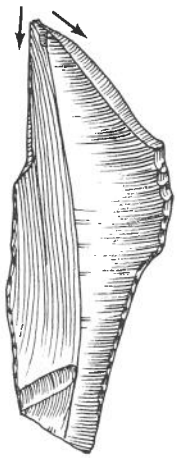

T.191

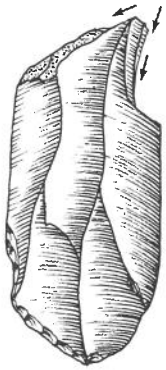

T.192

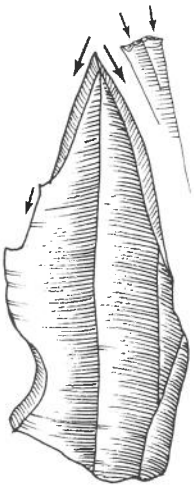

T.193

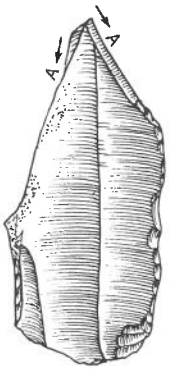

T.194

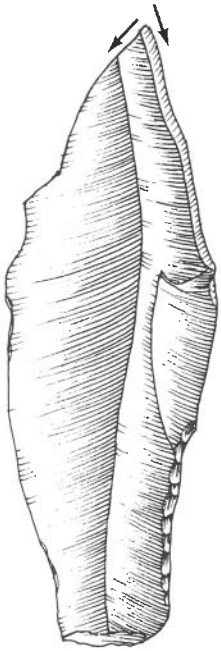

T.195

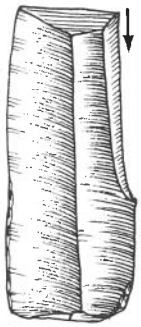

T.196

De AA-steker wordt geslagen op een breukvlak(T.196) of eerder geslagen stekervlak (T.190-T.195).
T.190:Castel Merle (Fr.);Magdalénien.
T.191:Heithuizen (Ned.);Gravettien ?
T.192 en T.194:Echt M.3 (Ned.);Magdalenien.
T.193:Laugerie Haute,Les Eyzies(Fr.);Gravettien.
T.195 en T.196:Budel II (Ned.);Tjonger-Component van het Epi-Gravettien.

RA-STEKERS.

Bij de RA-steker wordt de stekerafslag geplaatst op een tevoren door retouche verkregen vlak (R=retouche;A=afslag).

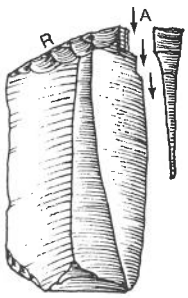

T.197

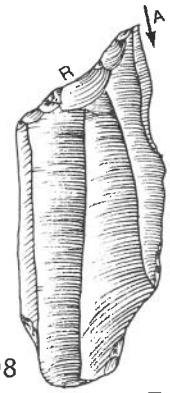

T.198

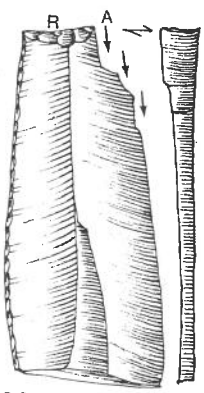

T.199

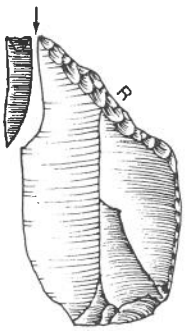

T.200

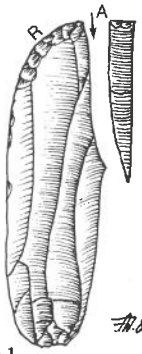

T.201

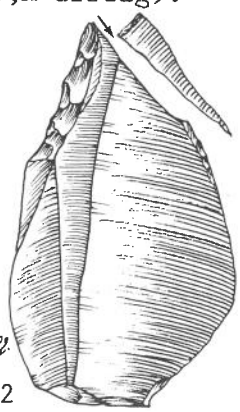

T.202

T.197:Sergeac(Fr.);Magdalénien.
T.198 en T.199:Echt,M.3 (Ned.);Magdalénien.

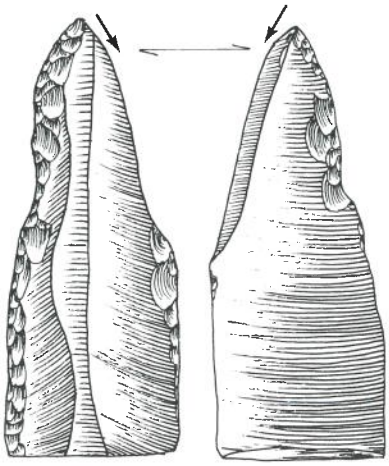

T.203.Lacan-steker.
Zijn zeer typisch in enkele phasen van het Magdalénien.

T.200:Neer II (Ne.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.201:Zuidwolde (Ned.);Hamburgcultuur (IV).

ENIGE UITZONDERLIJKE RA-STEKERS.

Lacansteker:

T.203:Les Eyzies (Fr.);Magdalénien III.
Deze RA-steker heeft een retouche (R) die de steker een vrij spitse werktop geeft.Deze stekers hebben vaak op de ventrale zijde de sporen van gebruik als boor (o.a.torsie-retouche.).Breuil noemde deze steker burin-percoir.

Uit onze nederlandse vindplaatsen maar zeer sporadisch bekend,zijn de RA-stekers van het type "bec de perroquet" en de vrij kleine "burin de Noailles".Ze zullen aan de orde komen als bepaalde limburgse sites in een der volgende "Arch.Berichten" beschreven worden.

A-STEKERS.

De A-steker wordt niet geslagen op een afslag-breuk-of geretoucheerd vlak,maar op een onbewerkt uiteinde van een kling (of afslag).
(Zie T.204-T.207).
T.204:La Madeleine (Fr.);Magdalénien.
T.205:Echt M.3(Ned.);Magdalénien.
T.206:Budel II(Ned.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.207:Geldop III.(Ned.).Ahrensburgcultuur.

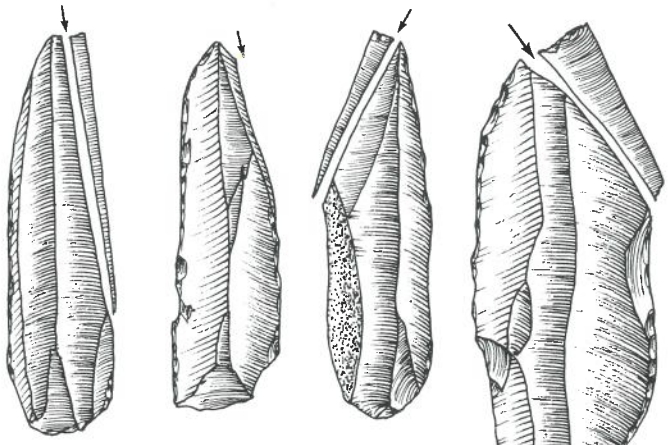

T.204 T.205 T.206 T.207

VLAKSTEKERS.

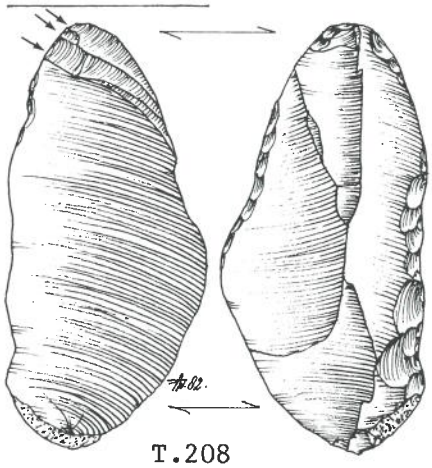

T.208

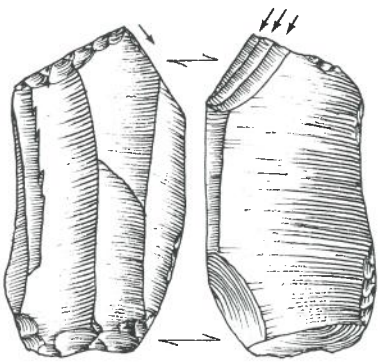

T.209

Een vlaksteker (burinplan),werd geslagen op een slag-breuk-of geretoucheerd vlak,waarbij de stekerafslagen aan de ventrale zijde (=de afslagzijde) van het artefact liggen.De werkkant van het artefact werd hierdoor minder dik gemaakt.Op enkele jongpaleolithische sites in Limburg werden deze vlakstekers aangetroffen.

208:Laugerie-Haute,Les Eyzies(Fr.);Aurignacien.
209:Echt,M.8 (Ned.);Aurignacien ?

Stekers kunnen ook geslagen worden op een ENCOCHE of notche.We kunnen dan spreken van een NA-steker (Notche-Afslag-steker).Als men twee notches tegenover elkaar plaatst (alternerend),verkrijgt men een TREKKER of NN-steker.
Zie hiervoor "Arch.Berichten,X".

BOOGSTEKERS

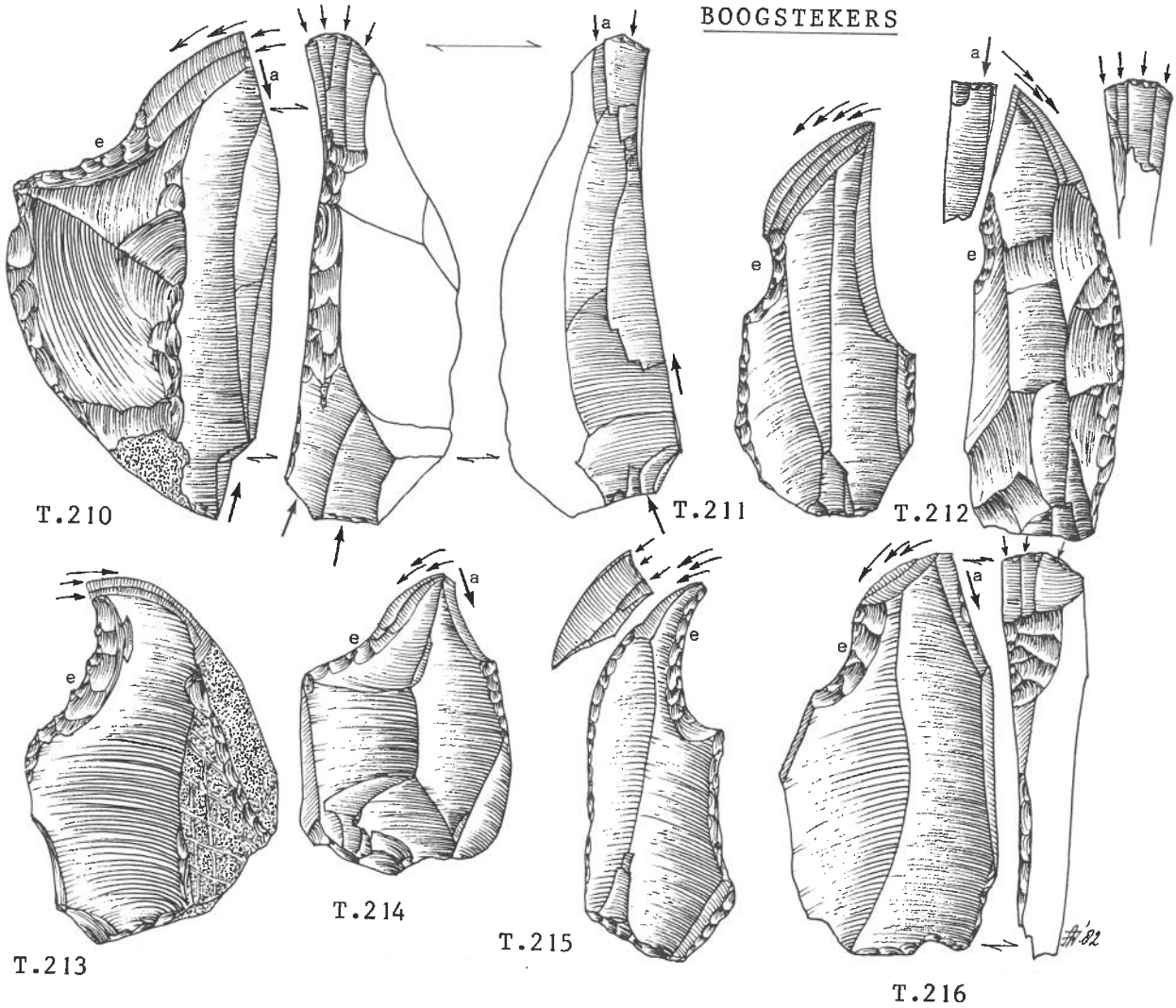

Boogstekers(burin busqué),vormen een zeer uitzonderlijke groep werktuigen,die voor het eerst optreden in het Aurignacien.
Er werd na een slagvlakpreparatie een stekerafslag geplaatst (a).Daarna bracht men een encoche (e) aan op de tegenoverliggende zijde en sloeg vanuit de eerste stekerafslag kleine lamellen (stekerafslagjes) in de richting van de encoche.Zeer waarschijnlijk-dit bleek ons uit proevenwerd de "boog" eerst vóórgeretoucheerd.
Er zijn ook boogstekers die géén encoche (meer) hebben.(Zgn.àtypische boogstekers)Vgl.T.212-213-215,die de encoche "verkeerd" hebben.

Er is een geleidelijke overgang van de "burin busqué" naar de "burin caréné"(kielsteker),en van deze weer naar de"grattoir caréné" en de "burin nucleiforme".Wij volstaan in deze "typologie" met de boog- en àtypische boogsteker.

T.210:Le Moustier(Fr.);Aurignacien.
T.211:Les Roches (Fr.);Aurignacien
T.212 en T.216:Epen (Ned.);Gravettien ?
T.214:Echt M.8(Ned.);Aurignacien?
T.213:Budel II(Ned.);Tjongercomponent van het Epi-Gravettien.
T.215:Heithuizen (Ned.);Gravettien?

T.213 heeft in de afgesleten cortex een duidelijk ingekrast ruitmotief.Bij kanteling om de horizontale as,gelijkt het artefact op een roofvogelkop,compleet met ingeslagen oog.Zou de ingekerfde versiering,die ook in de kerfholten een duidelijke SiO^2-coating heeft,iets uitstaande hebben met deze mogelijke dierfiguur?(vgl.Brassempouy).

BEKSTEKERS (Becs).

Ook bekstekers komen al in zeer vroege techno-complexen voor.Zelfs de z.g. "préchelleantools" hebben vaak de typische "stekeropslag" (Zie hiervoor in "Arch.Berichten X",de C.C.C.-typologie.).
Alle bekstekers hebben een stekeropslag bij de werkpunt van het artefact. Deze stekeropslag wordt vanuit het ventrale vlak in de richting van het dorsale vlak geslagen.Vaak zal deze "opslag" echter in contracoup zijn uitgevoerd (Zie:"Arch.Ber.VII",pag.20).
De in het Jong-Paleo meest voorkomende bekstekers zijn:

A.De rechte beksteker (bec droit)
B.De krombeksteker (Zinke;burin burinant)
C.De "bek op steker" (burin bec).

Voor het gebruik van bekstekers zie:"Arch.Ber.VII",pag.22.

A.DE RECHTE BEKSTEKER.

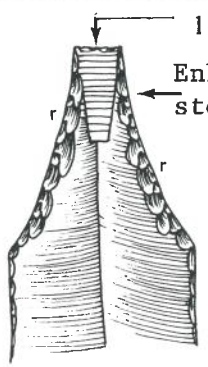

T.217

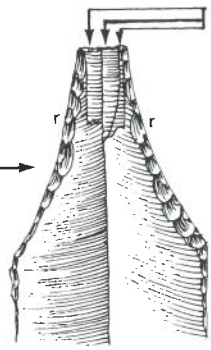

T.218

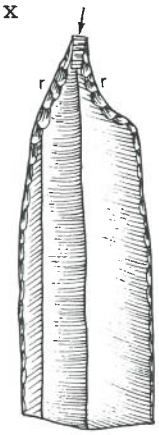

T.219

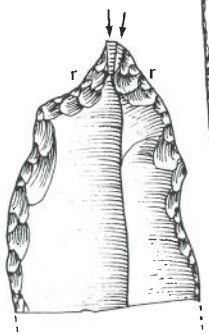

T.220

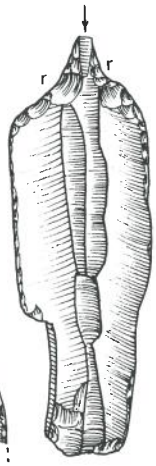

T.221

Modellen van Rechte bekstekers.

Bij bekstekers ligt het stekeropslagnegatief nagenoeg op de as van het artefact.

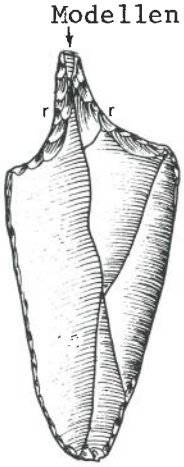

T.222

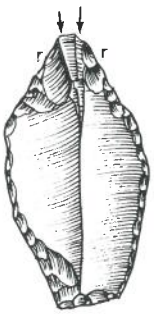

T.223

T.217-T.218:Vergrote modellen.
T.219:La Madelaine (Fr.);Magdalénien.
T.220:Laugerie Haute (Fr.);Gravettien.
T.221:Neer II (Ned.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.222:Ureterp II (Ned.);Hamburgien.
T.223:Echt M.3 (Ned.);Magdalénien ?

B.KROMBEKSTEKERS.

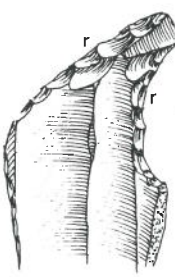

T.224

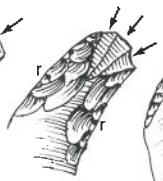

T.225

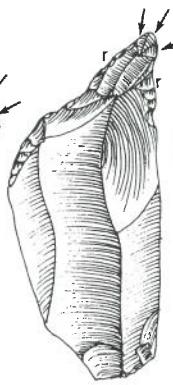

T.226

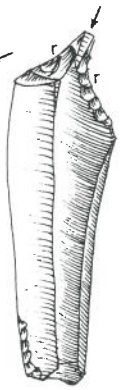

T.227

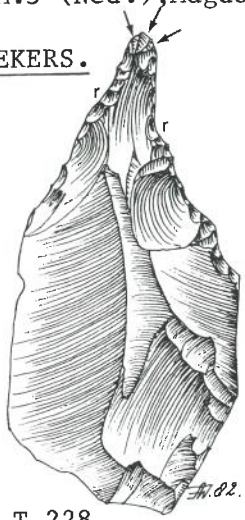

T.228

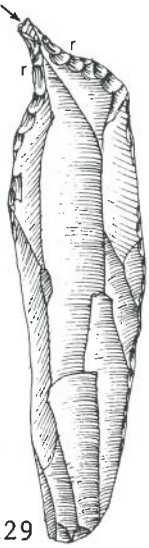

T.229

Bij krombekstekers,ligt het stekeropslagnegatief duidelijk buiten de as van het artefact.

Modellen van krombekstekers.

Zowel bij bek-als krombekstekers is het beitelvormige stekeropslagnegatief aan beide zijden begrensd door steilretouche (=r).

T.224 en T.225:Vergrote modellen van het werkzame gedeelte van een krombek.
T.226:Echt M.3 (Ned.);Magdalénien?
T.227:Zuidwolde (Ned.);Hamburgien.IV.
T.228:Heithuizen (Ned.);Gravettien ?
T.229:Ureterp II (Ned.);Hamburgcultuur
Krombekstekers zijn vooral algemeen in de Hamburgcultuur.

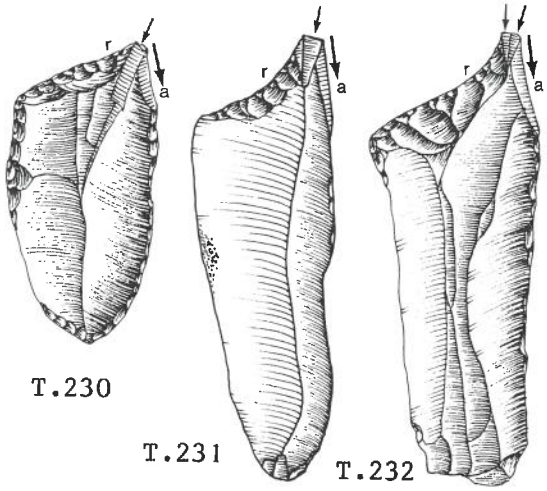

T.230 T.231 T.232

C.BEK op STEKER ("BURIN BEC").

Bij de "burin bec" wordt de stekeropslag geplaatst op een RA-steker. Het beitelvormige stekeropslagnegatief is aan één zijde begrensd door steilretouche (r) en aan de andere zijde door een lateraal stekerafslagnegatief (a).
De "burin bec" is typerend voor het Magdalénien;maar komt ook in het Gravettien regelmatig voor.
In de componenten van het Epi-Gravettien is dit stekertype echter zeer zeldzaam.

T.230 en T.231:La Madeleine (Fr.);Magdalénien IV.
T.232: Echt M.3.(Ned.);Magdalénien ?

BOREN.

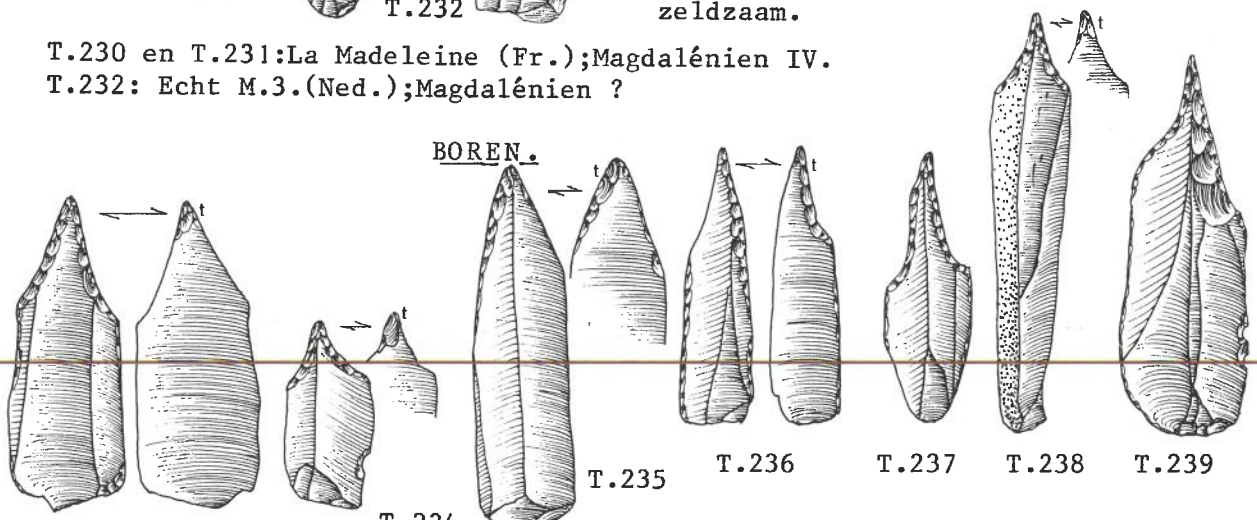

T.233 T.234 T.235 T.236 T.237 T.238 T.239

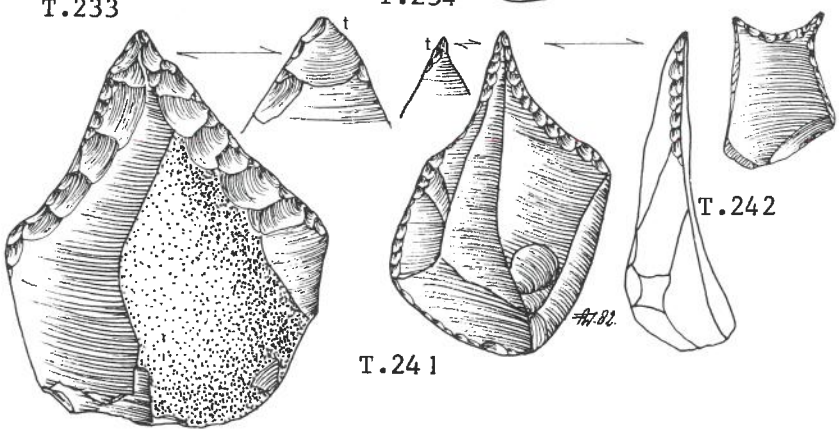

T.240 T.241 T.242

Boren zijn soms moeilijk te onderscheiden van priemen.
Boren die op harder materiaal gebruikt worden (been,hout etc.) hebben aan de ventrale zijde vaak een duidelijke torsie-retouche (Zie:t).
Soms zijn de boortoppen volkomen glad afgesleten.Meerdere boortypen hebben een duidelijke intentioneel aangebrachte,alternerende retouche aan de werkpunt (T.235-T.236).Ze verschillen in wezen niet veel van de moderne stalen boren,die eveneens alternerend "geslepen" zijn.
Behalve de boren met fijnere "uitgetrokken" punten,komen er ook grovere

vormen voor,die beter als ruimboren ("ruimers") beschouwd kunnen worden (vgl.T.235 en T.240).Typisch zijn meervoudige fijne boortjes als T.242,die men wel boortjes van "het type Chaleux" noemt (Magdalénien).
T.239 is waarschijnlijk als fijne priem gebruikt; er is totaal geen torsie-retouche.
T.233;T.234;T.235:La Madeleine (Fr.);Magdalénien.
T.236;T.237 en T.242:Echt,M.3;Magdalénien?
T.239:Ureterp II.(Ned.);Hamburgcultuur.
T.240 en T.241:Neer II (ned.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.

KLINGEN.

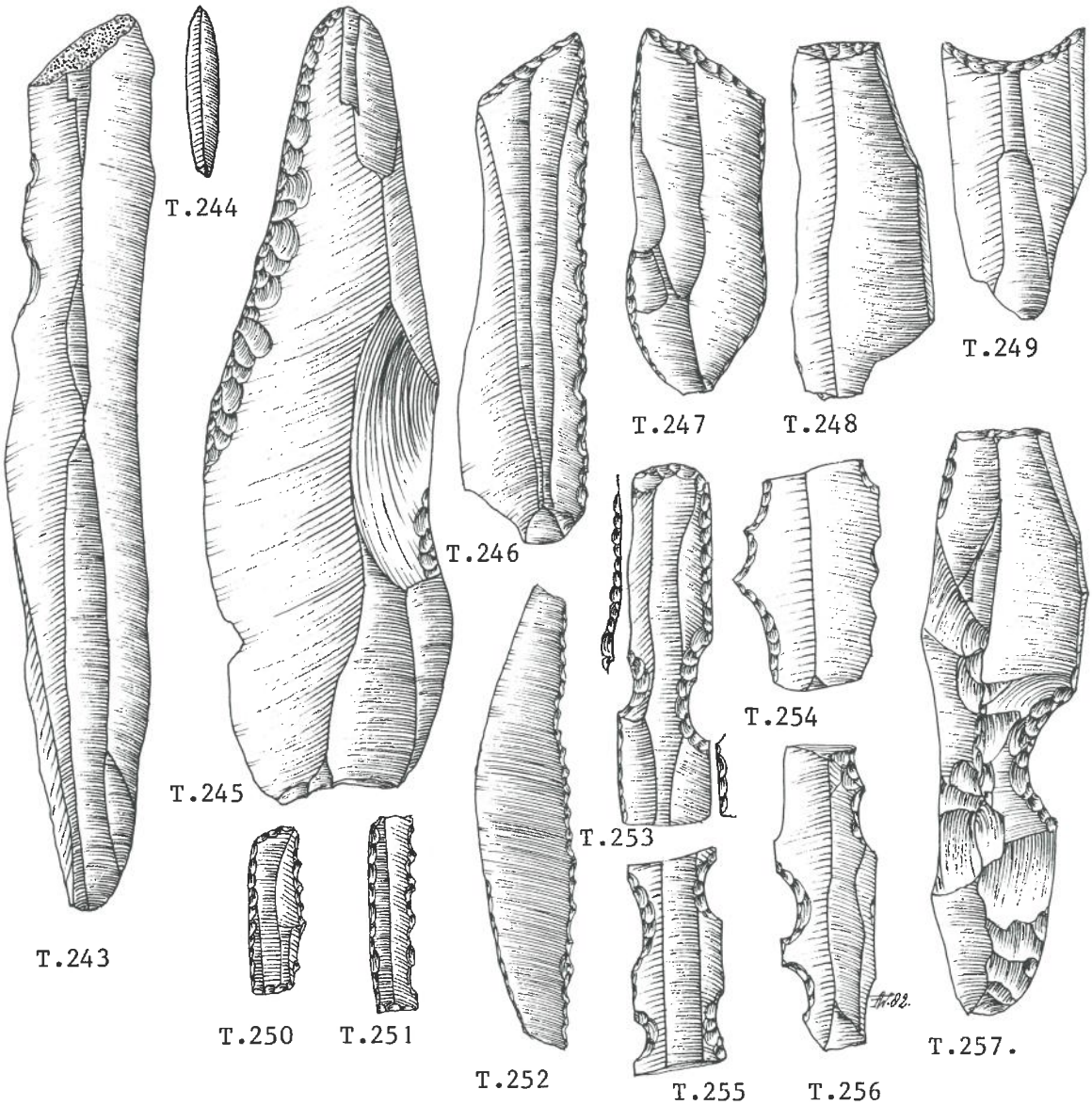

In het Jong-Paleo,bereikte de klingdébitage een uiterste perfectie.De kling werd niet alleen als "mes" gebruikt,maar ook als halffabrikaat bij het vervaardigen van de jacht-huishoudelijke- en ambachtelijke inventaris.
De kling komt in vele lengtes,breedtes en diktes voor (Vgl.T.243 en T.244).
Hierboven zijn enkele,door retouchering gemoduleerde klingtypes afgebeeld.
a.Ongeretoucheerde klingen:
T.243-T.244:Les Eyzies (Fr.);Gravettien.
b.Klingen met zaagvormige retouchering:

T.246;T.250:Echt,M.3 (ned.);Magdalénien?
T.251:La Madeleine (Fr.);Magdalénien.
T.252:Ureterp II (Ned.);Hamburgien.
C.Klingen met laterale retouchering:
T.245:Heithuizen (Ned.);Gravettien?
d.Klingen met afgeknot einde:
T.246 en T.248:Echt,M.3 (Ned.);Magdalénien.
T.247 en 249:Neer II (Ned.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.
c.Klingen met kerven:
T.253:Neer II (ned.);Creswell-component van het Epi-Gravettien.
T.254:La Madeleine (fr.);Magdalénien.
T.256:Ureterp II (Ned.);Hamburgien.
T.257:Laugerie Haute (Fr.);Aurignacien.
T.255:Budel-Dorplein(Ned.);Mesolithicum.

De getekende artefacten komen uit de collecties: Beeren;Dijkstra;Fransen,Kuenen,Perdeck,Silvrants,Verhaeg,De Vlugt, Wouters.

Klingvormen als T.253;T.255 en T.256 zijn identiek aan de zogenaamde Montbani-klingen uit het Mesolithicum.

Het lijkt ons overbodig om als inleiding op de artikelen over het Jong-Paleolithicum,begrippen als :afslagen,kernen,slagstenen,retouchoirs etc. te bespreken.Waar nodig,zullen in de betreffende artikelen,aanvullingen op deze inleiding worden gegeven.

LENT,maart 1982.

LITERATUUR:

Arts,N-Deeben,J.Prehistorische Jagers en Verzamelaars te Vessem: Een Model.1981
Baas,T.-Veen,H.D.Een pleisterplaats van de rendierjagers bij Buinen.1980 Arch.Ber.VII.
Bohmers,A-Wouters,A.Statistics and Graphs in the Study of flint assemblages,Pal.Hist.1956.
Bohmers,A.Statistique et graphiques,V.Considérations générales au sujet du Hambourgien,du Tjongerien,du Magdalénien et de l'Azilien.Pal.Hist.1960.
Breuil,H.Les subdivisions du paléolithique supérieur et leur signification.1937.
Brźillon,M.N.La dénomination des objects de pierre taillée.1968.
Campbell,J.B.The Upper Palaeolithic of Britain.1977.
Haesaerts,P.-Heinzelin de,J. Le Site paléolithique de Maisières-Canal.1979.
Lacorre,T.La Gravette,le Gravetien et le Bayacien,1960.
Laville,H.Recherches sédimentologiques sur la paléoclimatologie du Würmien récent en Périgord.L'Anthropologie, 1964.
Lumley de H.et alt.La Préhistoire Francaise.Tome I.1976.
Musch,J.E.Overzicht van de Archaeologische ontdekkingen in Noord-Nederland.Periode:1978-1980.Arch.Ber.VIII,1980.
Noten,van F.Les Chasseurs de Meer.1978.
Otte,M.Le Gravettien en Europe Centrale.1981.
Paccard,M.L'Abri No.I de Chinchon(Comm.de Saumanes,Vaucluse) B.S.P.F.,1961.
Rust,A.Das altsteinzeitliche Rentierjägerlager Meiendorff.1937.
Rust,A.Die alt-und mittelsteinzeitlichen Funde von Stellmoor.1943.
Schwabedissen,H.Die Federmesser-Gruppen des nordwesteuropäischen Flachlandes.1954.
Tromnau,G.Der jungpaleolithische Fundplatz Schalkholz.Hamab.1974.
Verheyleweghen,J.Le paléolithique final de culture périgordienne du gisement préh.de Lommel.S.R.B.A.,1956.
Wouters,A.M.Een jongpaleolithische vindplaats in Limburg.Publ.'55.
Wouters,A.M.Artefacten,van rendiergewei vervaardigd,uit Midden-Limburg.Arch.Ber.VIII,1980

*

ENKELE JONGPALEOLITHISCHE VONDSTEN UIT DE OMGEVING VAN ANLOO

door

JOHANNES MUSCH.

INLEIDING

De laatste jaren zijn tijdens intensief veldonderzoek door Jan-Evert en Johannes Musch,in de omgeving van Anloo,meerdere jongpaleolithische vondsten aan het licht gekomen.Het gaat om twee concentraties (één bij Anloo en één bij het naburige Schipborg) en twee losse vondsten,ten Oosten en ten Noorden van Anloo.
Het leek mij wel zinnig om deze vondsten nu te publiceren,omdat ze in het kader van dit nummer van de "Berichten" goed passen en omdat ze nieuwe inzichten kunnen verschaffen omtrent de studie van het Jong-Paleolithicum in Noord-Nederland;dit ondanks het feit dat het om oppervlaktevondsten gaat,waarvan het materiaal nog niet allemaal is verzameld.

DE CONCENTRATIE ANLOO

De concentratie Anloo ligt aan de rand van een smeltwater-erosiedal waar een restant verweerde keileem dicht aan de oppervlakte komt.De dekzanden bereiken er een dikte van ten hoogste een meter.Van een duidelijke verdeling in jonge en oudere dekzanden is in het profiel van een nabijgelegen sloot niets waarneembaar.Wel bevinden er zich in het onderste deel van dit dekzand plaatselijk veel houtskoolresten;mogelijk restanten van een bioturbaat verstoorde Usselolaag.
Plaatselijk wordt er oranjerood zand opgeploegd.Het zelfde rode zand kleeft aan sommige stukken uit de concentratie.
Het vuursteenmateriaal werd verzameld binnen een straal van 20 meter.Het omvat vooral klingen (tot nu toe 105 stuks), en ongeveer evenveel afslagen,die niet verder tot werktuigen geretoucheerd zijn.Het materiaal zou moeilijk typologisch te plaatsen zijn als er niet 20 stekers (zie fig.I,3);4 stekerafslagen (fig. I,1);3 bekstekers en 2 halffabrikaten van kerfspitsen (fig.II, d en e) gevonden waren,die het materiaal het best plaatsbaar maken in één der latere jongpaleolithische cultuurcomplexen.
Een in de buurt van de concentratie gevonden transversale spits (A) en een geslepen vuurstenen bijltje-waarschijnlijk uit de standvoetbekercultuur-(B),hangen mogelijk samen met een nabij gelegen neolithische nederzetting of met een complex van neolithische grafheuvels,langs een oude weg over de Hondsrug gelegen.

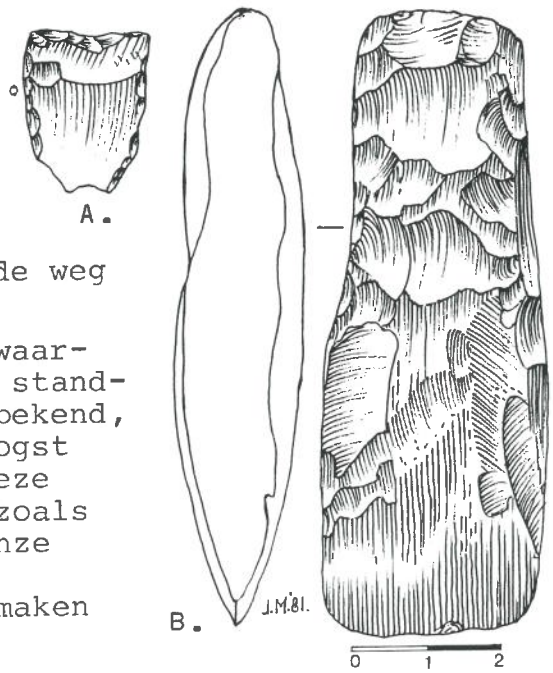

De door ons geborgen klingen zijn waarschijnlijk niet neolithisch.Uit de standvoetbekercultuur zijn wel klingen bekend, vooral als grafgift,maar het is hoogst onwaarschijnlijk dat klingen uit deze cultuur tot steker bewerkt werden,zoals wél het geval is bij sommige van onze klingen.
De twee halffabrikaat kerfspitsen maken het materiaal typologisch het best

plaatsbaar in het Hamburgien.Of het nu om de Meiendorf-de Havelter-de Poggenwisch-of de Teltwischcomponent van dit Hamburgcomplex gaat is niet helemaal duidelijk,omdat er te weinig kenmerkende werktuigen gevonden zijn.

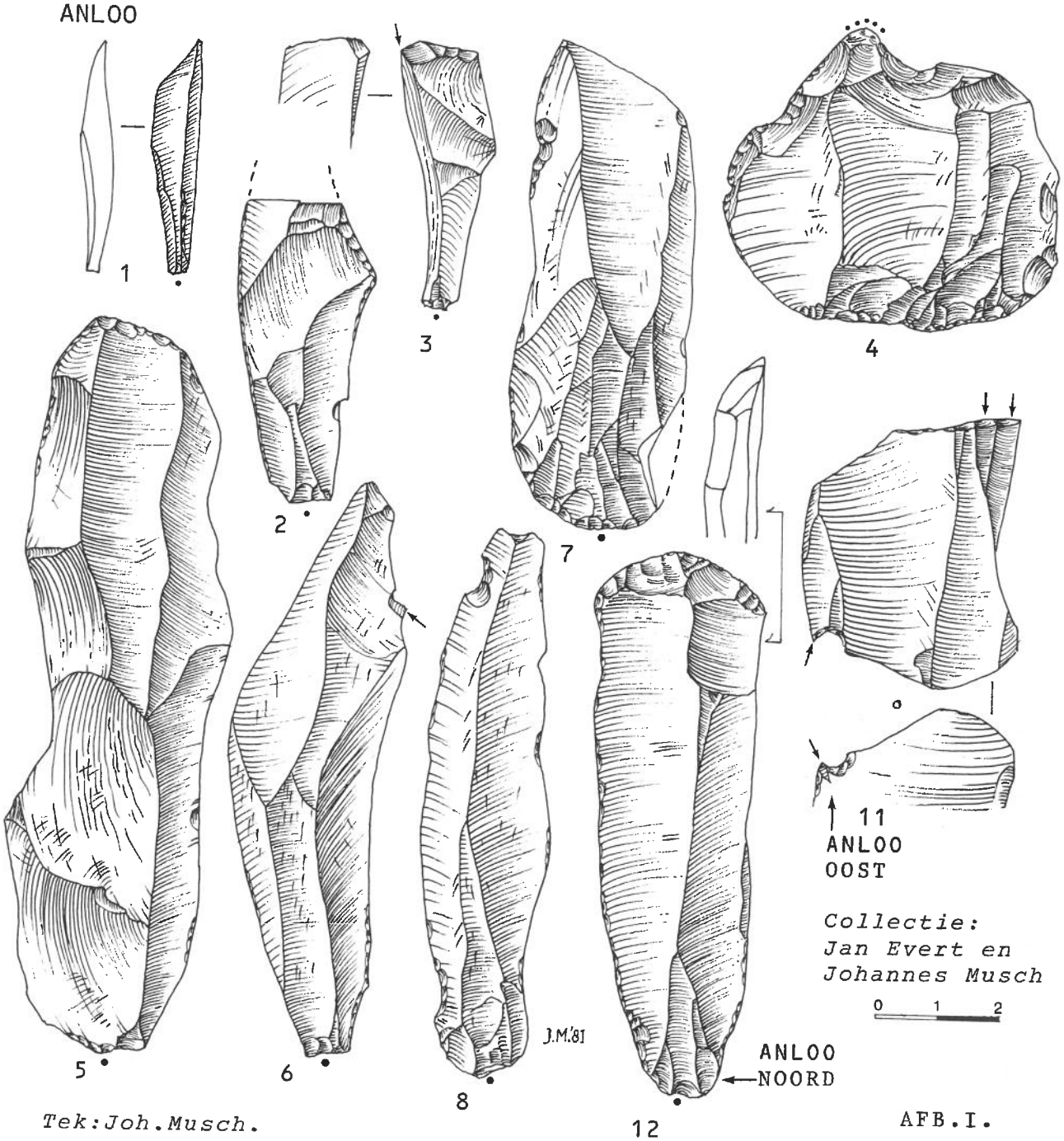

Tek:Joh.Musch.

AFB.I.

1.Stekerafslag
2.Halffabrikaat kerfspits
3.RA-steker
4.Bek met intensieve gebruikspolijsting,op kern.
5-8.Klingen
11. Combi-werktuig: RA-steker+bekstekertje
12. Klingschrabber.

Door de aanwezigheid van veel ongeretoucheerde klingen (slechts enkele hebben een lichte gebruiksretouche) en de schaarsheid aan geretoucheerde werktuigen,kunnen we de concentratie omschrijven als een productieplaats,d.w.z.een plek waar maar één of meer

vuursteenbewerkers klingen en afslagen hebben vervaardigd.Dit biedt interessante perspectieven voor de bestudering van de methoden van vuursteenbewerking in deze periode.Er zijn tot nu toe 3 steenreconstructies (joints=aan elkaar passende afslagen) gevonden,namelijk drie aan elkaar passende klingen (Afb.II,a-b-c),twee halffabrikaat kerfspitsen,waarschijnlijk tijdens de produktie gebroken (Afb.II,d-e) en een AA-steker met een er aan passende afslag (Afb.II,f-g).
De stukken uit de concentratie zijn waarschijnlijk uit een beperkt aantal vuursteenknollen geslagen,gezien de grote overeenkomst in kleur en structuur van de vuursteen waaruit de verschillende klingen en afslagen vervaardigd zijn.Dit is vooral duidelijk bij de grijs-gebandeerde,weinig transparante silex;in mindere mate bij een grijze,glasachtige vuursteen,waarin soms rode aders,en bij zgn.bryozoënvuursteen.
Dat er tot nu toe niet meer aan elkaar passende stukken zijn gevonden komt waarschijnlijk deels omdat nog niet alle materiaal is geborgen;deels omdat al veel materiaal zal zijn meegenomen door de mensen van het Hamburgien zelf.Bovendien kan er veel materiaal met de aardappels naar de aardappelmeelfabrieken zijn afgevoerd.

Een klopsteen en een aambeeldsteen (een kwartsietkei met slagsporen op één van de vlakke zijden), duiden erop dat als slagtechniek de harde percussie en waarschijnlijk ook de contracoup-techniek werden toegepast (Zie:"Arch.Ber.VII,pag.19-20).
Het voorkomen van veel verbrijzelde slagvlakken en tijdens de produktie gebroken klingen duidt ook op het gebruik van de harde percussie.

De slagtechniek met zachte percussie (been,gewei,hout) of met indirecte percussie (de zogenaamde "punchtechniek") is minder geschikt voor het verkrijgen van grote klingen uit morenevuursteen,zoals eigen experimenten uitwezen.Deze laatste technieken zijn meer geschikt op zeer homogene,pas uit het krijt gedolven "bergfrische" vuursteen of op obsidiaan.

Het is de vraag waarom de vuursteenbewerkers juist deze plek uitzochten om klingen te slaan.Ter plaatse komt nauwelijks geschikte vuursteen voor;het merendeel bestaat uit kleine brokjes vol spanningsscheuren.De vuursteen die de prehistorische mens hier in feite heeft gebruikt,moet dus van elders zijn aangevoerd.Het is morenevuursteen van goede kwaliteit.Oude splijtvlakken en cortexresten zijn zwaar gepatineerd en vertonen oplossingsverschijnselen.De kwalitatief goede klingen en de 14 kernen laten zien dat de bewerkte knollen niet erg door vorstinwerking waren aangetast.Het betreft vuursteen die lange tijd in sediment ingebed zal hebben gezeten;waarschijnlijk in keileem.Morenevuursteen die lange tijd aan de oppervlakte heeft gelegen,laat zich vanwege de vele vorstscheuren slecht bewerken.
De halffabrikaten zullen tendele door de vuursteenbewerkers ter plaatse verder bewerkt zijn tot werktuigen,getuige ook de twee aan elkaar passende kerfspitsfragmenten.De bruikbare stukken zullen zijn meegenomen;het afval-afslagen,mislukte werktuigen, ruwe klingen en kernen- werd achtergelaten.
De volgorde van handelen op onze werkplaats kunnen we dus als volgt omschrijven:
Vuursteenknollen werden van elders aangevoerd;op de werkplaats werden ze geprepareerd tot kernen voor de fabrikage van klingen.

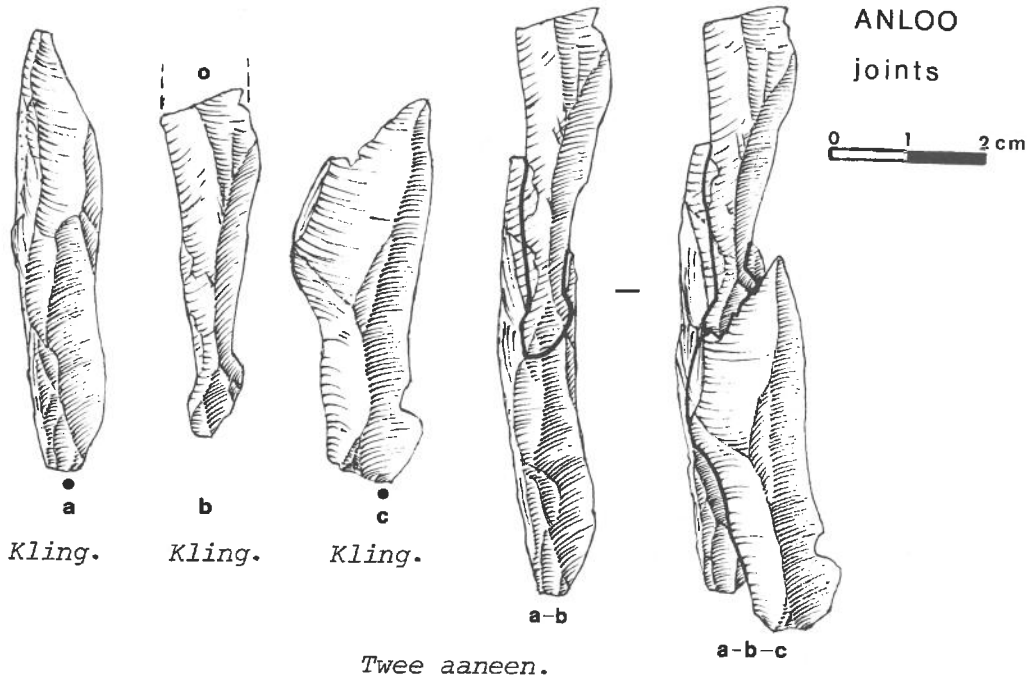

Kling. *Kling.* *Kling.*

Twee aaneen.

Drie aaneenpassende klingen.

Gebroken kerfspits.

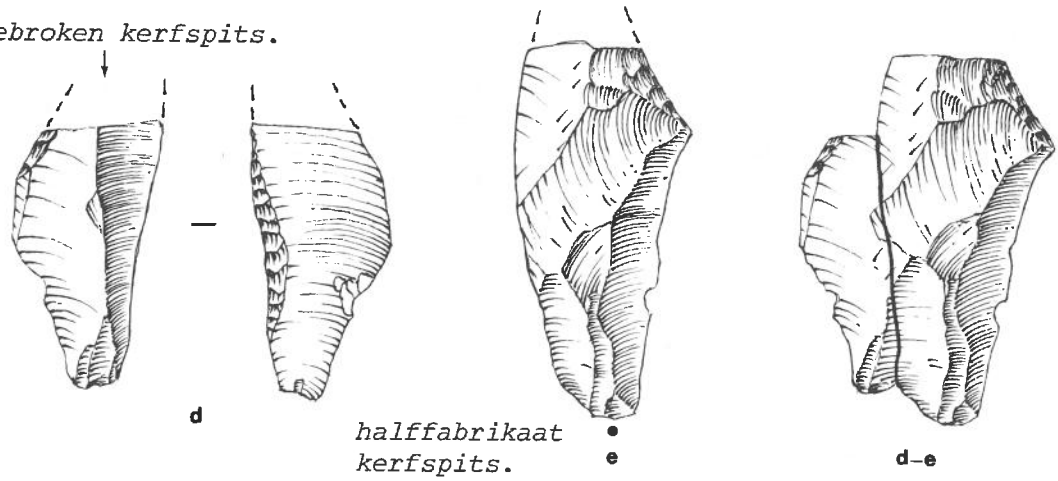

halffabrikaat kerfspits.

Twee aaneenpassende,gebroken halffabrikaten van kerfspitsen.

AA-steker.

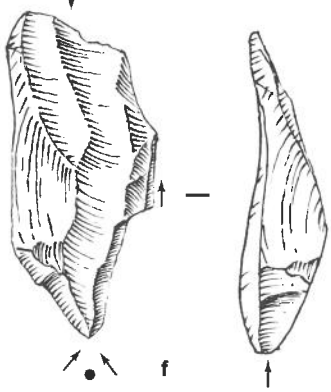

Afslag.

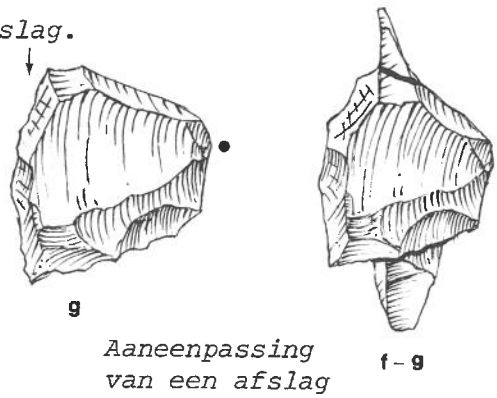

Aaneenpassing van een afslag en een AA-steker.

Tek:Joh.Musch.

Afb.II.

De klingen die er vervolgens uit werden geslagen,zijn terplaatse verder bewerkt tot werktuigen,om daarna meegenomen te worden naar weer een volgend kampement.Mogelijk werd ook een gedeelte van de onbewerkte klingen meegenomen om elders als "support" (drager,uitgangsstuk) te dienen voor diverse typen werktuigen.
Interessant is het aan elkaar passen van de twee halffabrikaten van kerfspitsen (Fig.II,d-e).Dit duidt op het in serie vervaardigen van een bepaald werktuig.

Iets dergelijks werd geconstateerd op de "Tjongerien"-site te Meer (vlak over de belgische grens bij Zundert),waar series aaneenpassende bekstekers en schrabbers werden aangetroffen (Van Noten,1978).

Bij het in serie vervaardigen van bepaalde typen werktuigen moest uiteraard bij het exploiteren (het opdelen) van de kern al rekening worden gehouden met de vorm van de afslagen die het meest geschikt was voor de uiteindelijk bedoelde artefacten.Dus lange klingen voor de fabrikage van spitsen en klingschrabbers;korte afslagen voor het maken van bijvoorbeeld "Tjonger-schrabbers".Dit alles duidt er op dat de débitage van vuursteen door jongpaleolithische groepen zeer planmatig, volgens een vooropgezet schema verliep.Culturele en functonele (zomer- of winterkampement)aspecten spelen hierbij ook een rol, evenals de beschikbaarheid van goede vuursteen.
Hoe de"Hamburgmensen" aan redelijk bewerkbare silex kwamen is bekend uit Raven in de buurt van Hamburg,waar men vuursteenknollen had opgediept uit een 60 tot 80 cm diepe kuil in de Saale-keileem en ter plaatse bewerkt tot klingen.Opvallend is ook daar de vrijwel volledige afwezigheid van geretoucheerde werktuigen.(Wegewitz,1967).
In Immenbeck,ook bij Hamburg,is een werkplaats van een tot de Ahrensburg-component behorende industrie opgegraven,die vergelijkbaar is met onze werkplaats in Anloo,omdat ook hier vuursteenknollen werden aangevoerd van elders naar een vuursteenarme plek;daar tot klingen en vervolgens tot werktuigen te worden bewerkt om meegenomen te worden naar een mogelijk volgend kampement.In tegenstelling tot Anloo en Raven waren in Immenbeck meer geretoucheerde artefacten achtergelaten,zodat er ook wel korte tijd gewoond zal zijn (Laux,1981).
Het transport van vuursteen naar een woonkampement werd ook geconstateerd op de Hamburg-pleisterplaats bij Buinen (Baas en Veen,1979).
Elders in Europa zijn voorbeelden bekend uit met name het Laat-Magdalénien van Gönnersdorf bij Koblenz,waar baltische morenevuursteen en silex uit Rijkholt werd toegepast die elk op 120 km van Gönnersdorf hun herkomstgebied hebben (Brongers-Woltering,1978;Arora,1981).In Polen is de chocoladekleurige vuursteen van de Masovien-component van het T.P.T,afkomstig uit Oronsko,algemeen aanwezig tot 200 km van het herkomstgebied;sporadisch zelfs tot 400 km (Schild,1981).

DE LOSSE VONDSTEN

Twee losse vondsten kunnen op typologische gronden ook ondergebracht worden in het Hamburgien.Een combi-werktuig(RA-steker + bekstekertje),gemaakt op een groot klingfragment (Fig.I, 11) werd gevonden door Johannes Musch in 1977 ten Oosten van Anloo.Een klingscgrabber,geslagen op een zeer grote en fraaie

kling (Fig.I ,12),werd ten Noorden van Anloo verzameld door Jan Evert Musch in 1976.De grijze gebandeerde vuursteen van deze beide artefacten komt sterk overeen met die van een aantal stukken uit de concentratie Anloo.Het is dan ook verleidelijk aan te nemen dat ze hieruit primair afkomstig zijn,al kan dit slechts aangetoond worden door ze aan stukken uit de concentratie Anloo te passen.Als dit zou lukken zou iets meer gezegd kunnen worden over het gedrag van de mens achter de artefacten,hun trekroutes,pleisterplaatsen etc.Vooralsnog blijft dit natuurlijk hypothetisch.De steker werd op 500 m., de klingschrabber op 1500 m.van de concentratie gevonden.

DE CONCENTRATIE SCHIPBORG

De concentratie Schipborg kwam aan het licht tijdens intensief onderzoek op een jonge dekzandrug aan de rand van een smeltwatererosiedal dat afwatert op de Drentse-A.
Op deze dekzandrug is door ons in de loop der jaren een grote hoeveelheid vuusteenmateriaal verzameld dat typologisch en morphologisch te dateren valt in het Laat-Mesolithicum (kernbijlen,microlithen)en in het Laat-Neolithicum/Vroege-Bronstijd (pijlpunten met weerhaken,bifaciaal bewerkte schrabbers en mesjes).

Afb.III.

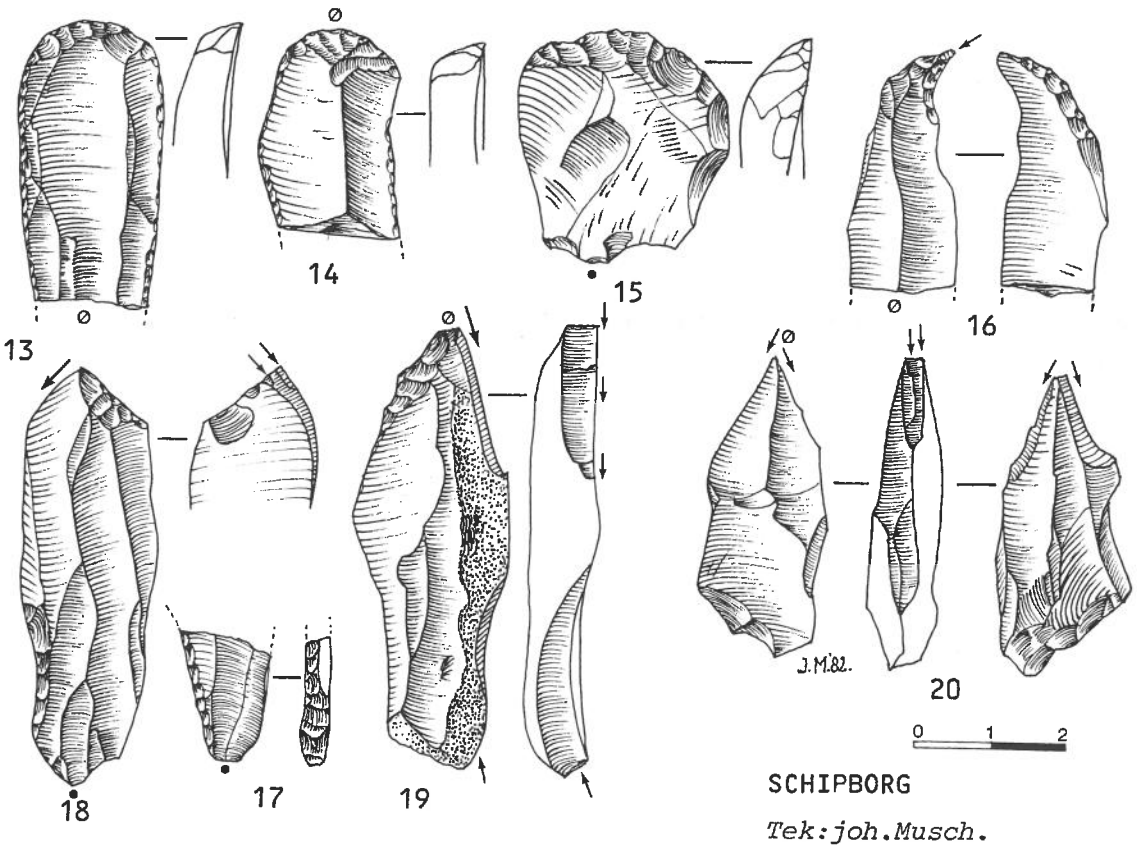

13-14:Gebroken klingschrabbers
15:Korte schrabber
16:Krombeksteker
17:Fragment van kerfspits of spits uit de Gravette-reeks
18-19:RA-stekers
20:AA-steker

Een deel van het materiaal is echter op typologische en morphologische gronden niet plaatsbaar in één van de bovengenoemde cultuurstadia.Bovendien onderscheidt het zich door de ruimtelijke spreiding.Dit materiaal wordt vooral aangetroffen aan

de zuidelijke voet van de dekzandrug waar deze overgaat in een drassige laagte.
Het materiaal bestaat uit afslagen,klingen,op klingen gemaakte werktuigen en enkele kernen.De klingen en de klingkernen onderscheiden zich van op de dekzandrug gevonden mesolithische klingen en klingkernen doordat ze gemiddeld groter zijn.Tevens zijn de mesolithische artefacten door uitlogingsprocessen in de bodem op de dekzandrug veelal uitgebleekt,terwijl de in de moerassige laagte aangetroffen werktuigen veelal roodachtig of gelig zijn ingekleurd door het ijzerhoudende grondwater.
Enkele werktuigen maken het complex typologisch plaatsbaar in één der"groepen" van het Hamburgien.Enkele typische krombekstekers (vgl.Fig.III,16) en klingschrabbers (Fig.III,13-14) op onze vindplaats maken dit duidelijk.De werktuiginventaris omvat verder 30 stekers,14 schrabbers (4 kling-en 10 korte schrabbers),4 boortjes,1 beksteker en 25 klingen waarvan sommige met gebruiksretouche.
Er is één steil geretoucheerd klingfragment (Fig.III,17),dat mogelijk het basale deel van een kerfspits,danwel een fragment van een der spitsen uit de "Gravette-reeks" representeert.
Uit het feit dat er relatief veel werktuigen in de concentratie voorkomen kunnen we afleiden dat er kortere of langere tijd gewoond zal zijn.Er moet ook gestookt zijn,want een aantal van de stukken is verbrand (21 stuks van de 180).Ook dit pleit voor de functie als woonkampement.
Veel van de werktuigen zijn intensief gebruikt of gebroken.
De stekers zijn herhaaldelijk opnieuw aangezet (zie pijltjes).
Klingschrabbers kunnen gebroken zijn als gevolg van het opnieuw aanscherpen van de schrabberkappen d.m.v.de contracoup-techniek of door intensief gebruik.
Bij bestudering van het materiaal,krijgt men de indruk dat de meeste werktuigen pas na intensief gebruik zijn afgedankt en weggeworpen.
De gebruikte silex is niet erg homogeen.Er is veel bryozoënvuursteen en brokkelige morenevuursteen vol met vorstscheuren gebruikt,die waarschijnlijk in de onmiddellijke omgeving van het kampement en tamelijk aan de oppervlakte verzameld zal zijn.De meeste kernen zijn volledig opgebruikt en tijdens de bewerking veelvuldig gebroken.Sommige kernen zijn waarschijnlijk nabewerkt tot stekers (zgn.kernstekers).
Er kan gesteld worden dat de vuursteen die het kampement binnen kwam intensief gebruikt werd.Dit geeft dus een heel ander beeld dan de vuursteenwerkplaats bij Anloo,waar met beter materiaal minder zuinig werd omgesprongen.Mogelijk komt dit omdat op de concentratie Schipborg als woonkampement langer verbleven werd.Waarschijnlijk werd gedurende het verblijf van de bewoners de aanwezige vuursteenvoorraad in het kampement alleen maar aangevuld met de lokaal aanwezige,slechte vuursteen.
Het is ook mogelijk dat de bewoners van het kampement in een licht bebost milieu leefden wat het onnodig maakte verre tochten te ondernemen.
De korte schrabbers doen vermoeden dat er al culturele invloeden merkbaar waren van bepaalde componenten van het Epi-Gravettien (Tjonger?-Creswell?),die tendele gedateerd worden in het Allerôd-interstadiaal,toen de toendra veranderd was in een bebost landschap met berken en dennen;en het rendier mogelijk

plaats maakte voor eland,everzwijn,oerrund,beer en bever.
De dragers van dit Epi-Gravettien,pasten uiteraard hun levenswijze aan het gewijzigd milieu aan.Het afwisselender milieu maakte het mogelijk langer in een bepaald gebied te blijven. Deze verandering van leefwijze kwam ook tot uiting in het "instrumentarium" van de toenmalige mens.Als er geen vermenging heeft plaats gevonden van twee bevolkingsphasen van afzonderlijke cultuurgroepen ,dan is het mogelijk de concentratie Schipborg te rekenen tot het allerjongste Hamburgien.Tjerk Vermaning plaatst het materiaal van Schipborg in het Hamburg IV,dat zich karakteriseert door de aanwezigheid van elementen uit het Epi-Gravettien.De korte schrabbers (Vgl.Fig. III,15) zijn,zoals we zagen,in dit verband significant.

Prof.R.Schild ziet een duidelijk verschil in het gebruik van silex in de Dryas en dat in de Allerôd in Polen.Daar is het zo,dat gedurende de Allerôd de daar aanwezige component van het "Arched-bladelet-complex",het Tarnovien,voornamelijk gebruik maakte van in de buurt van de kampementen aanwezige vuursteen.

Opm.Tot het Arched bladelet-complex rekent Romuald Schild de jongpaleolithische groepen die als "type-artefact" een kleine spits gelijkend op een Tjongerspits voeren.Het leek ons beter al deze groepen eveneens in te voegen in het "Epi-Gravettien" (A.W.)

In de jongere Dryas daarentegen zien we de dragers van het "Tanged-point-technocomplex" (T.P.T.) veel meer gebruik maken van de chocoladekleurige vuursteen van Oronsko;zoals gememoreerd zelfs tot 400 km van de winplaats. Schild wijt dit aan de mindere behoefte tot migratie van de mens die tijdens de warmere Allerôd leefde.Het is m.i. ook mogelijk dat door de rijkere begroeiing tijdens de Allerôd de plaatsen met goede vuursteen meer aan het oog onttrokken en moeilijker in dagbouw toegankelijk werden.

Het is natuurlijk nog voorbarig om al te vergaande conclusies te trekken uit het tot nu toe geborgen materiaal,bijvoorbeeld over de "hoedanigheid" als zomer-of winterkampement van de concentratie.
Mogelijk is het tot nu toe door ons verzamelde materiaal maar het topje van de ijsberg.Zoals we zagen worden de artefacten vooral gevonden aan de voet van de dekzandrug.Mogelijk bevindt het grootste deel van de concentratie zich nog onder de jongere afzettingen van deze dekzandrug.De "oudere" dekzanden waarin zich de jongpaleolithische vondsten bevinden worden hier en daar aangesneden in afwateringssloten aan de rand van de akker.Het grootste gedeelte van het materiaal zal zich nog in situ bevinden,hetgeen perspectieven opent voor nader onderzoek.Hopenlijk zal dit in de toekomst voor deze vindplaats en die te Anloo,mogelijk zijn.
Mijn speciale dank gaat uit naar de heren:Jan Evert Musch, Piet Kroezinga,Tjerk Vermaning,Hans van Westing en Ad Wouters voor hun hulp bij het tot stand komen van dit artikel.

Anloo,dec.1981.

Opm.I:De coördinaten van de vindplaatsen zijn bij de "APAN" bekend en in de administratie opgenomen.

Opm.II. Na beeindiging van het manuscript kwam mij de "Nieuwe Drentse Volksalmanak" van 1981 onder ogen.Hierin worden in artikelen van

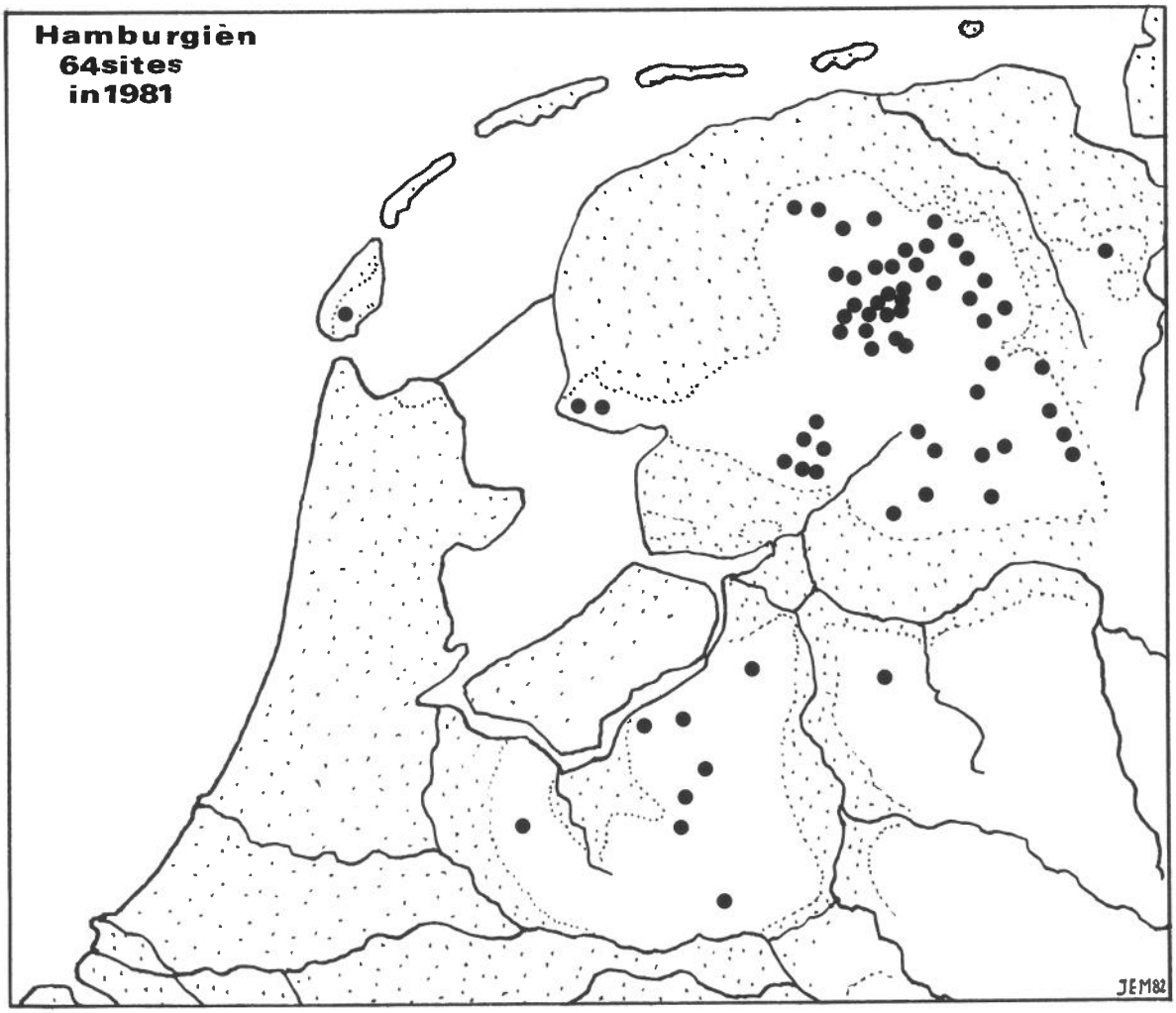

AFB.IV. *Men is nog algemeen van oordeel dat de HAMBURGCULTUUR maar vrij "zeldzaam" aangetroffen wordt in Noord- en Midden-Nederland.Uit het APAN-archief konden met zekerheid 64 Hamburg-sites op kaart gebracht worden.(Tek:J.E.Musch).*

de heren J.Beuker en O.H.Harsema enige problemen aangeroerd,die ook in mijn artikel ter sprake komen,namelijk de verwerking van uit de drentse keileem afkomstige vuursteen,de toegepaste technieken,de kwaliteit van de toegepaste vuursteen door J.Beuker,en het optreden van lange klingen in de prehistorie door O.H.Harsema.De gegevens uit beide artikelen konden niet meer in mijn artikel worden verwerkt,maar omdat ze tendele dezelde problematiek behelzen,toch enige opmerkingen mijnerzijds.
Harsema geeft een lijstje van vindplaatsen waar lange klingen voorkomen. Hij gooit daarbij woonkampementen,vuursteenwerkplaatsen,depôtvondsten en grafgiften uit verschillende tijdperken door elkaar.Ook houdt Harsema geen rekening met het al dan niet voorkomen van goede vuursteen op de door hem genoemde vindplaatsen.De argeloze lezer krijgt hierdoor de indruk alsof de vroegste klingen pas optreden in de Hamburgcultuur en alsof het toppunt van perfectie in de klingentechniek pas in het Laat-Neolithicum wordt bereikt.
Ter aanvulling van het onvolledige lijstje van Harsema zij hier vermeld, dat er in ons land al grote hoeveelheden klingen van 10-12 cm optreden in het Midden-Acheuléen van de Stuwwallen (Franssen-Wouters,1980) gedateerd op ongeveer 170.000 B.P.De kling is verder een vaste begeleider van alle oud-midden- en jongpaleolithische cultuurtradities zowel in Nederland als daarbuiten.

Van het Hamburgien zij nog vermeld dat wel degelijk langere klingen dan 10 cm bekend zijn.In Anloo tot 12 cm,in Borneck zelfs tot 17 cm(Rust,1958). Iets verder weg,in Etiolles bij Parijs,op een Laat-Magdalénien vindplaats is zelfs de langste kling tot dusver bekend gevonden,met een lengte van 61 cm (Taborin,1976).
Jongpaleolithische en neolithische klingen met elkaar vergelijken alleen op grond van hun lengte heeft geen enkele zin,zeker niet als je ook nog woonkampementen,werkplaatsen,depôts en grafgiften door elkaar gooit.
Voorts plaatst Harsema,om voor mij onduidelijke redenen,het depôt van Elp en de"slagplaats" (atelier) van Donderen in het Vroeg-Neolithicum,waarvan in de rest van Noord-Nederland geen gedateerde klingvondsten bekend zijn.

Beuker behandelt een werkplaats uit het Mesolithicum bij Uffelte.Hij heeft zich bij de vergelijking van deze site met andere vindplaatsen beperkt tot Drenthe.Het is te waarderen dat Beuker,anders dan Harsema,ook de beschikbaarheid van goed uitgangsmateriaal,de stadia van vuursteenbewerking en het soort kampement in zijn vergelijking betrok.Hierdoor ontstaat een bruikbaarder en significanter beeld van de vuursteentechnologie in een bepaalde periode en in een bepaald gebied dan in het artikel van Harsema. Jammer is alleen dat het materiaal van Uffelte slechts aan de oppervlakte verzameld is en onmogelijk een volledig beeld kan geven,hetgeen Beuker zelf ook al aangeeft.Het artikel van Beuker was een beter uitgangsmateriaal dan dat van Uffelte waardig geweest.

LITERATUUR.

ARORA,S.K.,Die unterschiedlichen Steinmaterialien im Mesolithicum des Niederrheingebietes;5000 Jahre Feuersteinbergbau,Bochum,1981.

BAAS,T.-VEEN,H.D.,Een pleisterplaats van de rendierjagers bij Buinen;Arch. Ber.No.7,Doetinchem,1980.

BOHMERS,A-Wouters,A.,Statistics and graphs in the study of flint assemblages;Palaeohistoria V,Groningen,1956.

BORMAN,R.,Oude beschavingen van de lage landen;Amsterdam/Brussel,1980.

BRONGERS,J.A.-WOLTERING,P.J.,De prehistorie van Nederland;Haarlem,1978.

BURDUKIEWICZ,J.M.,The flint technology of the Hamburgien Culture(Olbrachcice,S.W.Poland;Staringia No.6,Maastricht,1979.

GIFFEN,A.E.van,Een rendierjagersstation tussen Eext en Gasselte,gem. Gasselte;Nieuwe Drentse Volksalmanak,1948.

LAUX,F.,Der altsteinzeitlichen Slagplatz der Rentierjäger bei Immenbeck, Kr.Stade;5000 Jahre Feuersteinbergbau,Bochum,1981.

NOTEN,F.van,-CAHEN,D.-KEELEY,L.H.-MOEYERSONS,J.,Les chasseurs de Meer; Brugge,1978.

RUST,A.,Die jungpaläolithischen Zeltanlagen von Ahrensburg;Neumünster, 1938.

SCHILD,R.,Bergbau und Verbreitung des schokoladenfarbenen Feuerstein Zentralpolens;5000 Jahre Feuersteinbergbau,Bochum,1981.

SCHILD,R.,The final paleolithic settlement of the European plain;Scientific American,New York,1978.

TABORIN,Y.-OLIVE,M.-PIGEOT,N.,Le gisement préhistorique d'Etiolles;Livretguide de l'excursion A.10,Nice,1976.

WEGEWITZ,W.,Ein Werkplatz aus dem Ende der letzten Eiszeit in Raven; Führer zu vor-und frühgeschichtlichen Denkmälern,Band 7,Mainz 1967.

* * *

EEN HAMBURG-SITE BIJ ZUIDWOLDE

door

MAARTEN PERDECK

In september 1980 ging ik op archeologisch onderzoek in een gebied,in de gemeente Zuidwolde (Dr.),waar ik nog niet eerder naar artefacten had gezocht.

Op de kop van een zandrug,besloot ik terplaatse eens tussen de mais te gaan kijken.Ik had blijkbaar het geluk meteen al een rijke vindplaats te hebben ontdekt,want al kruipend door de mais bleek dat net op dit plekje veel vuusteenafval lag. Bovendien vond ik toen al enkele werktuigen,waaronder een van de fraaiste van deze plek;een combinatie-werktuig van een klingschrabber met een RA-steker.
Daarna bezocht ik deze vindplaats bijna elke week.Na de bewerking van de akker zijn de grotere voorwerpen natuurlijk snel verzameld,maar de fijnste afvalsplintertjes blijven alsmaar te voorschijn komen.

De vindplaats bevindt zich op een dekzandrug;zoals zoveel jongpaleolithische vindplaatsen ook hier in de nabijheid van water.

VERTIKALE EN HORIZONTALE SPREIDING VAN DE VONDSTEN

Bij een zandwinning,direkt naast mijn vindplaats,bleek duidelijk de plaats van de artefacten in het bodemprofiel.
Ter plekke is een hoge humuspodsol ontstaan.Bij de ontginning is de A-laag (uitspoelingslaag) geploegd mét het bovenste gedeelte van de B-laag (inspoelingslaag).Onder de bouwvoor waren diepe ploegstrepen aanwezig,kennelijk ontstaan bij de ontginning.Deze strepen in het donkerbruine zand waren vaak opgevuld met onvermengd loodzand of met het onvermengde humeuze "glideachtige" materiaal van de bovenkant van de B-laag.
In deze bovengenoemde onvermengde resten van A-en B-laag,bevond zich soms een conglomeraatachtige opeenhoping van artefacten. Hieruit blijkt dat de vondsten zich vóór de ontginning in het loodzand en de daaronder gelegen top van de B-laag bevonden. Aan enkele werktuigen kleeft nog steeds de venige humus van de

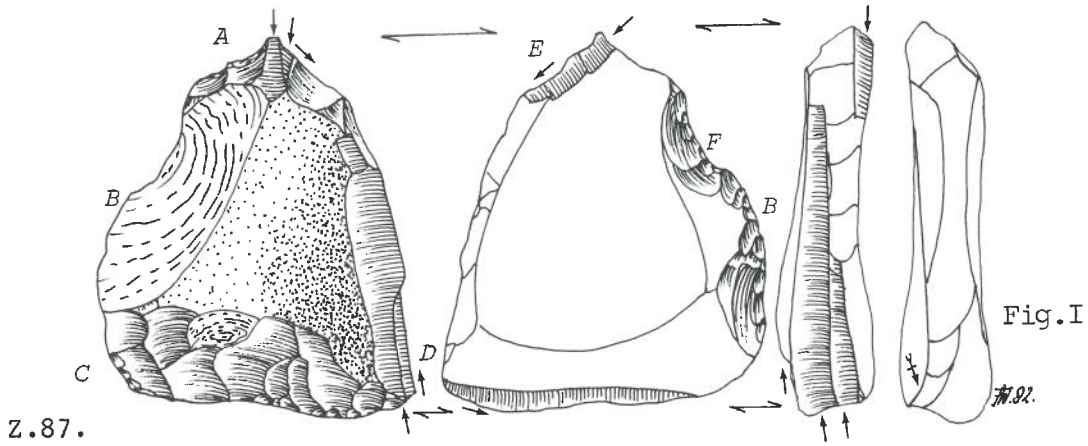

COMBI-ARTEFACT. *Deze combi-artefacten zijn in vele jongpaleolithische sites vrij algemeen aanwezig.*

A = beksteker B = schrabber C = trekker van het Heidelbergtype
D = AA-steker E = RA-steker F = holschrabber.
A + E,vormen een burin-bec.

heideplag;deze hebben dus nagenoeg aan de oppervlakte gelegen.

Op slechts één plaats kwamen enkele klingen en afslagen in een ongestoorde in situ voor,in de harde bruine ijzerinspoelingslaag,op een oppervlakte van ongeveer 1 m^2.

De meeste vondsten komen echter uit de jaarlijks geploegde bouwvoor.

WERKTUIGEN

Tot nu toe werden geborgen ruim 1500 stuks silex.Hieronder waren de volgende nageretoucheerde werktuigen:

28 klingschrabbers	4 A-stekers
2 dubbele klingschrabbers	3 boren
6 schrabbers op afslagen	1 kernschrabber
2 dubbele schrabbers op afslagen	1 beerfiguurtje op brede kling
15 krombekstekers	1 steelspits (Havelte-type)
3 bekstekers	2 steelspitsfragmenten(Hav.)
2 dubbele krombekstekers	2 spitsen uit de Gravette-reeks
7 RA-stekers	1 klopsteentje
1 AA-steker	1 aambeeld
1 afgeknotte kling met kerven	1 benen werktuig (beitelv.)

Combi-artefacten:

2 klingschrabbers met RA-steker	1 RA-steker met A-steker
1 klingschrabber met A-steker	1 kernsteker met trekker
1 krombeksteker met RA-steker	1 Holschaaf+schrabber+steker + trekker.

Enkele tientallen klingen en afslagen met kerven.
Het grootste gedeelte der vondsten is duidelijk produktie-afval,soms zelfs maar 1 mm groot.
Een klopsteentje en een aambeeld zijn de enige artefacten uit kwartsiet.Het aambeeld heeft een regelmatige,fijne werkkant en zal gebruikt zijn voor het in contracoup vervaardigen van onderandere schrabbers met scherpe werkhoek.Bij een aantal klingschrabbers is duidelijk op de rug van het artefact,de door deze contracoup veroorzaakte typische beschadiging te zien.Dat dit verschijnsel ook vaak ontbreekt,kan veroorzaakt zijn door het gebruik van een benen slagvoorwerp (percuteur).Het gebruik van deze-vaak vrij kleine-soort aambeelden voor kern-débitage is hier niet erg waarschijnlijk.De bijna altijd tweezijdig bewerkte kernen (bipolaire débitage) vertonen op de slagvlakken nergens beschadigingen van een dergelijke "aambeeld-ondersteuning".
Zeer uitzonderlijk voor deze op hoge zandgrond gelegen vindplaats is een benen werktuig;duidelijk is hierop aan twee zijden een slijping aanwezig,resulterend in een beitelvormige werkkant.
Aan een zijde is de slijping in een aantal facetten uitgevoerd.

Nog opmerkelijker is de zeer natuurgetrouwe figuur van een beer.
Het grootste gedeelte van de omtrek,vertoont een fijne retouchering,vooral dáár waar de essentiële kenmerken van een beer zichtbaar gemaakt moesten worden,zoals snuit,poot en de zeer typerende vetbult op de rug.Voor ons begrip is het misschien geen "werktuig",maar voor de maker zou het een onmisbaar voorwerp kunnen zijn geweest.In alle "recente nog paleolithische" culturen,worden aan dit soort voorwerpen en afbeeldingen enorme krachten toegekend.(Zie fig.VII,Z.75).

Ook deze categorie paleolithische voorwerpen is in Drenthe ontdekt door de heer Vermaning.Zijn eerste ontdekking betrof een prachtige bison.Deze dierfiguur werd niet door de officiële zogenaamde deskundigen herkend of erkend.Uiteraard niet.....het was immers iets nieuws en dus niet mogelijk in het beperkte gezichtsveld van personen die hun eigen kennis als het hoogst haalbare beschouwen.

Inmiddels is al een reeks van dit soort dierplastiekjes bekend, ook al uit het buitenland.In nagenoeg alle paleolithische culturen,al in het C.C.C. komen ze voor en steeds is de vervaardigingstechniek gelijk.Er wordt uitgegaan van een vlak splijtstuk of van een afslag en door retouchering van de randen wordt de vorm bepaald.Het zijn dus platte 3 dimensionale figuren.

STEENRECONSTRUCTIES

Een aantal vuurstenen uit deze vondstgroep,past met de afslagvlakken aan elkaar en vormt dus steenreconstructies (joints). Tot nu toe konden de volgende steenreconstructies gemaakt worden:

Krombeksteker/kling met retouche.
Krombeksteker/RA-steker (zie fig.IV, Z.36 en Z.37).
Klingkernfragment/2 klingen.
Kern (chopper)/afslag.
4 afslagen passend.
Klingenkern/afslag.
4 klingen passend;(Zie fig.VI,Z.64-69; en foto.
3 klingen passend;(Zie fig.VI,Z.61-63).
2 klingen passend (2 x).

Bovendien is het van veel groepen artefacten zeer aannemelijk,dat zij uit dezelfde vuursteenknollen zijn vervaardigd;dit blijkt uit kenmerken als:vuursteenkleur,strepen,vlekken enz.
Samen met de beperkte oppervlakte waar de vondsten op gedaan werden en de grote hoeveelheid produktieafval,zijn deze steenreconstructies een duidelijk bewijs voor het echte sitekarakter van deze vindplaats.

Hans Peeters maakte de tekeningen en Ad Wouters maakte de artefactbeschrijvingen en plaatste een aantal waardevolle aantekeningen naast dit artikel.Dank zij hun inzet en enthousiasme kon de publikatie van deze vindplaats verschijnen.

* * * Zuidwolde (Dr.).

ARTEFACTOMSCHRIJVINGEN (A.W.-LENT).

De door Maarten Perdeck hierboven besproken "Hamburg-site" Zuidwolde,behoort tot een in ons land nog vrijwel onbekende component van het "Hamburgien".De heer Vermaning spreekt van Hamburg III.In Duitsland wordt deze component de "TELTWISCH-GRUPPE" genoemd (Tromnau,1975).(Typevindplaatsen:Teltwisch 1 en Deimern 42).

Men kent daar 4 componenten of GRUPPEN in de Hamburgcultuur:

1.De Meiendorf-component	De beide eerste worden gewoonlijk de
2.De Poggenwisch-component	Oudere Hamburg genoemd (Bölling).
3.De Havelte-component	De beide laatste de Jongere Hamburg
4.De Teltwisch-component.	(Oude Dryas resp.Alleröd ??).

De Teltwisch-component is o.a. gekenmerkt door:

a.Het voorkomen van spitsen van het Havelte-type.Vaak zijn deze

àtypische "kerfspitsen" moeilijk te onderscheiden van echte steelspitsen;de steel van de spits is vaak alternerend aangezet.(vgl.fig.II,Z.3 en Z.4).
Ook in de Havelte-component van het Hamburg komt dit type algemeen voor.

b.Het aanwezig zijn van spitsen en mesjes uit de "Gravettereeks" (vgl.fig.II,Z.7 en Z.6).

c.Het voorkomen van meerdere korte schrabbers,die in bepaalde componenten van het "Epi-Gravettien"(Tjonger bijv.),zeer algemeen zijn.

d.Het aanwezig zijn van lange klingschrabbers,die vaak NIET van laterale retouche (fijne"knabbelretouche") voorzien zijn. (Dit in tegenstelling tot gelijksoortige schrabbers uit bijv. de Stelmoor-component).

e.Het voorkomen van ook kleinere artefacten bij bijv. de krombekstekers.(micro's).

f.Het in groter aantal voorkomen van fijne boortjes(vgl.fig. III,Z.23-26).

g.Het lager percentage van echt nageretoucheerde werktuigen (artefacten s.s.) als voorkomend bij het"oudere" Hamburg.

Bij de Stelmoor-component ligt dit op ongeveer 20%.
Bij de Teltwisch-component op ongeveer 14%.
Bij Zuidwolde-tot nu toe...-op 15%

Vooral de onder b en c genoemde punten zijn significant te noemen bij een vergelijking met de eveneens "jongere ?"Havelte-component.Ze zouden kunnen wijzen op contacten tussen lieden van de Teltwisch-component en jagers uit het Epi-Gravettien.

Bij Fig.II.

Z.1 Gebroken steelspits (Kerfspits van het Havelte-type).
Z.2 Atypische kerfspits.
Z.3 Gebroken steelspits (Kerfspits van het Havelte-type).
Z.4 Gebroken steelspits (Kerfspits van het Havelte-type).
Z.5 Fragment Kerfspits.
Z.6 Fragment steelspits.
Z.7 Châtelperronspits (topje gebroken).Rechts lateraal een diepe kerf.
Z.8 Gravettespits (topje gebroken).
Z.9 Combi-artefact:Krombeksteker met duidelijke stekeropslag. Basaal een fijn uitgeretoucheerd bekschaafje.
Z.10 Krombeksteker op een slagrichtingswissel-kling (Birseck).
Z.11 Krombeksteker met kleine stekerafslag (burin-bec).
Z.12 Zware krombeksteker met prehistorisch gebroken bek en naretouchering.
Z.13 Combi:Krombeksteker met basaal een RA-steker.
Z.14 Krombeksteker met prehistorisch gebroken bek.Geen naretouchering.
Z.15 Combi:Krombeksteker met basaal een RA-steker.
Z.16 Combi:Dubbele krombeksteker.
Z.17.Combi:Krombeksteker met basaal een RA-steker.
Z.18 Krombeksteker op door contracoup gebroken kling.
Z.19 Beksteker met stekerafslag (burin-bec).
Z.20 Krombeksteker op gebroken kling.
Z.21 Bekstekertje op gebroken kling.
Z.22 Krombeksteker.

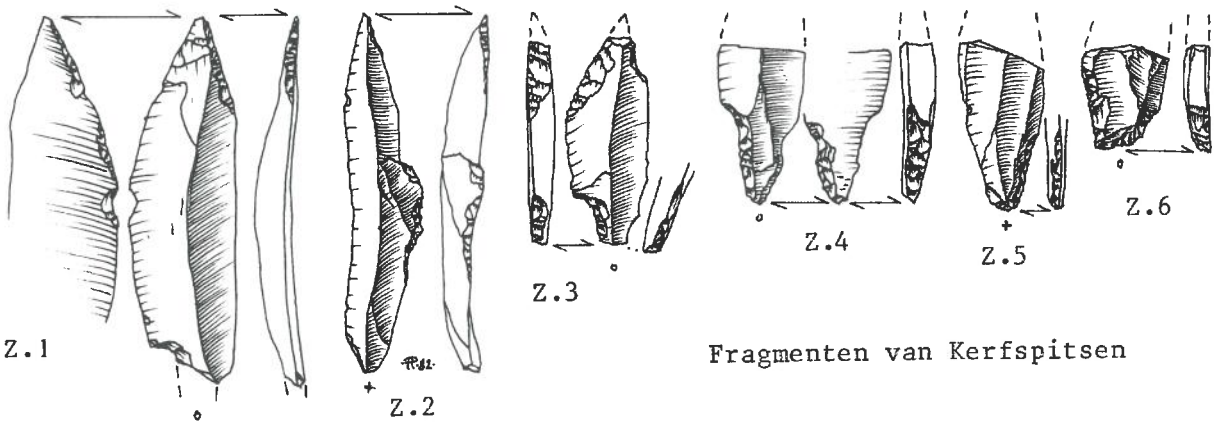

Fragmenten van Kerfspitsen

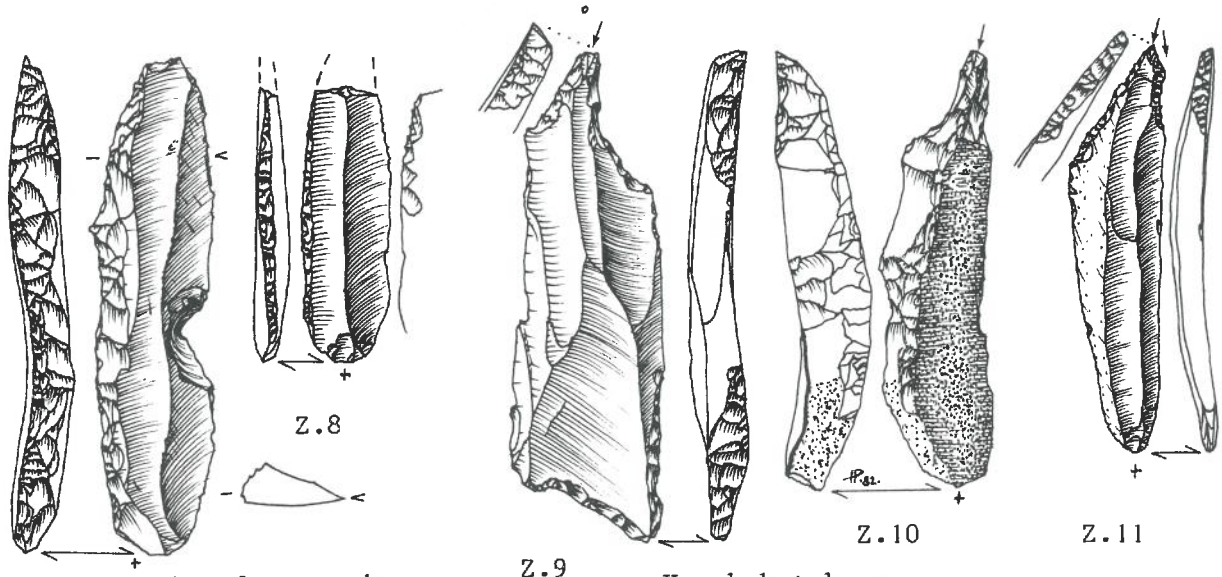

Artefacten uit Gravette-reeks

Krombekstekers

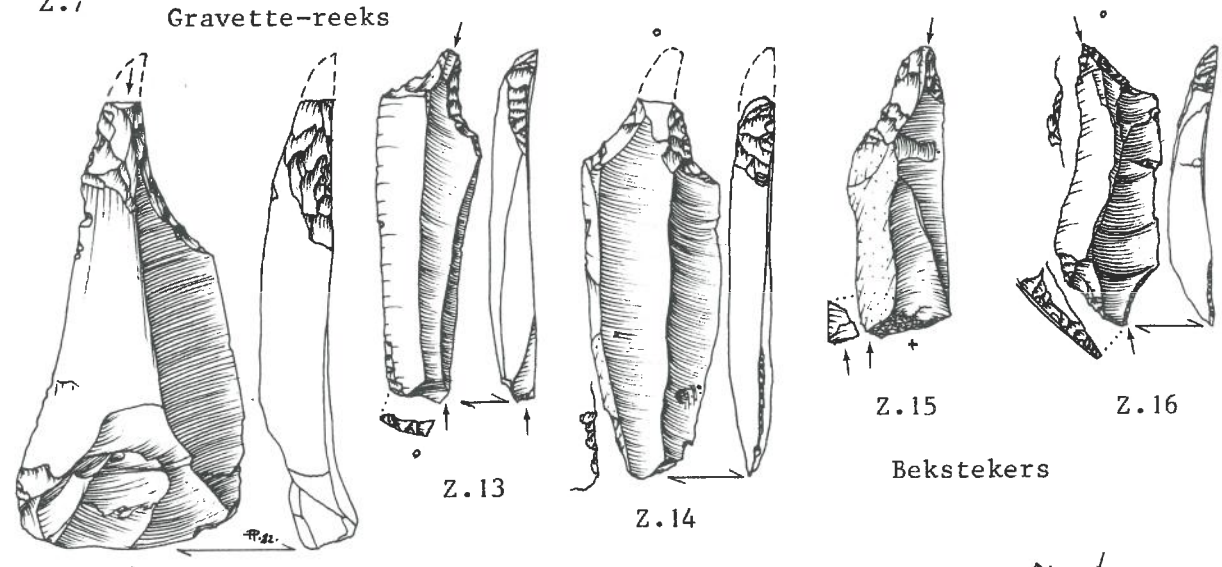

Z.12 Krombekstekers

Bekstekers

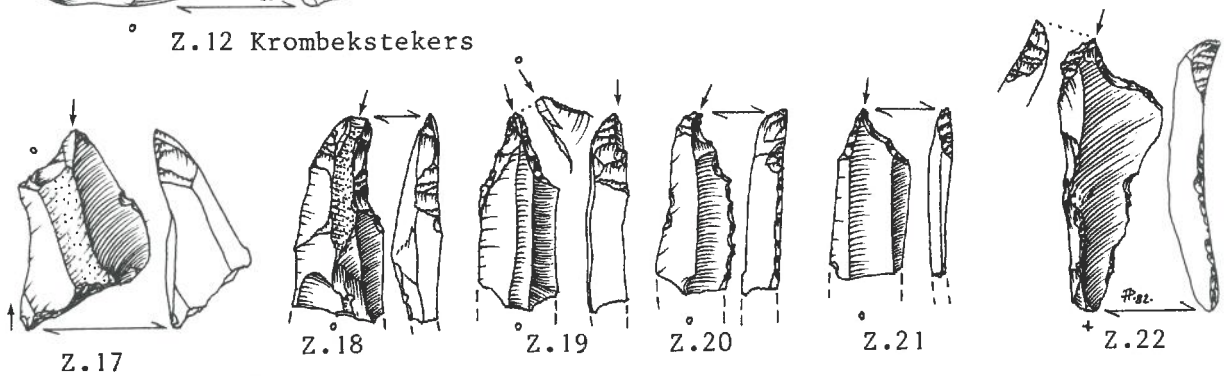

Fig.II.

Tek:Hans Peeters

Fig.III

Z.23 Boor met duidelijke torsie-retouche.Basaal mogelijk een trekker.
Z.24 Boor met fijn uitgetrokken punt.
Z.25 Combi:Dubbele,zeer fijne boor met minieme torsie-retouche.
Z.26 Zeer fijne boor met dikke talon.
Z.27 Volledig "bot-gedraaide" ruimboor.
Z.28 Combi:Terminaal een meervoudige steker.Basaal een RA-steker.
Z.29 RA-steker op kling.
Z.30 Ra-steker.Overgang naar vlaksteker.
Z.31 Ra-steker met kerf op kling.
Z.32 RA-steker met kerf op kling.
Z.33 Meervoudige steker op kern.
Z.34 Zware RA-steker.
Z.35 AA-steker.

Fig.IV

Z.36 Combi:Zware RA-steker.Basaal een kerf.
Z.37 Zware beksteker op een slagrichtingswissel-kling. Beide artefacten vormen samen een steenreconstructie.

Fig.V

Z.38 Combi:Klingschrabber + AA-steker die bijgeretoucheerd is tot RA-steker.
Z.39 Combi:Klingschrabber + RA-steker.
Z.40 Combi:Klingschrabber + RA-steker.
Z.41 Combi:Klingschrabber + AA-steker.
Z.42 Klingschrabber met basaal een klein schaafje.
Z.43-47 Lange klingschrabber.Zeer typisch voor het Hamburgien.
Z.48 Combi:Terminaal schrabber met spitse hoek,basaal met steile hoek.
Z.49-53 Door contracoup-bewerking gebroken klingschrabbers. Slagbeschadiging is soms nog aanwezig.
Z.54 Lange,scheve klingschrabber.
Z.55 Korte klingschrabber.
Z.56-57 Korte dubbele schrabbers van het "Tongertype".
Z.58-60 Korte schrabbers van het"Tjongertype".

Fig.VI

Z.61-62-63.Steenreconstructie van 3 klingen.
Z.64-69 Steenreconstructie van 6 klingen en klingfragmenten.

Fig.VII

Z.70 Kling met kerven en terminaal een trekker.
Z.71 Kling met kerven en terminale afknotting.
Z.72 Kling met kerf.
Z.73 Kling met terminaal rechts een minutieus bewerkte kleine trekker.
Z.74 Kling met terminaal rechts een "schaver".
Z.75 Artefact met kerven zonder enig functioneel verband.Het voorwerp heeft echter een zodanige retouchering,dat er niet aan valt te ontkomen hierin een dierfiguur i.c. een liggende beer te zien (vgl.de bison van Tjerk Vermaning).
Z.76 Klingfragment met afknotting.
Z.77-82 Typische,onbewerkte Hamburgklingen.
Z.83-84 Stekerafslagen

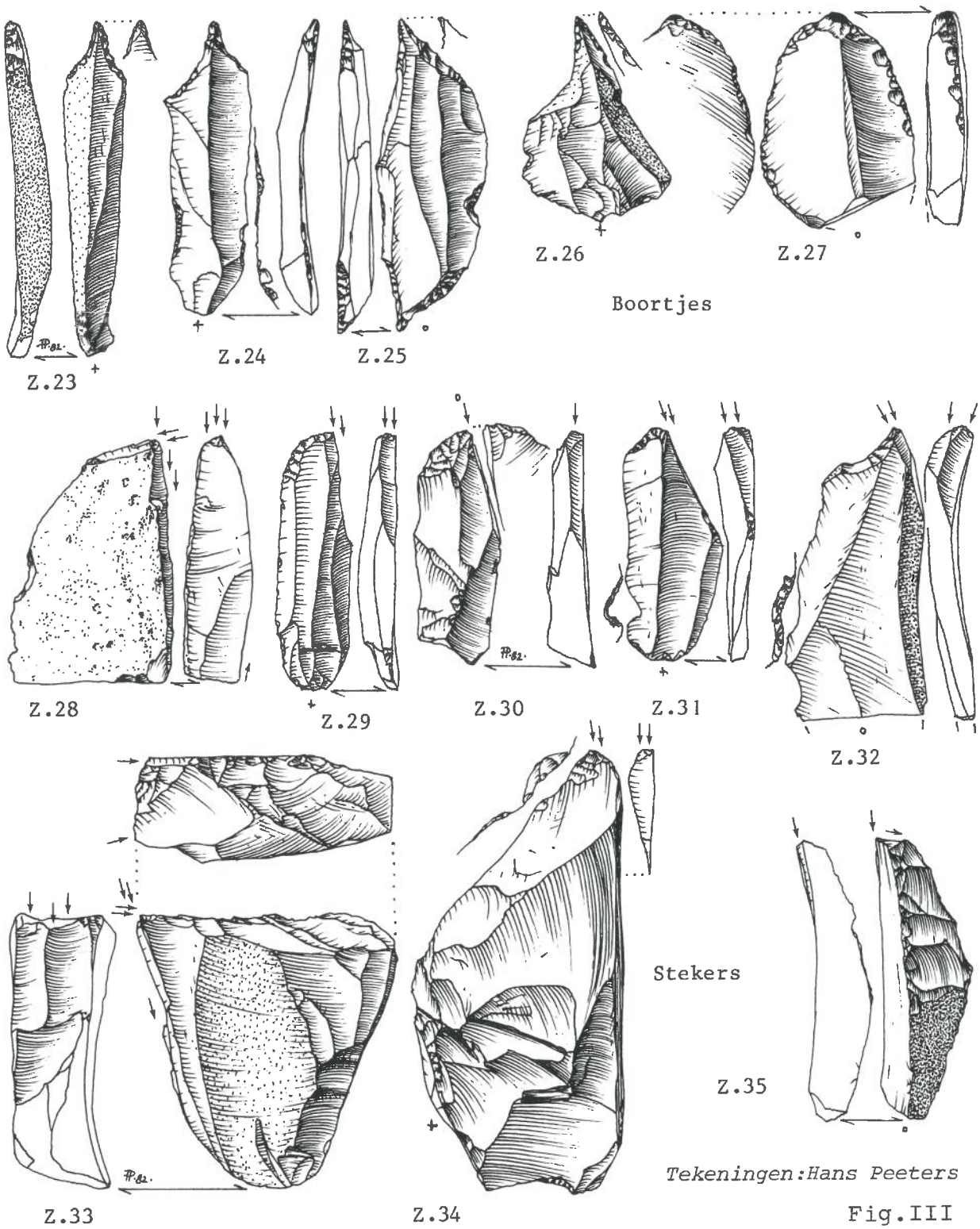

Tekeningen:Hans Peeters

Fig.III

Bij de Foto op de volgende bladzijde:

Bovenste rij: 1=boortje. 2-3: fragmenten van kerf-(steel)spitsen.4-5: krombekstekers. 6:dubbele boor.7:krombeksteker.8:kling. 9-10:Stekers.

Onderste rij: 1=joint van 6 artefacten,samen 4 klingen vormend.2:Combi-werktuig (RA-steker met basaal een kerf).3:krombeksteker.4-6:drie klingschrabbers.7:spits uit de "Gravette-reeks" met gebroken top.

Midden: Spits uit "Gravette-reeks" met gebroken top.

De beide laatste spitsen verraden een invloed van het "Epi-Gravettien".

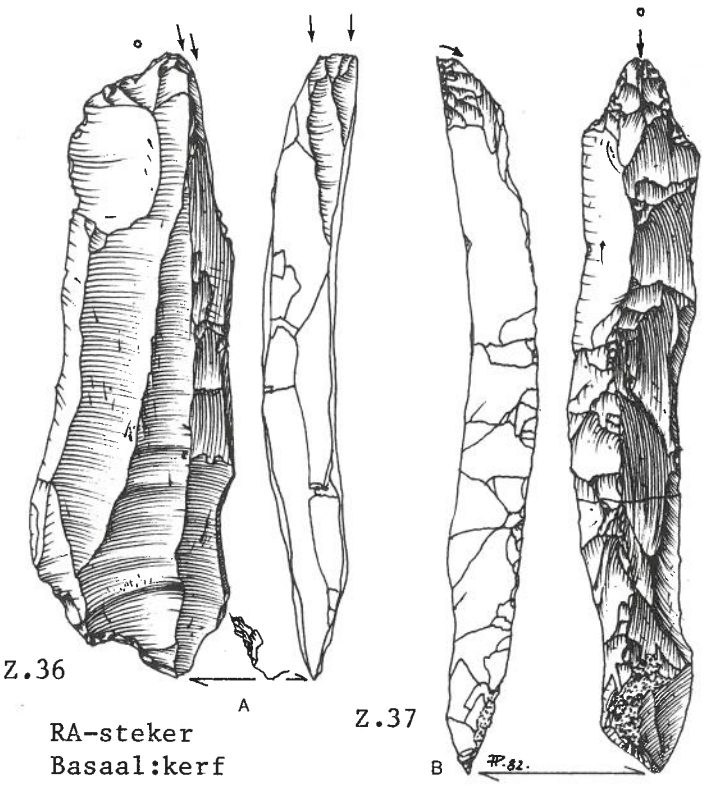

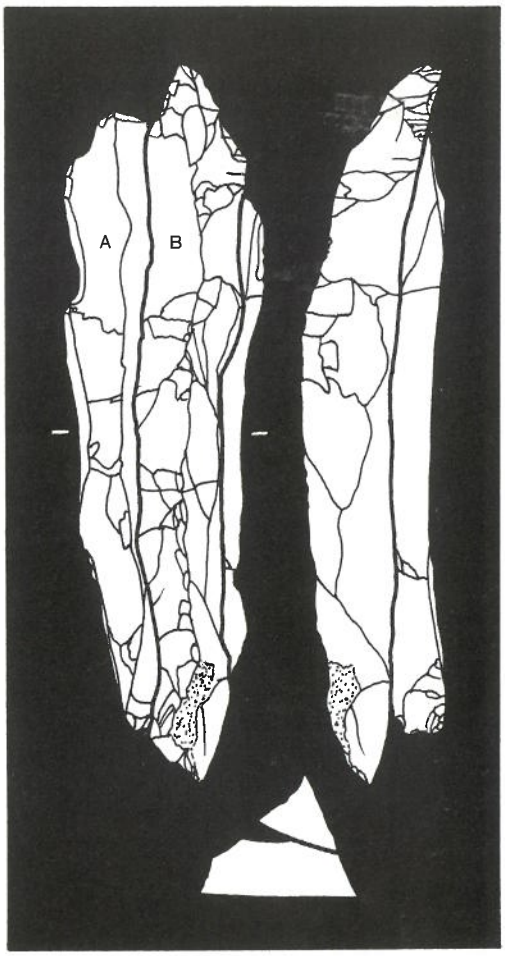

Rechts: Z.36 en Z.37 vormen een "joint" of steenreconstructie.

Fig.IV

Col:M.Perdeck HAMBURG IV uit ZUIDWOLDE (Dr). *Foto:A.Wouters*

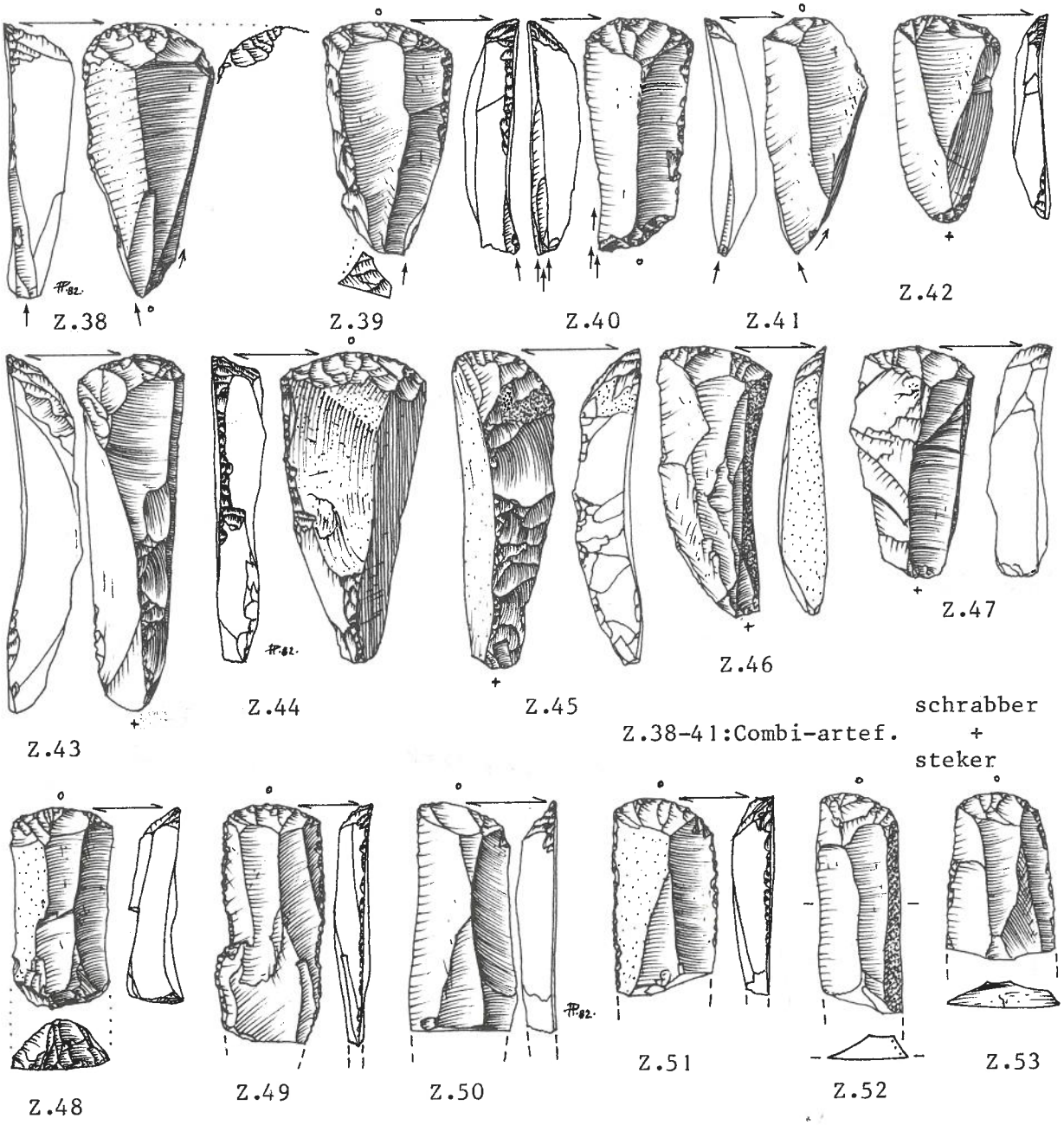

Hele en gebroken klingschrabbers

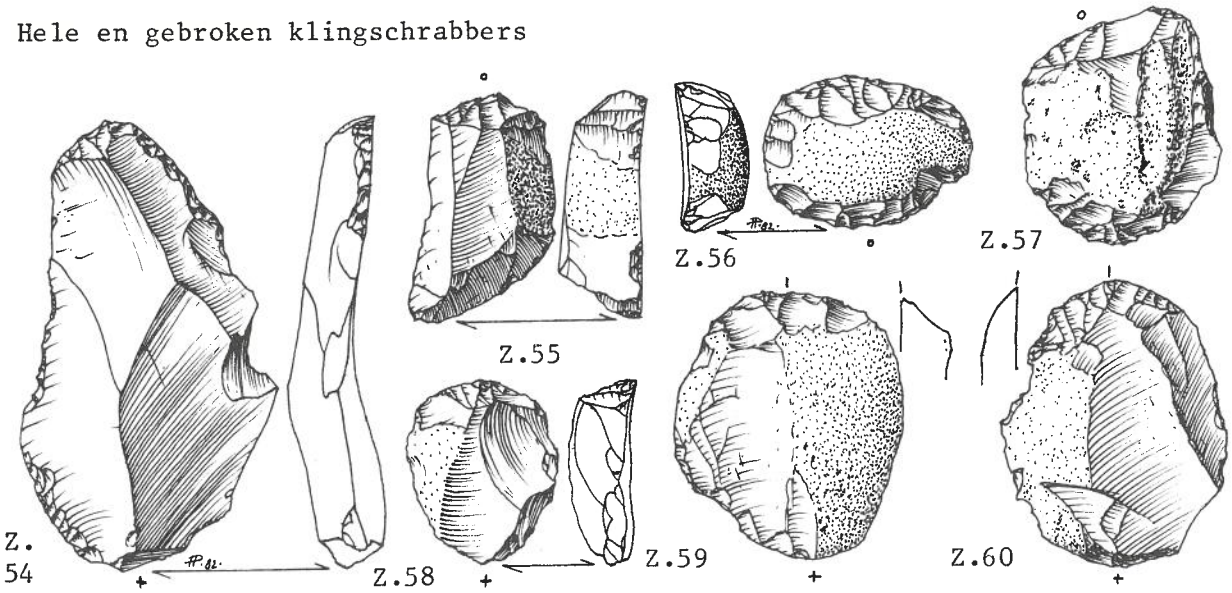

Fig.V

Tek:Hans Peeters

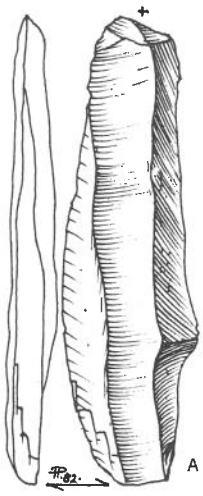

Z.61

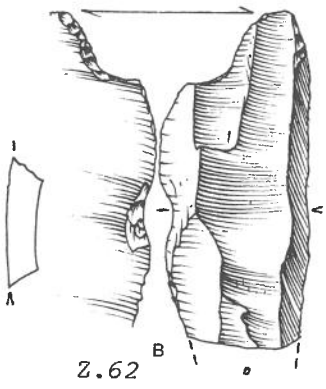

Z.62

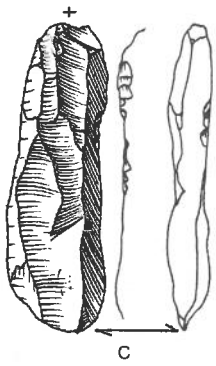

Z.63

De klingen Z.61-63 vormen samen een"joint" of steen-reconstructie.

Rechts: De op elkaar getekende artefacten Z.61-63

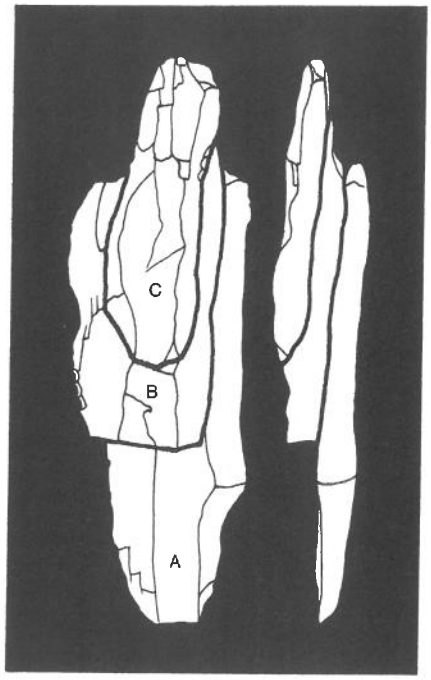

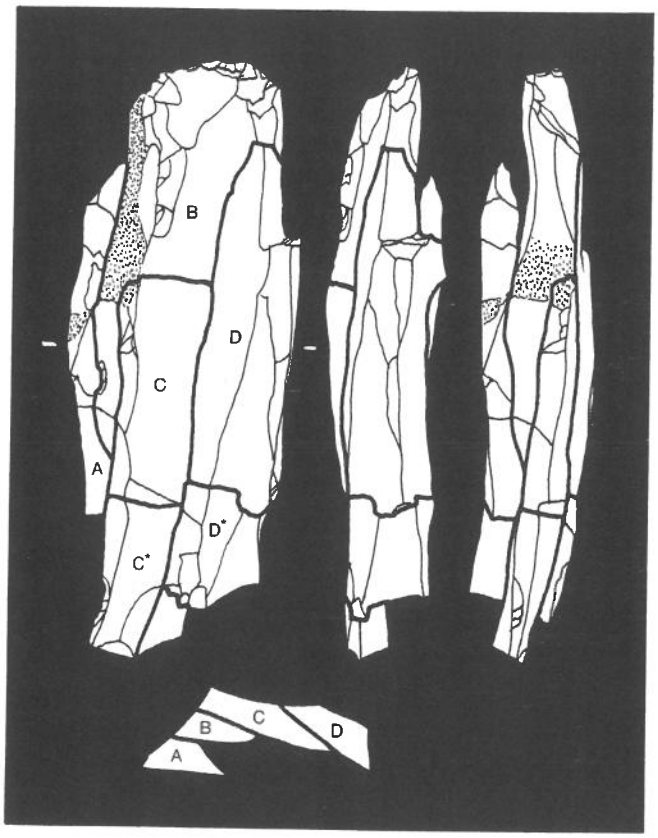

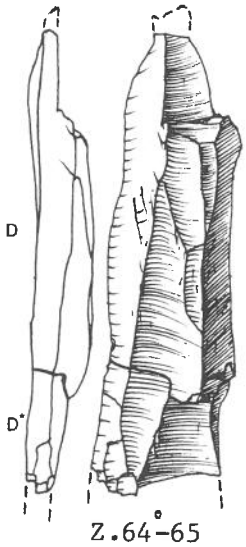

Z.64-65

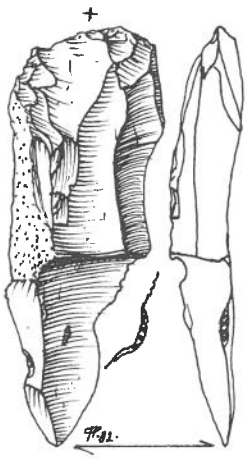

Z.66

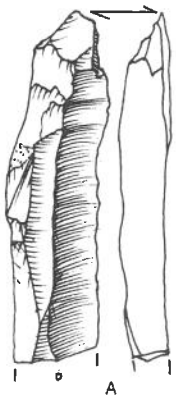

Z.67

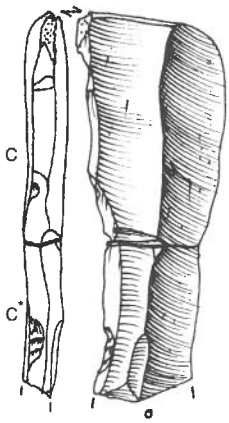

Z.68-69

Boven: De artefacten Z.64-69 als steen-reconstructie getekend.
De zes artefacten,vormen samen ook vier klingen (Zie ook kleur-foto:Onderste rij No.1.

Fig.VI

Behalve de hier afgebeelde "joints" (steenreconstructies) zijn op deze Hamburgien -site,nog zes andere reconstructies aaneen te voegen. E.e.a. demonstreert overduidelijk het atelier- en woonkarakter van deze belangrijke vindplaats in DRENTHE. (AW.)

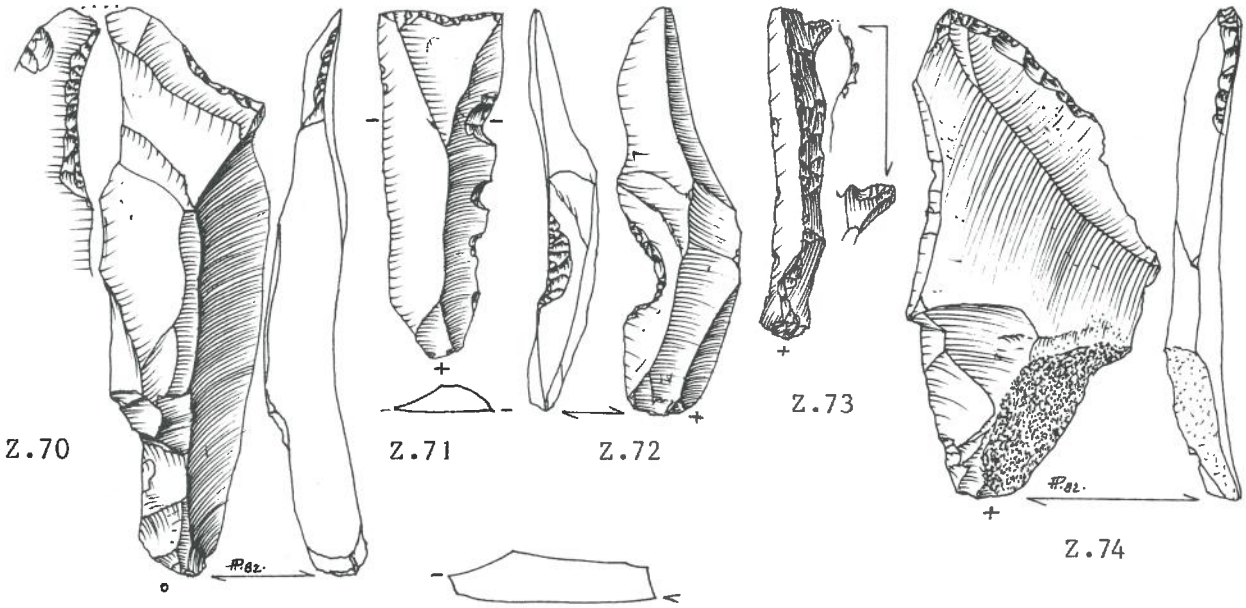

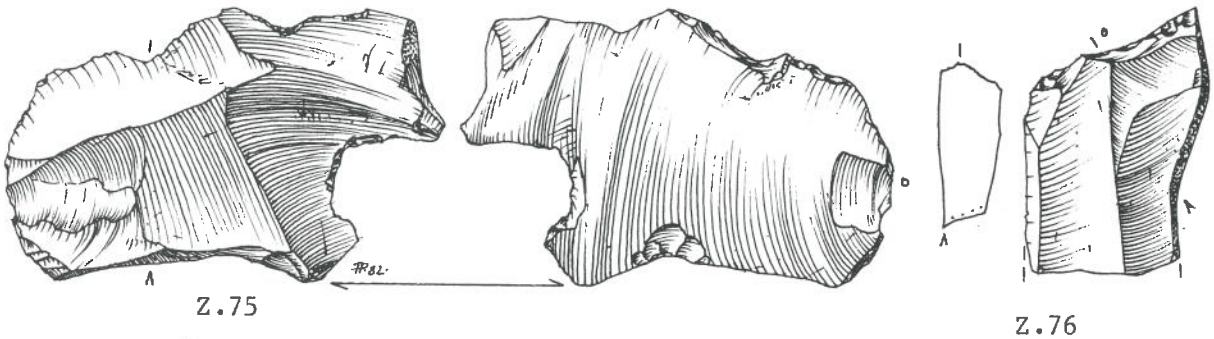

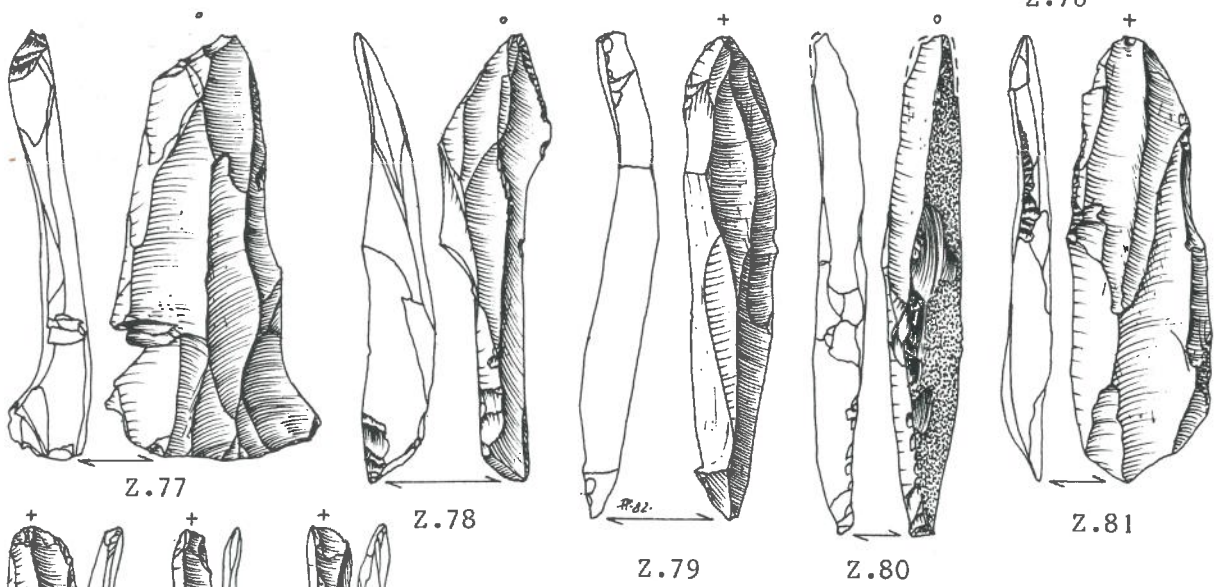

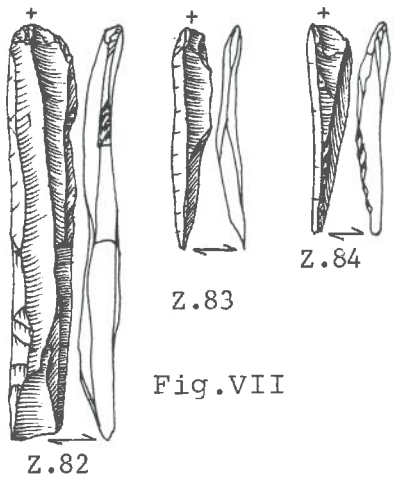

Fig.VII

De klingen van de"Hamburgcultuur" zijn over het algemeen erg slank,slanker zelfs dan in de meeste componenten van het Magdalénien van West Europa gebruikelijk is.
Ze verraden een wel zeer kundige débitage-techniek,die in vele gevallen "bipolair" is.

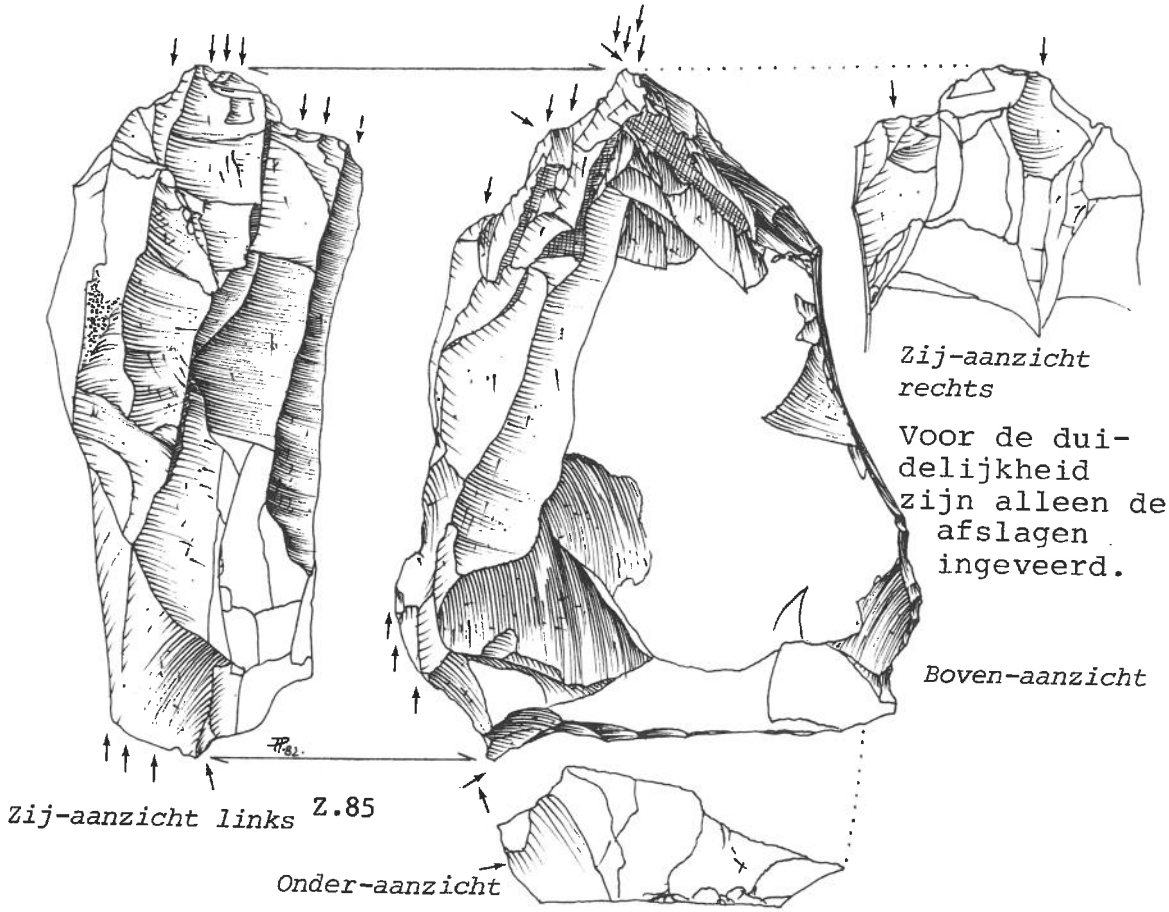

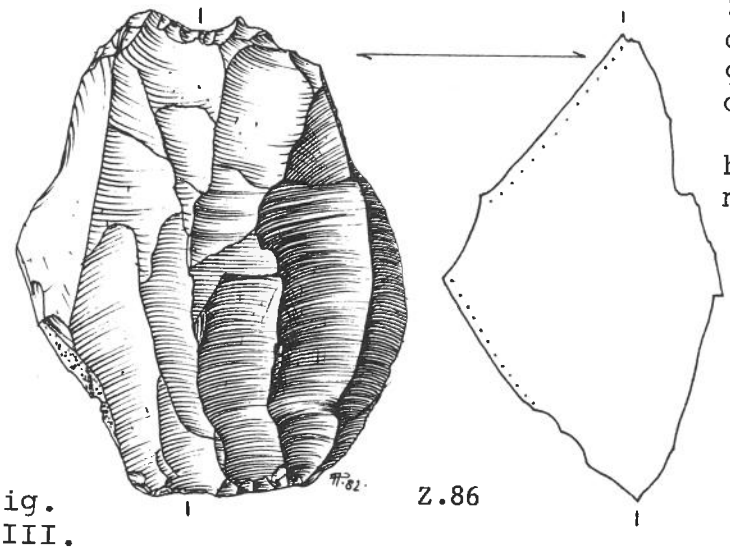

Fig. VIII.

Z.85.Op deze kern werden meerdere artefacten geslagen.Er zijn meerdere stekers aanwezig (zie pijltjes),die herhaaldelijk werden gerenoveerd.

Z.86.Bipolaire kern die,gezien de gebruiksporen,ook als schaver (rabot) is gebruikt. De kernen werden in deze cultuur vaak hemaal "opgebruikt"en daarna nog tot steker of schaaf omgevormd. Men was bijzonder zuinig op silex van zeer goede kwaliteit.

Lent,april'82

LITERATUUR:

Bohmers,A.Jong-Palaeolithicum en Vroeg-Mesolithicum.Gedenkboek Van Giffen, 1947.

Tromnau,G.Stand der Erforschung der Hamburger Kultur in nordwesteuropäischen Flachland. Die Heimat,1975.

Voor overige literatuur zie pag.27.

EEN VINDPLAATS VAN DE HAMBURGCULTUUR OP DE "GINKELSE HEIDE" ONDER DE GEMEENTE EDE (GLD).

door

A.Wouters en E.Zuurdeeg.

In 1962,kon de tweede schrijver,tijdens een oppervlakkige inspectie naar de herkomst van klokbekerscherven,die opgeploegd waren uit een brandgang op de "Ginkelse Heide",ook een beperkt aantal vuurstenen artefacten bergen.

Deze laatste bevonden zich op een diepte van ongeveer 60 cm in het roodzand van de oever van een oud beekdal.Restanten van deze lemig-rode matrix bleven ook na het reinigen der artefacten in retouches en breukdelen zichtbaar.
Behoudens een aantal veldkeien ,werden geen verdere sporen aangetroffen.
Het vrij kleine afgeschaafde proefvlak (2 m^2),leverde slechts zestien artefacten op.

Op 26 september 1976,trof de eerste schrijver,op zoek naar Necrophorus-en Aphodiussoorten (kevers),eveneens op een brandgang -nogmaals "omgeploegd" door legervoertuigen-op de "Ginkelse Heide",een tiental silexartefacten aan,waaronder het fragment van een kerfspits.
Bij een nadere oriëntatie in 1980,bleek uit de coördinaten,dat het om dezelfde vindplaats moest gaan die de heer Zuurdeeg reeds 14 jaar eerder ontdekt had.
Het totaal -materiaal,dat zich nu in zijn geheel in de collectie Zuurdeeg bevindt,laat geen twijfel bestaan aan de cultuurtoewijzing.
De debitage-techniek met als onmiddellijk resultaat de lange, dunne en smalle klingen,laat duidelijk de "Magdalénien"-samenhang zien,die hier alleen maar aan een der Hamburgien-componenten toe te schrijven is.

In Fig.I zijn de meest typische artefacten afgebeeld:

DBA.17.Topfragment van een kerfspits,dat een duidelijke "schokbreuk" demonstreert.Het is niet uit te maken of er mogelijk van een kerfspits van het Haveltertype sprake is.De kerfretouchering is niet alternerend t.o.v. de topretouchering.*(Zie:Baas en Veen in "Arch.Berichten"VII,pag.19 e.v.)*.

DBA.1. Scheve boor met een duidelijke torsie-beschadiging (= gebruiksretouche) aan de ventrale kant van de top.Zie de vergrote tekening bij a.Het artefact doet op het eerste gezicht denken aan een krombeksteker.De typische, naar bovengerichte stekeropslag,eigen aan alle beksteker-typen,is hier ook onder de "binoc" niet te zien.Deze scheve boren hebben het effectieve werkpunt buiten de as van het artefact liggen (percoir déjeté).

DBA.10.Krombeksteker. Dit zeer minitieus bewerkte artefact heeft een duidelijke stekeropslag (Zie vergrote tekening bij b). De snijdende laterale kanten,hebben een duidelijke in het

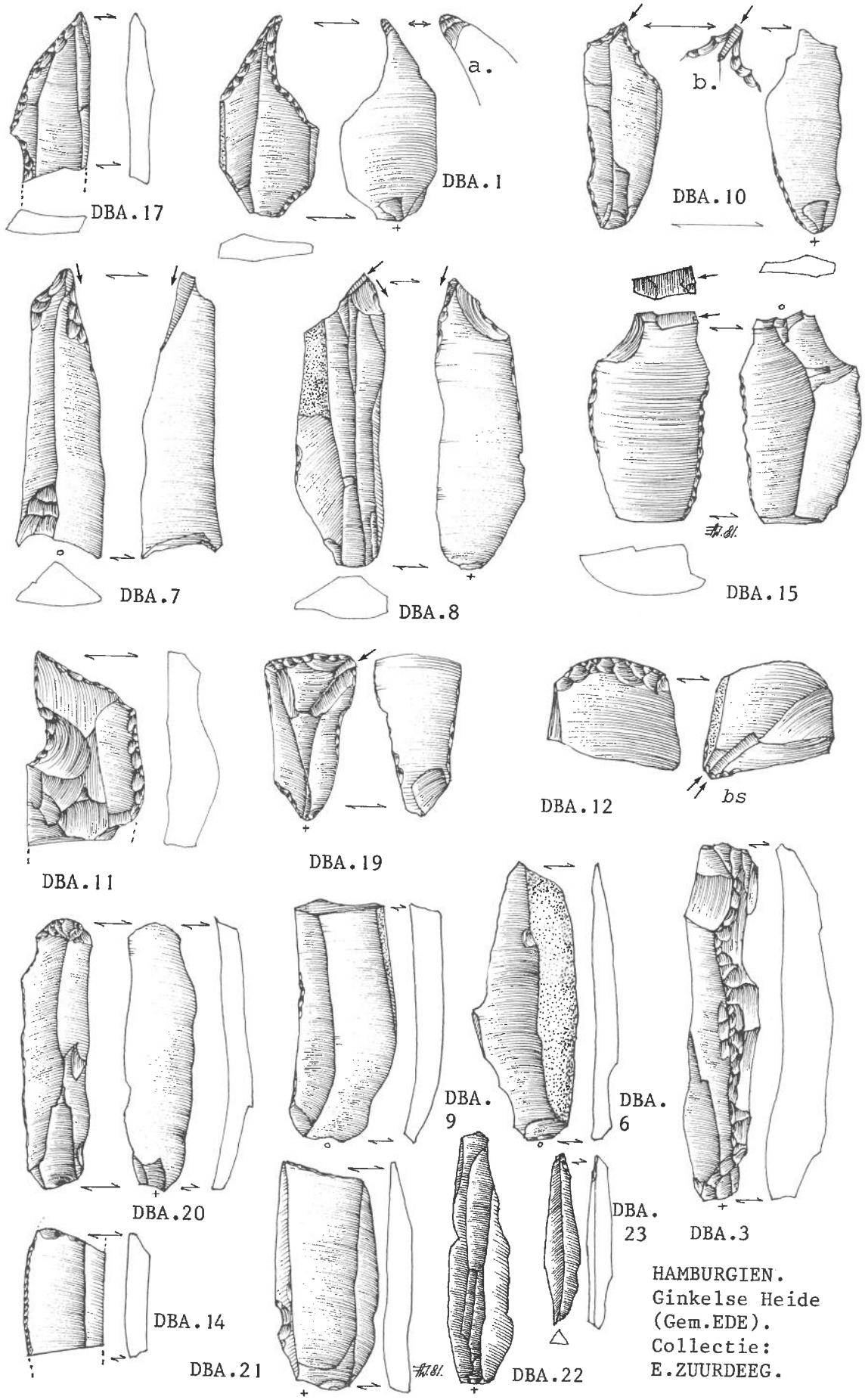

HAMBURGIEN.
Ginkelse Heide
(Gem.EDE).
Collectie:
E.ZUURDEEG.

Hamburgien veel voorkomende "beschermingsretouche",zodat een "handzaam" gebruik mogelijk werd.

DBA.7. RA-steker op slanke kling.Het werktuig benadert de Lacam-steker,zoals hij ook uit het franse Magdalénien bekend is. Het artefact is primair een beksteker geweest.

DBA.8. Steker geslagen op een kerf.

DBA.15.Kantsteker op het restslagvlak van een korte kling met fijne laterale retouche.

DBA.11.Afslag met laterale kerf en "beschermingsretouche".

DBA.19.Kling met afgeknot einde en rechts-terminaal mogelijk een beksteker.(Opvallend witte silex).

DBA.12.Combinatiewerktuig:Terminaal een schrabber.Basaal-links een beksteker.

DBA.20.Lang-smalle klingschrabber.Zeer typisch voor Hamburg.

DBA.9 en 14.Gebroken klingen,waarvan 14 een zeer duidelijke eenzijdig laterale retouche heeft.

DBA.6-3-21-22. Smalle "Hamburgklingen" waarvan No.3 een "slag-richtingswissel-kling" (Birseck-lamel) is (90° draaiing t.o.v. het oude slagvlak).

DBA.23.Stekerafslag.(Alle artefacten zijn geslagen uit noordelijke silex).

Alhoewel deze vindplaats op een zeer beperkte ruimte ,maar weinig artefacten opleverde,bevestigt het artefactcomplex,de reeds boven genoemde cultuurtoewijzing:Hamburgien.

Hiermee is deze vindplaats de tot nu toe meest zuidelijke,zekere "Hamburgvondst" van ons land.
Op de Veluwe en aangrenzende gebieden,waren al wel losse Hamburgvondsten bekend (Soesterduinen,Garderen,Stroe,Hulshorst,Harderwijk en Elspeet).Vgl.Bohmers,1947.
Het meest volledig was tot nu uit deze omgeving de kleine groep van een tiental artefacten uit Elspeet.

Zeer waarschijnlijk is er nog een goede "in situ" op de vindplaats van de "Ginkelse Heide" aanwezig.De juiste coördinaten zijn bij de schrijvers;de R.O.B. en de APAN bekend.
Dit korte artikeltje heeft slechts de pretentie van een iets meer uitvoerige vondstmelding te zijn.

EDE-LENT, oct.1981.

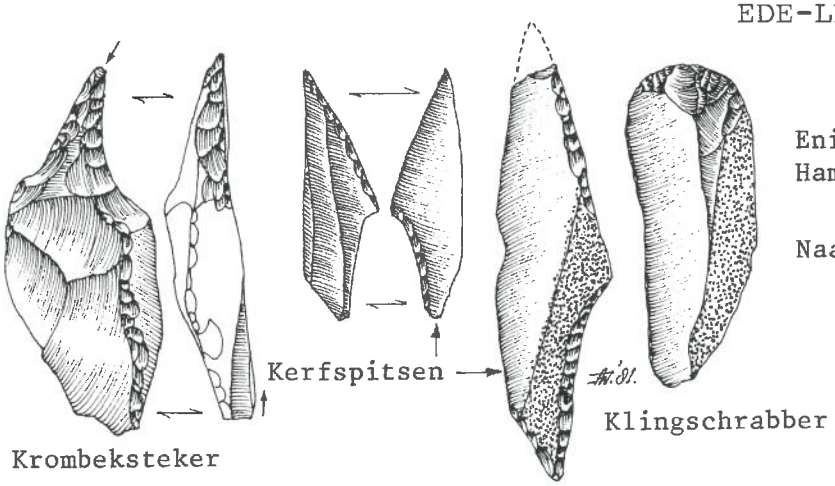

Enige artefacten uit het Hamburgien.Vindplaats: ELSPEET.

Naar:A.Bohmers.

LITERATUUR:

Baas,T.en Veen,H.D. Een pleisterplaats van de Rendierjagers bij Buinen. Arch.Ber.VII,1979-1980.

Bohmers,A.Jong-Palaeolithicum en Vroeg-Mesolithicum.Gedenkboek A.E.van Giffen. 1947.

JONGPALEOLITHICUM IN MEERDERE COMPONENTEN UIT HET LEUDAL (L)

door

A.M.WOUTERS

1.INLEIDING

Het "LEUDAL" is een middenlimburgs natuurreservaat dat zich concentreert rond de benedenlopen van drie beken:De Zelsterbeek,de Leubeek en de Haelensebeek.Het is gelegen tussen de plaatsen Neer,Horn,Heythuizen en Roggel.
Op meerdere plaatsen in dit gebied zijn archeologica verzameld, uit nagenoeg alle prehistorische hoofdperioden.
In deze publikatie willen wij ons beperken tot het gebied dat grenst aan de Zelsterbeek en dat ter plaatse de "BOSHEI" wordt genoemd.

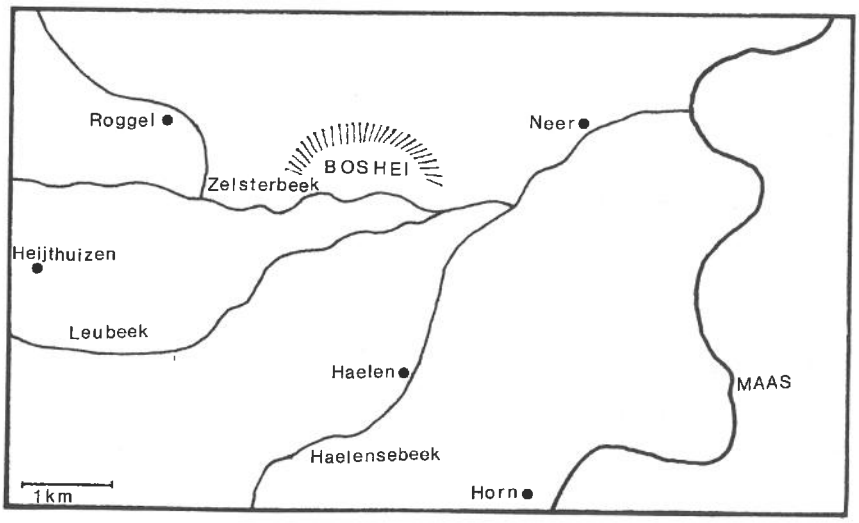

Fig.1.

Het Leudalgebied met de "BOSHEI" als een der rijkste vindplaatsen van meerdere prehistorische tradities.

2.ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN HET LEUDAL

De eerste "amateurs",die al in de dertiger jaren archeologica in het Leudalgebied verzamelden,zijn natuurvrienden geweest. Meester Mertens,hoofd van de school in Nunhem,die samen met notaris Leclercq en Jac.P.Thijse,het Leudal hebben gered van een algehele denaturatie,was een der eersten die een kleine collectie stenen bijlen,schrabbers,pijlpunten en urnenscherven verzamelde;onmisbaar materiaal voor zijn bekende heemkundige activiteiten en onnavolgbare lessen op school.
Een stimulator van het eerste uur.
Met meester Mertens trokken ook Driek Beeren uit "Gerhegge" en Piet Loven,de legendarische koster-conservator uit Asselt (Gem. Swalmen) er op uit om in het Leudal archeologica te verzamelen. Al deze-uiteraard selectief verzamelde- collecties zijn behouden gebleven.
Vanaf 1949 verkende schrijver dezes,samen met de beeldhouwer Joep Thissen,bijna wekelijks het Leudalgebied en kwam hierdoor

in contact met de heren J.Beeren,J.Silvrants en H.Verhaeg,die ook al meerdere jaren de "Boshei" tot archeologisch werkterrein hadden gekozen.De heer J.Beeren had het pionierswerk van zijn oom Driek Beeren,die intussen overleden was,met veel succes voortgezet.
Het bleek toen al overduidelijk dat het Leudal ook in het Midden- en Jong-Paleolithicum een bijzonder gunstige biotoop moet hebben gehad voor menselijke bewoning.

Door het ontdekken van meerdere Tjonger-en Ahrensburgvindplaatsen en vele Mesolithische concentraties in Midden-Limburg,leek ons een eerste schuchtere publikatie verantwoord (Wouters,1952). Hierin werd voor het eerst ook melding gemaakt van een Jongpaleolithische vindplaats in het Leudal.
Al vrij spoedig na het verschijnen van deze publikatie:"Het Palaeolithicum en Mesolithicum in Limburg",kregen wij contact met dr.H.Schwabedissen en dr.K.Narr uit Duitsland en prof.Hamal Nandrin en J.Verheylewegen uit Belgie.Ook mijn vriend Abbé H.Breuil reageerde zeer positief op deze publikatie.
Het meest geinteresseerd was echter dr.A.Bohmers van het Biologisch Archaeologisch Instituut in Groningen,een der beste experts op het gebied van het Paleolithicum in Midden- en NW-Europa.
E.e.a. leidde tot een jarenlange vruchtbare samenwerking,die resulteerde in meerdere gezamenlijke publikaties en enkele opgravingen.
Ook de samenwerking tussen de plaatselijke amateurs,dr. Bohmers en schrijver dezes was voortreffelijk.

Het Middenpaleolithische vondstmateriaal uit het betreffende gebied werd in "Palaeohistoria V" gepubliceerd (Bohmers-Wouters, 1956.Zie ook:Wouters,1980).
Het Jong-Paleolithicum en Mesolithicum uit het Leudalgebied zou aan de orde komen in twee publikaties;monografieën over het Jong-Paleolithicum en Mesolithicum van Nederland en aangrenzende gebieden.Aan deze zeer veel tijd kostende publikaties werd van 1958 tot 1964 gewerkt door A.Bohmers en assistenten, in samenwerking met J.Verheylewegen en schrijver dezes.
Hiervoor werden vele collecties in binnen- en buitenland geinventariseerd,in statistieken verwerkt,opgravingsgegevens vergeleken en in tekeningen vastgelegd.Er werden alleen al 240 pagina's met niet minder dan 13.000 artefact-tekeningen vervaardigd.
Pré-publikaties,die inzicht verschaften in de komende werken, verschenen van de hand van Bohmers-Wouters in"Palaeohistoria, 1954" en van Bohmers in "Palaeohistoria,1955;1956;1960" en "Fundamenta A-II" (manuscript 1965).Science in Arch.(1963)*(1).
Door het voortijdig,plotseling heengaan van Bohmers bij het B.A.I. in Groningen,werden deze nagenoeg voltooide werken terzijde gelegd.
Meerdere tekeningen-vooral van de hand van schrijver dezes-werden later wel in enkele B.A.I-publikaties opgenomen(overigens zonder toestemming,zonder naamvermelding en als:Tekening:B.A.I.), terwijl R.Newell dankbaar gebruik maakte van onze verzamelde gegevens en tekeningen in zijn doctorale dissertatie (University of London,1969).

In 1962 werd door het B.A.I. in Groningen een kartering uitgevoerd naar prehistorische relicten in het Leudal.Veel verder dan wat incidentele bezoeken aan amateurs en wat veldverkenningen kwam men toen niet.Van echte bescherming van bepaalde lokaties-wat toen nog bijzonder goed mogelijk was-is ook geen sprake geweest.
Het enige resultaat van deze kartering was de evaluatie in een goed algemeen overzicht,dat O.H.Harsema gaf in het boek:"Het Leudal" (Harsema,1973).Het paleolithicum-waaraan het Leudal toch zo rijk was-wordt in dit overzicht maar nauwelijks behandeld.Toch waren,zoals we reeds zagen,op het Instituut waaraan Harsema verbonden was,al sinds de midden-vijftiger-jaren,vele gegevens dienaangaande bekend.

Op blz.138 van genoemde publikatie beeldt Harsema zelfs een vijftiental paleolithische werktuigen af uit ónze collectie,die schrijver dezes al in 1960 vervaardigd had voor de geplande "coproduktie" met Bohmers.Ze werden opgenomen als:Tekening B.A.I.,zonder onze naamvermelding en zonder onze toestemming.

Ook de aanstelling van een provinciaal-archeoloog in Limburg (1972),kon de stilstand van het paleolithisch onderzoek in het Leudal,ontstaan na het heengaan van Bohmers niet meer ongedaan maken.

Voor wat het Jong-Palaeolithicum betreft,is er na de periode Bohmers-Wouters ,niets meer gedaan met de vele gegevens die er al in de vijftiger jaren in het Leudal c.q.de Boshei verzameld werden door de hierboven genoemde amateurs uit Midden-Limburg.
Ofschoon onze uitgewerkte gegevens niet meer bereikbaar zijn, willen wij toch aan de hand van nog aanwezige sumiere notities, de tekeningen en de goed bijeengehouden collecties van de heren J.Beeren,C.Franssen (tendele collectie Schokker),J.Silvrants en A.Wouters (thans opgenomen in de collectie B.A.I.),de "Jongpaleolithische voorkomens" uit dit aan archeologie zo rijke gebied alsnog aan de orde stellen.
Alhoewel-ondanks legio meldingen onzerzijds-er door gebrek aan interesse van beroepszijde,nooit werkelijk goede opgravingen werden uitgevoerd (ook niet tijdens ruilverkavelingen),en er dus veel belangrijke archeologische en geologische informatie ontbreekt,is een bespreking van het overvloedig verzamelde,goed bijeengehouden materiaal,in relatie tot de verspreiding van de Jongpaleo-componenten in NW-Europa,dringend geboden.
Als wij dit "verspreidingsbeeld" wat kunnen aanvullen;de collecties door deze beschrijvingen en afbeeldingen kunnen behoeden voor anoniem verdwijnen en de amateurs die een groot deel van hun vrije tijd voor de archeologie beschikbaar stelden opnieuw kunnen stimuleren,is deze,jammer genoeg onvolledige publikatie toch zinvol te noemen.

3.GEOLOGISCHE GEGEVENS

Het Leudalgebied is een deel van een groot naar het Zuiden afhellend landschap,dat in de IJstijden werd opgebouwd door sedimentatiemateriaal van het wilde stromenstelsel van Rijn en Maas en dat- vooral in de Saale-en Weichselglacialen-overdekt werd door dekzanden die hier soms door eveneens eolische lösslagen werden "doorschoten".
De aan de oppervlakte gelegen oudere dekzanden zijn plaatselijk weer overdekt door jongere dekzandgordels of dekzandparabolen.

In het holoceen schuurde de Maas zich in dit gebied vrij diep uit,waardoor ook de beekjes in het Leudalgebied,die tendele in oude pleistocene Maasbeddingen stroomden,deze insnijding volgden (Verzonken beekdalen).De hier en daar aanwezige Löss-lenzen zorgden ervoor dat de erosie plaatselijk minder vat op het landschap kreeg.Op andere plaatsen werden echter ook pleistocene fluviatiele Maasafzettingen (formaties van Kreftenheye en Veghel) aangesneden.De aanwezige Peelrandbreuk en de storing van Beegden zullen mogelijk het vrij gecompliceerde landschapsbeeld ter plaatse nog meer hebben geaccentueerd.

Al met al zal het duidelijk zijn,dat in het Leudalgebied lagen van zeer verschillende ouderdom kunnen dagzomen.Dit verklaart dan ook het voorkomen van ZEKERE Middenpaleolithische cultuurrelicten en ook van MOGELIJK iets oudere Jong-Paleo-componenten.

4.JONG-PALEOLITHICUM OP DE BOSHEI

Zoals we reeds zagen,was vooral„de BOSHEI" bijzonder rijk aan Jongpaleolithische vondsten.
Behalve de vele verspreid voorkomende artefacten,zijn er drie duidelijk verschillende Jong-Paleo-voorkomens te onderscheiden:

A.Een Jong-Paleo met meerdere spits-typen uit de zeer variabele Gravette-reeks:De "CRESWELLIEN-COMPONENT" van het Epi-Gravettien.Kortheidshalve duiden wij deze groep aan als N.II-A.

B.Een mogelijk iets oudere groep (N.II-B) met grote en zware stekers,schrabbers,schavers en klingen met een intense laterale retouchering.Echt duidelijke spitsen uit de Gravette-reeks ontbreken tot nu toe uit de "in situ".

C.Een kleine concentratie met steelspitsen en B-spitsen uit de "AHRENSBURG-COMPONENT" van het T.P.T. (Tanged Point Technocomplex).(N.II-C).

4.a.A.CRESWELLIEN-COMPONENT VAN HET EPI-GRAVETTIEN.(N.II-A).

De grootste concentratie van dit "Creswellien" ligt vrij dicht bij de Zelsterbeek.Door erosie zijn hier waarschijnlijk beduidende grondverplaatsingen geweest in de richting van het dal van deze beek.Een proefsleuf (1959) liet indertijd zien,dat de vondsthorizon een zavelig karakter had,veroorzaakt door vroegere bijmenging van ingespoelde ontkalkte löss.
Meerdere artefacten uit deze N.II-A-groep hebben dan ook een blauwige of blauwig-vuilwitte patina zoals deze in de echte lössgebieden in of op de ontkalkte löss kan ontstaan.

N.II-A
No.80

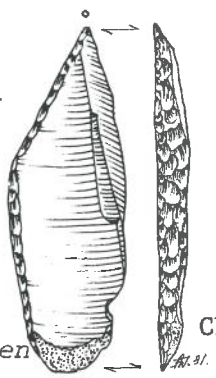

Coll:
J.Beeren
Fig.2

CRESWELLSPITS.

De Creswellspits komt in de "Creswellien-Component" vaak veelvuldig voor,maar is geenszins exclusief specifiek voor deze component van het Epi-Gravettien. In vrijwel alle culturen die spitsen uit de "Gravette-reeks" voeren is hij aanwezig,zelfs al in het echte Gravettien van de typevindplaats "La Gravette". In de engelse type-lokaties komen ze samen voor met Cheddar-,kerf-,Gravette- en Tjongerspitsen (Vgl.Sunhole;Risby-Warren,Pin-Hole).

De vuursteen die op N.II-A gebruikt is,werd grotendeels uit de pleistocene Maasafzettingen,die bij de"Maasinsnijdingen" dagzoomden verzameld.Dit verklaart de grote diversiteit van de vuursteen,gebruikt bij het vervaardigen van de artefacten.De grijs- en grijszwart getinte silex van zuidlimburgse en belgische herkomst overheerst echter duidelijk.De aanwezige cortex op artefacten en bewerkingsafval,is significant voor de fluviatiel-erratische herkomst van het uitgangsmateriaal.

Opmerkelijk is op N.II-A een zwarte,in doorzicht bruinige,glasachtige silex van superieure kwaliteit,die op deze vindplaats vaak blauwig gepatineerd is.De ook als silex splijtende cortex van de oorspronkelijke knollen is soms meer dan 10 mm dik en is op de recente breuk spierwit.
Al vanaf 1952 hebben wij gezocht naar de herkomst van deze vuursteen, waarbij aanvankelijk aan de omgeving van Mons (Obourg) in Zuid-België werd gedacht.Door eigen opgravingen ter plaatse met J.Verheylewegen,bleek deze veronderstelling (Wouters,1956) onjuist te zijn.
Op 9 december 1981,toonde de heer J.Driessens ons silexmateriaal, waaronder ook nog complete -door riviertransport en/of branding-afgeronde knollen van op het oog volledig gelijke vuursteen.Ook de gerolde cortex was volkomen identiek.
Het materiaal was opgezogen uit de Noordzee,zeer waarschijnlijk boven voormalige kustlijnen of afzettingen van pleistocene rivieren.
Enige monsters uit de Noordzee en materiaal uit Midden-Limburg met cortex (zgn.afslag) zijn momenteel in onderzoek voor het uitprepareren van slijpplaatjes en een activeringsanalyse.
De heer Driessens en schrijver dezes hopen nog op deze constatering terug te komen als een zeer rijke Jong-Paleo-site onder Heythuizen, waar zeer veel van deze prachtige silex werd gebruikt,aan de orde is.In relatie tot het engelse Laat-Jongpaleo en de bewoning van de Noordzeevlakte in beperkte perioden van de Weichselijstijd,is deze kwestie bijzonder belangrijk.

4.a.HET ARTEFACTCOMPLEX VAN NEER-II-A.

1.

De artefacten van N.II-A,vormen een goed-duidbare groep,vergelijkbaar met andere Creswellien-sites uit Zuid-Nederland,Drenthe,Friesland (APAN-archief),België,N.Frankrijk en Engeland ("Creswell-point-Phase"c.f.Campbell).
Afwijkend,maar bijzonder interessant,zijn echter Zuidelijke invloeden in de vorm van vrij grote Azilienspitsen en andere Laat-Magdalénienvormen (vgl.Bigot,1976).Azilienspitsen komen overigens al veel vroeger voor als in het "klassieke" Azilien (vgl.Lacorre,1960).
Aan de hand van vele voorbeelden willen wij dit artefactcomplex hierna bespreken.Om nodeloos bladeren te voorkomen hebben wij de teksten zoveel mogelijk bij de tekeningen geplaatst:

SPITSEN:Creswellspitsen;Kerfspitsen;Cheddarspitsen;Azilienspitsen;Gravettespitsen;Tjongerspitsen;Microspitsen; spitsfragmenten.
RUGMESSEN.
STEKERS:AA-stekers;RA-stekers;Kantstekers;Bekstekers;Combistekers.
BOREN. AAMBEELDEN. RETOUCHOIRS.
SCHRABBERS:Klingschrabbers;Schrabbers op afslagen;Dubbelschrabbers.
AFGEKNOTTE KLINGEN;KERFKLINGEN;A'B'D'E'Klingen.KERNEN.

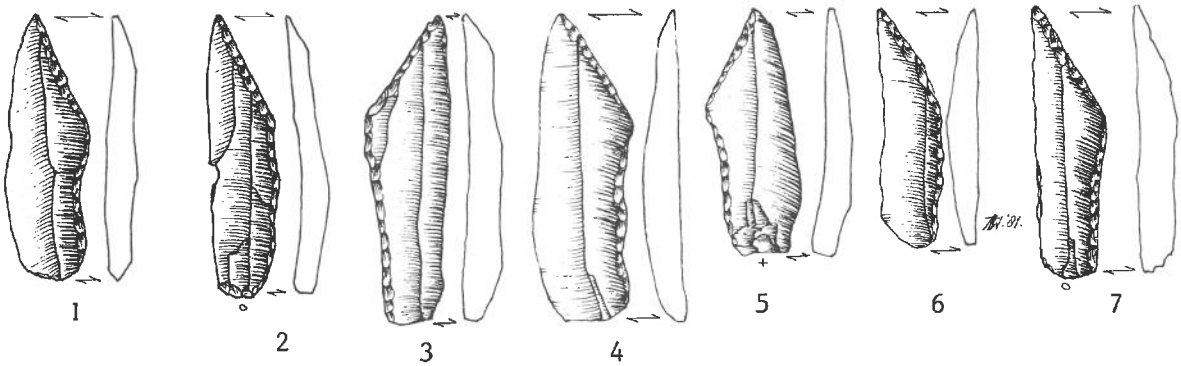

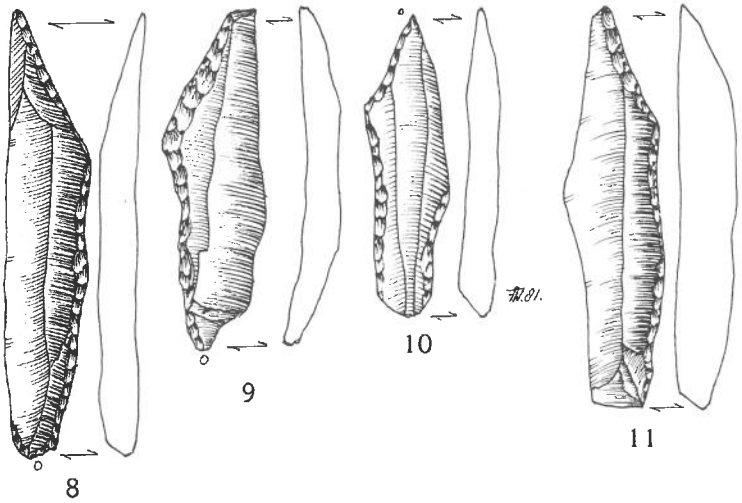

Aanwezig in de collecties:

1-2:J.Silvrants,Neer
3-10:B.A.I.Groningen,voormalige Col:Wouters
11:J.Beeren,Neer

Alle tekeningen zijn op ware grootte.

SPITSEN VAN HET CRESWELL-Type

Opvallend is de "knik" in de steilgeretoucheerde laterale zijde.De overgang van kerfspits naar Creswellspits is vloeiend (vgl.1,4,5,7)

De Creswellspits N.II.a 10 heeft een duidelijke kerf rechts-onder.No.1 heeft sporen van vuurcraquelé.

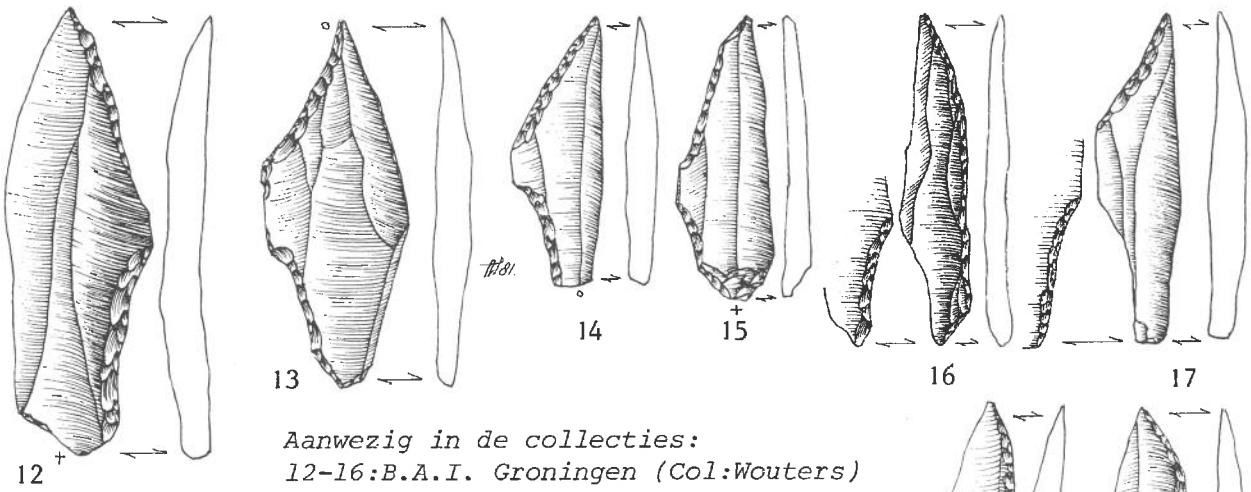

Aanwezig in de collecties:
12-16:B.A.I. Groningen (Col:Wouters)
17:J.Thissen,Roermond
18-19:B.A.I. Groningen (Col:Wouters)

Fig.3

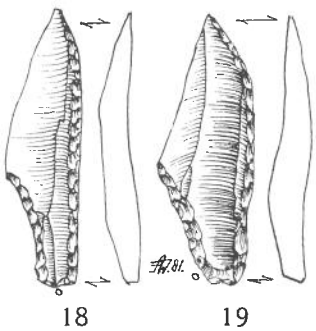

KERFSPITSEN en ATYPISCHE KERFSPITSEN

Spitsen als 12-15 zijn vrij algemeen in de vindplaatsen die in relatie worden gebracht met het "Creswellien" zoals Bohmers dit zag.De spitsen 16 en 17 hebben een kerf met een retouche die vanuit de dorsale zijde werd aangebracht.De spitsen 16,18 en 19 hebben de kerf op een "Tjongerspits"=Micro-Châtelperronspits.Campbell (1977) brengt deze artefacten tendele onder bij zijn "Backed Tools type AE.7".Vgl.de vondsten uit de engelse sites:Pin-Hole, Risby Warren,Callow Hill, etc.

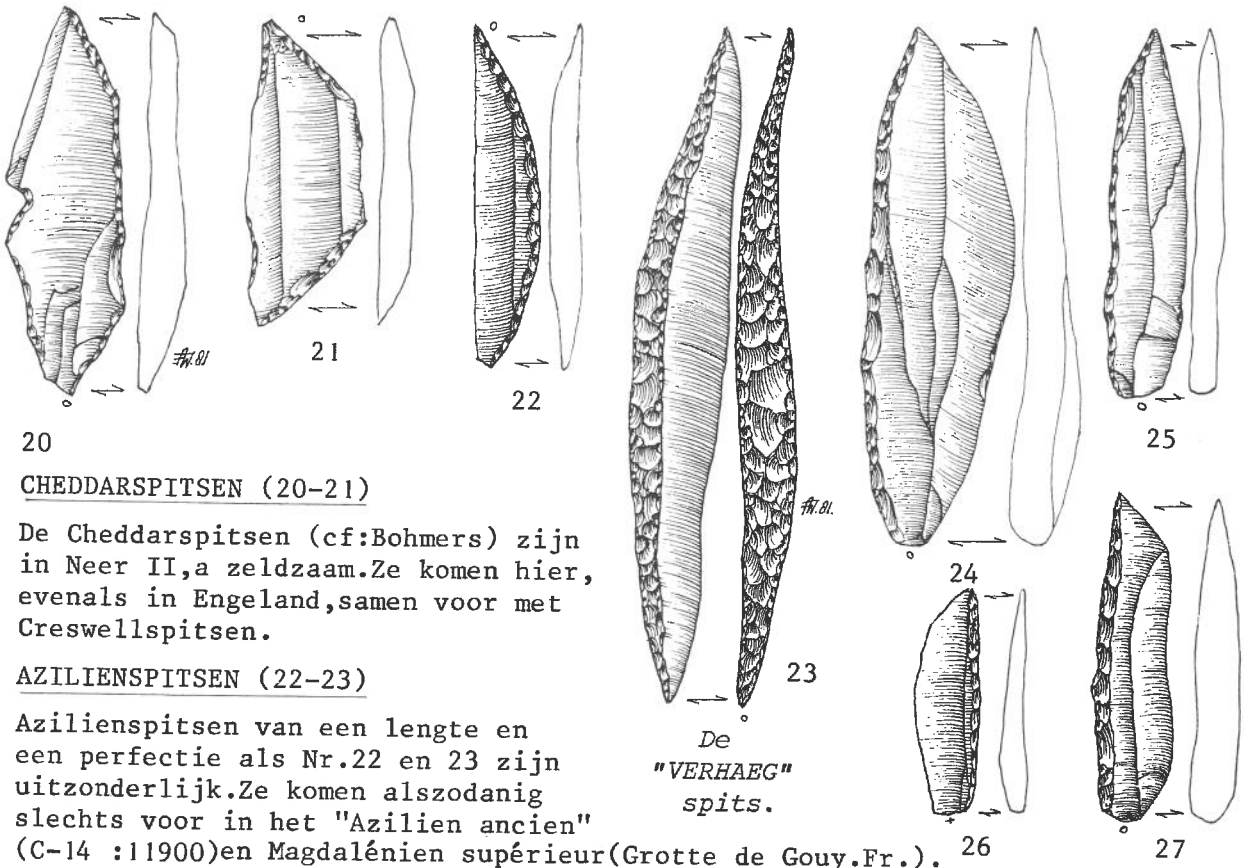

De "VERHAEG" spits.

CHEDDARSPITSEN (20-21)

De Cheddarspitsen (cf:Bohmers) zijn in Neer II,a zeldzaam.Ze komen hier, evenals in Engeland,samen voor met Creswellspitsen.

AZILIENSPITSEN (22-23)

Azilienspitsen van een lengte en een perfectie als Nr.22 en 23 zijn uitzonderlijk.Ze komen alszodanig slechts voor in het "Azilien ancien" (C-14 :11900)en Magdalénien supérieur(Grotte de Gouy.Fr.). Nr.23,door de heer H.C.Verhaeg op de vindplaats Neer II,a geborgen,is een der fraaiste artefacten uit het Jong-Paleolithicum van ons land.

SPITSEN UIT DE "GRAVETTE-GROEP" MET RECHTE RUG (24,25,26,27)

Deze spitsen zijn veel algemener op N.II,a .Sommige benaderen "echte Gravettespitsen " uit het Perigordien(=Gravettien in zijn latere phase) en het Magdalénien.

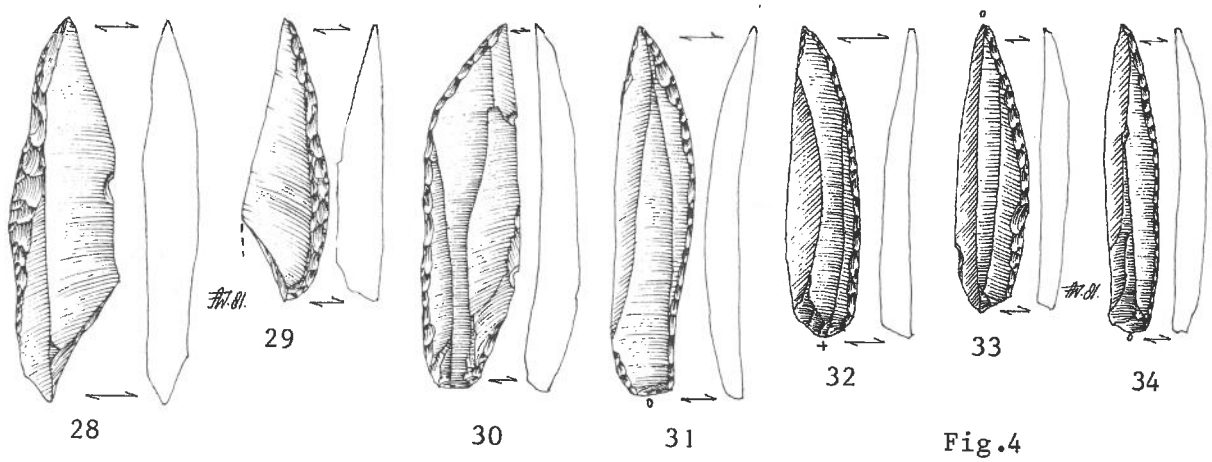

Fig.4

TJONGERSPITSEN (=Micro-CHATELPERRONSPITSEN) (28-34)

Deze spitsen vormen de grootste groep in het totaal der spitsen op Neer,II,a. Ze hebben een meer of minder gebogen "afgedrukte" laterale zijde.Bohmers-Wouters(1956) leggen de grens tussen Tjonger- en Chatelperronspits bij een lengte van 5 cm.Schwabedissen (1961) spreekt van "Federmesser";de "Point des Cottés" van Pradel (1959),valt gedeeltelijk met de "Tjongerspits" samen.

Collectie:B.A.I.,Groningen (=col:Wouters) Nos:22-23-24-25-30-31-32.
Collectie:J.Beeren,Neer.Nos:21-28-33-34
Collectie:J.Silvrants,Neer.Nos:20-26-27-29.

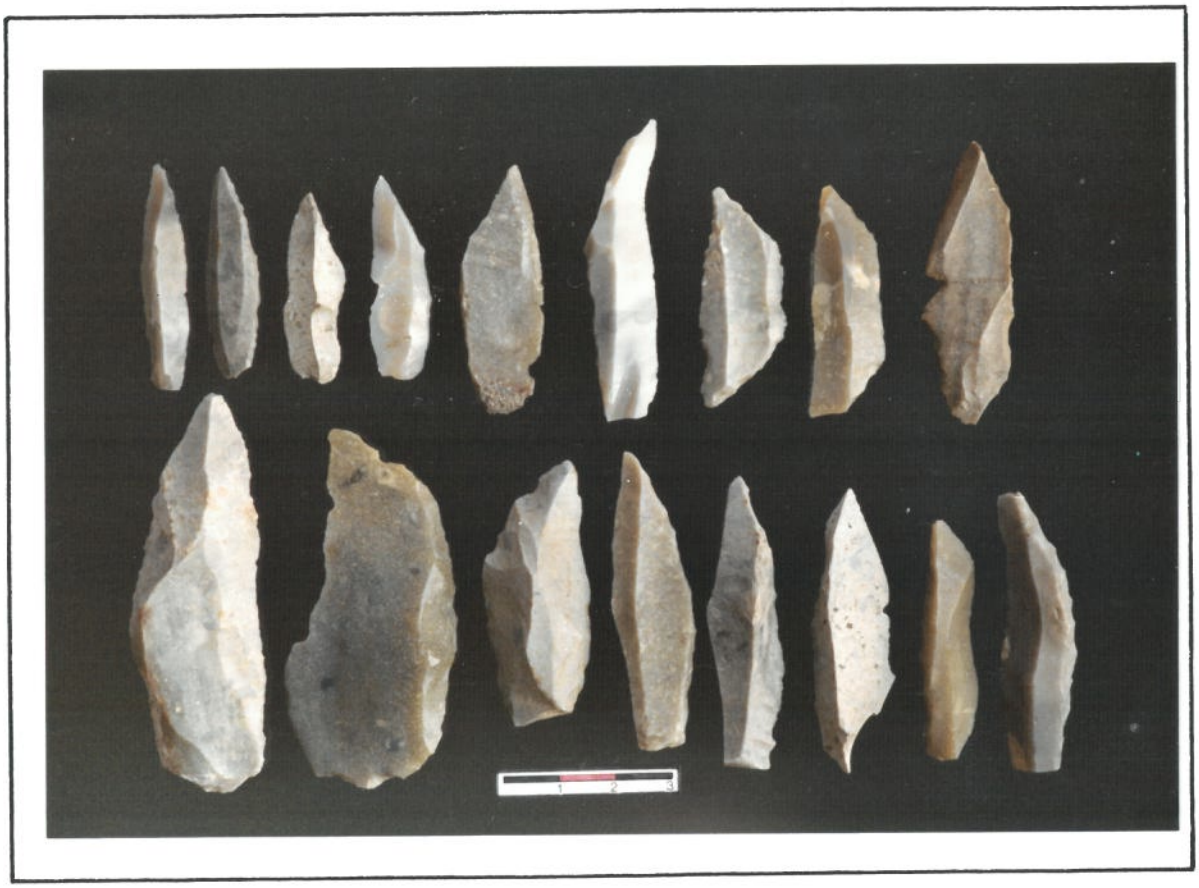

Foto:A.Wouters

SPITSEN UIT DE CRESWELL-COMPONENT VAN HET EPI-GRAVETTIEN:NEER II,a;KESSEL

Bovenste rij:1=Gravettespits. 2=Tjonger-of Micro-chatelperronspits. 3-6=Creswellspitsen. 7-9=Cheddarspitsen (No 8 is basaal gebroken)

Onderste rij:1 en 3=Chatelperronmessen. 2=Overgang van Abri-Audimes naar een Chatelperronmes. 4 en 6=Tjongerspitsen. 5=Creswellspits,overgang naar Tjongerspits. 7=Gravettespits. 8=Azilienspits (zowel basaal als terminaal gebroken).

Collecties:J.Beeren (Neer);J.Silvrants (Neer);A.Wouters (Lent).

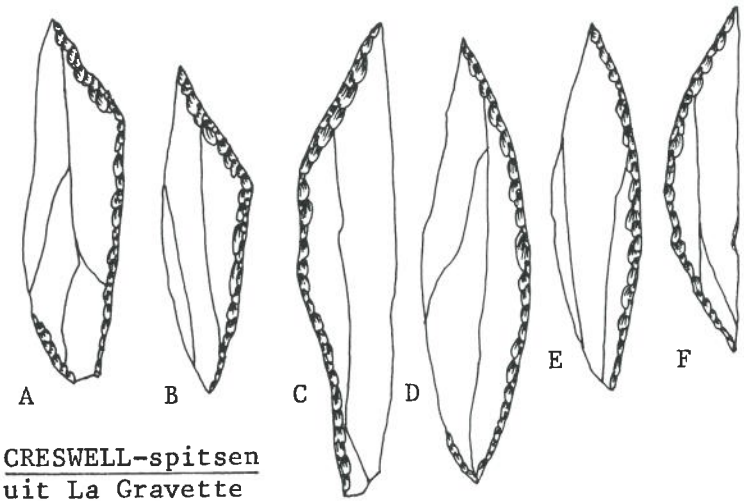

CRESWELL-spitsen uit La Gravette (Bayac,Dordogne) (Spitsen:A;B;C)

AZILIEN-spitsen uit: La Gravette (D;E) en Grotte de Gouy (F).

De CRESWELL-spitsen zijn al in het klassieke Perigordien (Gravettien) bekend. In de Creswell-component van het Epi-Gravettien is hun aantal percentueel vrij hoog.

De AZILIEN-spitsen zijn ook al-sporadisch- aanwezig in het Gravettien.In het Magdalénien superieur van Normandië (o.a.Grotte de Gouy) komen deze spitsen al in een perfectie voor die gelijk is aan de Azilien-spitsen uit het "Azilien-ancien".

In ons land komt de Azilienspits alleen(?) voor in de Creswell-sites beneden de grote rivieren.

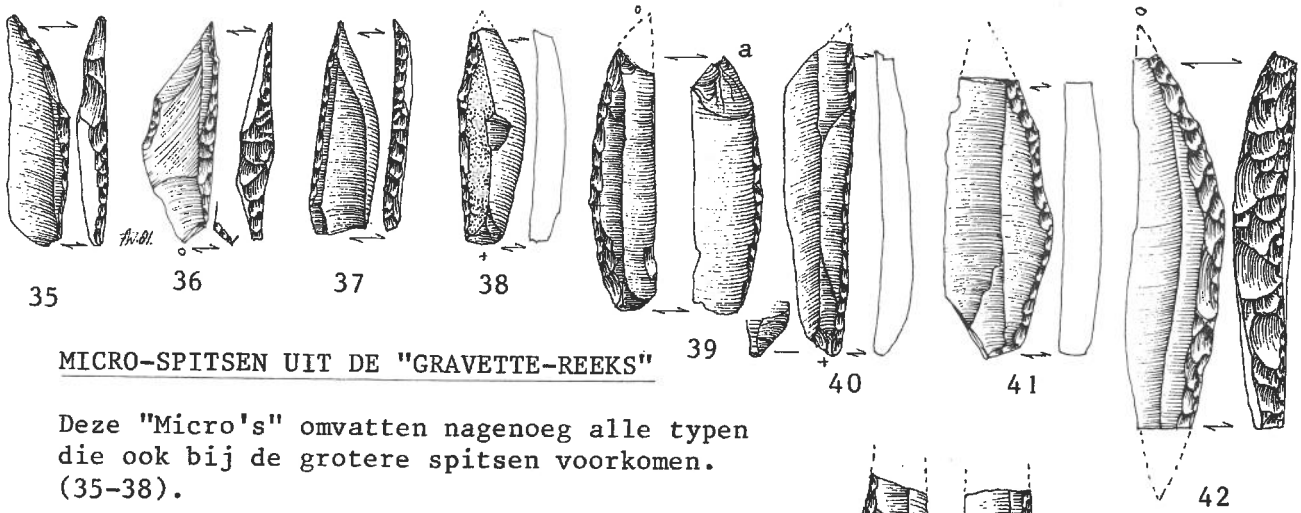

MICRO-SPITSEN UIT DE "GRAVETTE-REEKS"

Deze "Micro's" omvatten nagenoeg alle typen die ook bij de grotere spitsen voorkomen. (35-38).

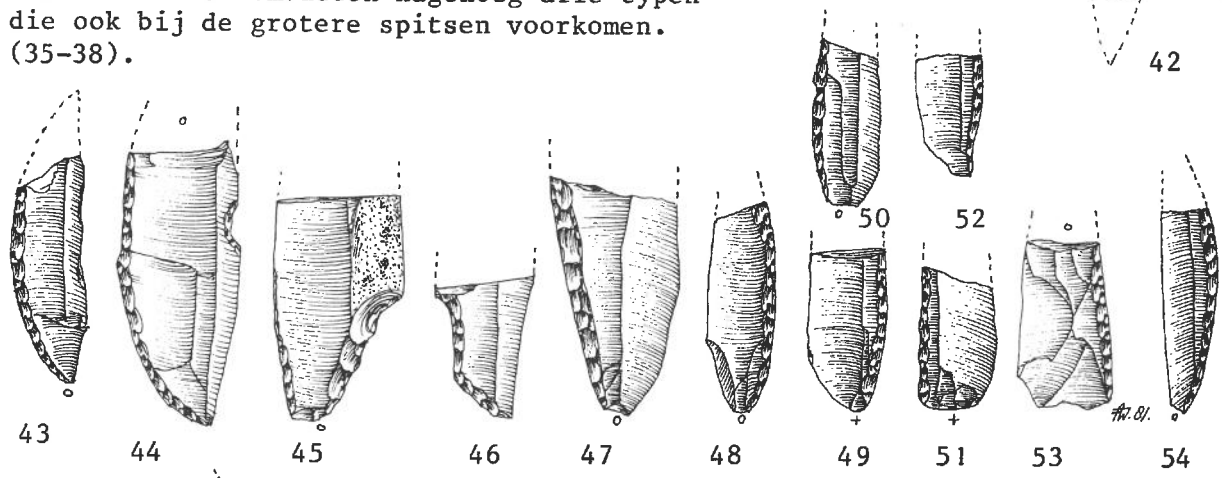

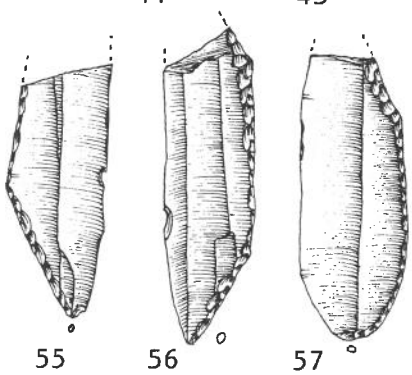

BASALE SPITSFRAGMENTEN UIT DE "GRAVETTE-REEKS"

Tijdens het graven van een proefsleuf kon de heer J.Beeren (Neer) een aantal basale spitsfragmenten (onderstukken) bergen.Ze vertegenwoordigen alle spitstypen die ook als compleet artefact van Neer II,a bekend zijn:
Azilienspitsen (43,44,54)
Kerfspitsen (45,46),Spits met rechte rug (40)
Creswellspitsen (57)
Cheddarspitsen (55,56)
Tjongerspitsen (39,41,48)
Ondefinieerbaar (47,49,50,51,52,53).

De Tjongerspits Nr.39,heeft een zeer duidelijke schokbreuk (zie:a),ontstaan door het treffen met een vrij hard voorwerp,waarschijnlijk steen.

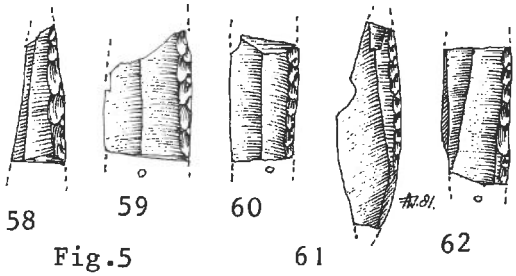

Fig.5

MEDIALE SPITSFRAGMENTEN uit de "GRAVETTE-REEKS". (Middenstukken).(42,58-62)

Bij deze middenstukken zijn definieerbaar:
Eén Azilienspits (42)
Eén Micro-spits (61)
Ondefinieerbaar:(58,59,60,62).

Collecties:
B.A.I.,Groningen (Col.Wouters):35-37,55 en 57.
J.Beeren,Neer:40-54, 58-61. J.Silvrants,Neer:38,39. C.Franssen,Bennekom:62.

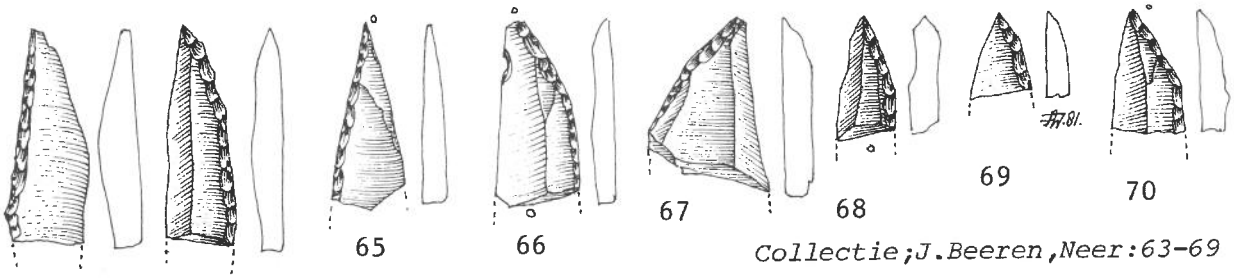

Fig.6 TERMINALE SPITSFRAGMENTEN uit de "GRAVETTE-REEKS" (Spits-toppen)

Van deze spits-toppen is Nr.69 verbrand.

Het totale aantal spitsen in de door ons onderzochte collecties artefacten van Neer II,a bedroeg 112 stuks.
Hiervan waren er 68 % compleet en 32 % gebroken.De spitsen uit de "Gravette-reeks" blijken dus veel minder kwetsbaar te zijn als deze uit de "STEELSPITSEN-REEKS" (T.P.T.)

Zoals reeds meerdere malen vermeld (o.a.Wouters,1980),is bijvoorbeeld de steelspits uit de Ahrensburgcultuur bijzonder kwetsbaar.Zo bleek ons uit de site Vessem II (Rouwven),die wij met dr.A.Bohmers bestudeerden,dat dáár de verhouding complete- gebroken spitsen juist andersom lag als bij Neer II,a .Arts en Deeben,beschrijven in hun te verschijnen monografie over"Vessem",69 hele-tegen 128 gebroken steelspitsen.

De SPITSEN van NEER II,a en VESSEM II (Rouwven)

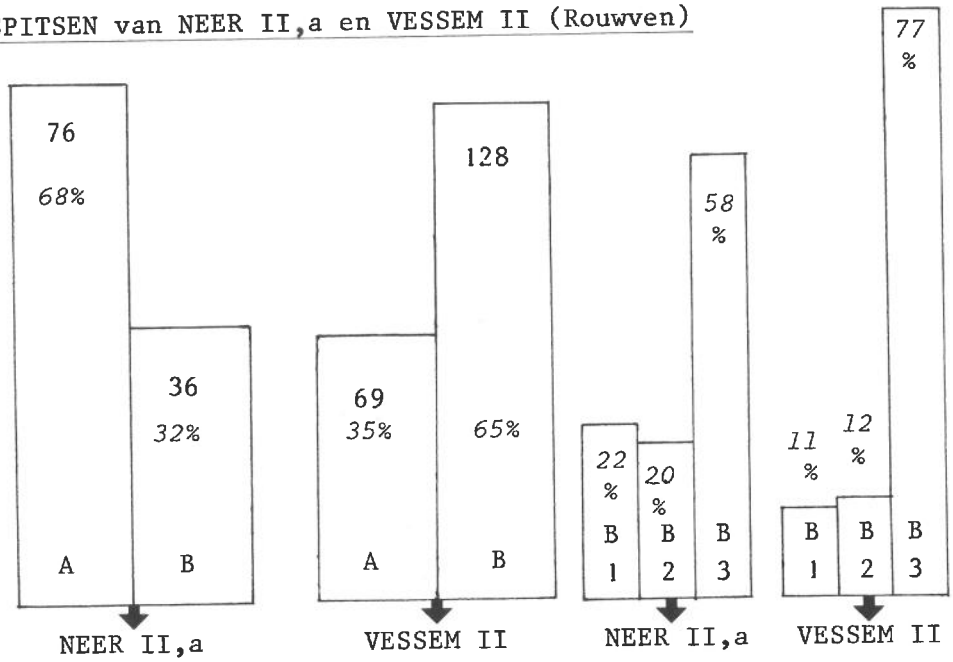

A=Complete spitsen
B=Gebroken spitsen

B.1=Topfragmenten
B.2=Middenfragmenten
B.3=Benedenfragmenten

Fig.7

Uit deze diagrammen blijkt:

1.De spitsen uit de "Gravette-reeks" zijn minder kwetsbaar dan deze uit de steelspitsen-reeks (T.P.T.)
2.Het zwakste punt ligt bij beide spitsen op het meer basale gedeelte van de spits.Dit punt zal waarschijnlijk liggen op de begrenzing van schacht en spits.
3.De "kwetsbaarheid" van de spitsen uit de "Gravette-reeks"is beter over de gehele spits verdeeld.

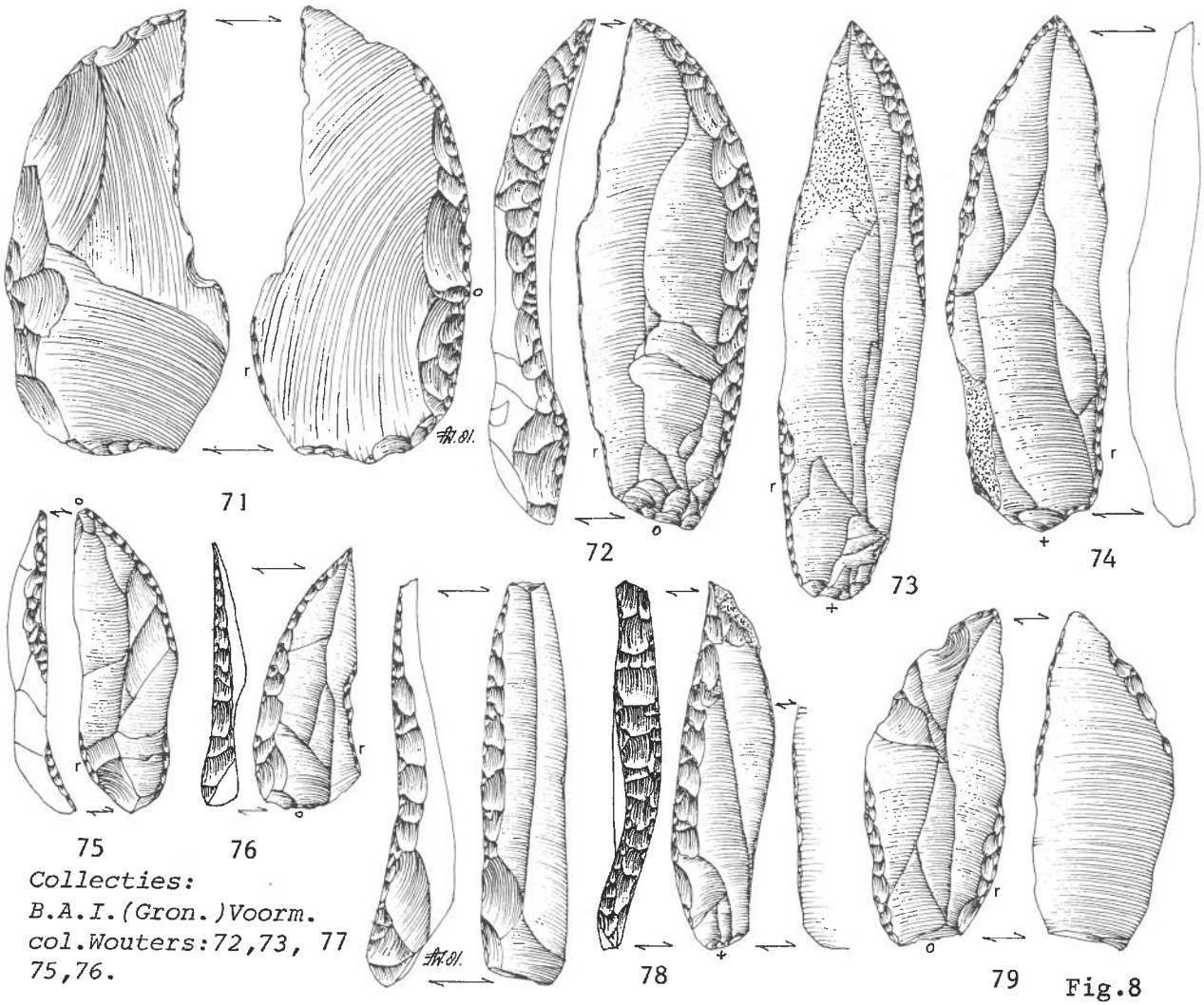

Collecties:
B.A.I.(Gron.)Voorm.
col.Wouters:72,73, 77
75,76.

Fig.8

RUGMESSEN MET AFGEDRUKTE RUG (COUTEAUX À DOS) *J.Beeren(Neer):71,74,77-79.*

Al vanaf het Acheuléen zijn rugmessen,al dan niet geretoucheerd voor een betere "handgreep",uit het paleolithicum bekend. (vgl. ook de "citrusmessen" uit het C.C.C.).
In de Jong-Paleo-culturen worden deze rugmessen "uiteraard" steeds meer op echte ,uitgesproken klingen vervaardigd.Ze gelijken soms veel op de spitsen uit de "Gravette-reeks".De grens is zelfs vaak moeilijk te trekken.
De gebruiksporen op de snede en de onmogelijkheid van schachting door de gebogen langsdoorsnede,zijn dan een goede indicatie.Vaak hebben de rugmessen een extra "beschermingsretouche" aan het basale gedeelte tegenover de afgedrukte rug.(r)

Artefact No 71 is een overgang van een rugmes van het type ABRI-AUDI naar het Chatelperron-mes.Het Abri-Audi-mes is al aanwezig in het Mousterien. Het zet zich,iets slanker en met nog duidelijkere rugretouche (afdruk-retouche) voort in het Onder-Perigordien (=Chatelperronien) als het rugmes van het Chatelperron-type.
De artefacten Nos 72-74 kunnen tot deze Chatelperron-messen gerekend worden.De Nos 75,76 en 79 zijn als kleinere vormen van dit type te beschouwen.
Het is wel zeer opmerkelijk dat dit type artefact dat tot het Oudste Jong-Paleo terug gaat (± 35.000 B.P.),ook nog in het Latere Jong-Paleo(tot meer dan 20.000 jaren later) te vervolgen is.
De nos 77 en 78 zijn rugmessen die op de spitsen uit de "Gravettereeks"lijken.

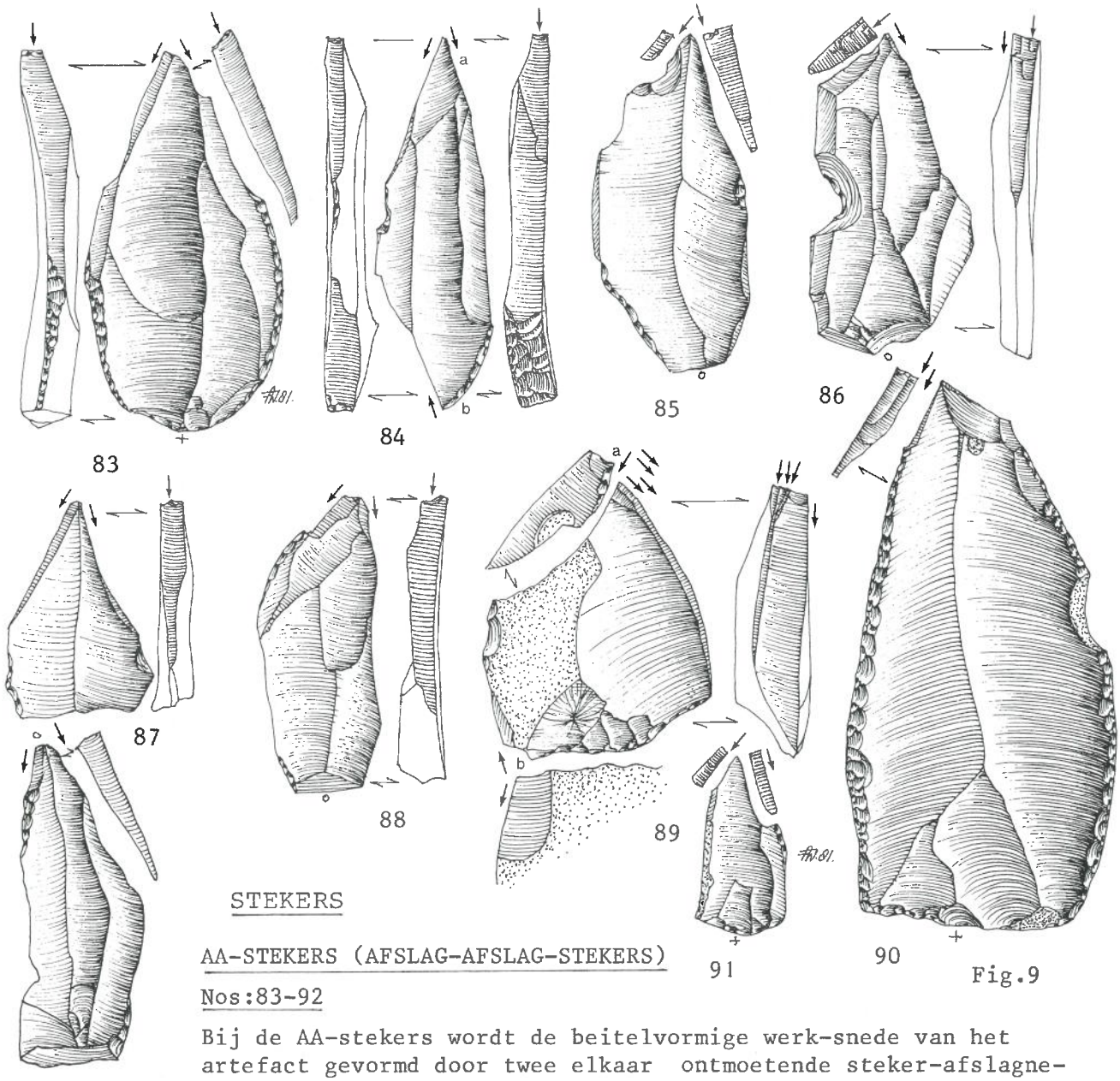

Fig.9

STEKERS

AA-STEKERS (AFSLAG-AFSLAG-STEKERS)

Nos:83-92

Bij de AA-stekers wordt de beitelvormige werk-snede van het artefact gevormd door twee elkaar ontmoetende steker-afslagnegatieven.

De AA-stekers die de werkkant op de as van het artefact hebben,en daarbij een vrij scherpe stekerhoek bezitten,worden door de franse archeologen "bec de flûte" genoemd (Vgl.:83,84,87).

Steker No 84 is een dubbelsteker:

Terminaal (a) is het een AA-(bec de flûte) steker.

Basaal (b) een RA-(retouche-afslag) steker.

Ook No 89 is een dubbelsteker:

De terminale rechter zijde (a) is gevormd door een viertal iets gebogen stekerafslagnegatiefjes en benadert als zodanig de boogsteker (Burin busqué).

Op de ventraal-basale zijde werd een vlaksteker (burin plan) aangebracht (Zie b).

Bij een vlaksteker,ligt het stekerafslagnegatief vrijwel evenwijdig met het ventrale vlak van de steker).

No 91 is een micro-AA-steker (Type:bec de flûte).

Collecties: B.A.I. (Groningen):83,84,87 (Voormalige col:Wouters) J.Beeren (Neer):85,86,88-91. C.Franssen (Bennekom):92

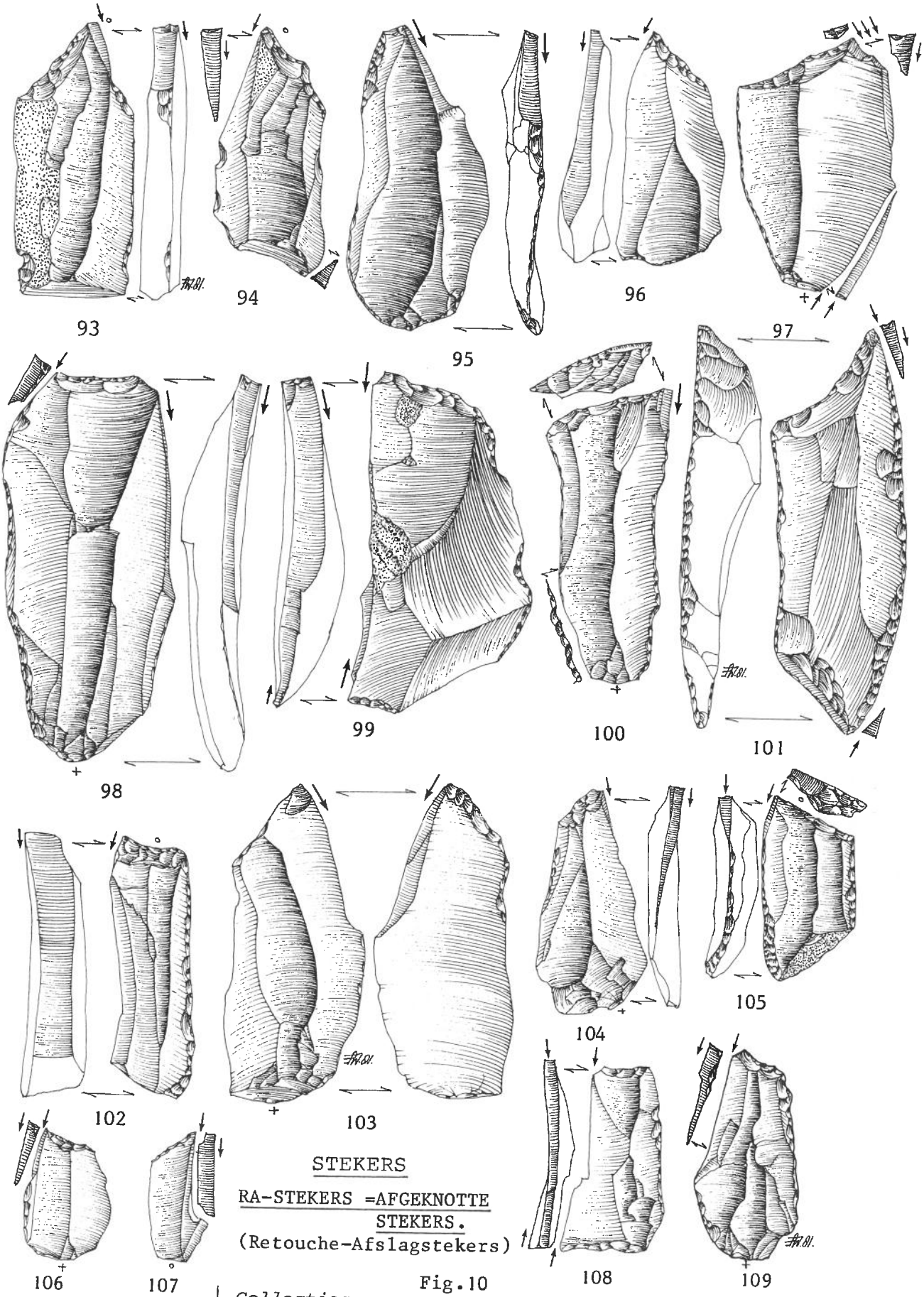

STEKERS

RA-STEKERS =AFGEKNOTTE STEKERS.
(Retouche-Afslagstekers)

Fig.10

J.Silvrants:93-98 103-106-107.

Collecties:
B.A.I:Voormalige col.Wouters.Nos:95-96-100-101-104-105. 108-109. J.Beeren,Neer:94-97-99-102.

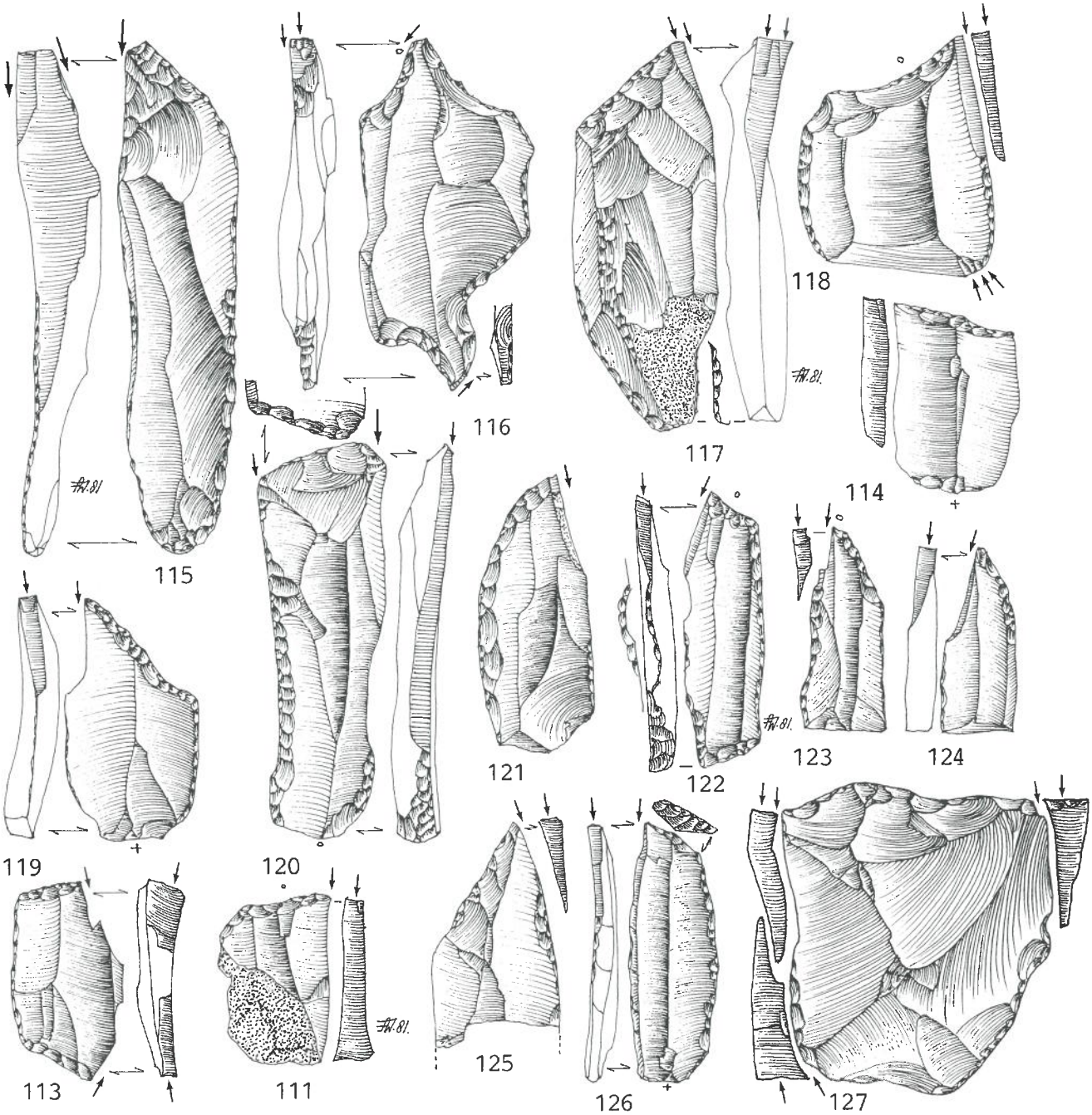

STEKERS

Fig.11

RA-STEKERS =Afgeknotte stekers (RETOUCHE-AFSLAGSTEKERS). 111-127.

Deze RA-stekers zijn geslagen op een hoofdzakelijk door drukretouche geprepareerd uiteinde van een kling,afslag of kernrest.
De meeste stekers op de site Neer II,a zijn van dit type.Sommige zijn dubbel (94,97,99,101,108,116,120,113) terwijl de steker op een restkern No 127 zelfs drie effectieve steker-werkkanten heeft.
Ook bij dit type steker komen micro-vormen voor (106,107).

Collecties:

B.A.I. (Groningen):115,116,119,120,122,124,126.(Voormalige col.Wouters).
J.Beeren (Neer):117,121,113,111,125,127.
C.Franssen (Bennekom):114.
J.Silvrants (Neer):118.

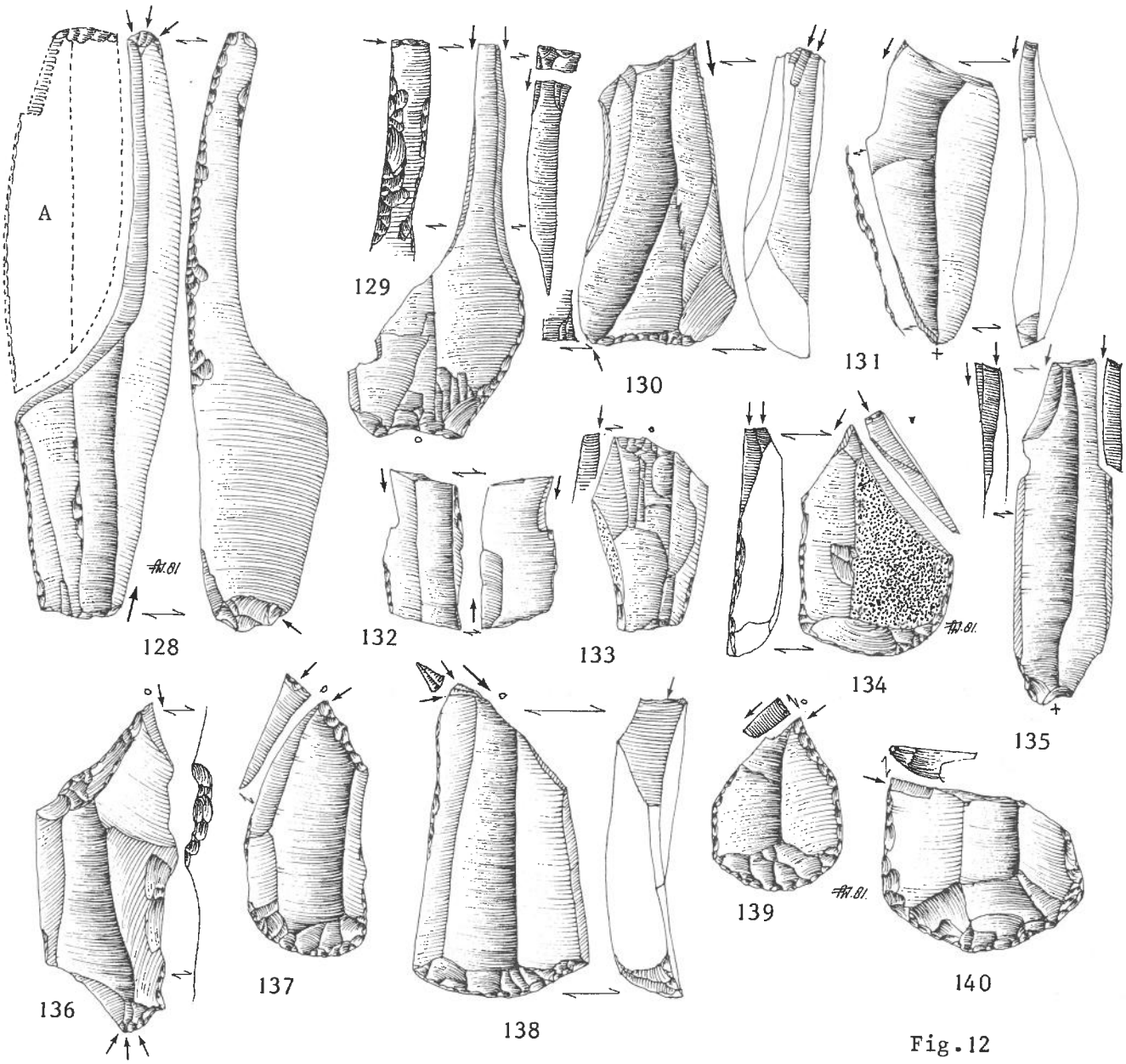

Fig.12

STEKERS

RESIDU-STEKERS (128-129).

Bij het slaan van stekers,kan de actie-slag te ver van de zijkant aankomen. Er kan dan een té groot gedeelte van het artefact afspringen.Vaak werd zowel de te grote "stekerafslag" (No.128-A),alsook het "residu" weer opnieuw tot steker bewerkt.Mooie voorbeelden zijn No.128 en 129.

KANTSTEKERS (130-133,135).

De stekerafslag is hier aangebracht op een natuurlijk vlak of een door breuk ontstaan vlak.In feite zijn het ook tweevlaksstekers (AA-steker;burin dièdre).No.130 heeft terminaal een kantsteker;basaal een RA-steker.

STEKER-COMBINATIE-ARTEFACTEN (134,136-140).

Bij deze werktuigen zijn stekers gecombineerd met een ander type-artefact. Bijvoorbeeld,Steker + schrabber (134,137,139,140) of Steker + beksteker (136,138)

COLLECTIES: B.A.I.(Groningen):128,129,130.J.Beeren (Neer):131-133,135,137, 139. C.Franssen (Bennekom):134. J.Silvrants (Neer):136,138,140.

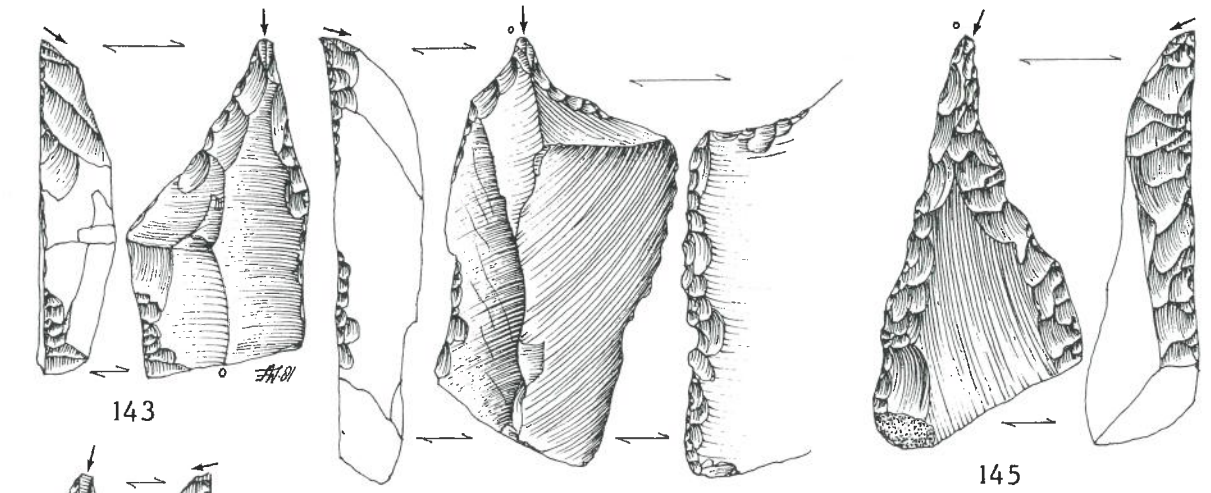

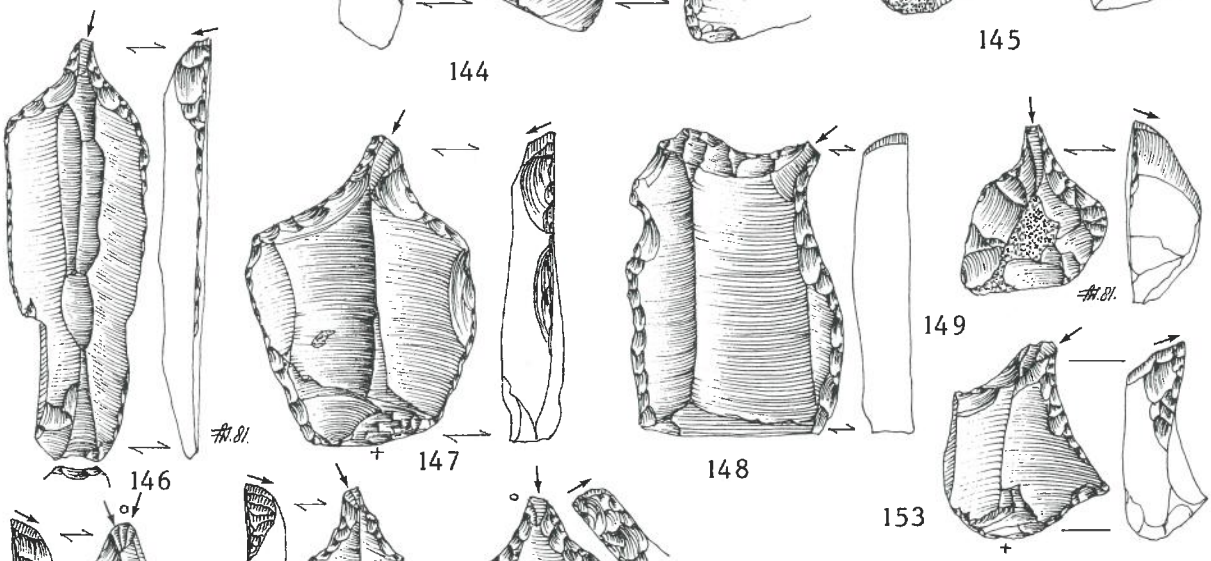

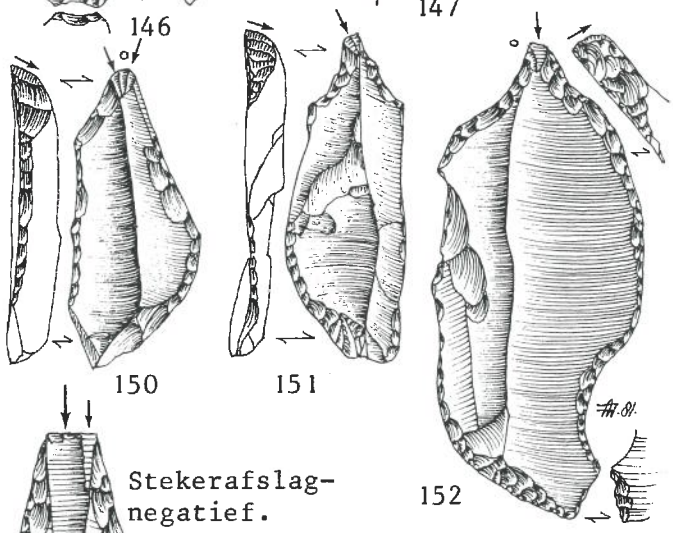

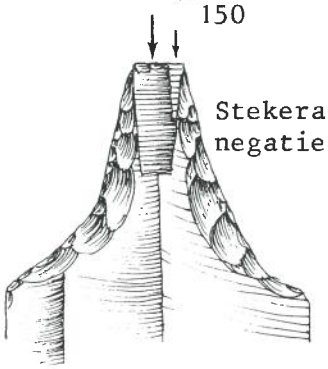

Vergrote
beksteker.

Fig.13

STEKERS.

BEKSTEKERS(Bec droit) 143-152
(Atypical Zinken)

Bij de bekstekers (Naam geintroduceerd door Bohmers-Wouters,1955) worden de stekerafslagen vanuit de ventrale zijde naar "omhoog" geslagen.Het stekerafslagnegatief ligt dus OP de ventrale zijde.Vaak worden deze artefacten abusievelijk als boren (percoirs) geduid.

Bekstekers zijn zeer geschikt voor het maken van "rillen" in houten en benen artefacten.Onder de binoc vertonen ze of aan de ventrale zijde,of aan beide zijden duidelijke gebruiksretouche op de effectieve werkkant.Deze artefacten komen in alle Jong-Paleo-culturen (maar ook in oudere-) voor.In de "Creswell-component"uit het "Gravette-complex" zijn ze algemeen aanwezig. (153:krombeksteker of Zonke).

Opm.Bij Campbell (1977) is dit artefact-type wel opgenomen in zijn typenlijst onder DB.1,maar de tekeningen in zijn tweedelige monografie zijn zo uitgesproken slecht,dat de bekstekers niet te herkennen zijn. Uit eigen observatie heb ik ze uit de Creswell-site SUN-HOLE (Somerset) met zekerheid kunnen determineren.

COLLECTIES:

B.A.I. (Groningen):143-145,150-153 (voormalige coll.Wouters).
J.Beeren (Neer):146-148
J.Silvrants (Neer):149.

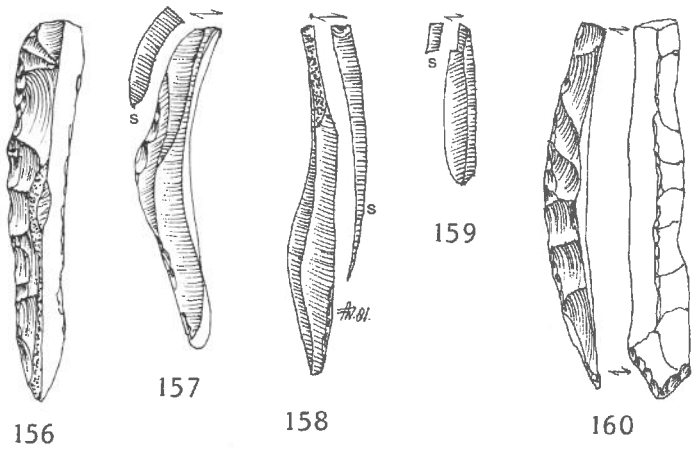

Collectie:J.Beeren (Neer):156-160.

STEKERAFSLAGEN (156-160)

(Chutes de burin).

Bij het maken van stekers worden in veel gevallen laterale delen van het artefact afgeslagen.Deze zogenaamde stekerafslagen nemen soms de lateraal geretoucheerde delen van het werktuig mee (156-157-160). Vaak zijn er op de navolgende stekerafslagen(2e;3e... orde),ook wel opfrissingsstekerafslagen genoemd,de voorgaande stekerafslagnegatieven (s) nog te zien (157-158-159).

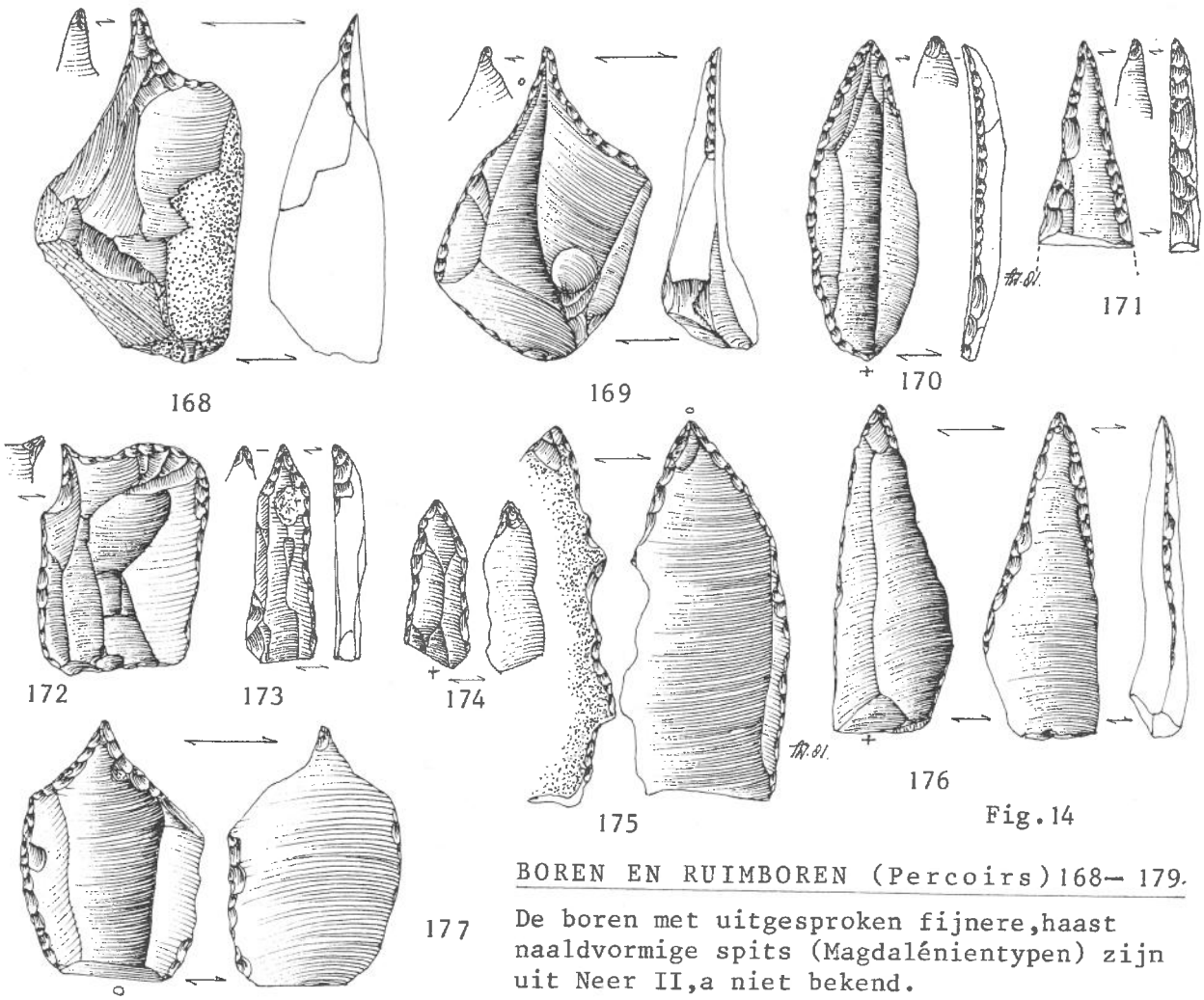

Fig.14

BOREN EN RUIMBOREN (Percoirs)168- 179.

De boren met uitgesproken fijnere,haast naaldvormige spits (Magdalénientypen) zijn uit Neer II,a niet bekend.

Wel komen er redelijk dunne conische boren voor met vrij forse greep (= talon)Zie Nos:168 en 169.
De meeste boren hebben een uitgesproken randretouche.Er wordt bij boren meestal een flinke druk uitgeoefend (in sleutelgreep) zodat een "afstompings"-of "beschermingsretouche" voor de bescherming van de vingers noodzakelijk was.
Bijna alle boren hebben aan de terminale ventrale zijde een duidelijke torsieretouche. De Nos 179 en 180 zijn zware "ruimboren" (reamers) met duidelijke afslijtingssporen.

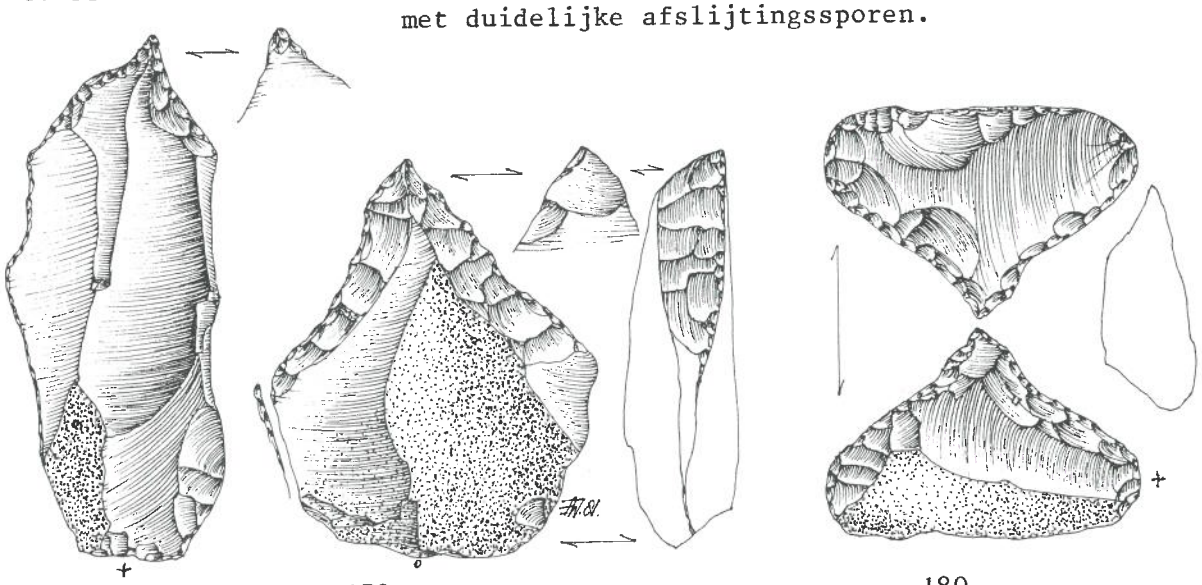

178 179 180

COLLECTIES: J.Beeren (Neer):170,171,173-178.
C.Franssen (Bennekom):180
J.Silvrants (Neer):168,169,172,179

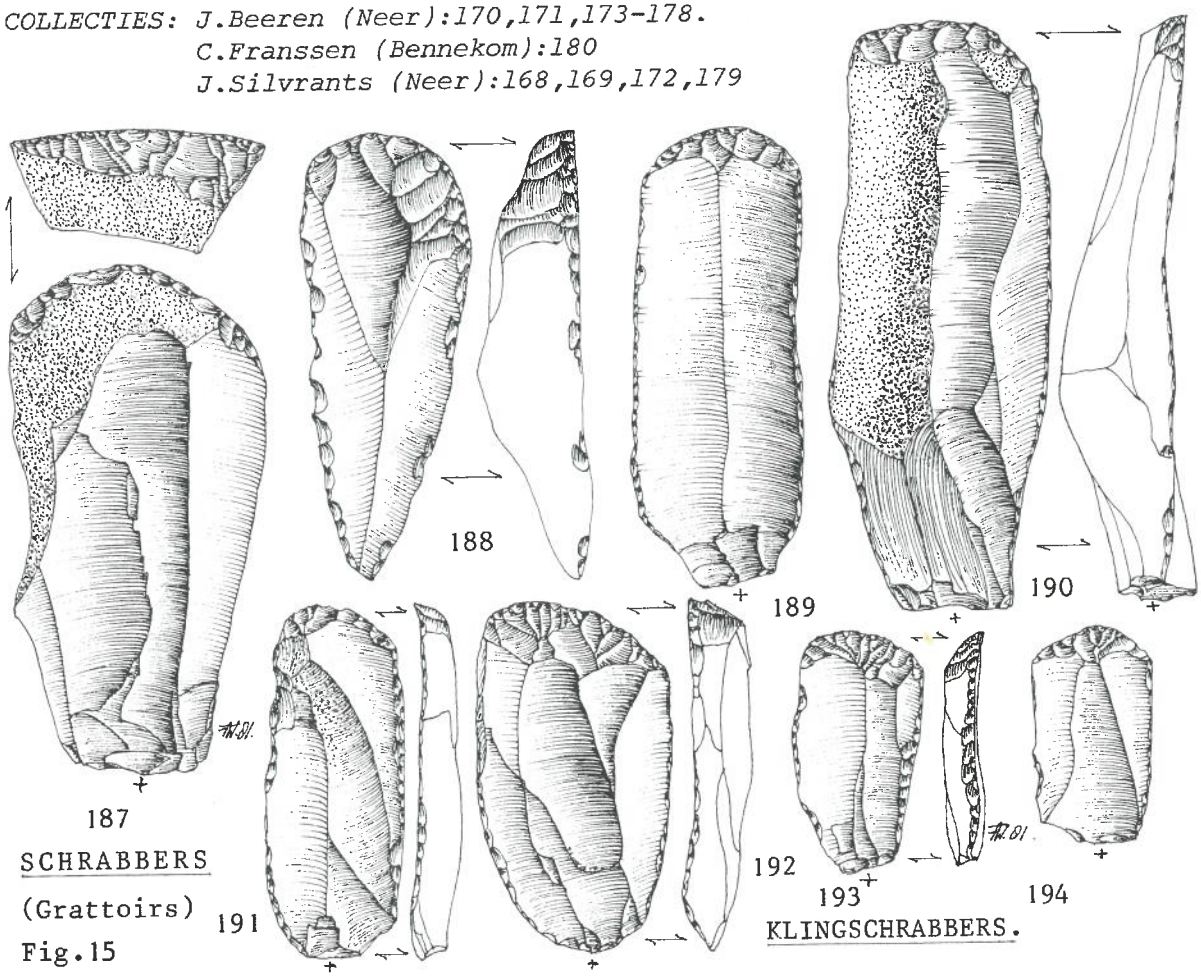

187 188 189 190 191 192 193 194

SCHRABBERS
(Grattoirs)
Fig.15

KLINGSCHRABBERS.

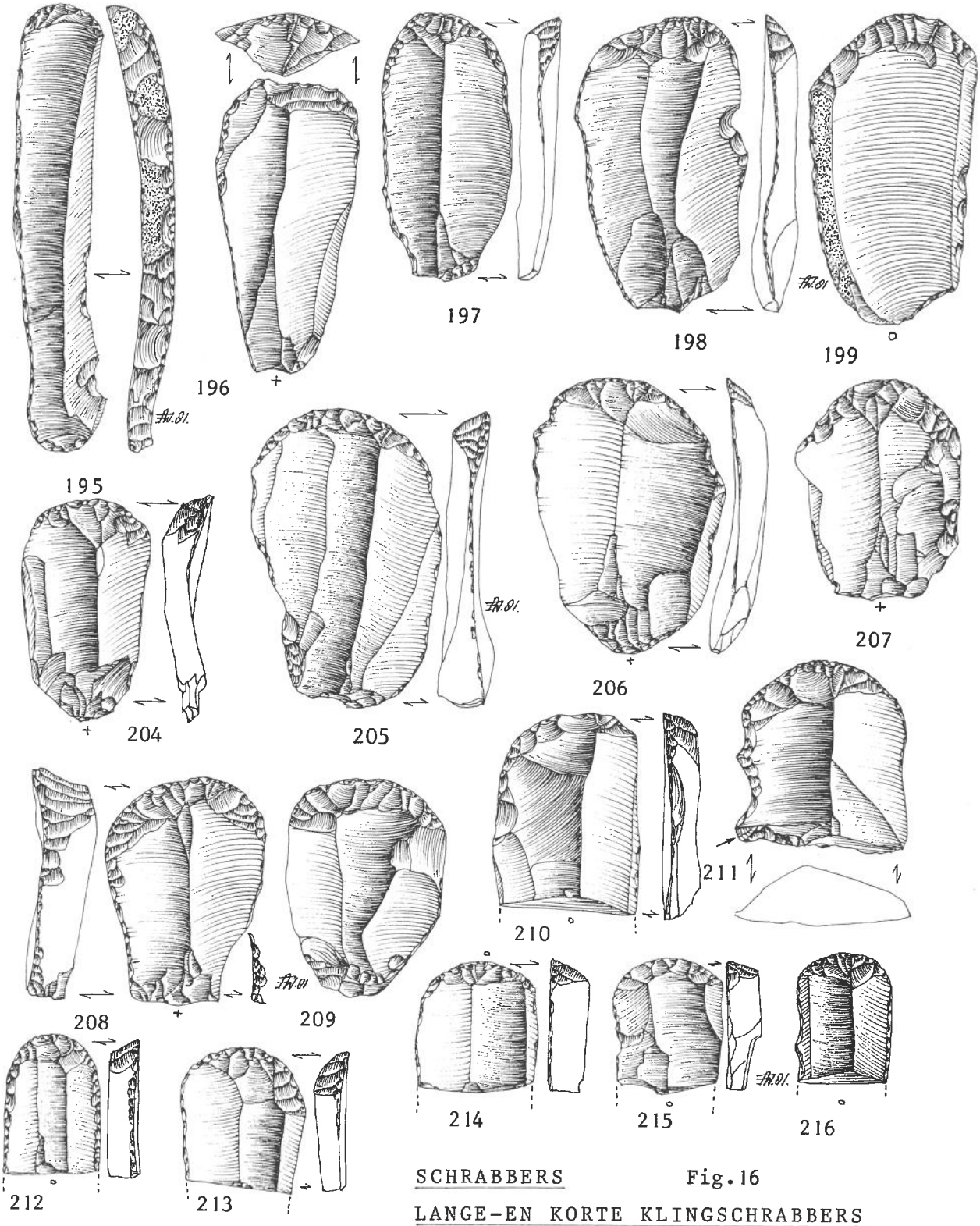

SCHRABBERS Fig.16

LANGE-EN KORTE KLINGSCHRABBERS

Klingschrabbers zijn of door drukretouche,of door contracoupe,of door "korte" slagretouche op klingen of klingfragmenten vervaardigd.Lange klingschrabbers zijn langer dan tweemaal de breedte.

COLLECTIES:

B.A.I.(Groningen):187,188,192,193,194,196,197,198,204,205,207,208,209, 212,216 (Voormalige coll:Wouters).
J.BEEREN (Neer):189,190,191,213,214,215. C.FRANSSEN (Bennekom):199,210,211.
J.SILVRANTS (Neer):195,206.

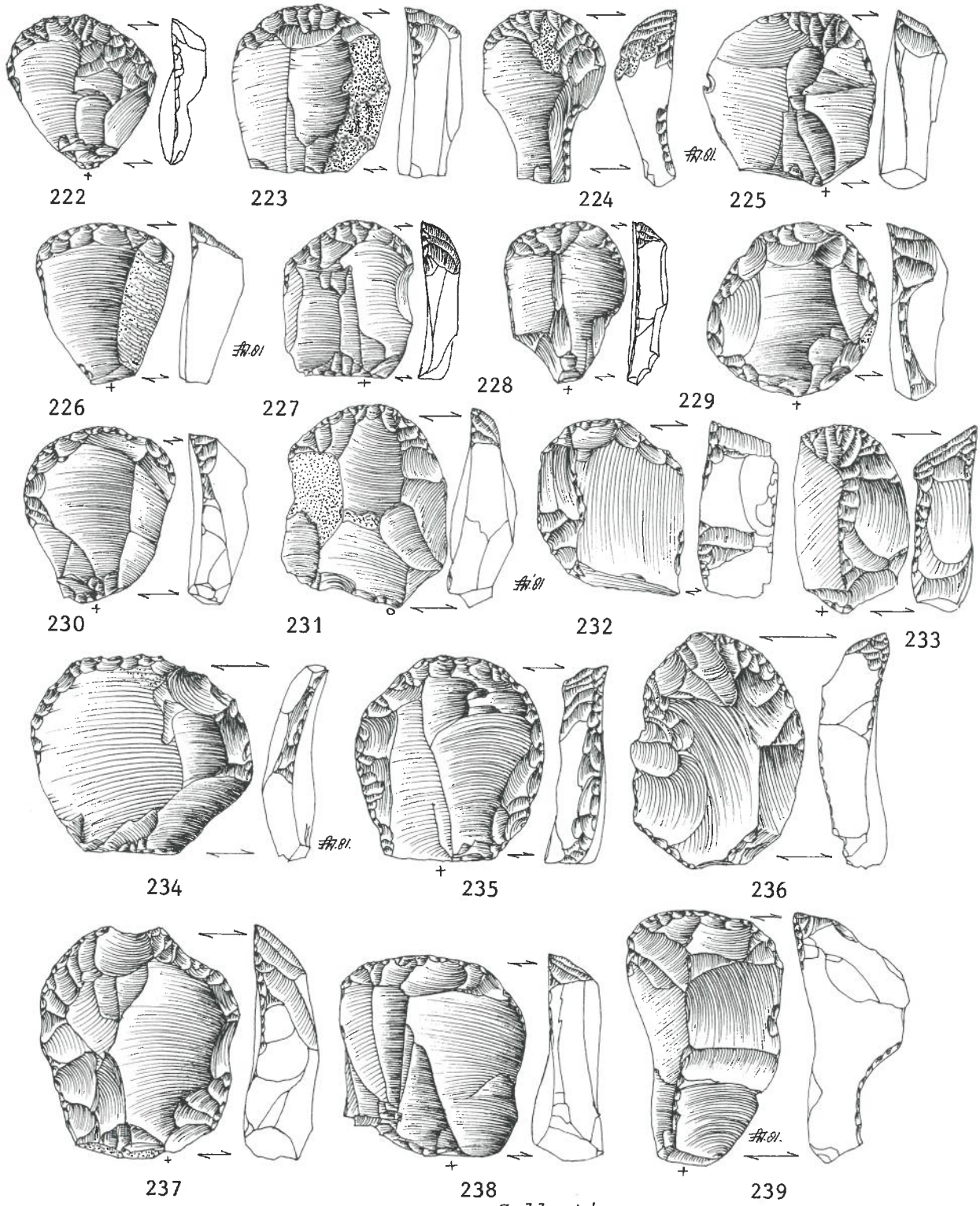

Fig.17

Collecties:J.Silvrants (Neer):239
B.A.I.(Groningen):222-224,233-236
J.Beeren (Neer):225-228,232,237-238
C.Franssen (Bennekom):229-231

SCHRABBERS

SCHRABBERS op AFSLAGEN (222-239).

Deze schrabbers zijn "aangezet" op een afslag.Ze behoren uiteraard tot de korte schrabbers en zijn als zodanig zeer typerend voor het Jongste-Laat-Jongpaleolithicum van ons land.Met name zijn ze normatief voor de Creswell- en Tjongercomponenten van het Gravette-complex en de Ahrensburgcomponent van het TP-Complex.

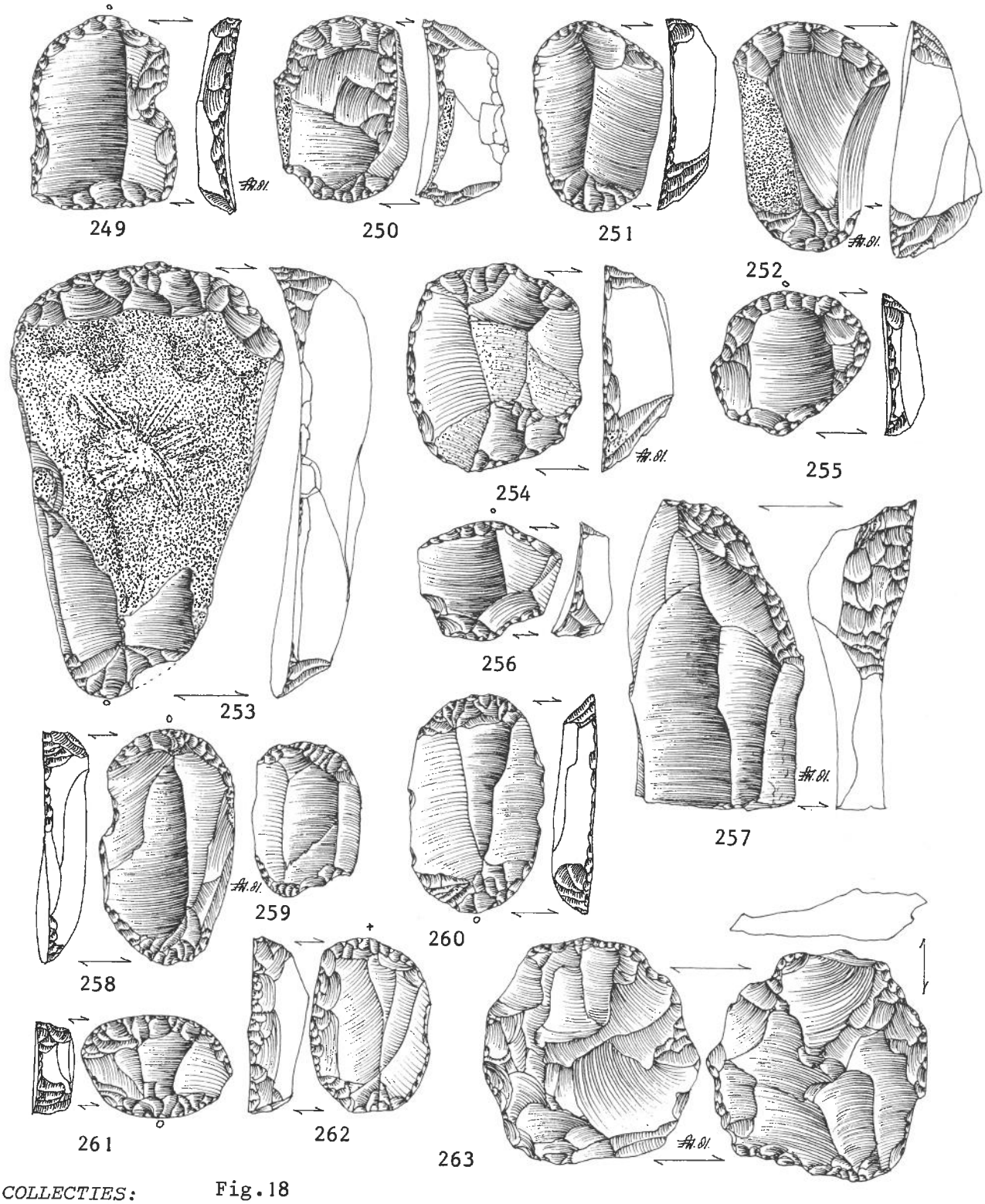

COLLECTIES: Fig.18

B.A.I.(Groningen):258-263. J.Beeren (Neer):252,254,255,256.
C.Franssen (Bennekom):249,250. J.Silvrants (Neer):251,253,257.

DUBBELSCHRABBERS (249-263).

Dubbelschrabbers kunnen zowel op klingen als afslagen voorkomen.Op de zeer grote,blauwgepatineerde schrabber No.253,zijn waarschijnlijk met een steker een aantal inkervingen aangebracht,die een merkwaardige uitholling vormen in de cortex op de dorsale zijde van dit artefact.No.257 is een door trap-

retouche gevormde zijschaaf.No.263 is een discusvormige schrabber,aangebracht op een kernrest.

MONTBANI-KLINGEN.

297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311

Fig.19

ARTEFACTEN MET KERVEN (297-311).

Zeer typerend voor de site N.II.A is het vrij veelvuldig voorkomen van werktuigen met kerven.Er bevinden zich zowel artefacten met een enkelvoudige kerf (Campbell;type FD.1):Nos :297-302,306,311; met dubbele,tegenovergestelde kerven (Campbell,type FD.2) Nos:303,305;als met zaagvormig gegroepeerde kerven (Campbell,type FA.1):Nos 307-310 onder. Ook op sommige "ouder gedateerde" CRESWELLIEN-sites zoals Kent's Cavern (C^{14}= 14.275, GrN-6206),Gough's Cave (Layer B) en Sun Hole (C^{14}=12.378, BM-524),komen deze typische gekerfde (notched) artefacten voor.

COLLECTIES:

B.A.I.(Groningen):297-300,302,304-306,310.
(voormalige col.Wouters)
J.Beeren (Neer):303,307,308,309,311.
J.Silvrants (Neer):301.

Fig. 20

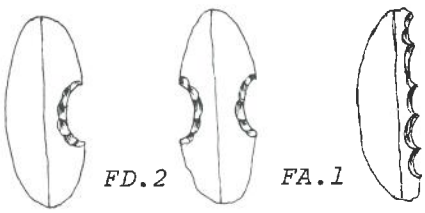

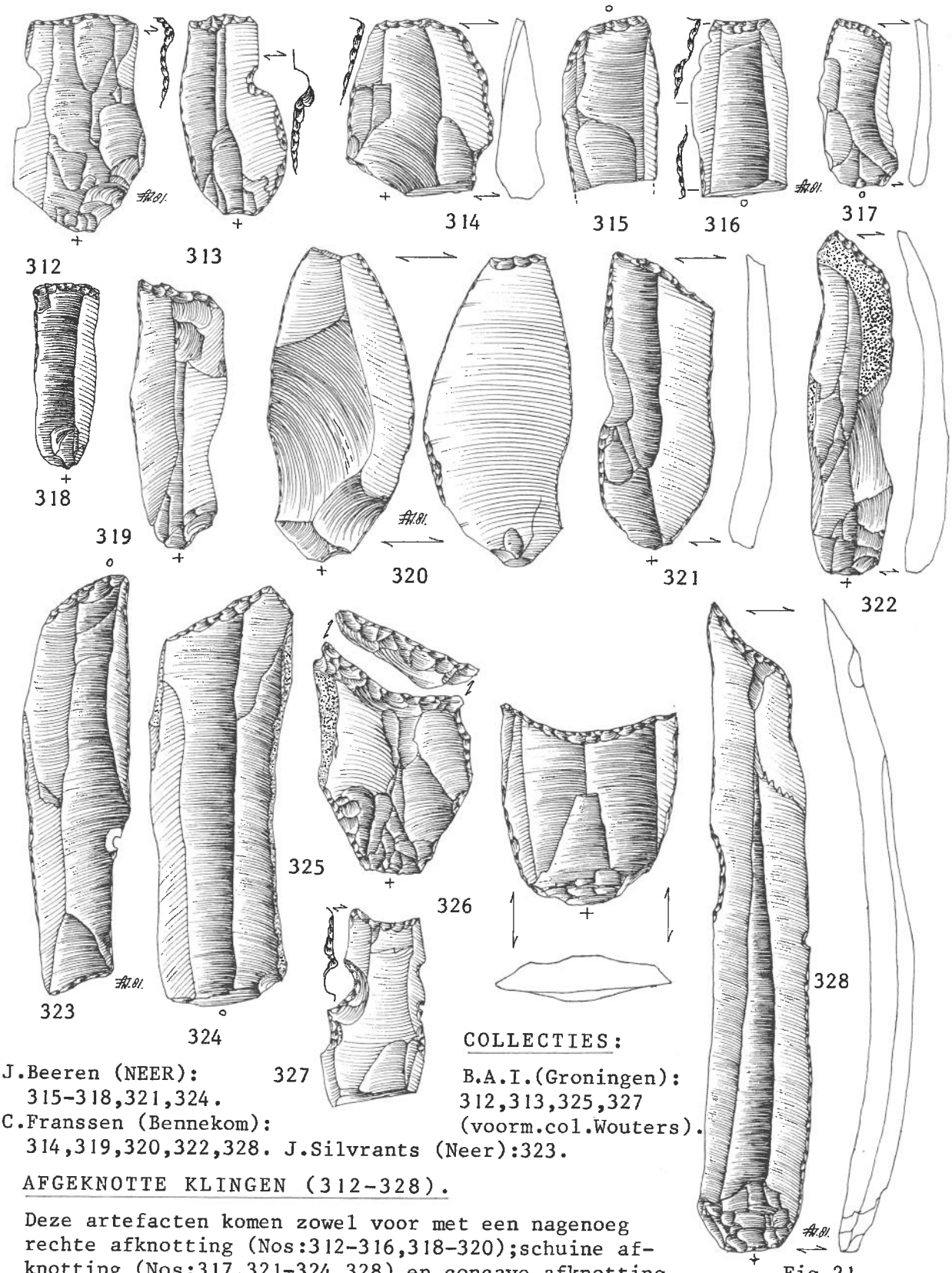

COLLECTIES:

J.Beeren (NEER): 315-318,321,324.
C.Franssen (Bennekom): 314,319,320,322,328. J.Silvrants (Neer):323.
B.A.I.(Groningen): 312,313,325,327 (voorm.col.Wouters).

AFGEKNOTTE KLINGEN (312-328).

Deze artefacten komen zowel voor met een nagenoeg rechte afknotting (Nos:312-316,318-320);schuine afknotting (Nos:317,321-324,328) en concave afknotting (Nos:325-327).De laatste zijn als terminale holschrabbers op te vatten. Gezien de zeer duidelijke gebruiksretouche op de snijdende laterale werkkant,zijn de meeste klingen met afgeknot einde als"mesje" gebruikt.Hierbij bleek bij experimenten,dat de "Stanley-greep" (c.f.Musch),met de wijsvinger op de afknotting het meest effectief was.

Fig.21

Bij het door Bohmers-Wouters (1955) verrichte statistisch onderzoek,bleek de afgeknotte kling veelvuldig aanwezig in de Ahrensburg-component van het T.P.T.;zeldzamer in de Tjongercomponent van het Gravette-complex,en weer frekwenter voorkomend in de nauwer bij het "Laat-Magdalénien" staande componenten Hamburgien en Creswellien.

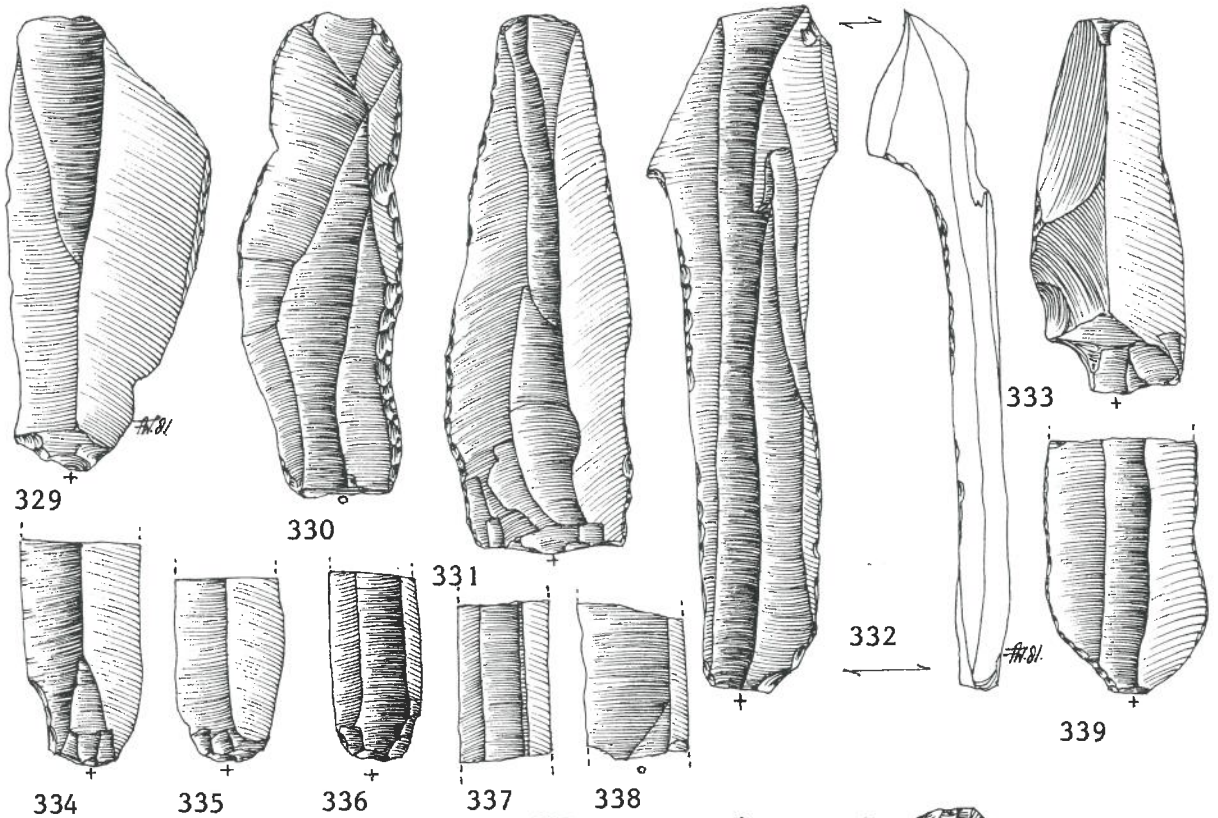

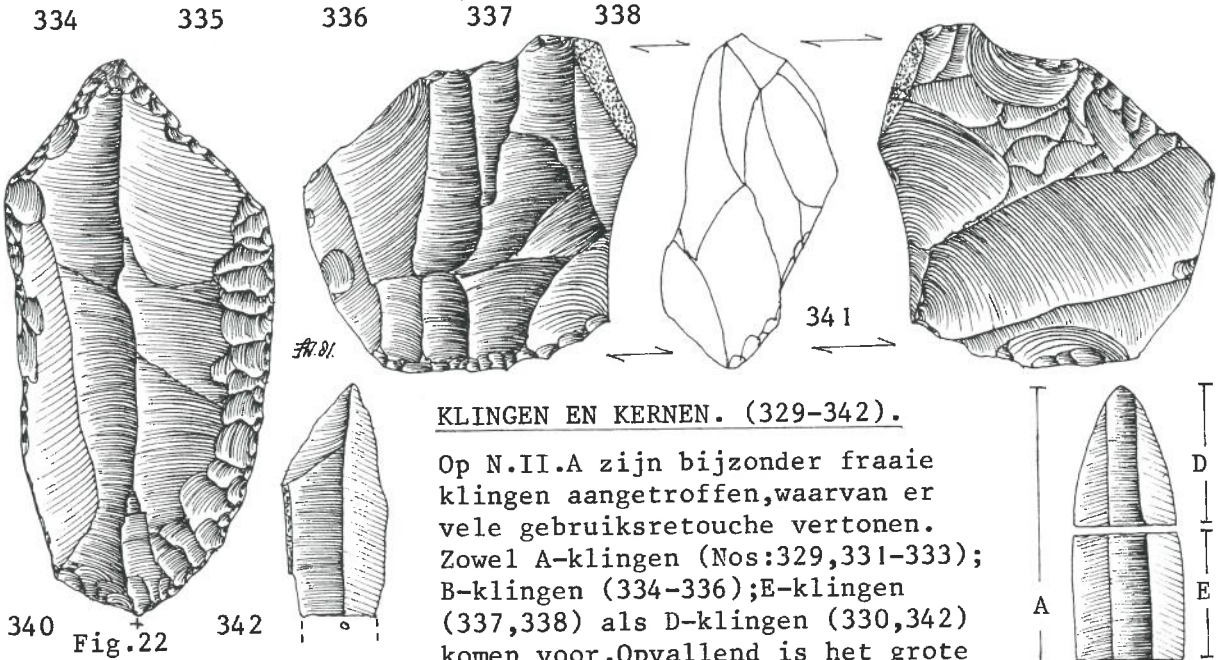

Fig.22

KLINGEN EN KERNEN. (329-342).

Op N.II.A zijn bijzonder fraaie klingen aangetroffen,waarvan er vele gebruiksretouche vertonen. Zowel A-klingen (Nos:329,331-333); B-klingen (334-336);E-klingen (337,338) als D-klingen (330,342) komen voor.Opvallend is het grote aantal B-klingen.Kling No.332 heeft een stuk van de kern meegenomen.No.340 is een der weinige artefacten met oppervlakteretouche.Van de vele kernen werd slechts No.341 afgebeeld.

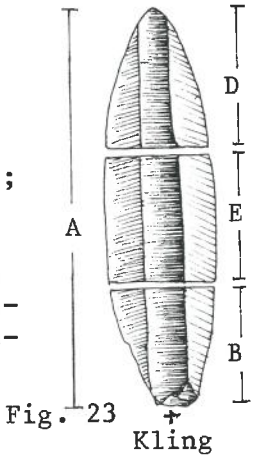

Fig. 23

Collecties:C.Franssen (Bennekom):332. J.Beeren (Neer):Alle overige artefacten.C.Franssen:340,341.

Zeer opmerkelijk zijn op N.II-A een vijftal retouchoirs,waarvan er twee zijn afgebeeld (Nos 346 en 345).
Beide artefacten hebben vele krassen,die mogelijk als "gravures" te interpreteren zijn.Het was ons niet mogelijk om bepaalde "figuren" te duiden.
No.346 heeft terminaal polijstsporen en moet veeleer als een "slijpsteen" voor benen voorwerpen worden beschouwd.Als slagsteen is hij zeer zeker niet gebruikt.
No 345 is niet alleen als retouchoir,maar ook als percuteur (slagsteen) en aambeeld voor de contracoupe-techniek gebruikt.Deze stenen doen denken aan de retouchoir uit de Ahrensburg-vindplaats Geldrop III (Zie:Arch.Berichten, VIII,pag.167).

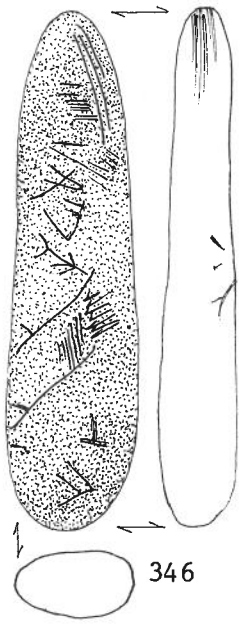

Fig.24

Opm.

De door ons in 1960 vervaardigde tekeningen van N.II-A,werden op het B.A.I. in Groningen verknipt en tot platen,op het bladspiegelformaat van "Palaeohistoria", gemonteerd.Er zijn daar klaarblijkelijk enige fouten gemaakt,die wij voor de goede orde hier vermelden:

PLAAT 58:
No.18 is niet van N.II-A maar van Budel II.

PLAAT 59:
No.20 is van N.II-B.

PLAAT 62:
No 11 is van Budel II.

PLAAT 63:
No 10 is van Budel II.

PLAAT 64:
No 11 is van N.II-B.

Collectie:J.Beeren (Neer):No.345-346.

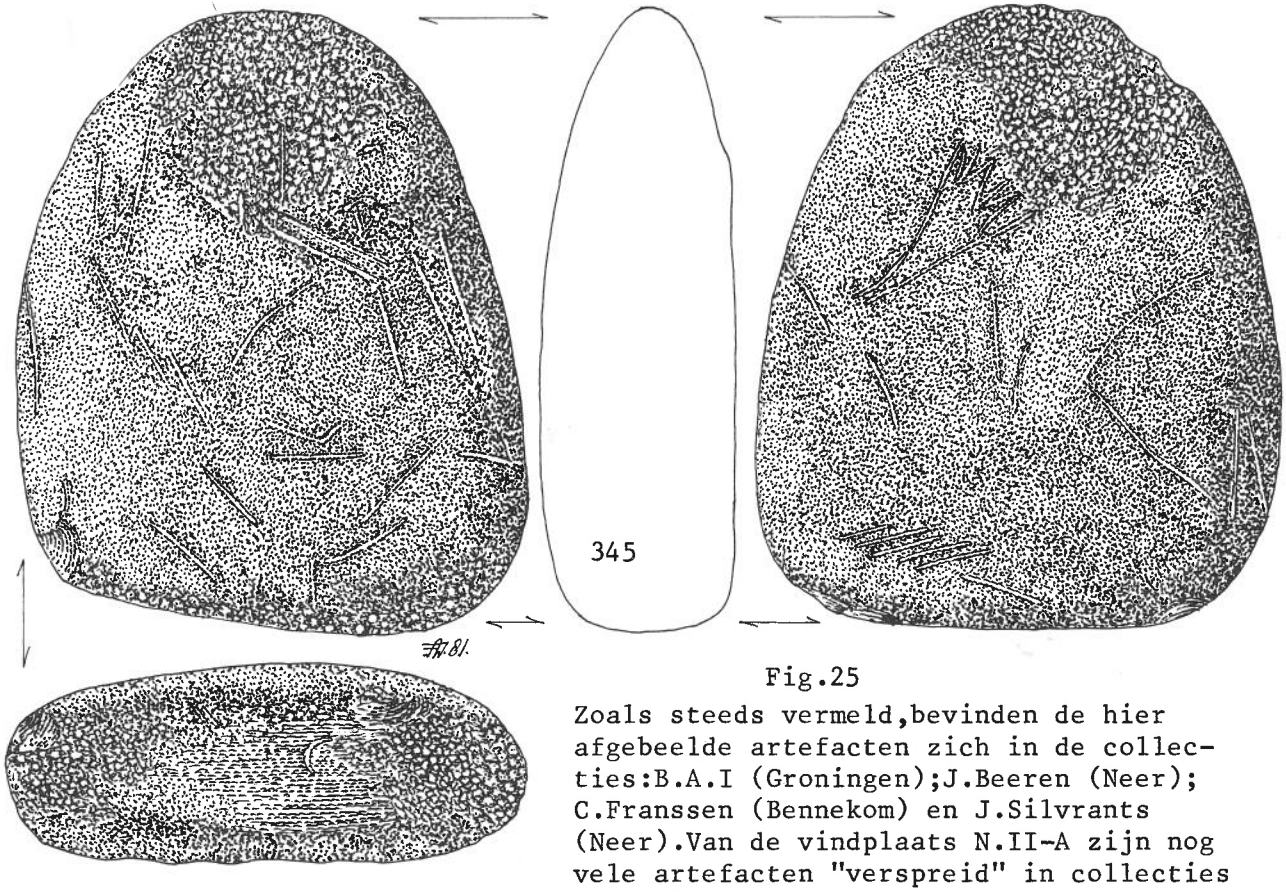

Fig.25

Zoals steeds vermeld,bevinden de hier afgebeelde artefacten zich in de collecties:B.A.I (Groningen);J.Beeren (Neer); C.Franssen (Bennekom) en J.Silvrants (Neer).Van de vindplaats N.II-A zijn nog vele artefacten "verspreid" in collecties aanwezig.

NEER II.a. en KESSEL. Foto:A.Wouters.

HUISHOUDELIJKE INVENTARIS uit de CRESWELL-COMPENENT van het EPI-GRAVETTIEN.

Bovenste rij: 1-2: Fijnere spitsboren met dikke greep.
3: Ruimboor.Oppervlakte retouche op het artefact.(N.340).
4-6: Klingschrabbers.
5: Combi-artefact: Schrabber + RA-steker.

Onderste rij: 1: Grove AA-steker
2: Dubbele (terminale) RA-steker.
3: Kantsteker.
4: Combi-artefact: RA-steker (terminaal) + beksteker (basaal).
5: Beksteker.
6: Lange klingschrabbers.
7-8: Klingen met schuine afknotting.

De artefacten (boven:2-3 en 4 en onder:6 en 8) zijn vervaardigd uit superieure blauwig-zwarte,iets translucide silex,die mogelijk uit het Noordzeegebied (toenmaals droge vlakte) afkomstig kan zijn.Deze vuursteen patineert in ontkalkte "lössoide" gronden vaak vlekkerig blauw-vuilwit (Zie:boven 4). Zoals deze foto toont,werden op N.II.a vele verschillende varieteiten erratische vuursteen gebruikt.
De conserveringstoestand der artefacten is wisselend licht gepatineerd tot nagenoeg vers.
Collecties:

J.Beeren (Neer). J.Silvrants (Neer). C.Franssen (Neer):Alle uit N.II.a.
A.Wouters (Lent):Kessel.

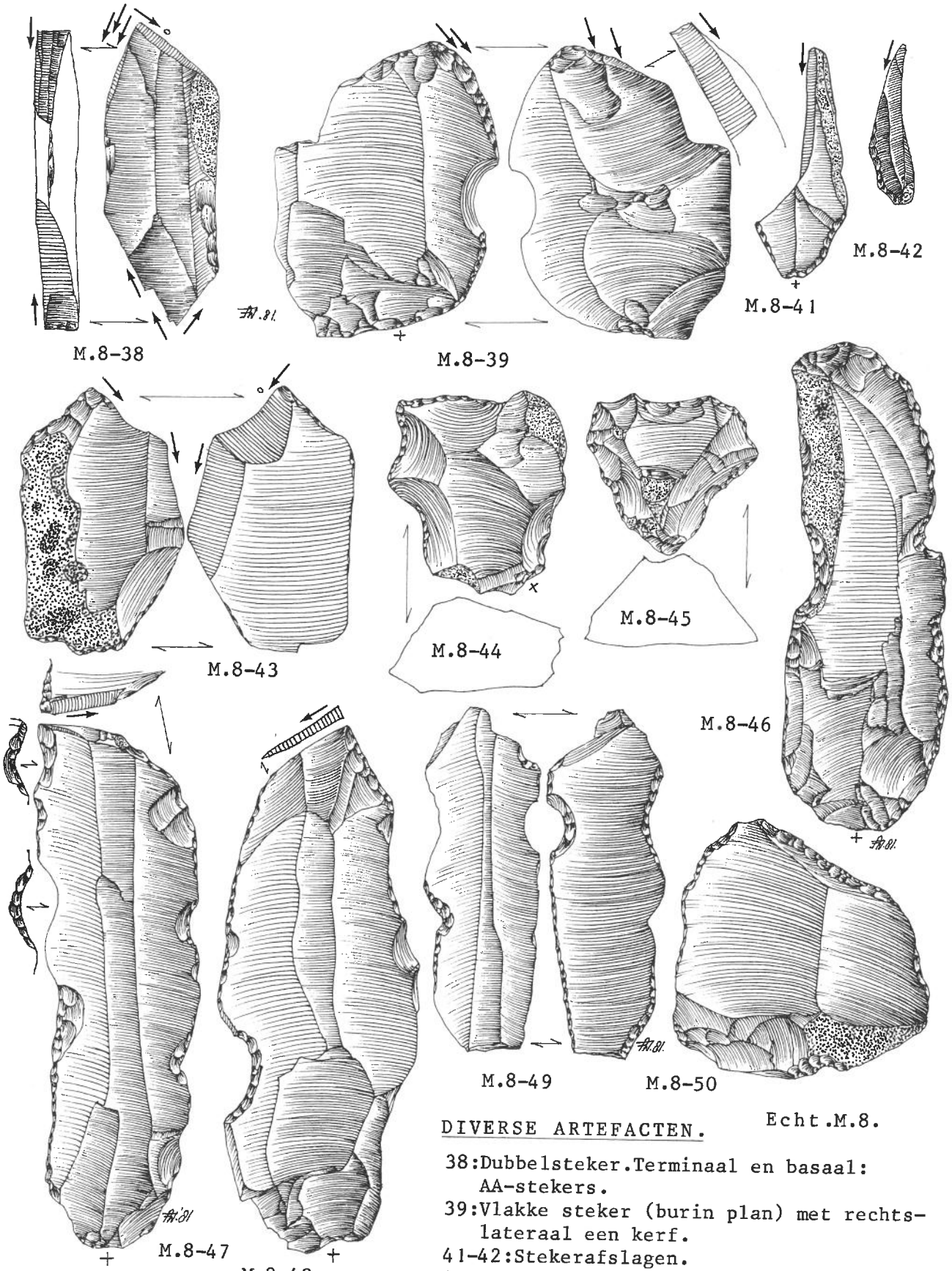

Echt.M.8.

DIVERSE ARTEFACTEN.

38:Dubbelsteker.Terminaal en basaal: AA-stekers.
39:Vlakke steker (burin plan) met rechts-lateraal een kerf.
41-42:Stekerafslagen.
43:Zware RA-steker;overgang naar vlakke steker.

Fig.IV.

44-45:Hoge denticulé's. 46:Klingschrabber met laterale retouches en kerven.
47: Kling met terminaal een dwarse vlakke steker en laterale kerven.

48:Kling met terminaal een RA-steker en lateraal enige kerven.
49:Kling met kerven.
50:Afslag met terminale afknotting.

Collecties:
B.A.I.(Groningen): 38.
J.Driessens (Venlo):Alle overige artefacten.

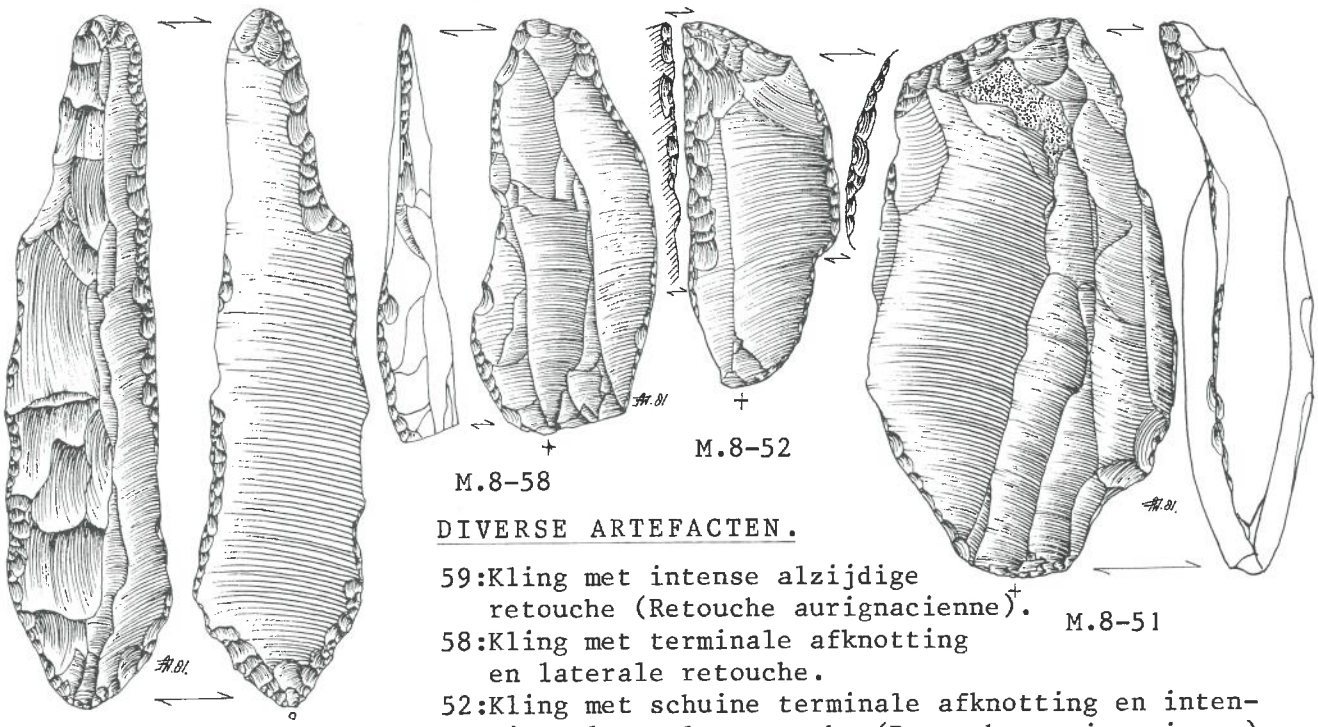

DIVERSE ARTEFACTEN.

59:Kling met intense alzijdige retouche (Retouche aurignacienne).
58:Kling met terminale afknotting en laterale retouche.
52:Kling met schuine terminale afknotting en intensieve laterale retouche (Retouche aurignacienne).
51:Zware kling met terminale retouche.

Collecties:
B.A.I. (Groningen): 58-59
J.Driessens (Venlo):51-52.

MAGDALENIEN IN ECHT (L) ? SITE M.3.

door

A.M.WOUTERS.

In 1958 publiceerden wij in de Berichten R.O.B.No.VIII,de inmiddels door D.Stapert (Stapert,1977) tot vervalsing verklaarde kaak van een reuzenhert met ingeschoten gravettespits (Wouters,1958).

Wij hebben geen enkele behoefte om nogmaals op deze publikatie van Stapert in te gaan en verwijzen naar het artikel van Dr.C.Franssen in "Arch.Berichten" No.IV.

In eerst genoemde publikatie,maakten wij melding van de vindplaats M.3,tussen Montfort en Echt (L),waar wij in 1955,samen met de heer J.Thissen een Jong-Paleo ontdekten dat volkomen afweek van de in Midden-Limburg door ons al eerder ontdekte "Tjonger-en Ahrensburgculturen".In dat artikel beeldden wij

ook wat artefacten af van deze vindplaats,die Abbé Breuil al in 1956 tot het Magdalénien VI rekende (Mond.meded.).

M.3 bevond zich tussen Montfort en Echt (St.Joost) tegen de zuidhelling van een flauwe terrasdrempel.Het dekzand is vermengd met een grindrijke laag in de ondergrond.De concentratie kwam bij diepploegen aan de oppervlakte en had ten hoogste een doorsnede van 30 meter.In latere jaren zijn er artefacten-waarschijnlijk door grondbewerking- over een iets grotere oppervlakte verspreid.Na 1958 werd er niet meer verzameld.

→

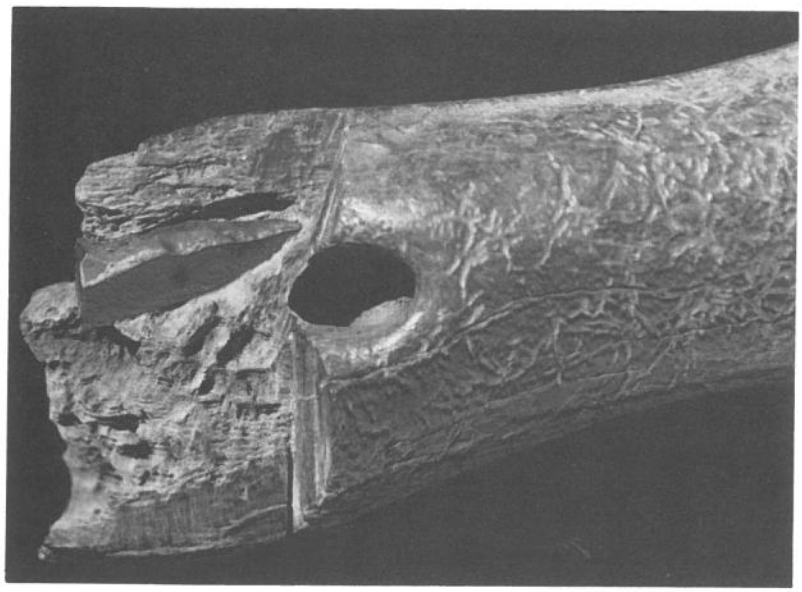

Foto:A.Wouters (1956)

De "beruchte" kaak van het reuzehert (MEGACEROS) met de blootgelegde spits uit de "Gravettereeks".Op deze foto is de spits nog niet ontdaan van de zeer zachte wit-grijze patina en kleine partikeltjes spongiosum. In deze staat was de kaak tijdens het tweede Symposion voor Prehistorie (13-14 dec.1956) en bij het nemen van monsters voor het röntgenologisch fluooronderzoek.

De zaagsporen zijn duidelijk zichtbaar.Ook het artefact zelf werd door het figuurzaagje geraakt,waardoor terplaatse de patina verdween.Wie kent er patina's op vuurstenen jongpaleolithen die er met een zaagje afgehaald kunnen worden ?

Kaak en artefact gingen voor een symbolische prijs van één gulden naar het B.A.I. Het artefact in kaak werd opgebaggerd door wijlen L.v.d.Pijl.

Belangrijke archeologische ontdekkingen en vondsten kun je als amateur beter vernietigen of ongemeld laten weggraven.....?

Zie:Hoogersmilde;Hijken;Eemster;Ravenswoud.....Stuwwalontdekkingen.... Danseres van Geldrop....Collectie Jongepier.....Spits van Havelte etc.etc.

Aanvankelijk leek het er op,dat er op M.3 een verontreiniging was met mesolithisch materiaal;het betrof echter uitsluitend kleinere en grotere lamellen met afgedrukte rug (lamelles à dos abbatus) en fragmenten van slanke driehoeken (zie:fig.I). Andere microlithen,microschrabbers etc.werden echter nooit gevonden.Pas later drong het tot ons door,dat de betreffende, eveneens vaak wit of blauwig gepatineerde lamellen,wel degelijk bij het aangetroffen Jong-Paleo behoorden,zelfs een KENMERKEND geheel vormden van de totale "toolkit".

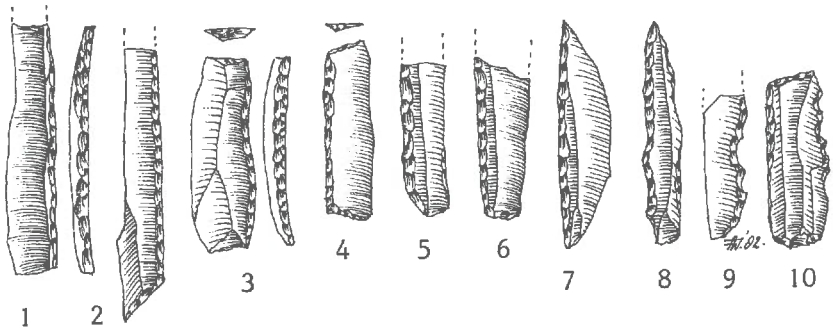

Fig.I.

LAMELLEN met afgedrukte rug.(Lamelles à dos abbatus).

Site:M.3
Coll:A.W.

A.De jachtinventaris bestaat duidelijk uit spitsen uit de Gravettereeks. (Fig.III:1-6 en Fig.VI:5).Over het algemeen zijn de spitsen hier vrij klein.De grootste spits (Fig.II,1) meet 54 mm.Er werd maar één,en dan nog àtypische,kerfspits gevonden(Fig.II,2). Veel spitsen zijn gebroken (Fig.II,3).

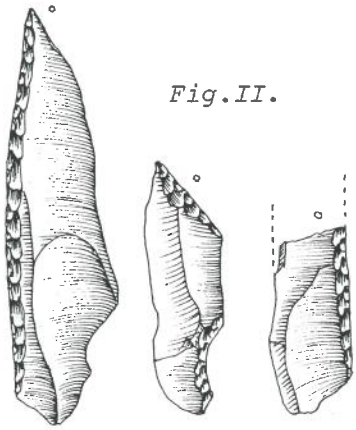

Fig.II.

Site:M.3 Coll:A.W.

1.Gravettespits.
2.Atypische kerfspits
3.Gebroken spits

B.De huishoudelijke en ambachtelijke inventaris bestaat uit stekers,schrabbers,boren en klingen.

1:Stekers.

Zeer opvallend is op M.3 het grote aantal stekers.Juist zoals bij het "klassieke" Magdalénien,overheersen de AA-stekers en met name die met erg scherpe hoeken bij de "beitelkant"de zgn."bec de flûte"(vgl. Fig.III,9-10-11-13).
Ook de RA-stekers zijn relatief talrijk (vgl.Fig.III,16-17-18).
Zeldzaam zijn A-stekers;bekstekers; en de bek op steker(Fig.IV,1).
Overzicht der stekers:

A-stekers:	2 stuks
AA-stekers:	19 stuks
RA-stekers:	14 stuks
Bekstekers:	3 stuks
Bek op steker:	2 stuks
Papeg.beksteker:	2 stuks
Stekerafslagen:	8 stuks

Totaal der stekers: 42 stuks.

Het totaal aantal stekers is op M.3 onveer 34 % van het totaal aan echte werktuigen.De meeste stekers zijn kort geworden door het herhaaldelijk renoveren van de effectieve werkkant.

Voor verdere gegevens:zie de tekeningen op Fig.III en Fig.IV.

2:Schrabbers.

Nagenoeg alle schrabbers zijn op klingen geslagen.Ze zijn van bijzonder goede kwaliteit.Schrabbers op afslagen zijn

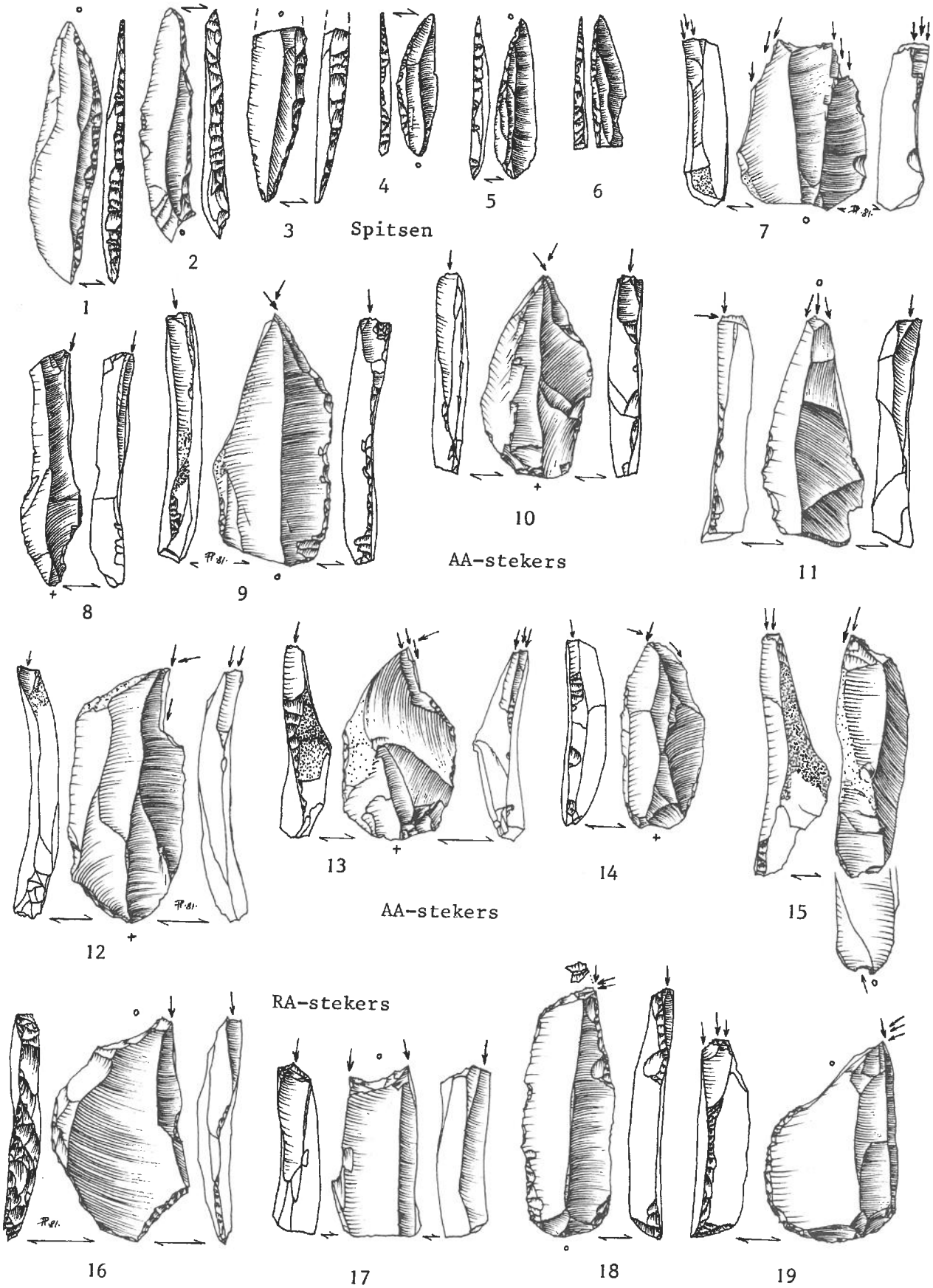

STEKERS en SPITSEN.Site:M.3. Coll:A.W. en B.A.I.

Fig.III

Tek.:Hans Peeters.

zeldzaam.De meeste schrabbers hebben vrij scherpe hoeken, zoals dat ook bij de Hamburgcultuur gebruikelijk is.
Schrabber No.9 van Fig.IV is een "joint" of steenreconstructie.De breuk is duidelijk ontstaan door het opfrissen van de schrabberkap (Zie fig.V).
Hetzelfde geldt overigens ook voor No.13 en 14 van Fig.IV.Hier niet afgebeeld zijn enkele slanke dubbelschrabbers.
Het aantal schrabbers was 27 stuks, dat is 22 % van het totaal aan echte werktuigen.

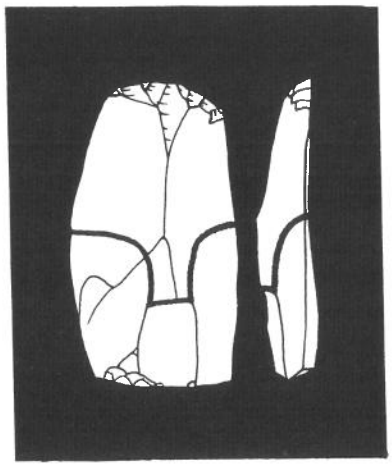

Fig.V.Joint van een schrabber

3:Boortjes.
Het aantal boortjes is 14 stuks. Dat is 11 % van het totale aantal werktuigen.Dit percentage is uitzonderlijk hoog;zo hoog dat er ter plaatse een specifiek handwerk uitgevoerd moet zijn.

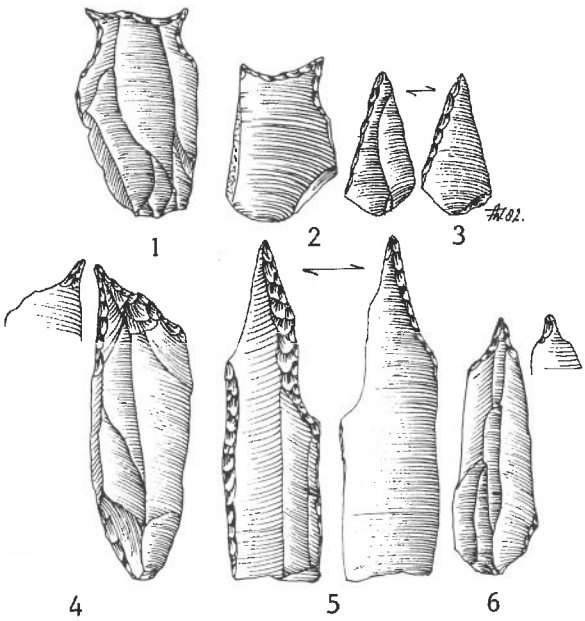

Fig.V.B. Boortjes uit Site M.3.
1-2:Chaleux-type. 3-5:Alternerend.

Deze boortjes zijn over het algemeen zeer klein en soms zeer minutieus bewerkt (vgl. Fig.IV,No.16;Fig.V.B.No.1-2-4 en 6).
Vormen als Fig.V.B.No.1 en 2 (Chaleux-type) zijn ons uit de componenten van het Epi-Gravettien (Tjonger,creswell) niet bekend.
Grovere- boren (ruimers) komen echter ook voor (Zie:Fig. VI,No.2).

4:Klingen.
De klingen van M.3 zijn van een grote perfectie.De meeste zijn slank en recht.Sommige hebben een fijne randretouche (Fig.VI,No.4).Van de 92 echte klingen hebben er een tiental een rechte of schuine afknotting (Fig.VI,No.8-12-13 en 14) en een viertal kerven (Fig.VI, No.9-10 en 13).

5:Diversen.
Behalve"produktie-afval",werden er op M.3 nog 8 kernen (Fig. VII,No.2);2 kernschrabbers (Fig.VII,1);een aambeeld en twee slagstenen van kwartsiet geborgen.
Er kwamen een tiental verbrande artefacten voor.
Op enkele artefacten van kwartsiet na,zijn alle werktuigen geslagen uit vuursteen van een grote diversiteit en goede kwaliteit.
De werktuigen zijn tendele nog vrij"vers";de meeste hebben echter een blauwachtige tot vuil-witte patina.

Het aantal vondsten was op M.3 niet erg groot.Waarschijnlijk

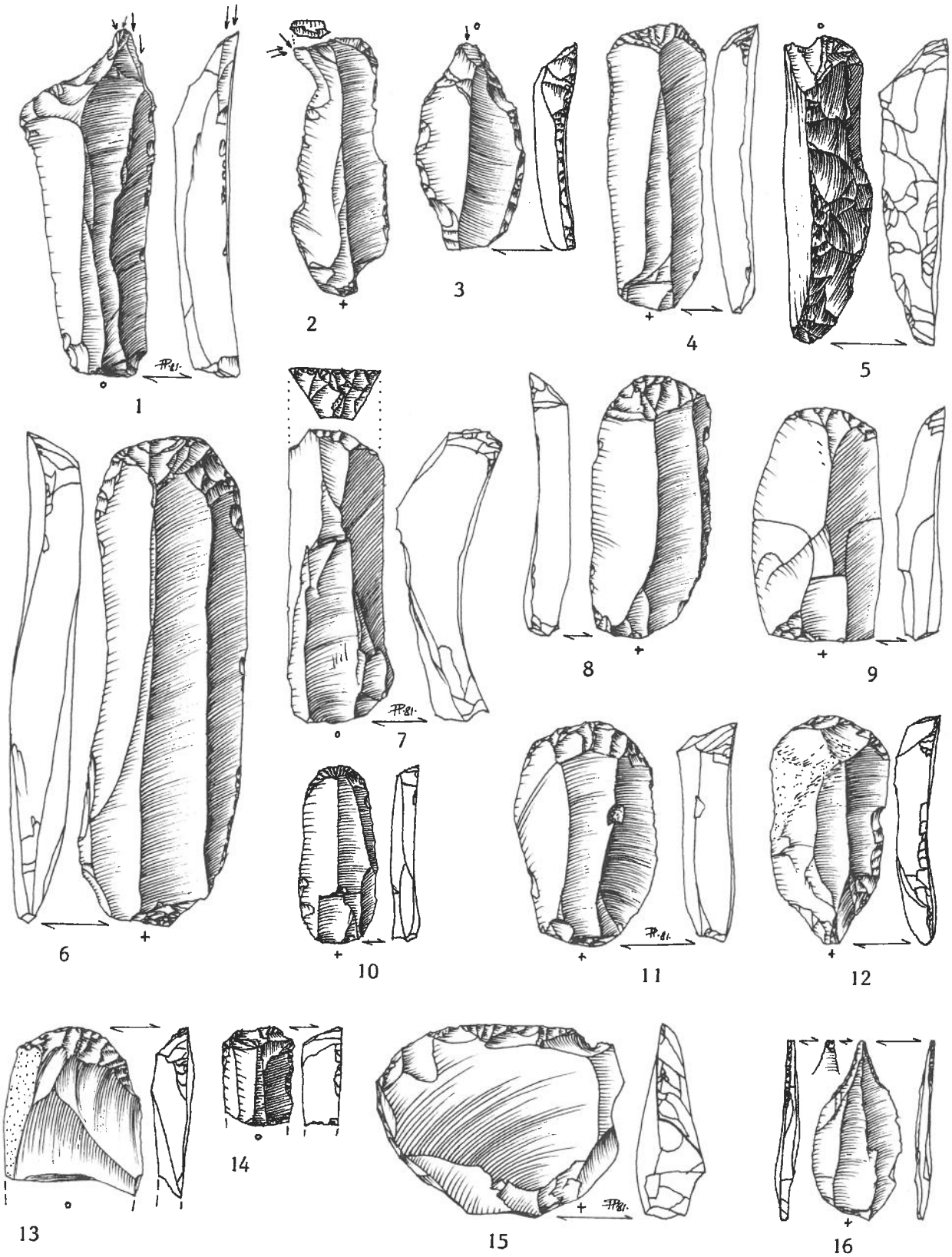

1=Bek op steker (burin-bec).2=Atypische papegaaiebek-steker.3=Beksteker
4-12=Klingschrabbers,waarvan 9 een "joint".13-14=Gebroken klingschrabbers.
15=Korte (afslag-) schrabber. 16=Magdalénienboortje met torsiesporen.
STEKERS en SCHRABBERS.

Site:M.3. Coll.:A.W. en B.A.I. Fig.IV

Tek.:Hans Peeters.

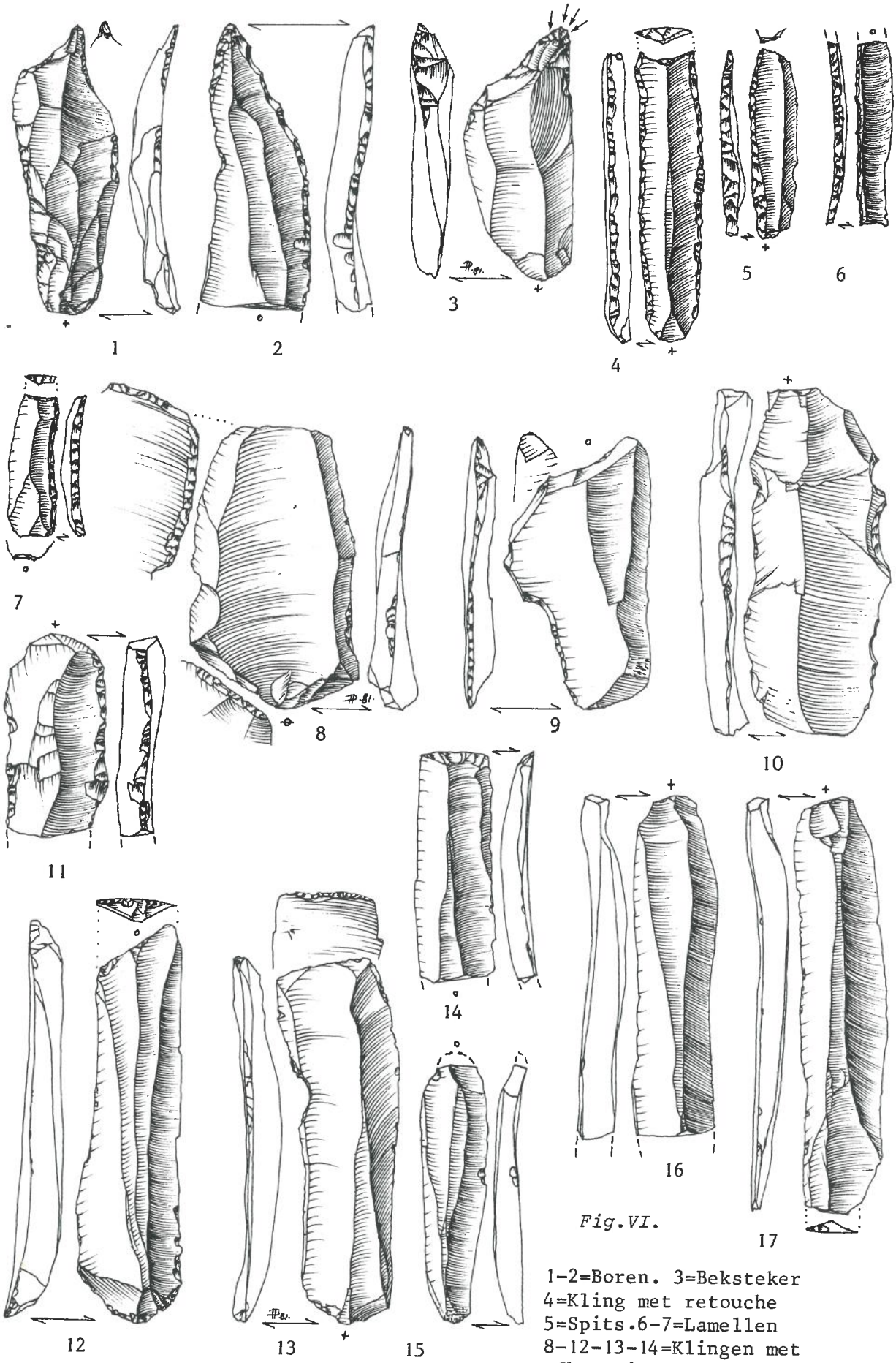

Fig.VI.

1-2=Boren. 3=Beksteker
4=Kling met retouche
5=Spits.6-7=Lamellen
8-12-13-14=Klingen met afknotting.9-10-13=Klingen met kerven.

Tek.Hans Peeters.

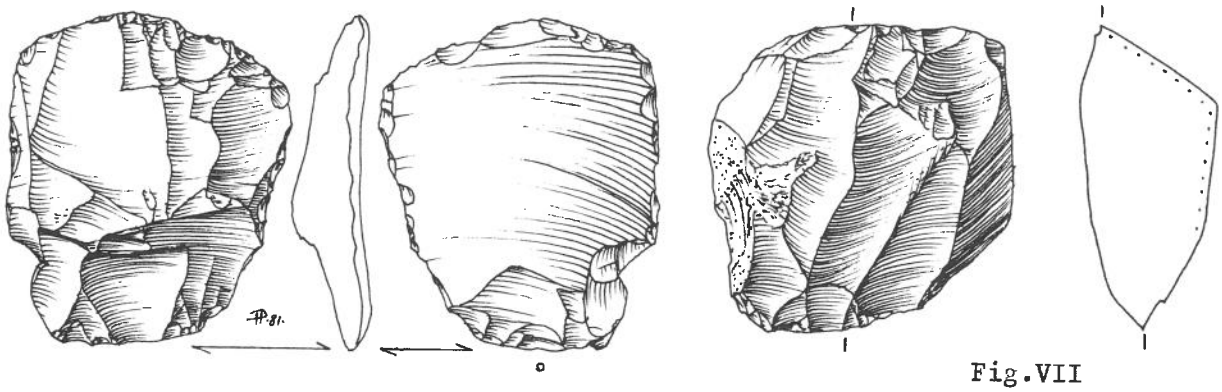

Fig.VII

is de site maar zeer kort bewoond geweest.
De "toolkit" met een hoog percentage aan spitsen uit de "Gravettereeks",de lamellen met afgedrukte rug (steilretouche),de vele lange klingschrabbers met scherpe schrabberhoeken,het hoge percentage stekers - waarbij de AA-steker domineert -,de veelal fijne boortjes en de slanke klingen,geven o.i. een vrij duidelijke indicatie dat we met een Magdalénien te doen hebben. Zeer waarschijnlijk gaat het hier om een groep die in relatie staat tot het belgisch-duitse Magdalénien dat gedateerd werd in de Oude-Dryastijd van Bölling tot Alleröd.

Alhoewel tijdig gemeld,is er nooit een opgraving gehouden.Het tot 1958/59 verzamelde materiaal werd ten dele overgedragen aan het B.A.I. in Groningen.Een ander gedeelte bevindt zich nog in onze collectie.
Het is niet uitgesloten dat ook in de verzameling-Geurts in Echt,ook materiaal van M.3 aanwezig is.

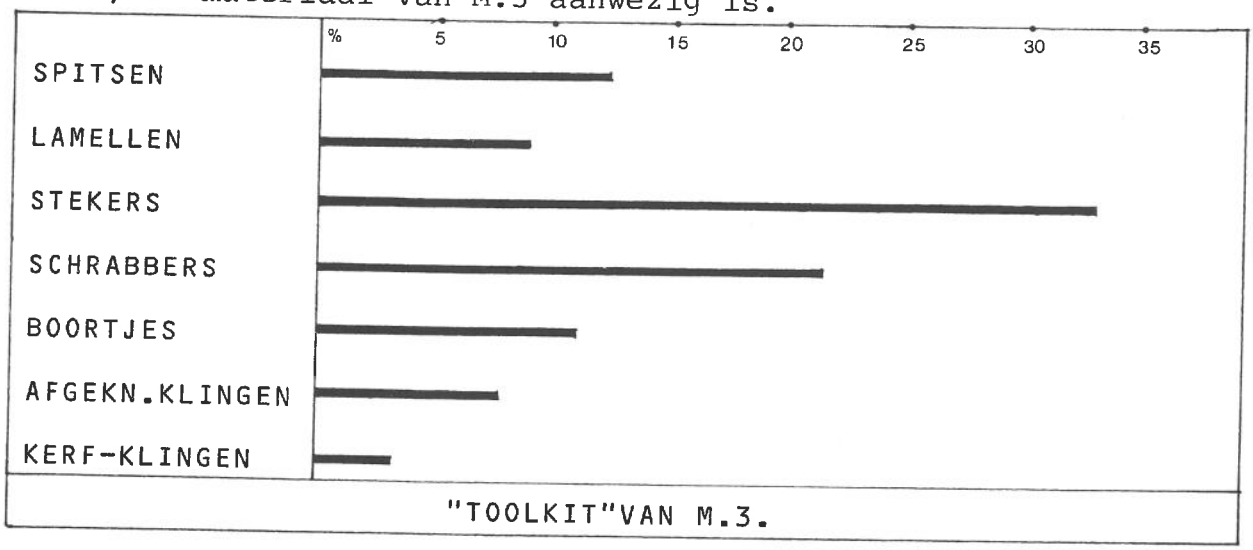

"TOOLKIT"VAN M.3.

LITERATUUR.

FRANSSEN,C.J.H., Nogmaals de hertekaak met ingeschoten Gravettespits. Arch.Ber.No IV. 1978.

STAPERT,D., The combination of "The Mandibula of a giant deer and a Tjonger point having been shot into it",from Roermond,is of recent date. Helinium XVII,1977.

WOUTERS,A.M.,Une pointe de la Gravette fichée dans un fragment de mâchoire de cervus giganteus.B.S.R.B.A.P. Tome LXVII, 1956

WOUTERS,A.M.,Een kaakfragment van cervus giganteus met ingeschoten Gravettespits,Limburg. Ber.R.O.B. 1958.

Voor verdere literatuur zie dit volume XI van "Arch.Ber." pag.27;91 en 92.

* * *

OPROEP:

AAN ALLE LEZERS VAN DE "ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN".

Al geruime tijd ben ik bezig met een studie van een bepaald aspect van de werktuigcomplexen in de steentijd,n.l. het voorkomen van choppers en choppingtools vanaf het oudste paleolithicum t/m het neolithicum in Nederland.Vanwaar deze studie ?

Vaak worden choppers en/of choppingtools vastgekoppeld aan een bepaalde periode van de steentijd.Ze worden vaak als primitief beschouwd en daardoor al vlug als OUD gedateerd,terwijl dit beslist niet altijd noodzakelijk hoeft te zijn.
Mijn studie heeft ten doel hierover meer duidelijkheid te verschaffen, en tevens een bijdrage te leveren voor het goed typologisch klassificeren van deze artefacten.
Alvorens ik met de studie zelf kan beginnen is het nodig de vindplaatsen van deze werktuigen te inventariseren,om zodoende een zo volledig mogelijk beeld te krijgen.

Voor dit inventariseren heb ik de hulp van velen hard nodig.Ik zou ieder die dergelijke sites kent,dan ook willen verzoeken,om gegevens betreffende de ligging (eventuele coördinaten),de ontdekkers,de collecties en de vondstsituatie aan mij door te geven.Uw medewerking is voor mij essentieel om tot een verantwoorde studie te komen.Ik kan U de volledige garantie van geheimhouding van de vindplaatsen geven om zodoende ongewenst bezoek te voorkomen.
U kunt mij op het onderstaande adres bereiken.Ik wil hierbij alvast iedereen voor zijn/haar medewerking bedanken;niet op de laatste plaats de redactie van de "Archaeologische Berichten".....Dank U.

Hans Peeters,
Sparrenlaan 7,
4851 AZ Ulvenhout (N.Br.)
Tel.076-613469.

Ulvenhout,28-III-1982.

TWEE "ECHT VALSE" VUISTBIJLEN IN HET PROVINCIAAL MUSEUM ASSEN.

Als voorbereiding voor het "Symposion:Klaarheid over Vermaning" op 19 maart 1982 werd in het Drents Museum in Assen een expertise gedaan op valsverklaarde delen van de collectie Vermaning.Bij die gelenheid bood de Conservator drs.O.H.Harsema,de heer Wouters twee vuistbijlen aan met het verzoek hierop in de loop van de dag nadere gegevens te verstrekken.....
De diagnose was echter snel rond.Een biface van een puur Frans type met meerdere technische tegenspraken,was geslagen uit Skandinavische vuursteen. Een tweede exemplaar,geslagen uit Lanaie-silex uit Limburg,was,zo bleek bij het onderzoek onder de binoculair,met noordelijke keileem ingesmeerd.De "artefacten" waren even vals als het "Rapport-Stapert" van 18 maart 1975. Geconfronteerd met de falsificaten,bekende een verbouwereerde Harsema.... ZÉLF de maker te zijn.Men moet wel van "betere huize" komen om een getuige deskundige à décharge van Vermaning in een "B.A.I.-val" te laten lopen. Nette manieren....daar op dat drentse Museum.

J.E.M.

VINDPLAATSEN VAN DE CRESWELL-COMPONENT.
(EPI-GRAVETTIEN).

Alhoewel het aantal Creswell-sites,die voldoende artefacten hebben opgeleverd,in ons land vrij gering zijn,is er buiten Neer II.A (pag.53),toch nog een redelijke informatie.

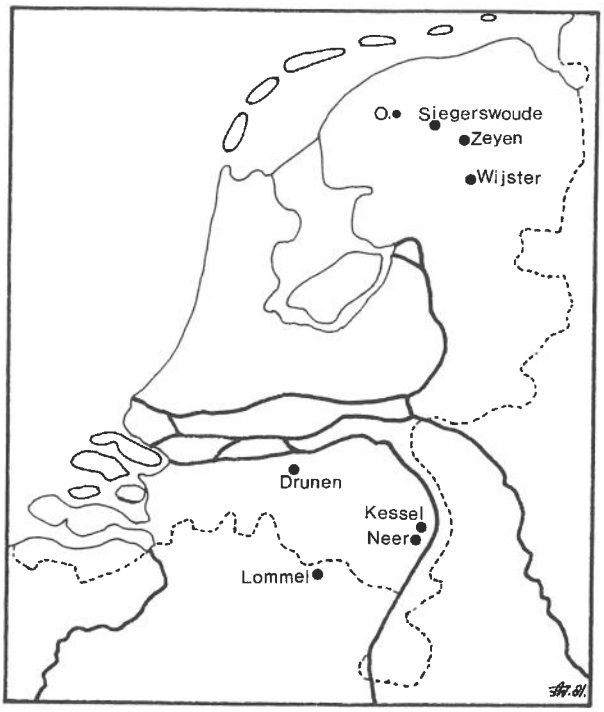

Fig. 1 .CRESWELLIEN in NEDERLAND

In Zuid-Nederland zijn vier sites te onderscheiden,die tot het Creswellien behoren: Neer (N.II-A);Kessel I;Lommel I.C en Drunen I.B.
In Noord-Nederland bevinden zich vier concentraties: Siegerswoude II en II-B; Zeyen,Wijster en Oostmeer.
Enkele nieuw ontdekte concentraties zijn nog niet bestudeerd (Gegevens bevinden zich in het APAN-archief).
Enkele voorbeelden van specifieke artefacten staan hieronder afgebeeld.Wij wijzen er nadrukkelijk op dat niet iedere Cheddar- of Creswellspits op zich een indicatie van "Creswellien" is.Ook in meerdere "Tjonger-groepen" komen ze-vooral in het Zuiden-regelmatig voor.Ze vormen in dat geval slechts een fractie van de andere spitsen uit de "Gravette-reeks".

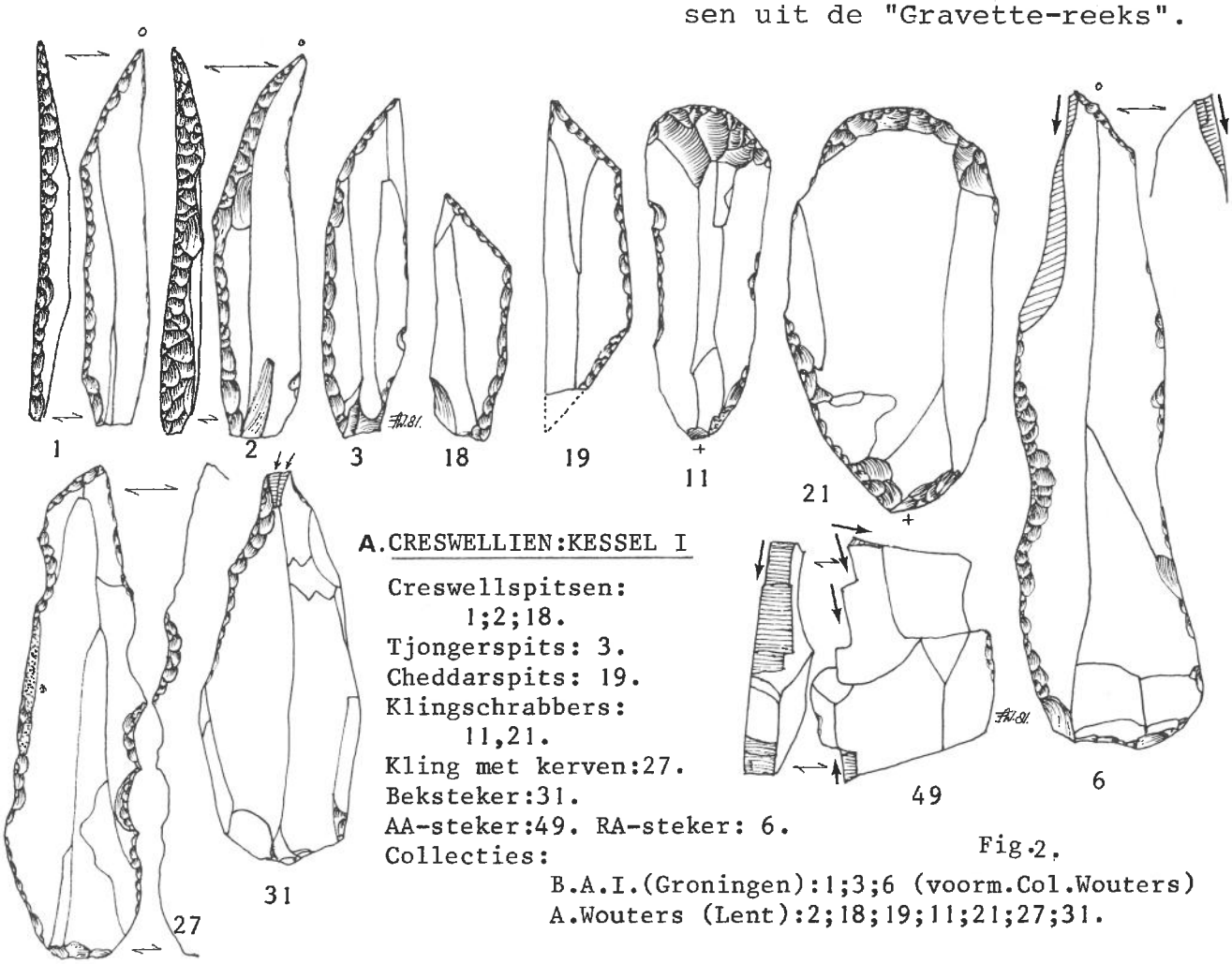

A.CRESWELLIEN:KESSEL I

Creswellspitsen:
1;2;18.
Tjongerspits: 3.
Cheddarspits: 19.
Klingschrabbers:
11,21.
Kling met kerven:27.
Beksteker:31.
AA-steker:49. RA-steker: 6.
Collecties:
B.A.I.(Groningen):1;3;6 (voorm.Col.Wouters)
A.Wouters (Lent):2;18;19;11;21;27;31.

Fig.2.

De Creswell-vindplaats Kessel I ligt niet ver verwijderd van Neer II-A.Het aantal artefacten (112 stuks;afslag ruim 1400) is o.i. wat te laag voor statistische verwerking.Zeer typerend op deze site is het voorkomen van een witte tot vuil-witte silexvariëteit en sporadisch ook van de de reeds besproken zwarte,glasachtige silex (Zie pag.57)✸

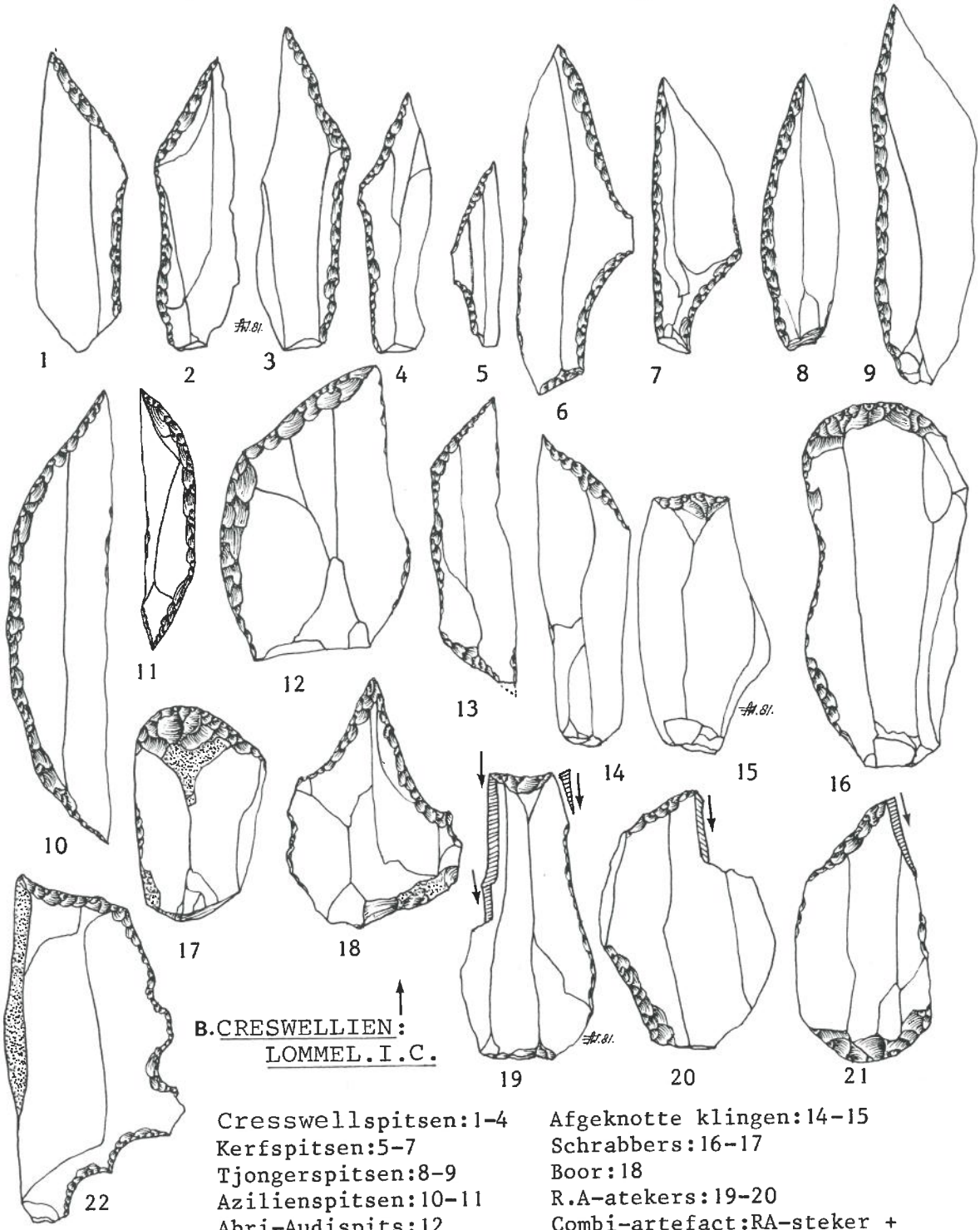

Cresswellspitsen:1-4
Kerfspitsen:5-7
Tjongerspitsen:8-9
Azilienspitsen:10-11
Abri-Audispits:12
Cheddarspits:13

Afgeknotte klingen:14-15
Schrabbers:16-17
Boor:18
R.A-atekers:19-20
Combi-artefact:RA-steker + schrabber:21
Kling met kerven:22.

Fig.3.

Sommige als boren geduide artefacten van Lommel.I.C zijn echter bekstekers.

Voormalige collecties:Th.Caris en J.Hamal Nandrin.

Lommel I.C. werd ontdekt door Theo Caris tussen het door hem al in 1934 gemelde Lommel II en Lommel I.Een gedeelte van het daar verzamelde materiaal werd aan J.Hamal-Nandrin uit Luik geschonken,waar het verdween in de "verzamelpot" Lommel.Hamal "verzamelde" meer op "Type"-artefact dan op "concentratie". Later behield Caris zijn vondsten in een eigen verzameling,die aanvankelijk wél op lokatie werd bijeen gehouden.Wij bezochten met Caris meerdere malen zijn vindplaatsen op de terreinen van de"Zinkfabriek"(40 ha) waar hij als hoofdemployé altijd vrije toegang had.Het was ons toen al duidelijk dat de zeer rijke Concentratie I.C. afweek van de overige vondsten op de uitgestrekte terreinen.Deze laatste vondsten waren identiek aan onze in 1949 ontdekte Tjongersite Budel II.
Bij latere bezoeken aan Theo Caris in de vijftiger jaren werd het ons duidelijk dat Lommel I.C-"de Blokwaters"- identiek was met het Creswellien van Neer,N.II.A.

Bijzonder opvallend waren:

Een verhoudingsgewijs groot aantal Creswell-spitsen
Typische,van de Hamburg-spits afwijkende kerfspitsen
Zowel extreem grote als normale Azilien-spitsen
Sporadisch aanwezige Cheddar-spitsen
Een zeer hoog percentage aan stekers (waarvan vele niet herkend in de kisten met afslag).Relatief veel langere klingschrabbers.
Het voorkomen van de typische zwarte,glasachtige vuursteen,die op Lommel I.C.door disperse humaten bruin is gekleurd (Zie blz.57).

Het is bijzonder jammer dat vele van de mooiste spitsen,stekers en boren van deze site in de "Lommel-Mixpot" van de collectie Hamal Nandrin verdwenen.
De vindplaatsen bij "De Blokwaters" hadden een generatie LATER ontdekt moeten worden.Deze RIJKSTE,ons bekende zuidnederlandse reeks Jong-Paleo-sites,hadden wij dan gaarne gegund aan de belgische archeologen die op een zo voortreffelijke wijze de Tjonger-site MEER (Belg.) opgroeven en beschreven (Van Noten, 1978); daarmee tevens aantonend,dat de "hollandse" voorsprong op het gebied van de studie van het paleolithicum in zijn laatste phasen,met het heengaan van dr.A.Bohmers volkomen verdwenen was.
Buiten het bestek van dit artikel vallen de Creswellien-vondsten uit de belgische grotten.De Laet (1974) geeft op blz.67, zes zeer typische spitsen uit de Creswell-jachtinventaris op een duidelijke zwart-wit foto weer,afkomstig uit de "Trou de l'Ossuaire" te Presles*

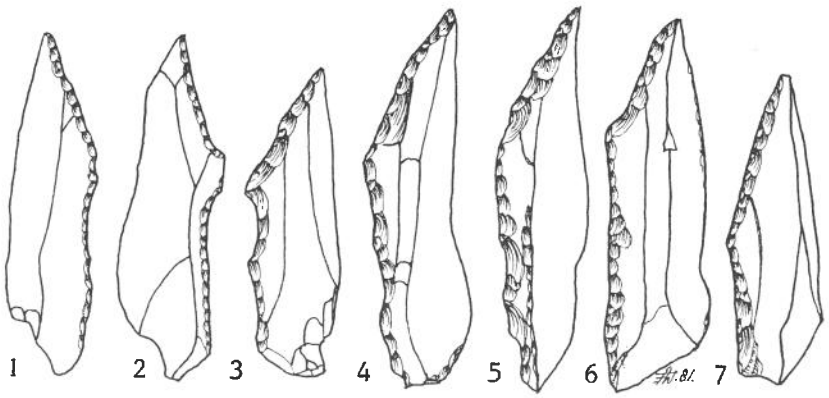

Fig.4.

C. CRESWELLIEN:
DRUNEN I.B.

Creswell-spitsen:
Nos.1-7
Spits No.2 is een duidelijke "overgang" naar de kerfspits.

Voormalige Collectie: Ds. De Vlugt. (Zie: Bezooyen en van der Lee:1967-68).

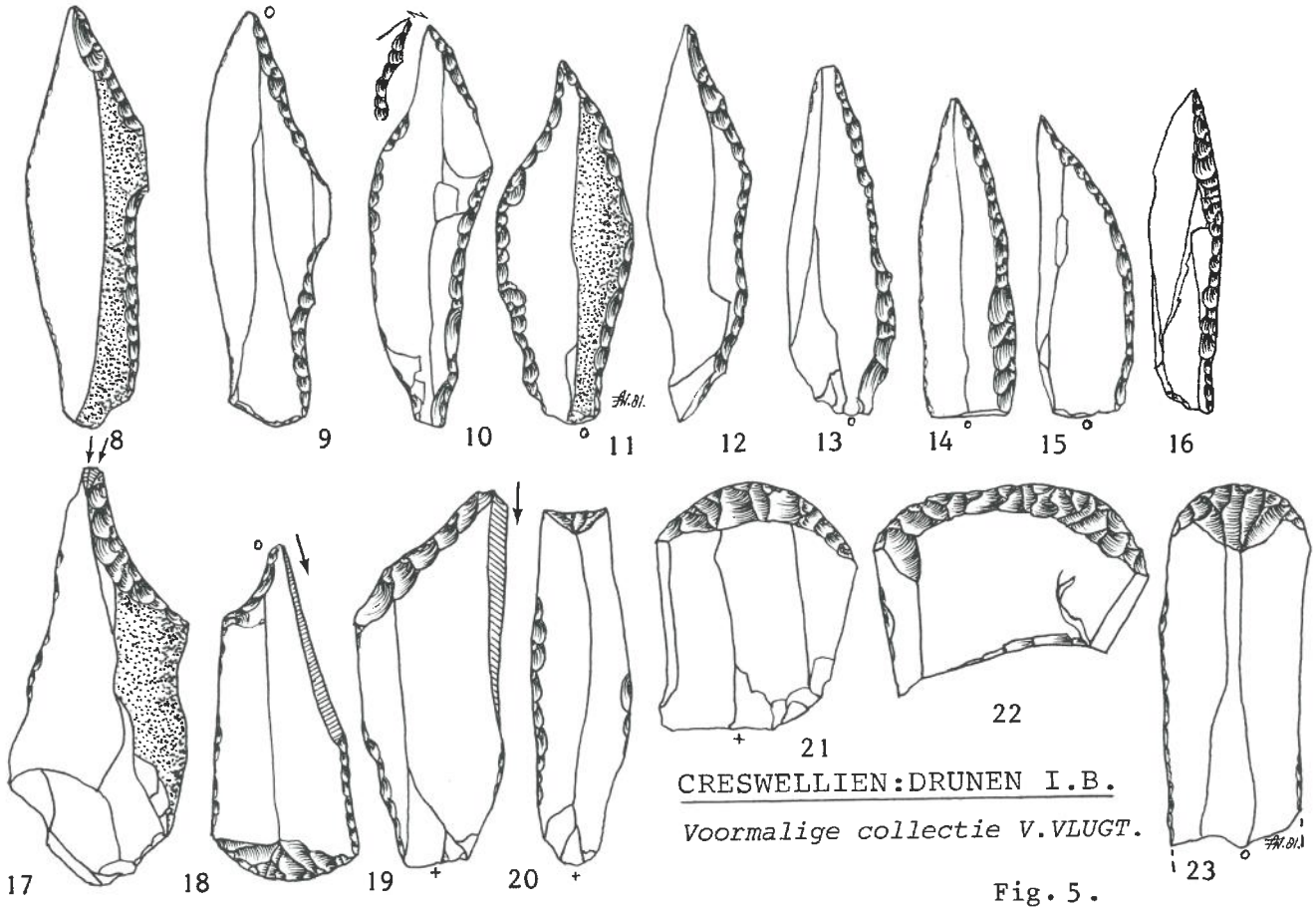

Fig. 5.

Kerfspitsen: 8-9
Kremserspitsen: 10-11
Cheddarspits: 12
Tjongerspitsen: 13-16

Beksteker: 17
Combi-artefact: 18
Stekers: 18-19
Afgeknotte kling: 20

Schrabbers:21-23

De concentratie Drunen I.B. lag dicht bij de meest interessante vindplaats van de"Drunense Duinen": Drunen.I.
Drunen.I. had een volkomen afwijkend karakter van alle Tjongerconcentraties en had daarbij een aantal artefacten die geslagen waren uit een gelige translucide silex,die sporadisch ook op Drunen.I.B. voorkwam.Deze vuursteen komt ook voor bij de door de heer Driessens geborgen Noordzee-vuursteen(Zie blz.57)
Op D.I.B. kwam ook de zwarte-glasachtige vuursteen voor waar al op alle zuidelijke Creswell-vindplaatsen gewezen werd.

Interessant in dit verband is het voorkomen van de gelige,doorzichtige silex-alhoewel slechts met enkele stuks- op Neer.II.A. (o.a. de Creswell-spits Fig.3,no.2 van de heer Silvrants uit Neer(pag.58,n.2).

Het is niet uitgesloten dat ook Drunen.I.-zo dicht bij I.B- tot het Creswellien behoort.Het vondstmateriaal was echter te gering voor een zekere duiding als zodanig.

Drunen I.B.was ons al jaren uit autopsie bekend,omdat wij tijdens vakanties vanuit Kaatsheuvel,meerdere malen met Ds.Van Vlugt de "Drunense Duinen" introkken.Toen was D.I. reeds dik overstoven.De weinige artefacten die wij indertijd op D.I.B. verzamelden,werden later (1953 ?) afgestaan aan het Centraal Noordbrabants Museum en aan de heer A. v.d.Lee.

Na het overlijden van Ds.Van Vlugt is zijn aanvankelijk goed op vindplaats bijeengehouden collectie op een weinig "wetenschappelijke" wijze verdeeld.Waarschijnlijk is het materiaal van Drunen.I.B.als "verspreide vondsten uit Drunen" de musea ingegaan.In ieder geval zijn de tekeningen die wij indertijd maakten voor de publikatie met Bohmers op het B.A.I. verknipt en als"Plaat 102" onder:"Drunen Diversen" gemonteerd. Het is aan de heer van der Lee later gelukt de meeste artefacten uit de collectie van Ds. Van Vlugt weer op te sporen in musea en bij particulieren✸

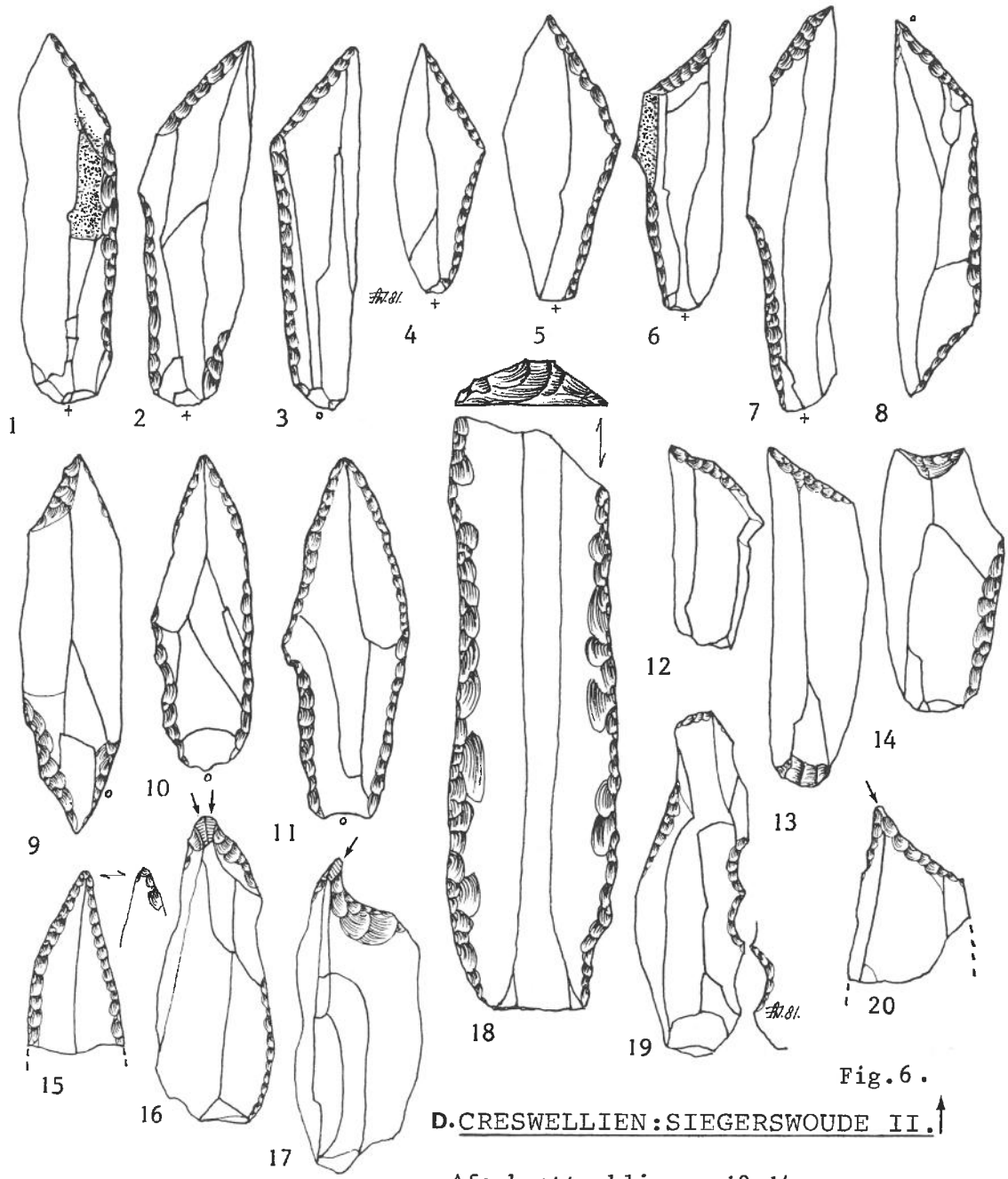

Fig.6.

D.CRESWELLIEN:SIEGERSWOUDE II.

Creswell-spitsen: 1-5
Kerfspitsen:6-7
Kremser-spitsen:10-11
Cheddar-spitsen: 8-9

Afgeknotte klingen:12-14
Boor:15
Bekstekers:17;17;20
Geretoucheerde kling:18
Kling met kerven:19

Collecties:*B.A.I.(Groningen):2;4;5;7. C.Franssen(Bennekom):1;8;10 t/m 20*
NN (bij APAN bekend):3;6;9

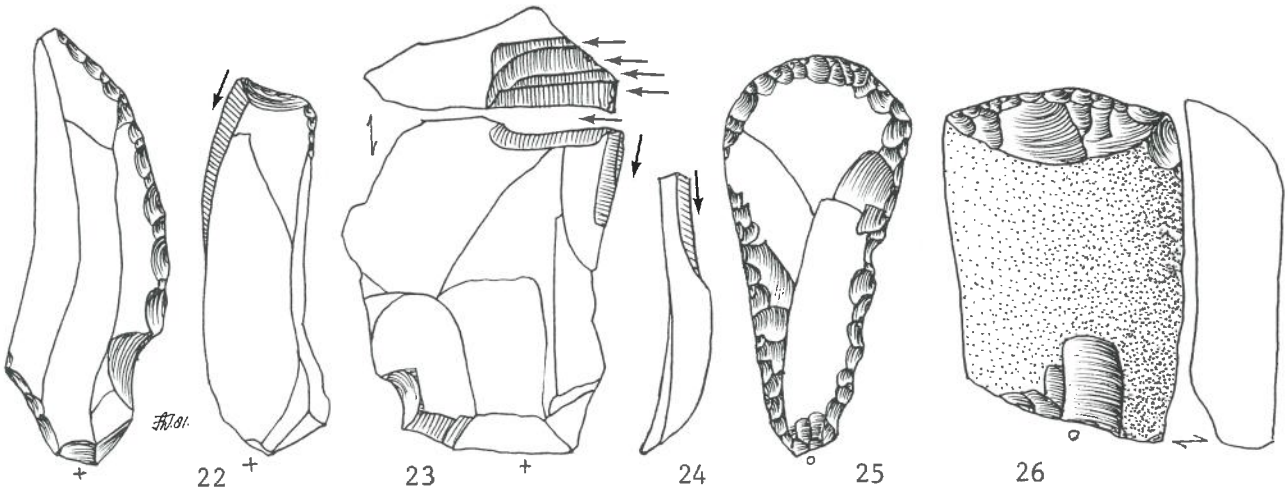

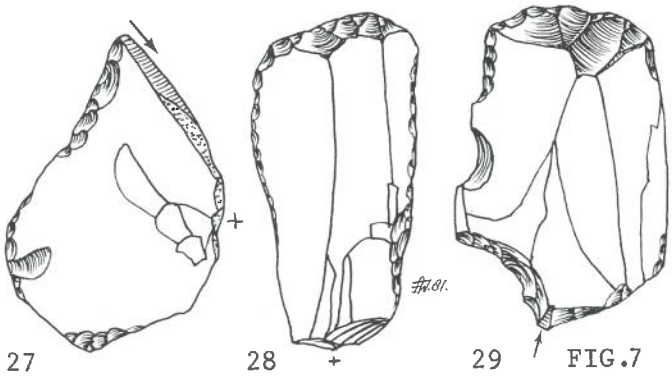

FIG.7

CRESWELLIEN:SIEGERSWOUDE II

Chatelperronmes: 21
RA-stekers: 22;27
AA-steker: 23.Stekerafslag:24
Klingschrabbers: 25;26;28
Combi-artefact: 29 (schrabber en beksteker).

Collecties:
B.A.I (Groningen):21;25
C.Franssen:22;23;24;26;27-29.

De Creswellien-voorkomens in N.Nederland hebben een iets andere "habitus" dan die in het Zuiden.Vooral Zeyen is afwijkend. Het uitgangsmateriaal van veel artefacten- de kling -,tendeert veel meer naar de slankere kling die we kennen uit het Hamburgien.Maar zowel in de zuidelijke-als noordelijke Creswellsites blijken - in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Tjongercomponent van het Epi-Gravettien - de stekers en schrabbers veel meer op klingen,dan op afslagen vervaardigd te zijn;een gegeven dat uit het Hamburgien en Magdalénien nog duidelijker te zien is.

Zeer opvallend op de noordelijke vindplaatsen is de afwezigheid van Azilienspitsen,terwijl brede kerfspitsen met uitgesproken diepe kerf (pag.58,no.12-13;pag.124,no.6;pag.126,no 9) eveneens ontbreken. *(Zie ook kleurenfoto op pag.13)*
Op Siegerswoude II zijn veel artefacten geborgen,die over meerdere verzamelingen zijn verspreid (o.a. het B.A.I-Dr.Franssen-NN,APAN).Siegerswoude en Wijster hebben een grotere verwantschap met het zuidelijke Creswellien dan Zeyen.

E . CRESWELLIEN: ZEYEN.

De zeer bijzondere Creswell-site Zeyen (in feite Zeyerveld) werd door van Giffen al in zijn inaugurale rede van 3 februari 1947 in Amsterdam voor het eerst vernoemd.
Bohmers (Bohmers-Wouters,1956) stelde voor,Zeyen en enkele engelse sites in de omgeving van Cheddar (o.a.Gough's Cave,) die bijzonder veel trapezoidale spitsen (=Cheddarspitsen) voerde,tot een aparte cultuur te rekenen:de Cheddarcultuur. Hij is daarin niet gevolgd (vgl.Campbell,1977).

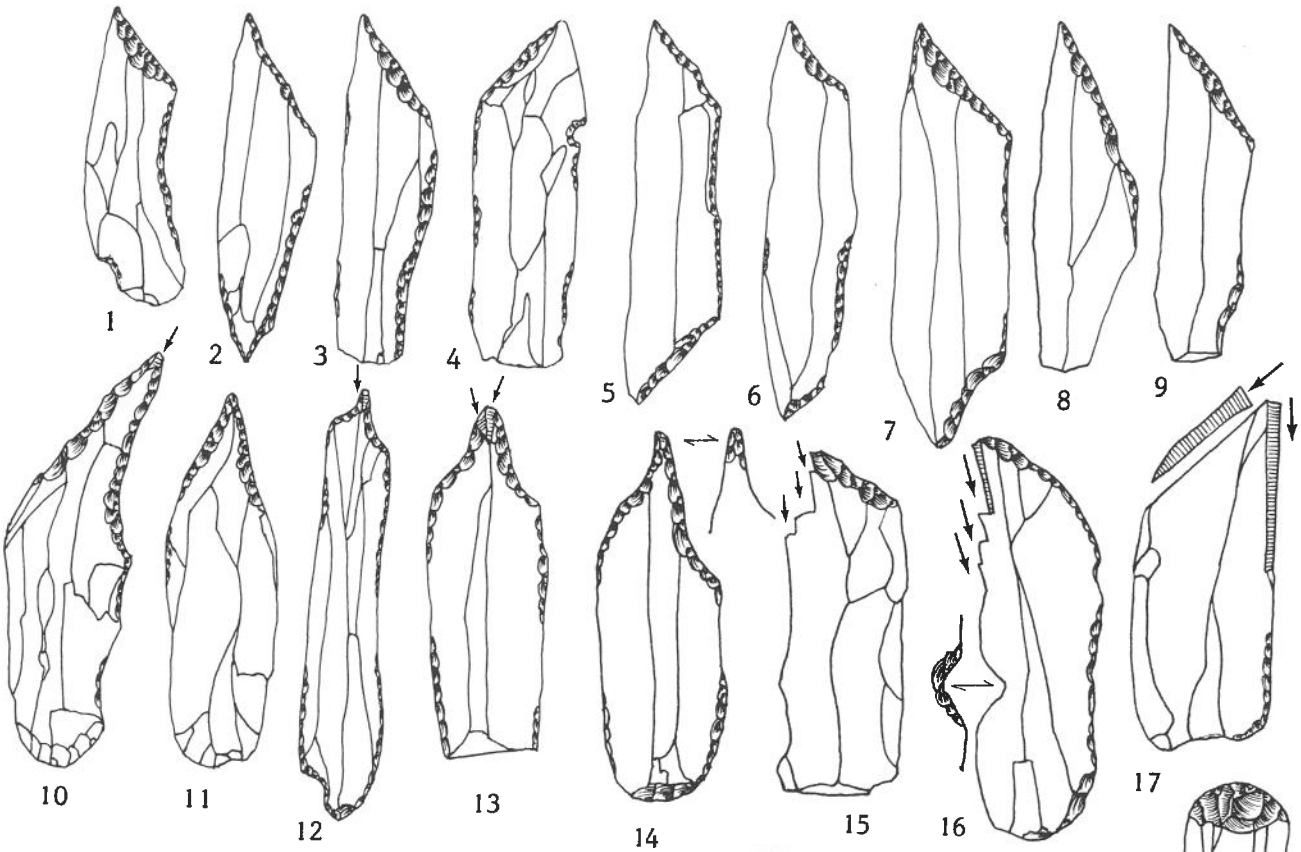

CRESWELLIEN: ZEYEN.

Creswell-spitsen: 1-4
No 3 is een overgang naar
een kerfspits
Cheddar-spitsen: 5-7
Atypische spitsen: 8-9
Bekstekers: 10;12;13
Boren: 11;14
RA-stekers:15-16
AA-stekers: 17
Afgeknotte kling,tevens
kling met kerven:18
Combi-artefact: Schrabber + steker: 19
Lange klingschrabbers: 20-22
Tekeningen tendele naar A.Bohmers.

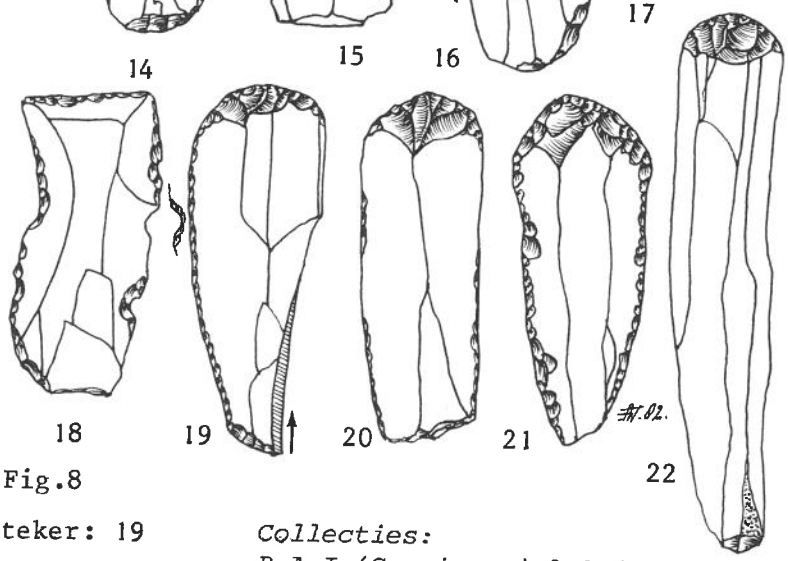

Fig.8

Collecties:
B.A.I.(Groningen):1;2;4;
5;6;8;10-12;15;17;21;22.
Overige: NN.(APAN).

De collectie ZEYEN bevindt zich tendele op het B.A.I. in Groningen, ten dele bij Tjerk Vermaning,die de artefacten op 28 jan.1970 ontving van de ontdekker,de heer J.Meyering uit Zeyerveld (Gem.Vries), tendele bij een ander lid van de APAN.

O.i. wordt deze gesloten vondstgroep gekenmerkt door twee "cultuurinvloeden".Er is een klingentechniek die volkomen aansluit bij het Hamburgien,met typische kernpreparaties,slanke klingen en lange klingschrabbers met een hoekindex die de Hamburgschrabbers benadert.Dit laatste doet vermoeden dat er nog een koudeminnende fauna aanwezig was.Krombekstekers zijn minder frekwent en atypisch,vaak tenderend naar de gewone beksteker. De spitsen tenderen veeleer naar de Creswell-component van het

Epi-Gravettien (Zie Fig.8:No.1 t/m 9).Zoals we al eerder zagen is de Cheddarspits niet exclusief typisch voor de "Zeyenvariant" van het Creswell,al komen ze er wel in een relatief groter aantal voor.
Bij Zeyen moeten we dus mogelijk denken aan een "mengcultuur" tussen het vroegste Creswell en een Laat-Hamburg.Dit is ook de uitgesproken mening van Vermaning,die de "Cheddar-cultuur" al in 1970 afwees.

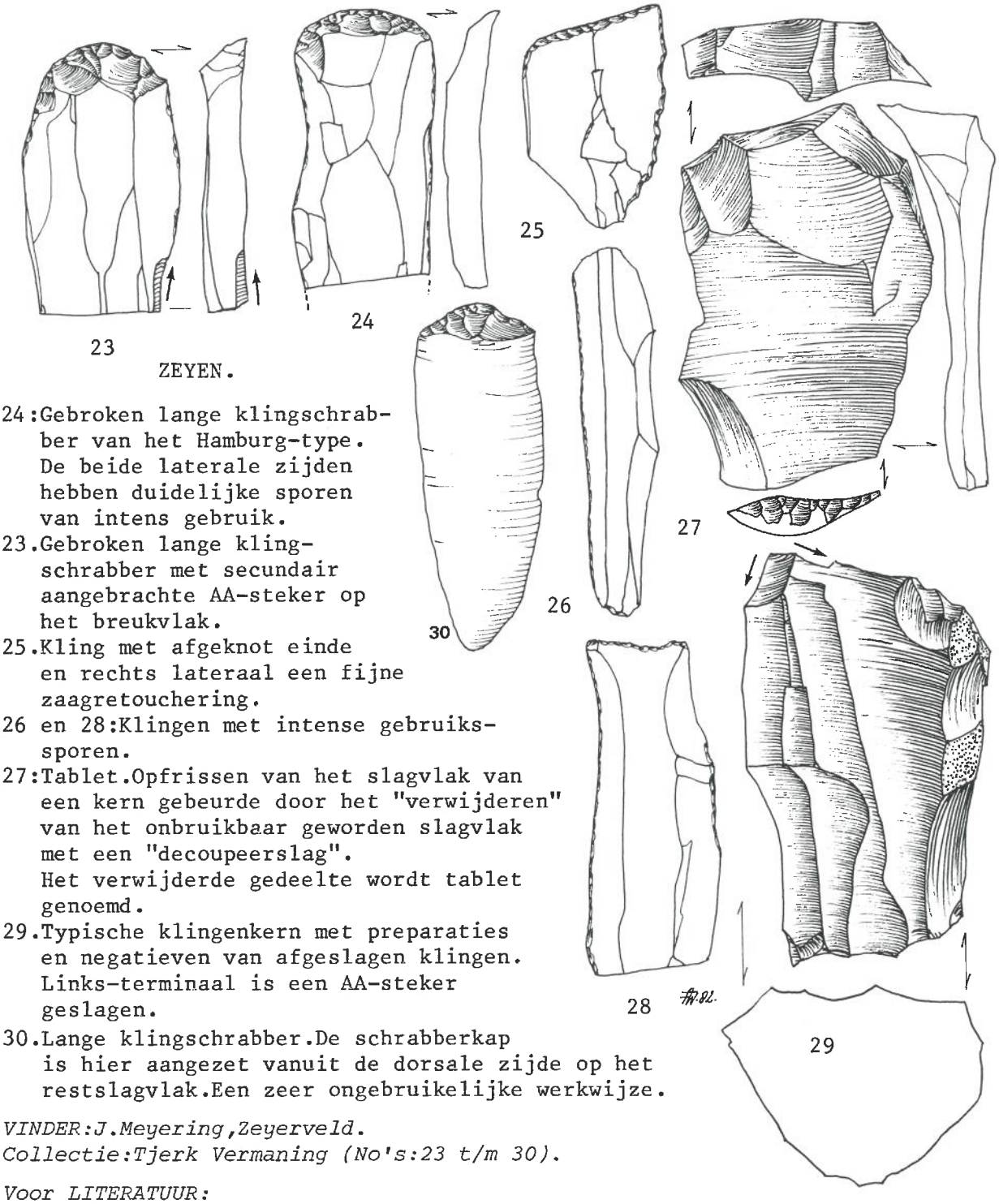

ZEYEN.

24:Gebroken lange klingschrabber van het Hamburg-type. De beide laterale zijden hebben duidelijke sporen van intens gebruik.
23.Gebroken lange klingschrabber met secundair aangebrachte AA-steker op het breukvlak.
25.Kling met afgeknot einde en rechts lateraal een fijne zaagretouchering.
26 en 28:Klingen met intense gebruiksporen.
27:Tablet.Opfrissen van het slagvlak van een kern gebeurde door het "verwijderen" van het onbruikbaar geworden slagvlak met een "decoupeerslag". Het verwijderde gedeelte wordt tablet genoemd.
29.Typische klingenkern met preparaties en negatieven van afgeslagen klingen. Links-terminaal is een AA-steker geslagen.
30.Lange klingschrabber.De schrabberkap is hier aangezet vanuit de dorsale zijde op het restslagvlak.Een zeer ongebruikelijke werkwijze.

VINDER:J.Meyering,Zeyerveld.
Collectie:Tjerk Vermaning (No's:23 t/m 30).

Voor LITERATUUR:

Zie:pag.27 en pag.91 en 92. A.W.,Lent,1982.

Fig.9

EEN AHRENSBURGVINDPLAATS UIT LEROP (Gem.St.Odilienberg),L.

door

A.M.WOUTERS.

Reeds in 1955 (Wouters,1955),maakten wij melding van "enige artefacten die op Ahrensburg wijzen...." uit Lerop bij Roermond.
Het betrof een vondstgroep uit de collectie van Dr.Sanders, die één steelspits,enige A-spitsen en meerdere stekers en korte klingschrabbers omvatte.
In "Archaeologische Berichten" VIII (Wouters,1980) ,werd deze vindplaats nogmaals vermeld.
Ter verifiëring der feiten,volgt hier een korte beschrijving met afbeeldingen van een gedeelte der artefacten-eveneens afkomstig uit Lerop-,aanwezig in de grote collectie van dr. C.Franssen in Bennekom.
Deze werktuigen zijn,gezien de coördinaten-vermeldingen,afkomstig van dezelfde lokatie als deze uit de collectie Sanders. Ze werden aldaar verzameld door de heren R.Schokker en C.Franssen.

L.1 Romboidale steelspits.*(Géén echte ventrale"Chalibogowice-retouche").*
✱ De overgang van de steelspits met een duidelijke uitretou-
1 chering van de "steel" naar de romboidale vierhoek (=romboidale Zonhovenspits met basisretouche) is vloeiend (vgl. L.10).

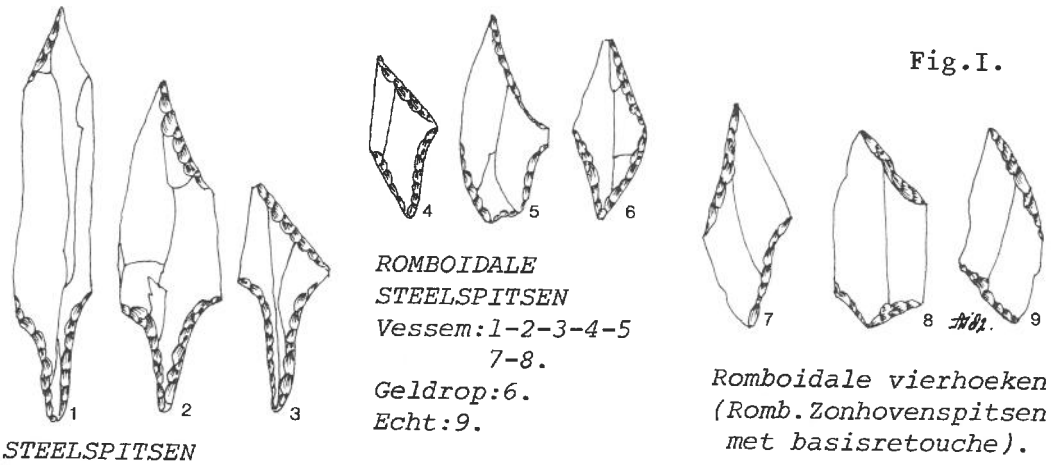

Fig.I.

STEELSPITSEN

ROMBOIDALE STEELSPITSEN
Vessem:1-2-3-4-5 7-8.
Geldrop:6.
Echt:9.

Romboidale vierhoeken (Romb.Zonhovenspitsen met basisretouche).

L.2 Steelspits.
L.3-4-5 Zonhovenspitsen (Brede B-spitsen).
L.6-7-8-9 Toppen van spitsen.
L.10 Romboidale vierhoek (Zonhovenspits met basisretouche).
L.11 Driehoek.
Deze driehoeken-meestal breed-komen in een relatief groter aantal voor in de Ahrensburgvindplaatsen:
Budel IV;Neer III (Vaart);Remouchamps (België);Glinde en Deimern(Dld).
L.12-13 RA-microstekers.
L.14 en 17 RA-stekers.
L.15 Combinatiewerktuig:RA-steker + schrabber.
L.16 Combinatiewerktuig:RA-steker + beksteker.

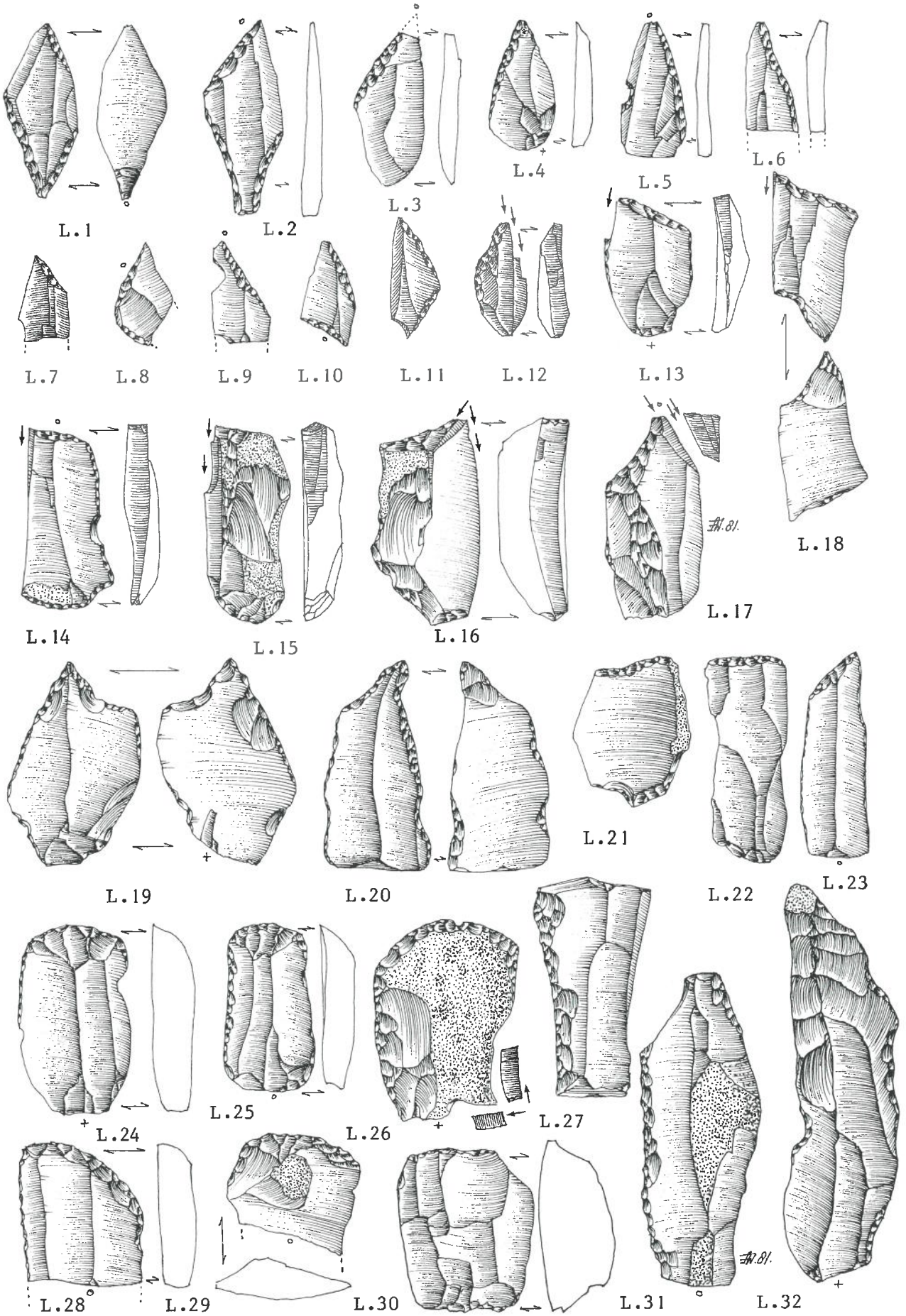

Vindplaats:LEROP (L). Fig.II. Collectie:dr.C.FRANSSEN

L.18 Combinatiewerktuig:RA-steker + boor.
L.19 Boor met ventrale torsie-afsplintering.
L.20 Scheve boor.
L.21 en 22 Klingen met recht afgeknot einde.
L.23 Kling met scheef afgeknot einde.
L.24 en 25 Klingschrabbers.
L.26 Combinatiewerktuig:Schrabber + AA-steker.
L.27 Laterale klingschrabber.
L.28 en 29 Gebroken klingschrabbers.
L.30 Micro-kernsteen.
L.31 en 32 Klingen met intentionele retouche.

De artefacten zijn nagenoeg alle uit silexvariëteiten van erratische herkomst vervaardigd.Sommige hebben een blauwig-witte of blauwe patina;andere zijn volkomen vers danwel hebben een lichte glanspatina.
Ditzelfde is ook het geval op de iets zuidelijker gelegen Ahrensburgvindplaats Echt-MI.
Alle artefacten zijn op ware grootte getekend.

Literatuur:

Wouters,A.Een jongpalaeolithische vindplaats in Echt (L).Publications de la Société Historique et Archaeologique dans le Limbourg (1954-55).
Wouters,A.Artefacten,van rendiergewei vervaardigd,uit Midden-Limburg. Archaeologische Berichten,VIII.1980.

Lent,okt.1981.

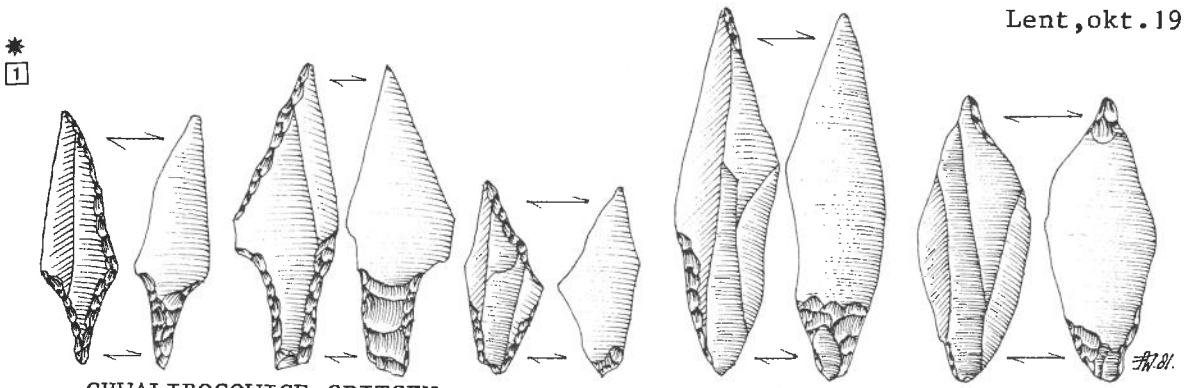

Naar Kozlowski.Typevindplaats Chwalibogowice. Fig.III.

Tot de steelspitsgroepen (T.P.T.=Tanged-Point-Technocomplex) behoort in Oost-Europa het Swidry-complex,dat door de poolse archeologen tegenwoordig als MASOVIEN wordt aangeduid. In dit Masovien worden spitsen aangetroffen met een ventrale retouchering van het te schachten basale gedeelte.
Het zijn de Swidry-spits en de Chwalibogowice-spits (Zie Fig.III).
De vindplaatsen met deze spitsen concentreren zich voornamelijk ten oosten van de rivier de Oder.
Als er in ons land zo nu en dan een"Chwalibogo" in een Ahrensburgsite wordt aangetroffen (*drie in Vessem;één in Geldrop III,1,één in Havelterberg en één in Ginkel)* is dit een toevalligheid.Een slagconusrestant of een iets te veel gebogen schachtingsdeel is door een ventrale vlakke retouche,snel gecorrigeerd.De steelspits is door deze snelle "ingreep" een "Chwalibogo" geworden.Relaties zoeken met het MASOVIEN.....is te ver gezocht....

EEN AHRENSBURGVINDPLAATS OOK BOVEN DE "GROTE RIVIEREN".

door

A.M.Wouters.

In juli 1979,vonden wij op een brandgang van de zuidelijke "Ginkelse Heide",iets noordelijk van rijksweg 12,een fragment van een gesteelde spits (Fig.I,1) die uit lichtgele,translucide silex-(uit het Senoon-krijt van Rügen ?)- was geslagen.
De steel van deze spits was alternerend uitgeretoucheerd,terwijl de top een duidelijke schokbreuk vertoonde.
De in de onmiddellijke omgeving liggende klingen en een gebroken smalle klingschrabber (Fig.I,G.2),deden vermoeden dat de spits wel het fragment van een"Havelter steelspits" uit het Hamburg II zou kunnen zijn.
Een dergelijke "Hamburg-component" was immers reeds jaren geleden ook al 25 km noordelijker op de Veluwe bij Elspeet aangetoond(Bohmers,1947,pag.48 e.v.).
Na herhaald bezoek aan"onze"kleine vindplaats (1979-1980),werd het al spoedig duidelijk dat er sprake was van een Ahrensburgsite.

De heer E.Zuurdeeg-zo bleek ons later-had al jaren voor ons,op de noordelijke "Ginkelse Heide",op een tankbaan niet ver van de "kogelvangers" aldaar,eveneens een kleine Ahrensburgconcentratie ontdekt waarin één complete steelspits van het Ahrensburgtype.

Een nader onderzoek maakte ons ook duidelijk,dat de oorspronkelijke bewoningslaag volkomen verstoord was,zodat slechts het verzamelen van zoveel mogelijk lithisch materiaal zinvol kon zijn.(De coördinaten zijn aanwezig in de administratie van de APAN.).Een melding aan de R.O.B. leek ons,gezien de ervaringen in de Stuwwallen en Limburg,niet erg zinvol.

Beschrijving der werktuigen:

Op een zestal artefacten na,zijn al de verzamelde werktuigen uit noordelijke of/en oostelijke silex geslagen.De typische grijze vuursteen met vuilwitte vlekken,uit de zuidnederlandse vindplaatsen -vooral Vessem- bekend,ontbreekt ook hier niet.
Eén artefact is vervaardigd van bryozoënvuursteen uit Mönsklint (Den.).
Opmerkelijk is het hoge percentage aan geretoucheerde artefacten (ruim 20%).De produktie-afval en de drie kernstenen geven duidelijk aan dat,zeker een gedeelte der werktuigen,ter plaatse gemaakt moet zijn.
Noordelijke en oostelijke erratische silex is op de Veluwe vrij algemeen aanwezig en zal met een vrij grote zekerheid met het Saale-ijs naar hier zijn getransporteerd.

G.9 Romboidale steelspits.
G.1 en G.36 Fragmenten van Ahrensburgspitsen.
G.30 en G.45 Fragmenten van Ahrensburgspitsen,waarvan G.30-op het ventrale steelgedeelte-Chwalibogowice-retouche vertoont.
G.42 Complete lange Ahrensburgspits.
G.46 Waarschijnlijk het fragment van een spits uit de "Gravettereeks".
G.50-5-11-40 A-spitsen,waarvan G.11 een kleine kerf vertoont.

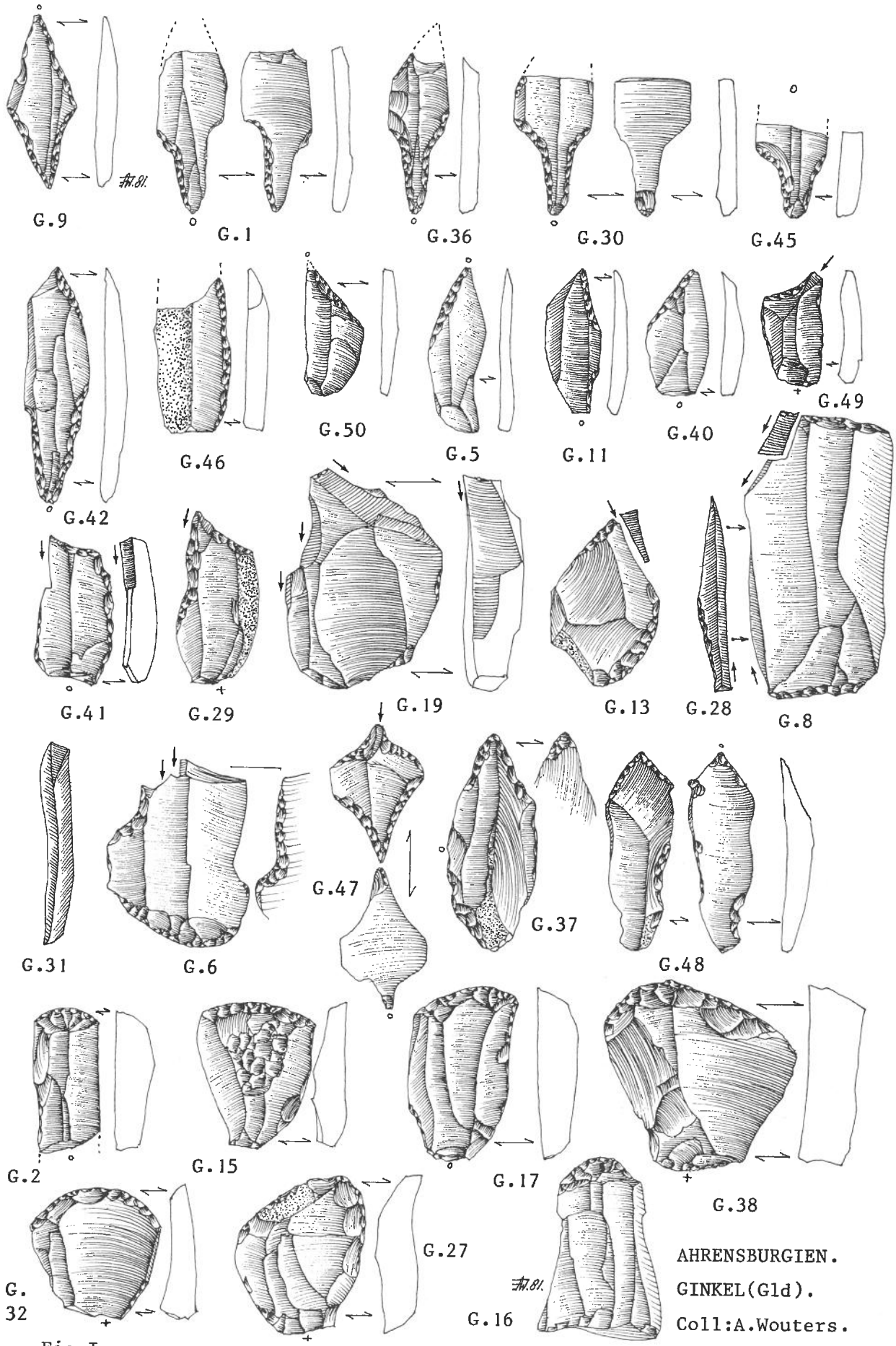

AHRENSBURGIEN.
GINKEL(Gld).
Coll:A.Wouters.

Fig.I.

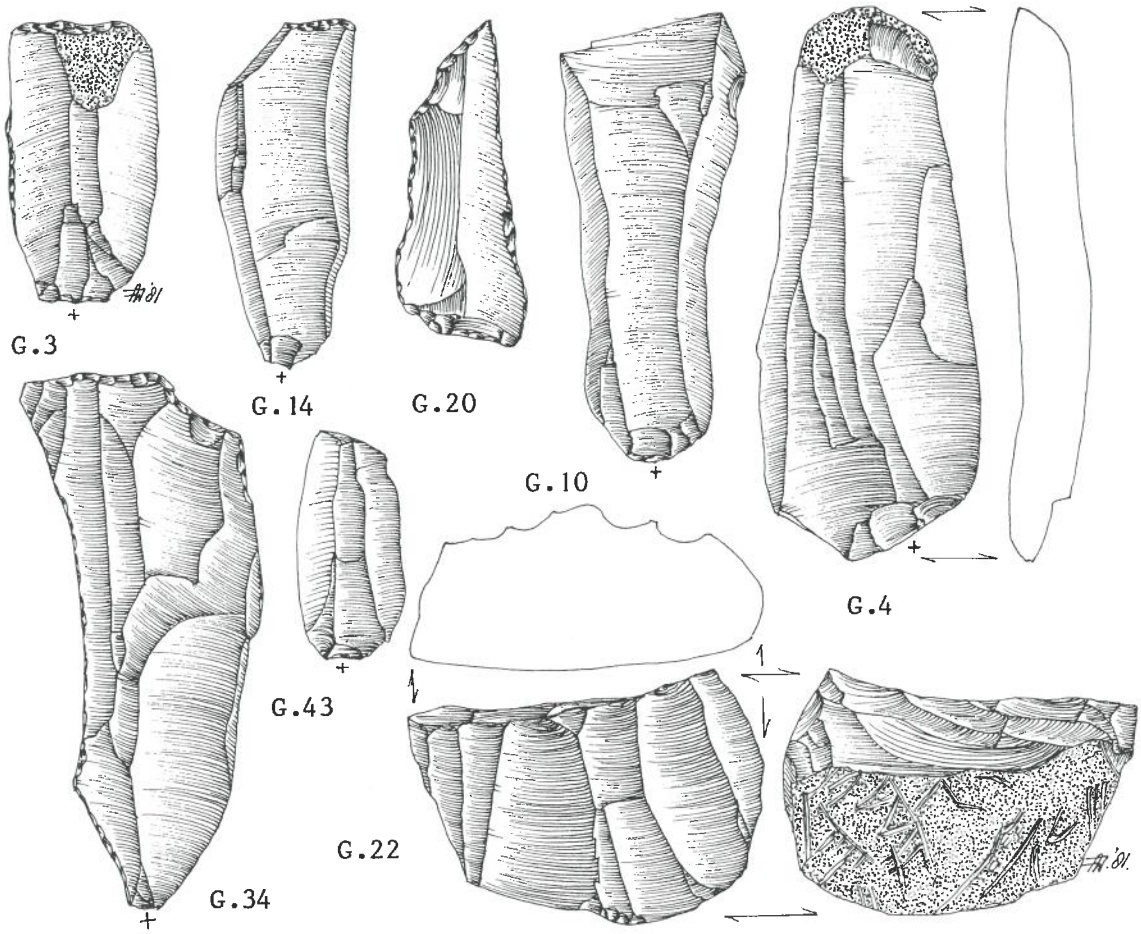

Fig.II.

AHRENSBURGIEN
GINKEL (Gld).
Col:A.Wouters.

Opmerkelijk is het ontbreken van Zonhovenspitsen met basisretouche.Het aantal werktuigen is echter te gering om hier verder op in te gaan.
G.49 Micro-beksteker.
G.41 en 29 Kleine RA-stekers.
G.19 AA-steker.
G.13 Combi-artefact:RA-steker + schrabber.
G.8 Combi-artefact:Meervoudige RA-steker + RA-steker.
G.28 Stekerafslag,een joint vormend met G.8.
G.31 Stekerafslag.
G.6 Combi-werktuig:Meervoudige AA-steker + schrabber.
G.19 Combi-werktuig:Beksteker + boortje met torsie-sporen.
G.37 Boor.
G.48 Boor (reamer-type).
G.2 Gebroken lange smalle klingschrabber.
G.15-17-38-32-27-16:Korte klingschrabbers
Ook hier zijn de schrabbers met scheve kappen (typisch voor vele Ahrensburgsites) weer aanwezig.Vgl:G.6-17-38-27.
G.3 en G.14 Klingen met afgeknot recht einde.
G.20 Kling met afgeknot schuin einde.
G.10-4-34-43 Klingen.
G.22 Kernsteen met aan de ventrale zijde krassen of "inkervingen";een duiding als gletsjerkrassen is ook aan te voeren.

Lent,oktober 1981.

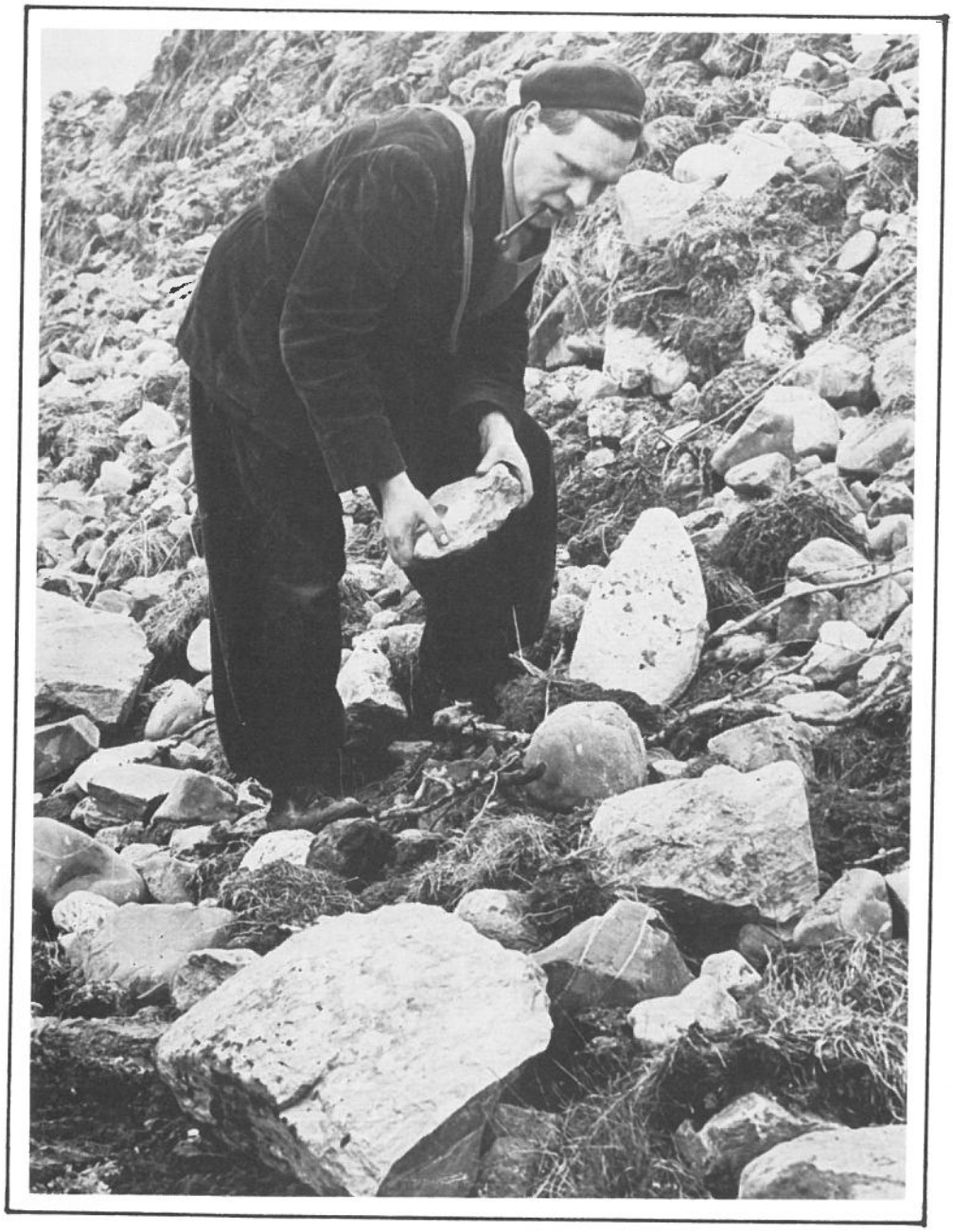

ADRIAAN P.DE KLEUVER,VELDBIOLOOG (1911--1980).

De publicist,historicus,kunstschilder,musicus en veldbioloog Adriaan P.de Kleuver,is de eerste geweest die aandacht vroeg voor de belangrijke ontsluitingen in de Stuwwallen bij RHENEN.
Aanvankelijk verzamelde hij op de steenstortplaats van de beide zandgroeven in de Grebbeberg,fossielen en zwerfstenen.Op verzoek van Dr.P.Sondaar is De kleuver gaan zoeken naar de fossielen van de middenpleistocene mens en zijn werktuigen: *"Let toch vooral op de menselijke begeleiding van de door je ontdekte interglaciale Mindel-Riss-Periode bij Rhenen"*
(Schrijven van Dr.Sondaar aan de heer De Kleuver,1964).
Inderdaad gelukte het hem al spoedig om artefacten van vóór de Saale-IJsbedekking te ontdekken.....Erkenning hiervoor heeft De Kleuver nooit gekregen.Zijn vondsten werden als "pseudo's" afgedaan.Hetzelfde overkwam zijn opvolgers Franssen en Wouters.Bij de vondsten uit Rhenen in de Musea zoekt men tevergeefs de namen van De Kleuver,Sondaar,Franssen en Wouters.
Foto:Familie-archief.

TERUGBLIK OP HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE STUWWALLEN.

door

C.FRANSSEN en A.WOUTERS

"Pas in 1976 raakte in wijdere kring bekend dat er in de zandgroeven bij Rhenen vuurstenen werktuigen uit de periode vóór de ijsbedekking waren gevonden.Prompt zette een groot aantal amateur-archeologen zich aan het zoeken,en wel op de plaats waar het grind uit het zand werd gezeefd. In korte tijd verzamelden zij er duizenden,alle gemaakt en gebruikt door de oermens".

Aldus L.P.Louwe Kooijmans op blz.26 van het boek van de maand september 1981 :"Verleden land,archeologische opgravingen in Nederland".
Naast bovenstaand citaat zijn vijf artefacten van Rhenen afgebeeld met als bijschrift:

"Deze werktuigen zijn in 1979 verzameld tijdens het systematisch archeologisch-geologisch onderzoek".

Op dit "onderzoek" dat door D.Stapert werd verricht,komen wij straks terug.
Op bovenstaande bijzonder heldere wijze,maakt de conservator van het"Rijksmuseum van Oudheden" in Leiden aan het nederlandse publiek bekend,dat onze prehistorie "zomaar ergens vóór... 1976" met 150.000 jaren werd verlengd.Daarna komen dan grote aantallen amateur-archeologen duizenden werktuigen uit het grind plukken en.....drie jaar later,al in 1979,laat Louwe Kooijmans zijn vakbroeders in de zandgroeven bij Rhenen verschijnen voor een systematisch archeologisch-geologisch onderzoek.
Er werd in het boek "Verleden land..." bewust een misleidende, onvolledige en tendentieuze informatie gegeven.
Het boek "Verleden land" is volgens de conservator van het "R.M.O." onder andere ingegeven door de gedachte dat het opportuun was een fikse stoot tegengas te geven aan bewegingen en veronderstellingen,die de beroepsarcheologie in een onzuiver daglicht proberen te stellen *(Twentse Courant,d.d.3-X-1981, pag.35)*.
Na deze stoot "tegengas" van Louwe Kooijmans,voelen wij ons verplicht de waarheid over het "STUWWALLEN-ONDERZOEK" te brengen en wel op een wijze,die door een ieder gecontroleerd kan worden.Wij zullen beginnen met de start van ons onderzoek en verder hoe het zich heeft ontplooid en hoe de officiële instanties daarop hebben gereageerd en ingehaakt.Wij zullen de nuchtere feiten in chronologische volgorde brengen,opdat de volgende generatie wete hoe in de jaren tachtig door de officiële nederlandse instanties de archeologie van het Paleolithicum "bedreven" werd.

28 aug. 1975. Fransen beschrijft de eerste artefacten uit de stuwwallen in een artikel voor het tijdschrift:"Westerheem". Dit artikel wordt zonder zijn medeweten door de heer Stuurman (redacteur) ter beoordeling doorgezonden aan drs.D.Stapert van het B.A.I. in Groningen.

13 okt. 1975. Franssen wordt door Stapert opgebeld;deze dringt er op aan de betreffende artefacten te mogen zien. Franssen stemt toe.

5 nov. 1975. Stapert krijgt de artefacten te zien en verklaart ze meteen voor pseudo's met uitzondering van een proto-biface,die volgens hem evenwel niet oud zou kunnen zijn.Enige dagen later trekt Franssen zijn manuscript voor "Westerheem" terug.Zijn zoon Max geeft zijn artefacten uit de stuwwallen met het huisvuil mee.

6 jan. 1976. Franssen laat de aan Stapert getoonde artefacten aan Wouters zien;deze is het met hem eens,dat het hier wel degelijk om echte artefacten gaat.Zij besluiten om samen met een systematisch onderzoek in de stuwwallen te gaan beginnen.Zij waren reeds veel eerder en onafhankelijk van elkaar op goede gronden tot de conclusie gekomen,dat zich in de stuwwallen oude cultuur-tradities moesten bevinden.De moeilijkheid was om dit te kunnen aantonen.(ADRIAAN P.de KLEUVER,zie pag.137).

Maart. 1976. De kalkzandsteenfabrieken te Rhenen betrokken het zand uit de Grebbeberg en van de groeve Kwintelooyen;dit werd bij de fabrieken gezeefd om de grove bestanddelen er uit te verwijderen.
Als eerste stap begint Franssen een tweetal werknemers die de zeefinstallaties bedienen,te interesseren in de prehistorie en hij leert hen spoedig artefacten van gewone stenen te onderscheiden.Zijn "helpers van het eerste uur" waren Marinus van Baaren en Dirk Lieuwen, die reeds na korte tijd meerdere artefacten,waaronder ook vuistbijlen,wisten te bergen.
Ter bestudering van de profielen en de oude formaties deden Franssen en Wouters geregeld verkenningen in de stuwwallen,waarbij zij contacten opnamen met de heer J.van der Staay van de Rijks Geologische Dienst (R.G. D.) in Arnhem.
De eerste artefacten in een ongestoorde in situ werden al spoedig gevonden.Ze behoorden tot twee tradities, namelijk het Oud Acheuléen (O.A.) en het Midden Acheuléen (M.A.).
Ook Max Franssen hervat zijn onderzoek in de stuwwallen.

21 okt. 1976. Wouters meldt de nieuwe vondsten aan de"Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek"(R.O.B.) te Amersfoort.Een maand later krijgt hij een bedankje van de direkteur Prof.W.van Es,die hem bericht dat twee provinciaal-archeologen de artefacten en de vindplaatsen zullen komen bezichtigen.Er is evenwel niemand verschenen.

Eind 1976. Franssen en Wouters betrekken wijlen ir.W.van Beers, bodemkundige,en de heren dr.A.Verbraeck en J.v.d.Staay van de R.G.D. te Arnhem officieel bij hun onderzoek. Ook Prof.G.Maarleveld bezocht met hen de betreffende groeven.

1 dec. 1976. Franssen en Wouters vatten de voorlopige resultaten van hun onderzoek samen in een artikel.Dit zou gepubliceerd worden in de "Berichten R.O.B.";doch toen achteraf de eis werd gesteld,dat Stapert het betreffende ma-

teriaal eerst moest bestuderen en onder het artikel een naschrift zou moeten plaatsen,trokken zij zich terug.De zaak Vermaning en het ondeskundig afwijzen van eerdere vondsten sloot directe of indirecte samenwerking met Stapert uit.

3 jan. 1977. Franssen besluit zelf een archeologisch tijdschrift te gaan uitgeven om onafhankelijk van anderen te worden en om zich niet monddood te laten maken.Het eerste bescheiden nummer van dit tijdschrift verscheen reeds in februari 1977 met één artikel:"Achaeologisch Onderzoek van Stuwwallen in de Provincies Gelderland en Utrecht".Dit nummer in een oplage van 500 stuks was spoedig uitverkocht.

1977. Vele nieuwe vondsten (en meerdere meldingen aan de R.O.B.) volgen elkaar op,zowel uit de groeven van de Grebbeberg en Kwintelooyen als uit de ontsluiting in Lunteren.
Verkenningen met de heren J.Zandstra,G.Ruegg en J.v.d. Staay van de R.G.D. geven hoop op nader onderzoek.

1978. De stuwwal-vondsten werden inmiddels erkend door dr. D.Bosscha-Erdbrink,Prof.D.Collins,Prof.K.Narr en Prof. H.Schwabedissen.
Wouters houdt tal van lezingen over het stuwwal-onderzoek o.a. voor de A.W.N. te Arnhem,Kesteren en Nijmegen en voor archeologische werkgroepen in Brabant te Zeelst en in Limburg te Banholt.
De uitgenodigde provinciaal-archeologen lieten allen verstek gaan.

7 maart. 1978. Stapert verklaart in het "Nieuwsblad van het Noorden", dat de artefacten uit de stuwwallen geen echte werktuigen zijn,doch door het ijs geklopte stenen.Zijn woordvoerder is Kees Wiese.Daarna wijst hij de vondsten nog herhaaldelijk af.

25 mrt. 1978. Tijdens een al eerder door Wouters te Arnhem gehouden lezing voor de A.W.N.,werden Franssen en Wouters door baron G.A.van Till en Ruud Borman van het Stedelijk Museum in Arnhem gevraagd,de verzamelingen van het Stuwwallen-materiaal in dit Museum te exposeren.Zij stemden daarin toe,doch de directeur,Pierre Janssen, zag genoemde archeologische collecties liever niet in het museum,omdat hij geen partij wilde kiezen.*(Zie:1✱)*

Maart. 1978. Officiële publikatie van de ontdekking van een "bosolifant" tesamen met werktuigen van de midden-pleistocene mens in Nos 1 en 2 van het tijdschrift "Westerheem"1978 .Deze vondst werd gedaan door Dirk Lieuwen begin september 1977 in de groeve "Leccius de Ridder" in de "Grebbeberg".Ze werd door Wouters onmiddellijk telefonisch gemeld aan de "R.O.B",gevolgd door een schriftelijke melding.Geen enkele reactie volgde.De heer Louwe Kooijmans schreef later aan Wouters:We kunnen toch niet voor de vondst van iedere steen in een auto stappen en gaan kijken ?.....

18 april. 1978. De heer J.Zandstra van de R.G.D. schrijft aan de heer Wouters: "....dat de vondstomstandigheden niet bepaald

geeigend zijn om erkenning als artefact te krijgen.Zowel de grove pleistocene rivierzanden van Midden-Nederland als de strandafzettingen o.m. op Vlieland zijn primair tamelijk rijk aan vuursteen van het type,dat U als artefact beschouwt.Vondsten in situ in zand zonder vuursteenrijk riviergrind zouden op depositionele gronden meer overtuigingskracht hebben".Wij hebben deze wenk van de heer Zandstra ter harte genomen en zijn ons onderzoek zoveel mogelijk gaan beperken tot leem- en zandlagen zonder grove grinden.De daar aangetroffen artefacten zijn alle "in mint condition" en weinig gepatineerd (Zie kleurenfoto in:Archaeologische Berichten IX,pag.40.).

Opm. Merkwaardig dat D.Stapert in zijn publikaties in 1981 verklaart dat de artefacten alleen maar voor kunnen komen in deze grove grindrijke formaties (Ruegg,V).

12 mei. 1978. Expositie van enige honderden werktuigen uit de "Stuwwallen" in het "Natuurhistorisch Museum Drouwenerzand" te Drouwen (Dr).
Prof.G.Bosinski en Ir.G.Cubuk uit Keulen zijn aanwezig bij de opening van deze expositie en verklaren dat deze vondsten zeer belangrijke ontdekkingen zijn.
Van de vele uitgenodigde beroepsarcheologen uit ons eigen land is niemand verschenen.

27 en 28 mei. 1978. Prof.G.Bosinski en Ir.G.Cubuk en hun echtgenotes bezoeken met Franssen en Wouters de groeves in de stuwwallen en vinden ter plaatse zelf artefacten uit het Acheuléen.Zij bezichtigen tevens de vier grootste collecties artefacten uit de stuwwallen (Franssen-Franssen jr.-Van IJmeren en Wouters).

22 juni. 1978. Tijdens een RONO-uitzending in Arnhem,verklaart Prof. G.Bosinski,dat de vondsten van Franssen en Wouters tot het Clactonien behoren,dat ze te situeren zijn in het Holstein en dat ze ongeveer 200.000 tot 300.000 jaren oud moeten zijn. (✱ 2)

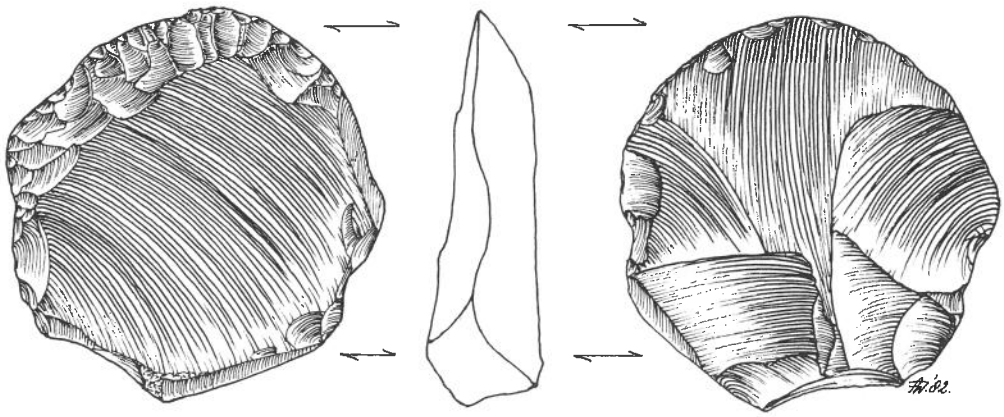

R.MA.251

SCHRABBER UIT HET MIDDEN-ACHEULEEN van RHENEN I.

Deze schrabber is geretoucheerd op een volkomen opgebruikte Levalloiskern.De ventrale zijde (rechts op de tekening) laat duidelijk de kernpreparatie zien.Dit type schrabber doet iets denken aan een kleine "disque" en is in Rhenen zeer zeldzaam.(Coll:B.v.IJmeren).

23 juni. In "Westerheem"Nr.2-1978 geeft P.Stuurman commentaar
1978. op het artikel over de Stuwwalvondsten,verschenen in "Westerheem" Nr.1-1978.

Stuurman:

"Een Bosolifant als dekmantel"

Zo is dan,dank zij de heren Franssen en Wouters"de verguisde, doch integere Tjerk Vermaning" alsnog,zij het dan ook onder dekking van een bosolifant,de kolommen van Westerheem binnengeloodst.De rechter,die straks in hoger beroep uitspraak moet doen,weet waar hij aan toe is".....

En:

"Franssen,de man die zijn leven lang met insekten heeft verkeerd is in deskundig gezelschap:een arts;een industrieel onderzoeker,een voormalig technisch medewerker van het B.A.I.; een geoloog en een amateur-archeoloog,die zijn status ontleent aan zijn vriendschap met wijlen Abbé Breuil".

Wat dit met het artikel van Franssen en Wouters te maken heeft? Of met het Stuwwalonderzoek?
Het is de moeite waard dit proza van Stuurman op pag. 115 en 116 in "Westerheem"No.2 er nog eens op na te lezen.....nu in 1982 en nog eens in 1990.....
En dan te weten dat P.Stuurman:

*1:Al in 1975 deze Tjerk Vermaning de kolommen van "Westerheem" binnen loodste,niet als integer en verguisd,maar als vervalser en oplichter,keurig verpakt in het"LEUGENRAPPORT-STAPERT".Er was toen nog geen enkel bewijs geleverd,geen enkel onderzoek verricht. Stuurman bleek toen onwetend dat er ook nog een recht van praesumptie bestond.En ook een recht van "wederwoord".

*2:In 1978 niet door had,dat Franssen en Wouters zekerheid hadden over de afloop van de "Zaak Vermaning". De rechter in Leeuwarden wist bijzonder goed waar hij aan toe was en sprak Vermaning vrij van alles wat hem ten laste was gelegd.Hij was dus wél integer...maar is nog steeds verguisd.Mede door de schuld van P.Stuurman,die het "Rapport STAPERT" als enige op de hele wereld,INTEGRAAL plaatste en bij alle amateurs bracht.

*3:In 1978 niet door had,dat al de leugens die STAPERT over de Stuwwalvondsten rondstrooide,al in 1981 volkomen achterhaald zouden zijn.De stuwwalvondsten liggen zelfs te kijk in officiële nederlandse en franse musea en niemand minder dan STAPERT voelt zich geroepen om ze in binnen- en buitenland als geweldige ontdekkingen tot eigen eer en roem uit te dragen.

*4:In 1978 niet kon bevroeden dat de "industrieel onderzoeker" P.BEERSMA:"Alle beschuldigingen,zowel wat betreft vindplaatsopgaven als wat betreft de stenen van Vermaning zélf,weerlegd heeft aan de hand van de op schrift gestelde verklaringen van de beschuldigers zelf.Dat mag wel uniek genoemd worden.Daardoor heeft hij aangetoond dat er sprake is geweest van misleiding van de rechtbank,bewust gepleegd door de heren Waterbolk,Stapert,Groeneveld en Bosinski.Voor zover die onware verklaringen onder ede zijn afgelegd,is er sprake van meineed geweest".Niemand van genoemde heren heeft het gewaagd de heer Beersma tegen te spreken of hem aan te klagen.

De reactie van P.Stuurman in "Westerheem" is een van de meest duidelijke voorbeelden waaruit bleek dat de ontdekkingen in de Stuwwallen "kapot werden gemaakt" omdat de beide ontdekkers het voor het "Gerecht" op hadden genomen voor een volkomen onschuldig man,die te lastig was geworden voor het B.A.I. in Groningen.

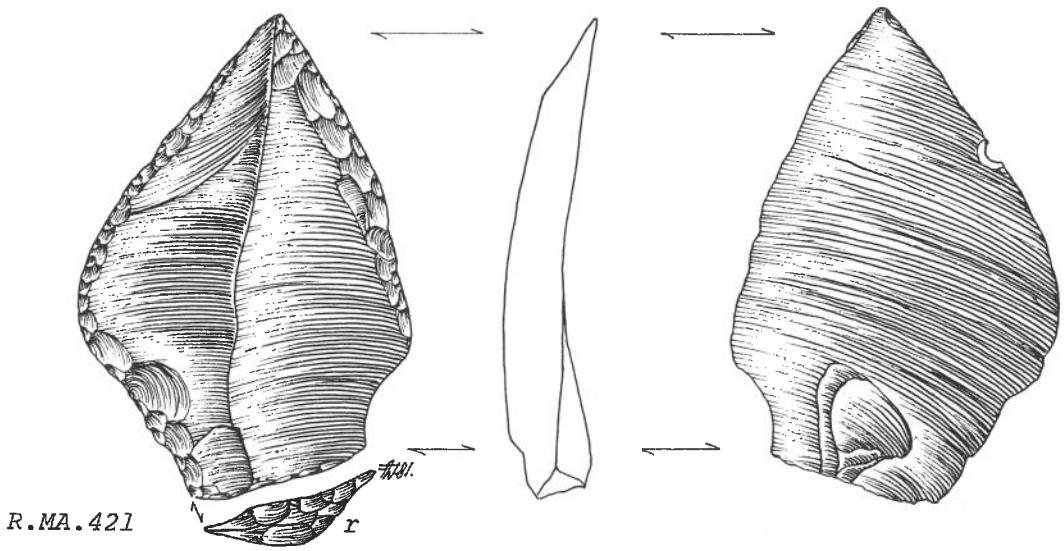

MARKKLEEBERGSPITS (Spitsschaaf).Rhenen I.

Deze op een Levalloisafslag geretoucheerde "spits" is nog volkomen vers en ongerold.Er is een aanslag van mangaanoxyde ,zowel op het dorsale- als op het ventrale vlak.Dit type "spits",identiek aan sommige Mousterienspitsen,maar al 100.000 jaren vóór het Mousterien in het Markkleeberg-Acheuléen vrij algemeen,is veeleer als een dubbele convexe schaaf (spitsschaaf) op te vatten.Het artefact heeft een duidelijk gefacetteerd restslagvlak (Zie:r). *Collectie:B.van IJmeren.*

12 aug. 1978. D.Stapert verklaart in "Elseviers Magazine"(pag.19): "Een groter probleem bij de beoordeling van de vondsten van amateurs als Wouters en Franssen is de betrouwbaarheid van deze heren".E.e.a. staat in relatie tot andere uitspraken van de heer Stapert,waarbij hij meerdere malen verklaarde dat Wouters en Franssen hun "stuwwalvondsten"in het buitenland hadden gekocht en in Rhenen in de grond gestopt.

Opm.Over de betrouwbaarheid van zekere beroepsarcheologen is het nodige te vinden in het goed gedocumenteerde boekje van Fred Vermeulen:"DE ONDERSTE STEEN".Uitgave van de Stichting Rapportage,postbus 485, 7000AZ Doetinchem.

1978. Nieuwe meldingen met kleurenfoto's en het "bandje" van de "RONO"-uitzending,gaan naar de R.O.B. Franssen en Wouters leiden vele APAN-leden in groepsverband en individueel rond in de stuwwallen.Velen vinden daar zelf artefacten.Sommigen zelfs in situ. Meerdere amateur-archeologen leggen hun bevindingen ook in foto's vast.

25 sept. 1978. Franssen en Wouters wijzen aan de provinciaal-archeoloog drs.W.van Tent op diens verzoek,de plaatsen en lagen aan,waaruit zij paleolithen geborgen hebben.Dit was,na drie jaar melden,de eerste nederlandse beroepsarcheoloog die eindelijk de moeite nam om zich ter plaatse te oriënteren.
Intussen waren in de voorbije jaren de rijke en gemakkelijk bereikbare lagen in de Grebbeberg-waar herhaaldelijk ook fossielen uit de "antiquus-fauna"geborgen werden- afgegraven en werd de exploitatie daar beëindigd.

Juni tot okt. 1978. Franssen beklaagt zich meerdere malen bij de ministeries van CRM en O en W,dat er géén aandacht werd besteed aan de belangrijke ontdekkingen in de stuwwallen door de R.O.B. en het B.A.I. en dat beide instanties alles deden om ons nationaal cultuurbezit van het Ouder Paleolithicum voor waardeloos te verklaren.Vele maanden later kreeg hij onbenullige en niets zeggende korte antwoorden.

26 okt. 1978. D.Stapert en W.van Tent maken een verkenningstocht door de stuwwal-groeves.In "Archeologisch Nieuws" van 2-VI-1979,pag.89 schrijven zij:

> "Op dit moment zijn geen plaatsen aan te wijzen,waar zich artefacten in situ zouden kunnen bevinden,zodat een opgraving zinloos is."

12 nov. 1978. Franssen en Wouters publiceren een tweede reeks vondsten uit Rhenen in een uitvoerig artikel in "Achaeologische Berichten IV".(pag.4-38).

Mei. 1979. D.Stapert ontkent de meldingen van de bosolifant met artefacten aan de R.O.B. Bij navraag aldaar,schreef de heer van de Beemt van deze dienst ons in een brief van 8 juni 1979,dat de meldingen wel degelijk zijn gedaan en zijn geregistreerd onder:Identificatienummer Robbe 977,nrs 100-129 en onder no 301-302 en 303.

13 juni. 1979. Wouters meldt aan de R.O.B. nieuwe ontdekkingen van de Vroeg-Oud-Acheul-Phase.Hij zendt een melding van 22 pag. tekst met 30 kleurenfoto's (meerdere 13 X 18) van de profielen en artefacten aan Prof.van Es met provisorische "mogelijke?" dateringen.Er kwam nooit een reactie van Van Es op.Het materiaal werd linea recta doorgestuurd naar D.Stapert.*(Zie pag.158)*

16 juni. 1979. Wouters houdt een lezing over het stuwwallen-onderzoek ter gelegenheid van de opening van een afdeling Prehistorie in het "Kasteel Hoensbroek".Een grote partij artefacten en veel documentatie uit Rhenen is daar zes maanden lang geëxposeerd geweest.Ook D.Stapert bezocht deze tentoonstelling.

15 sept. 1979. Naar aanleiding van al het bovenvermelde,leveren Franssen en Wouters hun R.O.B.-correspondentenkaarten bij Prof. Van Es in.Deze kaart.... die hun "gezien de jarenlange prettige en vruchtbare samenwerking" voor "het leven" was uitgereikt paste niet bij het hier beschreven beleid van de R.O.B.-leiding.Verdere vondsten

zullen voorlopig niet meer door Franssen en Wouters aan deze instantie worden verstrekt.

Sept. 1979. In "Archaeologische Berichten VI" publiceren Franssen en Wouters in een monografie van 143 bladzijden het eerste deel van hun "Stuwwallenonderzoek":Het Oud-Acheuléen.

Sept. 1979. In "INTERMEDIAIR" van 14 september gaat D.Stapert plotseling over stag.
Na 4 jaar alles te hebben ontkent,de artefacten als pseudo's te hebben beschreven,de ontdekkers als onbetrouwbare oplichters te hebben gebrandmerkt,die de artefacten van Rhenen in Frankrijk zouden hebben gekocht, heet het in "Intermediair" plotseling:

> "In Midden-Nederland kennen WIJ sinds kort (= 4 jaar....) Midden- en mogelijk ook Oudpaleolithische vondsten uit gestuwde rivierafzettingen van voor de ijsbedekking".

"Stuwwallen"lijkt D.Stapert moeilijk uit de pen te krijgen.Wie deze ontdekkingen deden,en wie deze vondsten verdacht maakte schrijft D.Stapert er wijselijk niet bij.Vanzelfsprekend ook geen excuus voor zijn kwalijke praktijken,die gedekt werden door "zijn" redacteur = "zijn" direkteur = "zijn" leermeester = H.T.Waterbolk.

Okt. 1979. In oktober-november 1979 graaft het B.A.I. onder leiding van D.Stapert op onze vindplaats Rhenen II.Ook worden er artefacten verzameld bij de zeefinstallatie in Rhenen I.Tijdens deze "werkzaamheden" bezochten Franssen en Wouters de beide groeves enkele uren en constateerden dat:

A.Er gewerkt werd met personen die volledig incompetent waren om artefacten uit het Oud- en Midden-Paleolithicum te onderkennen.
B.Er uitsluitend grond gezeefd werd uit een adventieve,grindrijke geulafzetting,die per definitie alleen maar verspoeld materiaal uit oudere of nagenoeg even oude aangesneden lagen kan bevatten.Artefacten uit dergelijke lagen kunnen van zeer uiteenlopende ouderdom en herkomst zijn. Dit werd overigens duidelijk bewezen door het voorkomen van een gemengde koude en warme fauna bij de fossiele beenderen.

29 nov. 1979. Wouters geeft zijn tiende lezing met kleurendia's over het Stuwwallen-onderzoek in het Cultureel Centrum in Wijchen.
Intussen hadden de door Franssen geinstrueerde praktijk-archeologen-geholpen door de vele artikelen in de "Archaeologische Berichten"- al ruim 8000 artefacten in moeizame uren verzameld.

18 dec. 1979. Franssen en Wouters tonen aan L.Louwe Kooijmans in Leiden een aantal bijzonder duidelijke Midden-Paleolithen uit Rhenen I.Hij vond ze maar bedenkelijk en de ongepatineerde-vooral deze van zwarte silex- vertrouwde hij al helemaal niet.In "Verleden land" (pag.26) schrijft hij anderhalf jaar later,dat er onder de artefacten

uit Rhenen ook geheel frisse zijn gevonden.Stapert heeft dat immers"intussen" ook gezegd.

1980. Dit is het jaar van de vele buitenlandse bezoeken geweest.Dr.Bagniewski,Prof.Bordes,Ir.Cubuk en echtgenote,Wilcken Dürre,Ir.Möller,Dr.Len Newton (Ghana),Dr. Rust,Prof.Vermeersch e.a.buitenlandse archeologen bezoeken de heren Franssen en Wouters en bezichtigen met hen en andere APAN-leden de vindplaatsen;zij spreken hun waardering uit voor het onderzoek in- en buiten de nederlandse stuwwallen.Prof.F.Bordes,die op 21 nov. onze gast was bevestigde het voorkomen van zowel Oud- als Midden-(=Vroeg Jong) Acheuléen in Rhenen.

28 febr. 1980. Prof.Waterbolk ,de regiseur van "Het Stuwwal-Spiel", legt op die datum de laatste hand aan zijn nog bekender "Vermaning-Spiel".
Ter gelegenheid van een"Symposion"op het B.A.I,wordt aan alle vakarcheologen van Nederland haarfijn gedicteerd hoe "vals" de artefacten van Vermaning wel zijn. Bij die gelegenheid kregen de heren,behalve het artikel van Stapert in "Intermediair", óók een verhandeling van 42 bladzijden toegezonden,die Prof.Waterbolk schreef onder de titel:"Het onderzoek van het oudere paleolithicum van Noord Nederland"... Hier heeft Waterbolk"zijn geloofwaardigheid voorgoed mee naar de Filistijnen geholpen" zegt Vermeulen (1980) terecht.(Lees:"Met blokken spelen...."in dit nummer).Wat zegt de paleolithicumspecialist Waterbolk hierin van de stuwwalvondsten:

> *Wouters c.s. hebben een succesje behaald...."door de aandacht die ze hebben gevraagd voor MOGELIJKE paleolithische werktuigen uit de Utrechtse stuwwallen.Maar uit het inmiddels door STAPERT ingesteld onderzoek is (PAS ?) gebleken dat hier in ieder geval aanwezig zijn,vroeg middenpaleolithische afslagen, klingen,kernen,schaven en spitsen die waarschijnlijk uit de eerste helft van het Saalien dateren.VELE aanvankelijk als artefacten beschouwde stukken zijn echter pseudoartefacten".*

En Waterbolk kan dit weten.....DIE HEEFT NAMELIJK NOG NOOIT ÉÉN VAN DIE VELE AANVANKELIJKE PSEUDO'S IN DE HANDEN GEHAD.

En wat moeten we nu met al die bovengenoemde buitenlandse experts die de betreffende "vele aanvankelijke pseudo's" wél in de hand hebben gehad en deze vondsten als van internationale importantie beschreven?....
Maar deze "vele aanvankelijke pseudo's" zijn nog steeds in de collecties.Ze zullen te allen tijde kunnen getuigen van de onvoorstelbare ONKUNDE,KWADE WIL,en indroevige praktijken waarmee de dikbetaalde zogenaamde wetenschappelijke archeologen die het "VERMANING-SPIEL" begonnen,het "STUWWAL-SPIEL" gebruikten om twee getuigen deskundigen à décharge van Tjerk Vermaning onderuit te halen.En dit is nog lang niet het ergste in deze nederlandse "Dreyfus-affaire" geweest.....
Na het bespreken van het "derde-rangs-blad":Archeologische berichten,waarin allerlei oncontroleerbare zaken geconcentreerd verschijnen en dat daarom afwijkt van de"periodieken met een betere status" (pag.37) zegt Prof.Dr.H.T.Waterbolk toch nog iets liefs over de

stuwwalonderzoekingen van Franssen en Wouters:

"Natuurlijk moeten wij ..... er op verdacht blijven, dat er zich onder het kaf,toch enig koren bevindt, zoals met Rhenen het geval was."

Hiermee sluiten wij de wel erg lange 28e februari 1980 af....We weten nu in ieder geval dat de mensen die de nederlandse prehistorie tot minstens 180.000 BP terug brachten....hiermee enig koren onder het kaf ontdekten.Dank je wel Professor!

Juli. 1980. Stapert beschrijft in "Archeologisch Nieuws" van juli 1980(pag.36-42) de resultaten van zijn "opgraving" van eind 1979:

1. Hij benadrukt hierbij dat 83% van zijn vondsten fluviatiel gerold is (Bij onze vondsten nog geen 20%).Er zijn zware patina's,krassen en glans. Hij benadrukt daarmee ook dat deze artefacten voldoen aan de "Stapertdoctrine":Hoe ouder hoe zwaarder "verminkt".Van frisse artefacten met géén of nagenoeg géén patina's is geen sprake.Bij ónze onderzoekingen kwamen die wel degelijk voor.
2. De "Zaak Vermaning" ligt Stapert nog steeds zwaar op de maag.Hij schrijft:

   "Het is dus niet waar,dat de stuwwal-vondsten zouden lijken op de door Vermaning verkochte "Middenpaleolithische vondsten",die géén natuurlijke oppervlakteveranderingen vertonen"

   Wouters had namelijk onder ede voor de rechtbank verklaart dat er in de stuwwallen wél dergelijke vondsten gedaan werden.(Vergelijk wat Stapert en Louwe Kooymans in 1981 verklaren:Er zijn wél frisse vondsten in de stuwwallen,die géén natuurlijke oppervlakteveranderingen vertonen.)*("2 TOVERBALLEN ?)* Overigens weet Stapert na zijn AFGANG in Leeuwarden bijzonder goed dat de stukken van Vermaning wel degelijk patina en glans hebben.Het is o zo simpel te zien...en Wouters bewees het nadien nog met duidelijke electronenmicroscopische foto's.
3. Stapert dateert zijn stuwwalvondsten als eerste helft Saale...maar oudere lagen zijn zeker niet uitgesloten.....
4. D.Stapert vermeldt dat de collecties van APAN-leden nog steeds niet voor hem toegankelijk zijn.Verwachtte hij dat Franssen en Wouters na wat er gebeurd is,deze grote collecties alsnog voor hem toegankelijk zouden maken?
5. D.Stapert is blijkbaar nog niet op de hoogte van het samenstellen van "eerlijke" literatuurlijsten. Nergens vermeldt hij ook maar één van de vele publikaties van de pioniers van het stuwwalonderzoek.

Kees Wiese van het "Nieuwsblad van het Noorden" voelt zich geroepen om op 18 september het onderzoek van Stapert in de stuwwallen te verheerlijken.Deze zelfde Wiese schreef in 1978-in opdracht van Stapert-dat de

vondsten uit Rhenen van Franssen en Wouters,maar door het ijs geklopte stenen waren.
Nu schrijft hij Stapert weer letterlijk na en opent zijn "Stuwwal-artikel" met een "vette kop":„Stuwwal-vondsten lijken niet op de stenen van Tjerk Vermaning. De laatste vertonen géén oppervlakteveranderingen;die van de stuwwallen wel.".....

Zomer. 1980. Tijdens de zomervakantie wordt het opgravingswerk-het grindzeven in lagen zonder enige echte primaire in situ-,door het B.A.I. voortgezet met assistentie van A.W.N.-leden van de afdelingen Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland.De hier verzamelde gegevens verwerkte D.Stapert in een publikatie,die hij tijdens het "INQUA"-symposion in Rhenen (sept.1980) en op de Reuvensdagen in Maastricht (nov.1980),als lezing aanbiedt.
Het bevat een kleine aanvulling op zijn artikel van juli 1980.
Aan de hand van"al het archeologisch materiaal" dat bekend is uit de groeve Kwintelooyen (155 artefacten, waarvan slechts 13 werktuigen) komt Stapert tot de overtuiging dat er ter plaatse slechts één "acheologisch niveau" aanwezig zou zijn.Zijn artefacten zijn echter uitsluitend geborgen in de onderste meters van een rivierafzetting met grove grinden en bij de zeefinstallatie.Deze artefacten zouden min of meer even oud zijn als deze,in het derde en koudste stadiaal van het Saalien,gedeponeerde afzettingen.Stapert dateert de vondsten-die hij Vroeg Jong-Acheul noemt-nu dus beduidend later dan in juli 1980.Hij associeert dit Jong-Acheuléen met "Markkleeberg",zoals wij dit al vier jaar geleden deden.Bij de "13 werktuigen" aan de hand waarvan D.Stapert zijn "determinaties" verricht,zijn géén artefacten te vinden die typerend zijn voor dit Markkleebergien";hij kan deze duiding alleen maar ontleend hebben aan het vele materiaal,dat wij in "Archaeologische Berichten" bespraken en afbeeldden,of dat hij op de tentoonstellingen van de APAN zag.
Over de absurditeit om vondsten-waaronder slechts 13 werktuigen-uit grindafzettingen van "smeltwateren?",die meerdere niveau's aangesneden kunnen hebben, "zonder meer" één ouderdom toe te kennen,terwijl men totaal geen inzicht heeft van artefactcomplexen uit het Oud-Paleolithicum,zal hier niet ingegaan worden.

12 Aug. 1980. De "APAN" protesteert in een schrijven van 3 bladzijden bij Prof.Van Es van de R.O.B.,onder wiens supervisie "Archeologisch Nieuws" verschijnt,tegen de wijze waarop door D.Stapert steeds weer verdichtsels en tendentieuze c.q.misleidende artikelen-vooral ook over het stuwwalonderzoek-in dit blad gepubliceerd worden.

Sept. 1980. In sept.1980 houdt de "INQUA" in Rhenen een tweedaags symposion over het recente stuwwalonderzoek in Nederland;in het bijzonder over de groeves in Rhenen en Lunteren.Op dit symposion voor geologen werden ook meerdere archeologen en archeologie-studenten uitgenodigd. Deze archeologen hadden al die jaren verklaard géén kennis te hebben van het paleolithicum en zich daarom

gedistancieerd te hebben van het stuwwalonderzoek (en de "Zaak Vermaning").De beide personen die het onderzoek van de betreffende groeves op gang brachten en daarin de belangrijkste archeologische ontdekkingen deden en publiceerden;die vanaf het begin en wel onmiddellijk de medewerkers van de Rijks Geologische Dienst informeerden en hen alle mogelijke medewerking verleenden,waren tot "outcast" verklaard door Prof.Waterbolk. Beide amateur-archeologen werden niet uitgenodigd of zelfs maar op de hoogte gesteld van dit symposion.

Aan D.Stapert werd verzocht om een lezing te houden over:"Het archeologisch onderzoek in de groeves van Rhenen".Hij kon hier zonder kans op enige tegenspraak zijn "archeologische visie" uitdragen.

Op 11 dec.1980 schreef de secretaris van de S.N.A. (Stichting Nederlandse Archeologie),L.Louwe Kooijmans in een officiële brief aan de APAN,dat hij wél was uitgenodigd en :

> *"dat een en ander instructief geweest zou zijn voor Uw stuwwalonderzoekers...Overigens denk ik dat U de excursiegids van deze dagen zó kunt krijgen bij dr.Zagwijn,de voorzitter van "INQUA-Nederland"*

De APAN heeft daaraan "achteraf" geen enkele behoefte meer.

Nov. 1980. Ook op de "Reuvensdagen" in Maastricht werd Stapert gevraagd om een lezing te houden over de stuwwallen. Ook hier werden Franssen en Wouters geweerd.
De verklaring vinden wij weer in de officiële brief van de secretaris van de S.N.A.aan de APAN:

> *"Bestaande Instituten,als INQUA,Reuvensdagen en S.N.A., kunnen zomaar niet opengebroken worden.Het is bovendien de vraag of dit gewenst is,want de VITALITEIT van deze Instituten,bewijst dat zij in deze vorm bestaansrecht hebben".*

De Reuvensdagen (Waar zijn de R.O.B-dagen,indertijd georganiseerd voor de amateurs-correspondenten?) zijn blijkbaar te elitair voor mensen die geacht worden materialen aan te dragen voor opgravingen,publikaties en proefschriften van vakarcheologen.Maar...uitgerekend de secretaris van de S.N.A. is dan wél genegen om het Instituut S.N.A. even open te breken en zo hoog nodig af te dalen,om bij deze zelfde amateurs artefacten los te weken voor"zijn" boek van de maand en voor de eraan verbonden exposities.

Jan. 1981. In "Archeologisch Nieuws",1981 No.1,beweert Stapert nog steeds,dat alle in de stuwwallen bij Rhenen geborgen artefacten tot één phase behoren,die gesitueerd moet worden in het derde stadiaal van het Saalien,dus vlak vóór de ijsbedekking.
Uit recente onderzoekingen is ons echter gebleken,dat er op sommige plaatsen behalve de genoemde... artefactenvoerende laag van D.Stapert,een eveneens gestuwde lemige laag aanwezig is."ELDERS" heeft men voor ons deze laag op pollen en faunaresten onderzocht.Hieruit

bleek,dat deze laag eennogal warme vegitatie en fauna representeerde.Zeer waarschijnlijk betrof het een afzetting uit het eerste interstadiaal (Hoogeveen) van het Saalien.Het Midden-Acheuléen (=Vroeg Laat-Acheul) van de stuwwallen-geremanieerd aangetroffen met waarschijnlijk ook ouder materiaal (Oud Acheul) in de "laag van Stapert"-zou dan te situeren zijn tussen einde Holstein en einde Hoogeveen,zoals WIJ dit al vanaf het begin in onze publikaties hebben geschreven.In zijn laatste publikatie plaatst Mania (1980) na zijn recente opgravingen in Markkleeberg,het Markkleebergien(=Plisnian=Pleisse stage) waartoe ook ons M.A. uit Rhenen behoort,eveneens in de overgang van het Holstein naar (of het begin van) het Saale.(*3)

De pseudo-artefacten-expert STAPERT heeft intussen ook ontdekt dat Rudolf Gramann,die de beroemde monografie over Markkleeberg schreef,uitgegeven onder supervisie van MOVIUS jr van de Harvard University (Grahmann,1955),ook wel afgeschreven kan worden als deskundige.D.Stapert heeft namelijk een aantal pseudo's ontdekt bij de afbeeldingen in dit standaardwerk.
Nu hebben wij dit moeilijk verkrijgbare boek TOEVALLIG in onze eigen bibliotheek.NIET ÉÉN van de meer dan 1000 (duizend) schitterend getekende artefacten is ook maar bij benadering een pseudo-artefact te noemen.
Wij vragen ons voor de zoveelste keer af.....WAAR IS DEZE DOCTORANDUS STAPERT MEE BEZIG ?.....

Ook in bovenaangehaalde publikatie over zijn stuwwalonderzoek ontbreken weer alle publikaties van Franssen en Wouters in de literatuurlijst.

28 Mrt. 1981. Op deze datum werd te Mons een symposion gehouden over "Recente Oud-en Midden-Paleolithische ontdekkingen in Noord-West-Europa".Stapert hield daar voor de derde maal een lezing over zijn"ontdekking" in de stuwwallen: "Le Paleolithic Moyen de Rhenen".
Tijdens deze lezing beklaagde hij zich weer dat hij de duizenden artefacten uit Rh.II niet te zien kreeg:Quelques milliers d'artefacts,pour la plupart inaccessibles à l'étude... (Zie verslag:pag.88,regel 7)Een der aanwezige nederlandse deelnemers interrumpeerde:

"Mijnheer Stapert ze zijn uitvoerig gepubliceerd in een tijdschrift dat ook Ú hebt.
Ze waren met gegevens en al op verschillende tentoonstellingen,die Ú bezocht hebt,want Ú schreef daarover.Als U verder geen stukken in handen kreeg is dat Uw eigen stomme schuld"...Lange stilte...

Franssen en Wouters werden vanzelfsprekend niet uitgenodigd.

Dat was dan een stukje Nederlandse geschiedenis tussen 1975 en 1981.Geschiedenis over Vóórgeschiedenis.....

Aanvankelijk concentreerden wij ons onderzoek op de aanwezigheid van de vuistbijlvoerende tradities in de stuwwallen.In No IX van de "Archaeologische Berichten",sloten wij dit onderzoek voorlopig af met een monografie over het Midden-Acheuléen (Markkleebergien).Enkele bijzonder actieve APAN-leden in de omge-

ving van Rhenen zijn doorgegaan en hebben hun verzamelingen met vele prachtige artefacten uitgebreid.Een aanvulling op de vroegere publikaties is reeds gepland.

De gehele geschiedenis van de ontdekkingen in de stuwwallen,die wij deden in samenwerking met meerdere andere amateur-archeologen,is ten nauwste verbonden geweest met een ONVOORSTELBARE onkunde,tegenwerking en vele verdachtmakingen en verdraaiingen van feiten door meerdere vertegenwoordigers van de officiële nederlandse vakarcheologie.
Wij stellen dit hier UITDRUKKELIJK vast en plaatsen nogmaals de "Zaak Vermaning" naast de "Zaak Stuwwallenonderzoek" als waarschuwing voor alle collega's amateur-archeologen.
Maar bestaande instituten kunnen"zomaar niet opengebroken worden"schreef Louwe Kooijmans.....Inderdaad....daar hebben wij ze met onze eigen belastinggelden te hoog voor op een sokkel geplaatst.
Onze vraag is daarom gerechtvaardigd....is dit nog wel nodig? Kunnen wij onze kennis en energie voortaan niet beter gebruiken? Bewijst de vitaliteit in onze vorm ons bestaansrecht ook niet?

De tijd dat wij "amateurs" hebben opgezien tegen titels en duur betaalde functies van sommige beroepsarcheologen is definitief voorbij.Wij hebben ons eigen tijdschrift dat niet onder de censuur staat van enige vakarcheologen.Wij behoeven ons niet meer voor de voeten te laten lopen.Wij gaan door.Waterbolk en Stapert hebben ons voorgoed de ogen geopend en....DÁÁR....zijn we hun dankbaar voor.

Bennekom-Lent.1981.

(✱1)

We willen hier voorbijgaan aan de ware reden waarom Pierre Janssen in maart 1978 onze vondsten weigerde voor de geplande A.W.N.-tentoonstelling in Arnhem.Zijn reactie tijdens de boekbespreking van het "Boek van de maand september" in het culturele programma:"DE SPEELDOOS" van Letty Kosterman spreekt voor zich zelf.(V.A.R.A uitzending:12 sept.1980).
PIERRE JANSSEN:

Na eerst verklaard te hebben,dat hij het oneens is met de wijze waarop de tentoonstelling en het boek "ALS COMMERCIEEL PAKKET" worden aangeboden vervolgt Pierre Janssen:

> *".....Maar ik heb nog wat.Want je begrijpt,ik loop op de archeologische tentoonstelling verder enthousiast rond.Ik wil daar geen twijfel over laten bestaan;ik vind dat dan enig....maar... archeologen zijn niet royaal tegenover elkaar.Niet echt aardig. Archeologen zijn soms wel eens een beetje náár tegenover elkaar, want.....dat boek "Verleden Land" begint en de tentoonstelling begint met vondsten gedaan onder andere in de stuwwal bij de Grebbeberg.En dat gaat dan over vondsten van mensen die zo'n 200.000 jaar vóór Christus leefden;dat is nog vóór de Neanderthaler;dat is nog voor dat het ijs over Nederland kwam.*
>
> *En daar liggen dan in de vitrine,stenen werktuigen,bijvoorbeeld vuistbijlen,die mensen hebben gemaakt die nog voor die Neanderthaler kwamen.Iedereen heeft natuurlijk van de Neanderthaler gehoord.*
> *Nou....en wat vind ik daar nu van ?....Daar ben ik verbaasd over. Ik ben er verbaasd over dat én in het boek,én in de tentoonstel-*

ling,die dingen daar zó maar liggen.Want....door die dingen in het "Boek van de Maand" en in de tentoonstelling in Leiden op te nemen,is de oudste geschiedenis van ons land,wat de mensen betreft bedoel ik,van 9000 voor Christus naar 200.000 voor christus opgeschoven.
Dat is me nog al wat.Dat is een gigantische opschuiving van tijd hè.Dat hadden ze er wel eens bij mogen zeggen,de beroepsarcheologen.
En dan hadden ze er wel eens bij mogen zeggen,de beroepsarcheologen....dat ze jaren lang ontzettend náár hebben gedaan tegen amateurs die de vondsten hadden gedaan bij de Grebbeberg en waarvan die beroepsarcheologen,althans een aantal van hen,zeiden: Die vondsten zijn vals....spelingen der natuur....import uit het buitenland...uitzonderingsgevallen.....of ten onrechte zo oud gedateerd.Dat vind ik niet royaal.

Ik weet,en iedereen die een beetje in de nederlandse archeologie thuis is weet,dat er geweldig TREURIGE debatten zijn geweest, tussen enerzijds de amateurs FRANSSEN en WOUTERS en anderzijds de beroepsarcheologen.
Franssen en Wouters kwamen met die vondsten en zeiden:
Moet je eens even kijken....dát verandert de geschiedenis van ons land even.
En die kregen te horen:Niet echt,'t is vals,niet goed geduid, deugt niet.....déúgt niet.....
En nu....achteloos,zonder één woordje van erkenning,zonder één gebaar;NOCH in het boek....NOCH in de tentoonstelling zijn die vondsten plotseling goed.

En nu wil ik niet in troebel water roeren,maar onze taak is het om commentaar te geven als we zoiets zien.Ik wordt dan licht beroerd,want....ik denk dan...zouden soms die vondsten van die Drentse amateur,die TJERK VERMANING,die voor rechtbanken is gedaagd,veroordeeld werd en weer werd vrij gesproken.....en die uit dezelfde tijd stammen,ik zeg niet van de zelfde plek,ik zeg wel uit dezelfde tijd,zouden de beroepsarcheologen en met name de medewerkers van het Biologisch Archaeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit van Groningen,nou niet nog eens een keer bescheiden en stilletjes ook maar eens naar die dingen gaan kijken,of moet het zó worden,dat jij en ik,wandelend in een tentoonstelling,plotseling in de vitrine,zonder enige verdere vermelding.....ook de vondsten van Tjerk Vermaning zien liggen als echt.

Ik houd van mijn vak....maar ik vind het soms een heel raar vak."

Tot zover PIERRE JANSSEN. Commentaar is volgens ons overbodig.

*(*2)* Tijdens het bezoek van Prof.Bosinski en Ir.Cubuk aan de groeve Lecius de Ridder in Rhenen op 28 mei 1978,was hier alleen de horizon met OA-artefacten (Clatonien) in exploitatie.Zowel Bosinski's echtgenote als Cubuk vonden tijdens dit bezoek uitgesproken "Clactonien" artefacten.Op deze situatie doelde Bosinski tijdens de radio-uitzending op 22 juni 1978.(Zie verder:Arch.Berichten:VI,pag.20-21 en IX,pag.9-10.Óók de"banden"van deze uitzending in ons archief en in de archieven van de APAN en de ROB.).

*(*3)* Het "Hoogeveen" moet vrij warm geweest zijn;de vraag rijst of we niet moeten spreken van een "Hoogeveen-Interglaciaal"?

* * *

Literatuur.

De gebruikte literatuuropgave is in het artikel zelf voldoende weergegeven.Overigens verwijzen wij naar de vele artikelen betreffende het Stuwwalonderzoek in de "Archaeologische Berichten" 1-10 en de daarin opgenomen literatuurlijsten.

***

EEN VERVOLG OP: "TERUGBLIK OP HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE STUWWALLEN";

ANTWOORD OP:

D.STAPERT: "ARCHEOLOGICAL RESEARCH IN THE KWINTELOOYEN PIT, MUNICIPALITY OF RHENEN,THE NETHERLANDS"

door

C.FRANSSEN en A.WOUTERS

Na het gereedkomen van het overzicht van ons archeologisch onderzoek in de stuwwallen van Utrecht en Gelderland,waarin wij vele meer dan ergerlijke zaken maar niet ter sprake brachten (zie: pag.137 tot152),ontvingen wij recentelijk van de heer→

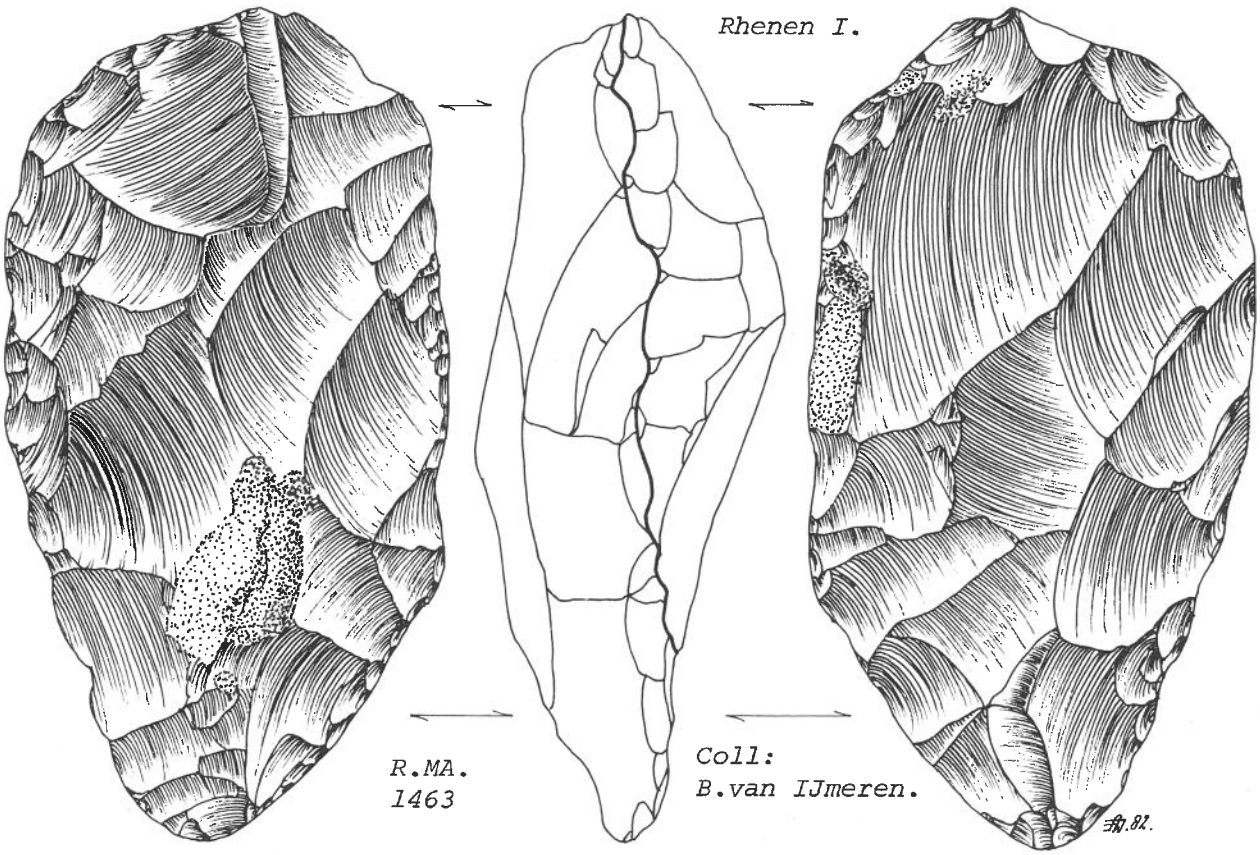

AMANDELVORMIGE VUISTBIJL (Biface amygdaloide).Rhenen I. (Gewicht:190 gr.)

Deze vuistbijl is volkomen vers;alleen op de meest uitstekende delen is een lichte afronding.Het basismateriaal is een gelig-bruine silex van het zelfde type als de "Markkleebergspits" op pag.143.In de holte op de ventrale zijde zijn nog restanten van rode leem zichtbaar.Dit type is zeer algemeen in het Midden-Acheuléen van Cagny en Etouvy (Fr.).

drs.Th.van Kolfschoten,volume 35-2/7 van de"Mededelingen Rijks Geologische Dienst",waarin deze een interessante bijdrage levert over de zoogdierenfauna uit Holstein (?)-en Saale-afzettingen van de stuwwallen bij Rhenen.
Het betreffende volume 35-2/7:"Geology and archaeology of pleistocene deposits in the ice-puced ridge near Rhenen and Veenendaal" (15-XI-1981) is een coproduktie,die door W.Zagwijn-als voorzitter van "INQUA-NEDERLAND"-tot voorbeeld wordt gesteld van inter-disciplinaire samenwerking in relatie tot het wetenschappelijk onderzoek van het "Kwartair" in de stuwwallen.
Hierbij stonden dan centraal,de ontdekkingen van paleolithische artefacten in de betreffende geologische formaties

> Zoals we reeds zagen werden deze ontdekkingen al in 1976 door Franssen en Wouters doorgegeven.Het zijn ONZE vondstmeldingen geweest,die de R.G.D. bewogen heeft om een hernieuwd onderzoek in de stuwwallen in te stellen (Vgl.Rapport No.603 van 25-VII-1978,pag.1 van de R.G.D.).

Hiermee is bijdrage IV van dit volume 35 van de R.G.D.:D.Stapert,"Archeological Research in the Kwintelooijen Pit,Municipality of Rhenen,The Netherlands",de kern geworden waaromheen een vijftal andere,goed gedocumenteerde wetenschappelijk verantwoorde bijdragen van Ruegg,Zandstra,de Jong,Kolfschoten en van der Wateren "gegroepeerd" werden.
Het is daarom wel bijzonder jammer,dat juist dit "centraal staande artikel" zo bedroevend slecht en onwetenschappelijk is.
Zowel door de gevolgde "opgravings-methode ?";het gebrek aan kennis van de complexe Oud- en Middenpaleolithische tradities en hun specifieke typologie; de gebruikte volkomen onwetenschappelijke statistische benadering;het uit de context plaatsen van door vele anderen gedane waarnemingen,het misbruik maken van,en bewust foutief relateren aan,door Franssen en Wouters in goed vertrouwen aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Onderzoek verstrekte gegevens (zonder énig overleg mét deze "melders"), wordt hier opnieuw weer blijk gegeven van de incompetentie en de kwalijke praktijken,waarmee de "enige paleolithicum-specialist" van de nederlandse gesubsidieerde archeologie (Intermediair,1980),al vanaf zijn absurde "Beschuldigingsrapport-Vermaning" de nederlandse archeologie van het paleolithicum heeft verziekt en de aandragers van de bouwstenen voor deze gesubsidieerde archeologie-beoefening-DE AMATEURS- tot volkomen "TEGENSPELERS" heeft gemaakt.

• • •

Wij willen hier puntsgewijs onze kritiek op het artikel van de heer STAPERT toelichten:

1. Stapert plaatst de middenpaleolithische vondsten in bovengenoemde publikatie "ergens" in een der interstadialen van het Saalien.In "Archeologisch Nieuws" van Jan.1981 beweerde hij nog met grote stelligheid dat de vondsten uit het derde en koudste stadiaal van genoemde ijstijd stamden.Nog steeds wordt alles tot één cultuurphase gerekend.In navolging van Franssen en Wouters relateert hij deze Acheul-traditie aan het Markkleebergien- (Plisnien).(vgl."Arch.Ber."IX,pag.25 en 29).
2. In zijn Rapport:"De steentijdvondsten van Tj.Vermaning,bewijsvoering betreffende valsheid"(Febr.1976),geschreven in opdracht van de rechter-commissaris in Assen,legt Stapert haarfijn uit dat hij sinds 1 dec.1973 tot taakomschrijving kreeg:"Het op de hoogte zijn en evt.toepassen van moderne onderzoekstechnieken zoals statistiek" (pag.6 regel 25).
Deze"wetenschappelijke statistiek" heeft de heer Stapert in dit onderhavige artikel op een verbluffende wijze toegepast:

A. Stapert verklaart dat de 40 artefacten van zijn opgraving (grindzeven),uit de zandige grindafzettingen van een middenpleistocene,snelstromende rivier afkomstig zijn.

17% (= 7 stuks) hiervan zijn niet of nauwelijks gerold,wat volgens Stapert het bewijs is dat de grote meerderheid der vondsten even oud is als het vondstniveau (=de kiezellaag).

Met 7 niet of nauwelijks gerolde artefacten,is dus het BEWIJS geleverd,dat het "Markkleebergien" van Rhenen,met meer dan 10.000 artefacten,thuis hoort in de zand en kiezelafzettingen van een fossiele rivierbodem.Dat de "groep Franssen - Wouters",die de ruim 10.000 artefacten verzamelde,hiervan honderden in een goede "in situ" uit de leem hebben gehaald is ...niet relevant.

De 83% zeer duidelijk wél gerolde werktuigen laat de "statisticus" van het B.A.I. gewoon buiten beschouwing.
Zelfs de mogelijkheid dat zijn 7 niet of nauwelijks gerolde bewijsstukken wel eens meegevoerd kunnen zijn in onderkoelde leembrokken,danwel terplaatse door oeverval of aansnijding uit oudere formaties in de grindafzettingen gegleden kunnen zijn,schijnt buiten bereik van deze "tabellenmaker" te liggen.

De "statistische normfactor" is sinds 1975 blijkbaar duidelijk gewijzigd.
Waren voor de "Zaak Vermaning" slechts 5,her en der verzamelde artefacten zonder enige in situ- maar mét patina,krassen,afrondingen enz. - normatief om in een toetstabel gestopt,de officiële opgegraven en gepubliceerde goede "in situ's" van Hoogersmilde te tor-

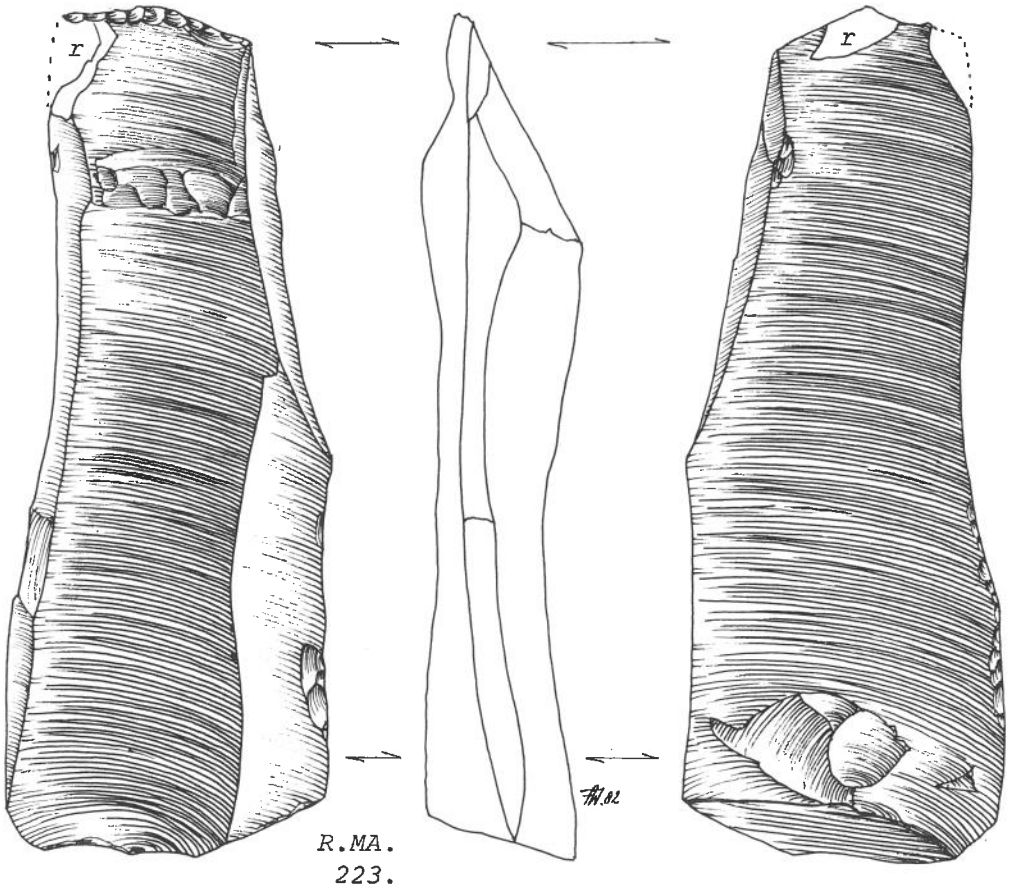

GROTE ZWARE KLING. Rhenen I.

Het artefact is nagenoeg vers;alleen een lichte inkleuring door ijzeroxyde.Het is een "in situ" vondst uit een rode leemlaag in Rhenen I (Leccius de Ridder,1978).r= recente beschadiging tijdens bezichtiging na een lezing. Coll:A.W.

pederen; nú heeft Stapert 7 ongepatineerde,krasvrije,scherpe en frisse artefacten nodig om zijn gehele archeologische buit uit de Stuwwallen:
40 artefacten uit zijn "opgraving" (grindzeverij);
150 artefacten uit de fabrieks-steenstortplaats;
30 losse vondsten verspreid in de groeves opgeraapt,

exclusief in een enkele meters dikke adventieve grindlaag te kunnen stoppen,die dan als "simultane" geologische tijdklok moet fungeren.

Uit autopsie wisten wij al jaren vóór Stapert zich in de Stuwwallen waagde,dat de betreffende laag (later laag_B.V. genoemd),uitsluitend verspoeld materiaal bevatte,waarin zowel artefacten uit de Markkleeberg-Component van het Acheuléen,alsook werktuigen uit het O.A.(Oud-Acheul) voorkwamen. Zoals we reeds zagen is de "fossiele" fauna uit laag_V ook klimatologisch different.(Antiquus-F.:Warm;Primigenius-F.:Koud).

B. In totaal had Stapert,zoals boven blijkt,220 artefacten ter beschikking.Hiervan zijn volgens zijn publikatie 9% werktuigen.In getallen uitgedrukt dus slechts 20 stuks.Hiervan bestaat 50% (= 10 stuks) uit schaven,schrijft de B.A.I-expert.
En de resterende 10 artefacten.....?
Uit zijn nederlandse samenvatting (pag.204) citeren wij de verdeelsleutel die Stapert hanteerde:

"Verder zijn er spitsen,disques,choppers (meestal van kwartsiet), clactonnotches en ook schaarse vuistbijlen aanwezig"

Wat moet het voor drs.Stapert moeilijk geweest zijnmet dergelijke aantallen "verdere typen",de toewijzing:"Markleeberg" te kunnen geven.Maar met een telraam tot 10,kan e.e.a. toch wel geverifieerd worden.(Vgl.soorgelijke Stapert-statistieken in"Nieuwe Drentse Volksalmanak"1976,pag.162; of "Voltooid Verleden Tijd",1980,pag.73).

Als we de "verdere typen" wat nader bekijken,wordt het al helemaal verbazingwekkend wat er met zo'n telraam tot 10 "geweten-schapt" kan worden:

1. De groep SPITSEN bestaat uit 0 (nul) exemplaren.De in fig.23 (pag. 218) afgebeelde "Mousterian Point" is een kling met intense laterale retouche (zie lengtedoorsnede),die waarschijnlijk als dubbele laterale schaaf en als boor is gebruikt (Vgl. "arch.Ber."IX, pag.66 e.v.).Mousterienspitsen zijn volkomen anders.
2. De groep disques bestaat uit 0 (nul) exemplaren.De in fig.2,pag. 207 afgebeelde disque- de enige uit de voorraad van 10 artefacten- is een volledig opgebruikte Levalloiskern van het discoide type.
3. De groep choppers (meestal van kwartsiet,schrijft Stapert) telt welgeteld één exemplaar.In 1980 -Archeologisch Nieuws,pag.42- twijfelde Stapert nog heel erg of deze chopper wel een artefact was. Hij schreef toen: *"Het is zeer moeilijk over deze vondst absolute zekerheid te verschaffen betreffende het eventuele artificiële karakter ervan (op tekening lijkt hij overtuigender dan in werkelijkheid ....)."*
4. De groep vuistbijlen,bestaat uit 0 (nul) exemplaren.De door Stapert in fig.22 (pag.217) getoonde "rough-out" is een typisch rugmes (Keilmesser) uit de grovere groep II van de Prodniks.Dit is ook duidelijk aan de getekende dwarsdoorsnede te zien.De top is door gebruik versplinterd.Dit grove Type II is in Rhenen tamelijk algemeen.
5. Op de typologische "duiding" van Stapert is nog heel wat meer aan

te merken:
Zo is de in fig.3 (pag.207) getekende "Blattförmiger-Schaber" eveneens een bifaciaal bewerkt Keilmesser (Prodnik:type I.b).De door alternerende retouche verkregen gekartelde snijkant is ongeschikt voor schaven.Zie ook de wigvormige dwarsdoorsnede.
Fig.4 (pag.207) en fig.18 (pag.215) zijn geen Levalloisafslagen,maar artefacten waarvan het voorbewerkte dorsale vlak in Clactontechniek werd afgeslagen.Deze techniek is typisch voor het O.A. (Oud Acheul; Clactonien s.s.).Mila Y Ohel rekent deze vormen,vooral bekend uit de type-lokaties Clacton on Sea (o.a. Lion Point) tot zijn groep "deviants" (Ohel,1979).
Fig.10 (pag.210): "Blade fragment,with core preparation retouche" is een rugmes (type:couteau à dos retouché);zie weer de wigvormigedwarsdoorsnede.
Fig.16 (pag.214) heeft niets met een "bec" te maken-zie het terminale werkpunt-,maar is een clactonafslag met notches.

C.De "statistische kolder" over de vondstdichtheid in Rhenen (1 artefact per 1½ m^3 kiezel en zand),behoort waarschijnlijk tot de "ondubbelzinnige waarheden" waardoor Dr.Louwe Kooijmans, Rhenen uitkoos tot projekt voor het boek van de maand september 1981. *(Twentse Courant,3-X-1981)*.
Mogelijk wordt het ook nog eens interessant om te weten hoeveel tonnen zand we moeten zeven,om één scherfje "Karolingisch" op het Valkhof in Nijmegen te vinden ?

3.D.Stapert geeft in zijn publikatie ook kommentaar op de "stratigrafische toewijzingen",die Franssen,Wouters en ANDEREN gegeven hebben (R.G.D.vol.35-2/7,pag.219).Zijn gegevens dienaangaande haalde hij voornamelijk uit door Wouters gedane,zeer uitvoerige meldingen aan Prof.W.van Es,direkteur van de "Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek" in Amersfoort. Deze meldingen waren vaak voorzien van duidelijke kleurenfoto'S met BIJBEHORENDE onderschriften.
De profielen zelf heeft Stapert nooit gezien.Die waren al enige jaren tevoren verdwenen toen de exploitatie in de groeve Leccius de Ridder (=RhenenI) werd stilgelegd.Ook de duizende artefacten van de groep rond Franssen en Wouters,heeft Stapert niet gezien,laat staan bestudeerd.

Hoe zinnig kun je over artefacten en leemlagen schrijven die je nooit gezien hebt,of die zelfs niet eens meer bestaan ?

a.Stapert schrijft meerdere malen in zijn publikatie,dat noch hij,noch de R.G.D. ooit een stuk vuursteen in roodbruine leemlagen hebben aangetroffen.
Stapert acht het ook niet mogelijk dat wij artefacten hebben geborgen uit deze lemige lagen,"omdat de meeste artefacten uit de groeve "Kwintelooyen"(Stapert kent er maar 200),gerold,bruin gepatineerd en daarbij nog zwaar bekrast zijn.Het is dus geen wonder dat al deze "onfrisse" artefacten uit de grindige afzettingen van laag-B-V kwamen.Artefacten uit lemige lagen zullen in het algemeen noch gerold, noch bekrast en nauwelijks gepatineerd zijn",schrijft de B.A.I.-expert.

Stapert,die nog nooit één artefact uit de leem in Rhenen geborgen heeft....weet dit met zekerheid.
Stapert weet álles,gezien of ongezien,met zekerheid.

Zo zag Stapert dat 5 artefacten uit Hijken,in een vitrine in het Natuurhistorisch Museum in Drouwen,afgeslepen ribben hadden... terwijl deze werktuigen met de ribben naar onder lagen*(Zie p.209)*
Zo kon Stapert 500 artefacten uit Eemster en 50 uit Ravenswoud vals verklaren.Hij had ze op het B.A.I. bestudeerd schrijft hij in zijn Rapport van 18 maart 1975 (Zie:Westerheem,No.2.1975).
Later voor de RECHTBANK op 3 febr.1977,moest Stapert bekennen dat de artefacten van Eemster en Ravenswoud NOOIT op het B.A.I. waren geweest.....dat hij ze zelfs NOOIT gezien had.
Waarom werd deze MEINEDIGE toen niet staande de zitting gearresteerd? (Zie :Verslag Rechtbank:Parketnr.1038/75,pag.54).

Nu is het wél zo dat:

Wij nooit geschreven of beweerd hebben dat ál onze artefacten uit leemlagen kwamen.Integendeel.
Wij nooit geschreven of beweerd hebben dat al onze artefacten noch patina,noch krasjes,noch rolverschijnselen hebben. Integendeel.
Wij wél vele artefacten kunnen tonen die "vers" uit de leem gekomen zijn.
Wij wél artefacten kunnen tonen die bekrast uit de leem gekomen zijn.
Wij vele artefacten kunnen tonen die "vers" gebleven,toch de kleur van de leem hebben aangenoemen.
Wij brokken leem kunnen tonen..waar nog een artefact in aanwezig is.
Wij zelfs een vuistbijl uit de leem kunnen tonen waar nog een scherf oppast.
Wij een LIJST van amateurs kunnen geven die zelf artefacten uit de leem hebben geborgen
Wij ook professionele archaeologen kennen die zelf artefacten uit de leem hebben geborgen.*(Op onze vindplaats Rhenen)*.
Wij gezien hebben,dat bij het bemonsteren van een leemprofiel in Rhenen I door de heren Zandstra,Verbraeck en van der Staay van de R.G.D. door een van hen een concave clactonschaaf geborgen werd,afkomstig uit een bealgde leemlaag.Deze "schaaf" werd overhandigd aan de heer Wouters.
Wij herhaaldelijk,bij het vinden van concentraties artefacten in de leem (Groeve Leccius de Ridder),het R.O.B.-meestal Prof.W.Es PERSOONLIJK-verwittigden....maar dat er NOOIT iemand kwam.In een brief van 5 sept.1977 schreef Van Es ons terug:

"Ik zal mij over Uw vonsten met de Groningse archeologen moeten verstaan".

En: *"Want dáár aan het Biologisch Archeologisch Instituut,is al van oudsher voor de oudste perioden van onze prehistorie een grote belangstelling aanwezig"*

Stapert was al vanaf 1975 (via Franssen) en vanaf 1977 (via de R.O.B.) op de hoogte van de ontdekkingen in de Stuwwallen. Toch liet hij ..... nog op 7 maart 1978 door Kees Wiese in Het Nieuwsblad van het Noorden schrijven:

"De vondsten van de Stuwwallen van Wouters en Franssen zijn géén werktuigen,maar door het ijs geklopte stenen..."

Het is ons volkomen duidelijk geworden,dát en waarom, het stuwwal-materiaal alleen maar voor MOCHT komen in een adventieve,niets zeggende sequentie.....

b.Als we D.Stapert moeten geloven,ziet het er naar uit,dat Nederland tijdens het Oud- en Middenpaleolithicum slechts één grote,snelstromende rivier is geweest die alleen maar grofzandige kiezellagen heeft afgezet.

En...al die Ante-Neanderthalers hebben blijkbaar niets anders gedaan dan alsmaar duizenden artefacten "exclusief" in die metersdikke "B-V-laag"-in wording stoppen (83% gerolde en 17% verse;ervoor zorgend dat er later statistiek mee bedreven kon worden: per $1\frac{1}{2}$ m^3 één artefact).Zou er nergens één plekje geweest zijn waar ze rustig al die artefacten hebben geslagen?...waar ze hun buit hebben geslacht? waar ze een kampement hebben opgeslagen?Waar ze ook concentraties hebben achtergelaten?Of zou ook toen al de roodgekleurde leem bij de oevers als "verboden toegang" door het B.A.I. geclaimd zijn? Merkwaardig....dat dit dan alleen maar in het land waar de "B.A.-Itis" regeert gebeurde....
In het populaire,maar archeologisch goed verantwoorde boek:"Man before History",bespreekt dr.John Waechter (1977,pag.66 e.v.),de opgravingen in Swanscombe (Eng.).Na vele opgravingen waarin men uit "bovenste grinden en leemlagen" het M.A. (Midden-Acheul) opgroef, met o.a. de bekende"schedel van Swanscombe",is men vooral sinds 1968 in de onderste grind-en leemlagen aan het werken.
Hier bleek overduidelijk,dat JUIST IN DE LEEM concentraties lagen; de artefacten verser en ongerold waren en soms nog tot "joints" aaneen te voegen waren.De artefacten uit de grindlagen waren volkomen verspoeld en hun oorspronkelijke positie("in situ") was niet meer na te gaan.
Dr.Waechter schrijft: *"The loam itself contained tools and bones,*

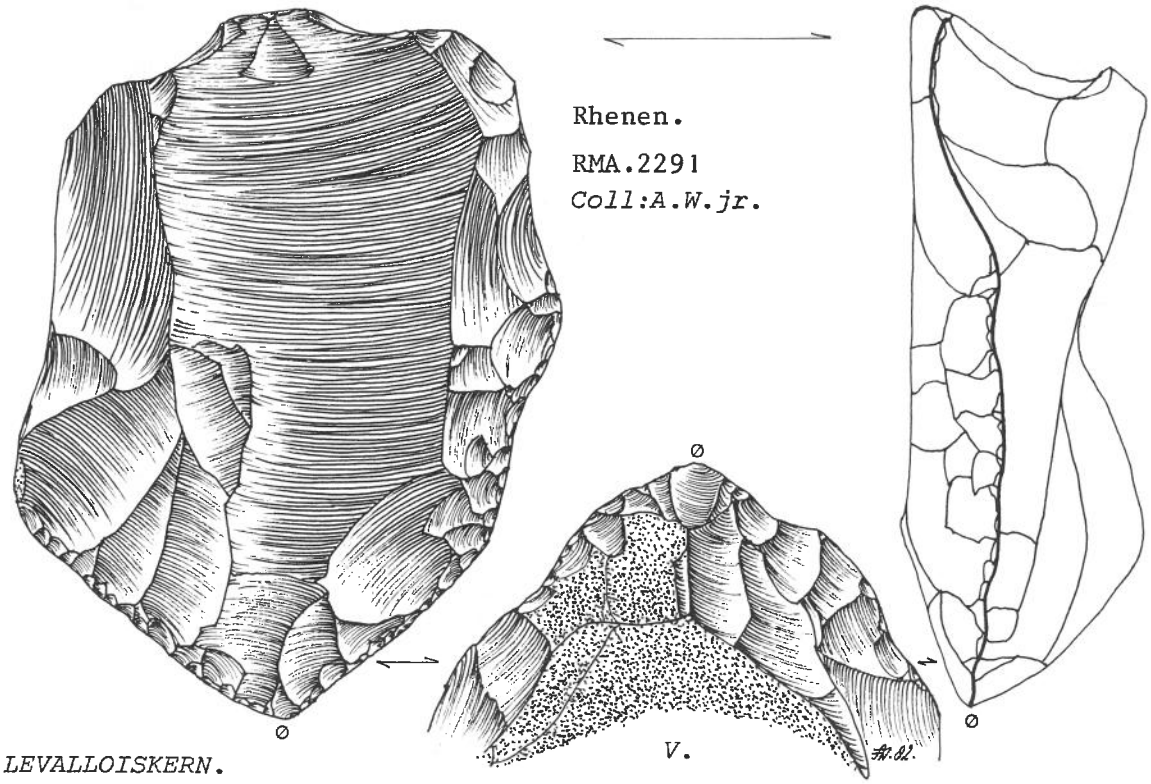

LEVALLOISKERN.
Er is een duidelijke kernpreparatie en het negatief van een vrij gave afslag.Het artefact is secundiar als biface gebruikt (Zie ventrale zijde bij V).Het artefact is ongerold,fris en bruin gepatineerd.

found in the position in which they were left over 250.000 years ago,but those found in the gravel were washed in and therefore not in their original positions".

Toen in de groeve "Leccius de Ridder" een groot vlak was afgeschaafd en wij in de leem vele artefacten borgen,werd er na onze meldingen aan Prof.van Es van de R.O.B. geen vinger uitgestoken.Men kwam niet eens kijken en heeft alles laten weggraven.....
MAAR DAT STAAT NIET IN HET BOEK:VERLEDEN LAND.....

Overigens,we hoeven niet zó ver naar betere "research" te zoeken: In de groeve "Belvedère" bij Maastricht werden ook middenpaleolithische artefacten ontdekt in zanderige leemlagen onder een dikke lössbedekking.Ook hier duidelijk ongerold,fris materiaal met joints en een goede "in situ".Ook hier ,verspreid in terrasgrinden,gerolde en bekraste artefacten waar totaal niets mee te beginnen is.Gelukkig gaat men daar niet zeven om statistisch vast te stellen hoeveel artefacten er per kubieke meter grind te verzamelen zijn.
Een instituut dat géén traditie heeft op het gebied van het paleolithicum doet hier bijzonder goed wetenschappelijk werk in multidisciplinair verband en in samenwerking met de amateurs-ontdekkers (coördinator de heer W.Roebroeks,student aan dit Instituut in Leiden).

c.Het V.O.A. (Vroeg Oud Acheul;Abbevillien).

De éérste zéér oude werktuigen uit de stuwwallen (V.O.A.) kwamen uit het "zuiggat" op de bodem van de groeve "Vogelenzang" in de Grebbeberg.Dit V.O.A met primitieve bifaces,zware Clactonafslagen en grove pebbletools is bijv. uit Frankrijk bekend uit Laat-Cromer en Elsterformaties.
Stapert probeert deze vondsten als volgt"onderuit" te halen:
Hij refereert aan Zandstra,die meegedeeld zou hebben,dat in "Vogelenzang" tot op tientallen meters diepte in het zuiggat,formaties worden aangetroffen die van gelijke ouderdom zijn als de wanden van deze groeve.

"Er is dus geen enkele reden om een bijzonder oude vondsthorizon aan te nemen in de groeve "Vogelenzang",

schrijft Stapert.Dat is dan wel bijzonder interessant voor het V.O.A. van Franssen en Wouters,want de wanden van deze groeven zijn door Zandstra en door De Jong gedateerd tussen Cromer III en het Laat-Saale (Vgl.R.G.D.,Vol.35-2/7 pag.199 onder 3.1.1.).Een betere postquem en antequem hadden wij voor het V.O.A. niet kunnen wensen.

In de groeve "Kwintelooyen" kunnen we het V.O.A. wel helemaal vergeten,als we Stapert moeten geloven.
De hier door ons geborgen V.O.A.-artefacten - slechts 7 stuks in een zekere in situ -,kwamen van een bruinig-oranje leem aan de bovenzijde van het op pag.103 van "Arch.Ber.VI" afgebeelde profiel.Ze werden verzameld op de zeer harde bruinig-rode laag.De artefacten,tendele afgebeeld op pag. 140-141 van "Arch.Ber.VI",hebben een duidelijke inkleuring van deze bruinig-oranje matrix.

Deze artefacten zijn voor iedere geinteresseerde bij ons te controleren.Stapert noemt de door ons aangeduide bifaciale hakbijl (hachereau-cleaver)No.345,"a hand-axe";waar ze niets mee te maken heeft.Deze "hachereau's" komen,zoals we t.p. schreven al in de vroegste phase van het V.O.A. voor (o.a.Site EF-HR=E.Fuchs-H.Reck) van de "Upper Part of Middle Bed II" in Olduvai,meer dan 1.000.000 jaar oud).

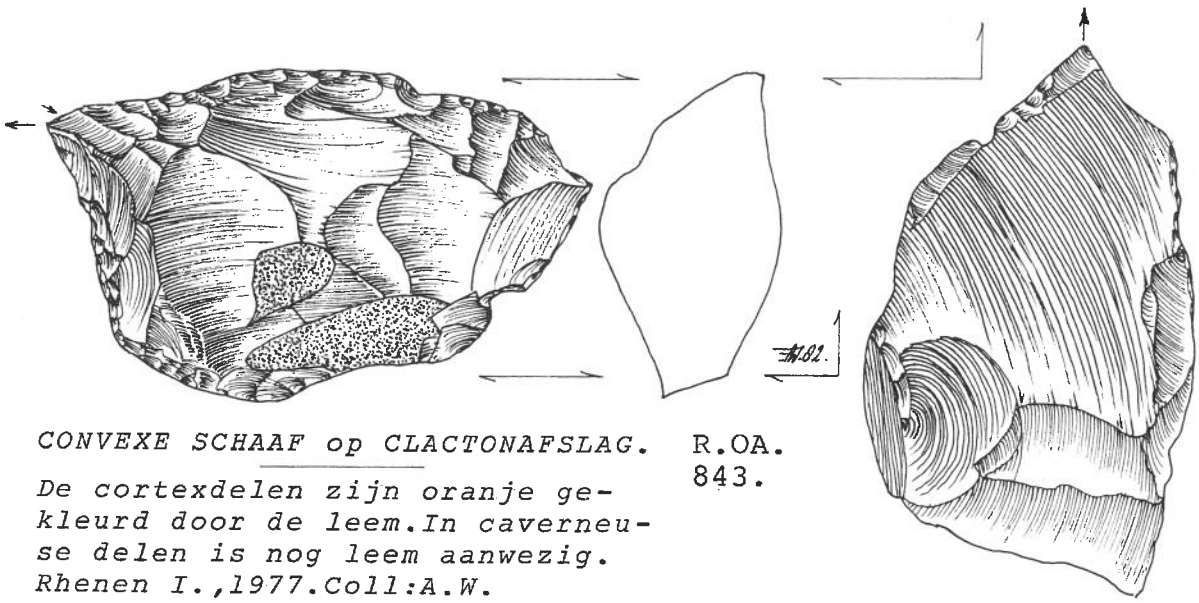

CONVEXE SCHAAF op CLACTONAFSLAG. R.OA. 843.

De cortexdelen zijn oranje gekleurd door de leem.In caverneuse delen is nog leem aanwezig. Rhenen I.,1977.Coll:A.W.

Uit Stapert's onderzoek van onze aan de R.O.B. verstrekte gegevens "schijnt" onze vondsthorizon het zelfde te zijn als de twee jaar later bestudeerde"Waalien-C" profielen. "*It appears*" schrijft Stapert...dus is het zeker.....

*D.*HET O.A. (Oud-Acheul;Clactonien s.s.)).

De wijze waarop Stapert onze O.A.-vondsten ongeloofwaardig wil maken slaat alle "louche-praktijken" die de heer Vermeulen al eerder aan deze B.A.I.-expert heeft toegewezen (vgl. pag.173).

STAPERT:

> *"In the publications of Franssen en Wouters there is unfortunately no description to be found of the layer with this O.A. finds in "Kwintelooyen...."*

Alhoewel Franssen en Wouters dus niets over de O.A.-laag hadden geschreven in hun publikaties gaat Stapert op zoek in onze gegevens die wij indertijd aan Prof.Van Es van de R.O.B. zonden (wij waren in die tijd nog correspondent van de R.O.B.).Vanzelfsprekend gaat dit altijd ZONDER ENIG OVERLEG met de betreffende melders.

Stapert:

> *"In a report made to the R.O.B.,however,a clay layer immediately above a thrust-plane is indicated,that can be identified as belonging PROBABLY to unit 2".*

't Gegeven met kleurenfoto, dat Stapert bedoelt,heeft totaal niets met de groeve "Kwintelooyen" te maken,laat staan met Unit 2.
Het was een leemprofiel uit "Leccius de Ridder" uit de tijd dat deze groeve nog in exploitatie was in de Grebbeberg.
Om aan te tonen hoe bedriegelijk Stapert omspringt met in goed vertrouwen gedane meldingen door correspondenten van de R.O.B.,geven wij hier het betreffende deel van deze melding,behorend bij de door Stapert gebruikte foto integraal weer:

> *"De OA-laag,lag bij onze meldingen in 1977 over een lengte van ruim 100 meter en een breedte van 40 meter aan de oppervlakte.*

melding aan R.O.B.

De draglines schaafden nl.de voor de steenproduktie geschikte lagen tot op deze harde leemlaag weg.Pas daarna werd deze laag, ongeschikt voor kalksteenfabricage,in zijn geheel verwijderd en in de vorige gaten geschoven of afgevoerd.Er was dus een ideale situatie om goedkoop een onderzoek te doen.Een der werklieden heeft tijdens de middagpauze een grote hap met de bulldozer naar de zeefinstallatie gereden.Er kwamen meer dan 20 clactonafslagen uit deze enkele m^3.
Boven deze laag hebben hier in de GREBBEBERG tientallen meters andere afzettingen gelegen,die al vroeger waren afgegraven.De winning van zanden is in deze groeve nu gestopt.Alleen de kotterzuiger snijdt nu Cromerlagen met VOA (Abbevillien) aan".

Een leemlaag uit de groeve "Leccius de Ridder" in de Grebbeberg,die Stapert gezien heeft op ONZE foto bij de R.O.B- er stond duidelijk GREBBEBERG onder - identificeert hij,zonder overleg met ons,als UNIT 2 uit Kwintelooyen 10 km verderop.
Stapert weet zeer goed dat Unit 2 niet is aangetoond in de Grebbegerg.
Stapert:

"With regard to their (Franssen-Wouters) description of this layer in Leccius de Ridder,nothing can be said here,in view of the fact that a combined geological-archeological investigation of this layer has not taken place".

Dit is in ieder geval voor Stapert geen reden om een leemlaag die hij alleen maar van een foto kent,die al jaren verdwenen is,in Unit 2 = 1.000.000 BP = onmogelijk voor het O.A.,te stoppen.
Stapert moet echter de artikelen van zijn "medeschrijvers" in dit zelfde Vol.35-2/7 van de R.G.D. eens overlezen.Bijvoorbeeld wat J.de Jong schrijft op pag.198-200.Er blijkt namelijk wel degelijk iets over de leemvoorkomens in de Grebbeberg bekend te zijn.
Het blijkt,bij De Jong,dat hier leemlagen voorkwamen (Layers II-III-en IV),die tot het Holstein of Vroeg-Saale kunnen behoren.
Het O.A. is juist in Engeland,maar ook in Frankrijk in het Holstein aangetoond.
Wij weten als niet-geologen niet hoe oud onze leemlaag was(Bosinski sprak in 1978 van Holstein).Wij weten wél dat wij er honderden prachtige artefacten met een duidelijke OA-habitus uit geborgen hebben,samen met onze amateurs.Zowel Bosinski,als Rust,als Lebel,als Bordes,bevestigden onze cultuurduiding.

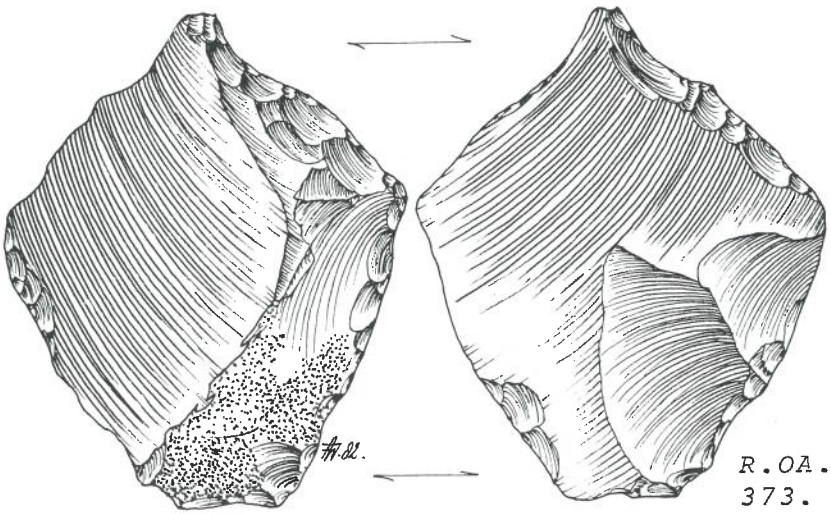

R.OA. 373.

RUIMBOOR op Clactonafslag.

De slagbulbus is weggeslagen.
De ruimboor werd door alternerende slagretouche verkregen.
Donker-bruine patina met oranjekleuring van de cortexdelen door lemige matrix.
Rhenen I.Coll:A.W.

Wat wij nog meer weten ?
Dat wij alle amateur-archeologen moeten waarschuwen:

Waarschuwing: IEDER ,DIE MEENT VONDSTMELDINGEN TE MOETEN DOEN AAN DE RIJKSDIENST VOOR HET OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK, DIENT TE BEDENKEN,DAT DEZE MELDINGEN,ZONDER ENIG OVERLEG-OOK NOG JAREN LATER-GEBRUIKT KUNNEN WORDEN IN DOOR DE OVERHEID GESUBSIDIEERDE,INTERNATIONAAL GERICHTE PUBLIKATIES,WAARIN MEN GEEN ENKELE MOGELIJKHEID HEEFT OM TE PROTESTEREN TEGEN FOUTIEF-OF MOEDWILLIG VERVALSTE AANHALINGEN OF INTERPRETATIES UIT UW MELDINGEN.UW VOORLOPIGE,NIET VOOR PUBLIKATIE BESTEMDE CULTUURDUIDINGEN EN DATERINGEN,KUNNEN JAREN LATER,OOK WEER ZONDER ENIG OVERLEG, TÉGEN U GEBRUIKT WORDEN. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN,DIE U OF UW NABESTAANDEN,IN GOED VERTROUWEN OVERDOEN AAN ARCHEOLOGISCHE INSTITUTEN OF MUSEA,KUNNEN TIJDENS UW LEVEN OF ZELFS NA UW DOOD, VALS VERKLAARD EN ALS ZODANIG,ZONDER OVERLEG,GEPUBLICEERD WORDEN.U KUNT ZELFS VOOR DE RECHTER GEDAAGD EN ONSCHULDIG VEROORDEELD WORDEN.

GESUBSIDIEERDE ARCHEOLOGEN,DIE DEZE PRAKTIJKEN UITOEFENEN EN UITGEOEFEND HEBBEN ZIJN ONSCHENDBAAR.

e.HET M.A.(Markkleebergien;Midden-Acheuléen;Vroeg-Jong-Acheul).

Bij zijn aanval op onze "Markkleeberg-Component"(=MA.),die Stapert als enige cultuur (=Jong-Acheuléen) meent te kunnen handhaven na zijn grindzeverij *(dus toch géén door het ijs geklopte stenen,vervalsingen of import uit het buitenland ?)*en met zijn 20 werktuigen en zijn verdeelsleutel van 10,gaat hij af op een kleurenfoto-door ons geschonken aan de R.O.B.- waarop het gehele Oostprofiel in de groeve "Leccius de Ridder" met een groothoeklens was vastgelegd (situatie 1976).Dit Oostprofiel lag toen nog redelijk dicht bij de "zuigput".

Stapert nam 3 jaar later een leemmonster uit het Oostprofiel (Uit welke van de drie leemvoorkomens?).

De Jong:pag.201:"Mr.Stapert sampled a clay-layer intercalated in sand of unknown lithostratigraphic position".....

Toen Stapert de betreffende monsters nam,was het profiel op de foto van 1976 minstens tot op een breedte van 100 meter,een lengte van 40 meter en een diepte van 8 meter teruggezet.Iemand die ook maar enigszins op de hoogte is met het wisselend geologisch beeld in een ontzanding in de stuwwallen,kan slechts meewarig lachen bij de argumenten die Stapert hier durft aan te halen in een uitstekende wetenschappelijke uitgave van de R.G.D.
Zijn tekst op zich zelf al ,spot met elke wetenschappelijke bewijstrant:

STAPERT: *"The position of the remnant of this layer that we came across should,as far as can be ascertained from the abovementioned photo,POSSIBLY correspond to that of Franssen en Wouters".* (Zie de Jong,pag.201).

Stapert vervolgt:

"it may therefore be the same clay-layer that is concerned".

Deze "ongelooflijk wetenschappelijke bewijsvoering"-100% Stapert-stijl-eindigt aldus:

"A pollen analysis dates this layer,however,to the first interglacial of the "Cromerian complex" (De Jong,this volume) which is far too old for Middle (or Upper) Acheulian".

Maar....De Jong,this volume,bespreekt op pag.198-200 ook leemlagen uit deze groeve (layers II-III-IV),die tot het Holstein of Vroeg-Saale kunnen behoren.
En.....,zoals wij al herhaaldelijk geschreven hebben,plaatsen wij het MA in de Grebbeberg op het einde Holstein tot Vroeg-Saale(Hoogeveen). Dat deed ná ons ook MANIA na zijn recente opgravingen op de type-site van deze cultuur in Markkleeberg (Anthropologie,XVIII/2-3,1980).
Maar een specialist in "onzindelijk denken" zoals de B.A.I.-expert drs. D.Stapert prefereert liever termen als: probably,unknown,as far as,may be ,possibly etc.om een "finalconclusion" te trekken *(* 1)*.

Maar Stapert is nog niet klaar met het MA van de "onbetrouwbare amateurs" Franssen en Wouters.
Hij neemt "Arch.Ber.IX" ter hand,waar wij op pag.40 en 41,onze laag met MA-vondsten in de groeve "Kwintelooyen" (kleurenfoto met de heer Hartjes bij de laag) ,plaatsten langs een foto van de "opgraving-Stapert".
Stapert schrijft hierover:

"In their last publication (1981) Franssen & Wouters mention for the first time,however,that the layer concerned, with Middle/Upper Acheulian artefacts,in Quintelooyen, usually consists of a "FAIRLY COARSE GRAINED SANDLAYER", that - as is apperent from a photo included - corresponds to the lowermost layers of unit-5".

Wat Stapert hier schrijft is puur,voor eenieder verifieerbaar opzettelijk BEDROG.

1.Ieder kan lezen dat wij terplaatse schreven:

"Het was een gestuwde rood-bruine zanderig-lemige laag,hier en daar gemengd met fijne kiezel"

Dat is heel wat anders dan de Stapert-vertaling:"..fairly coarse grained sand layer".

2.Iedereen kan zien dat deze rood-bruine laag op onze foto (pag.40) totaal niets te maken heeft met het onderste gedeelte van "Laag-B.V.", die bestaat uit grof zand en grind,waarbij er zelfs stenen voorkomen van meerdere tientallen cm lengte (cf.Zandstra,R.G.D.,Vol.35-2/7,pag. 186).
De foto op pag.41 van "Arch.Ber.IX",waar Stapert en de heer Kramer in Laag-V aan het zeven zijn,en waar A.Wouters toekijkt op nauwelijks één meter afstand,toont zeer duidelijk een volkomen ANDERE laag als deze op foto pag.40.
Onze laag,die al ruim 2 jaar eerder werd afgegraven,lag ongeveer 300 meter verwijderd.

3.Op pag.26 van "Arch.Ber.IX",gebruikten wij wél de uitdrukking: "tamelijk grofkiezelige zandlaag".Maar daar wordt nadrukkelijk wél over Laag-V gesproken....en het adventieve karakter daarvan.Hier

citeren wij woordelijk:

"In Rhenen II (=Kwintelooyen) komen de meeste werktuigen van het MA uit een gestuwde,tamelijk grofkiezelige zandlaag,die als een adventieve oude smeltwatergeul uit een der Saale-Stadialen op te vatten is.Deze "fossiele rivier" moet óók oudere lagen aangesneden hebben, want juist in deze afzettingen vonden wij,zonder enige samenhang,zowel MA- als OA-artefacten DOOR ELKAAR. Deze artefacten zijn meestal erg bekrast (Blauwmeerbijl-habitus) en min of meer gerold. Slechts een klein gedeelte is in "mint condition" (Fauna: koud + warm,óók gemengd)."

De naam "Laag-V" werd pas later door Ruegg aan deze formatie gegeven.

Wij stelden deze laag in "Arch.Ber.IX" nadrukkelijk tegenover de laag met UITSLUITEND MA-artefacten.Zie onderaan op pag.25:

"Het "Plisnien" (=MA.= Markkleebergien) van Rhenen I (= Groeve "Leccius de Ridder") bevond zich in een gestuwde rode,zandig-lemige horizon.De "in situ" vondsten uit deze laag zijn ongerold,lichtbruin- of niet gepatineerd.Ze zijn over het algemeen in "mint condition". In Rhenen II (=Groeve "Kwintelooyen"),was deze MA-horizon maar op enkele plaatsen herkenbaar aanwezig.De heren Vink,Thoe Schwarzenberg en een der schrijvers konden hier echter - onafhankelijk van elkaar - een tiental artefacten in situ bergen,waaronder één biface".

Wij menen hier - voor iedereen verifieerbaar - aangetoond te hebben,dat de gesubsidieerde archeoloog drs.D.Stapert van het B.A.I. van de universiteit Groningen,op een bedriegelijke, ontoelaatbare wijze,voor een internationaal lezerspubliek onze publikaties en meldingen aan Prof.Dr.W.van ES van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.) heeft misbruikt en vervalst.
Wij hebben tegen dit misbruik geprotesteerd bij genoemde Prof. van Es.....maar kregen een nietszeggend antwoord.

F.ONDERKOELDE LEEMBROKKEN.

Op pag.26 en 45 van de "Arch.Ber.IX",schreven wij,dat wij in de laag waar Stapert later ging graven (Laag-V),ook vele brokken leem aangetroffen hadden.Enkele van deze leemkluiten bevatten artefacten (2 Clactonafslagen en één choppingtool).
Wij schreven duidelijk dat dit de groeve "Kwintelooyen" betrof,want deze laag is ons in de "Grebbeberg" alszodanig niet bekend.
Wij citeren hier integraal,hoe Stapert onze woorden "interpreteert":

"According to Franssen en Wouters (1981),within this gravel-layer,i.a. in Kwintelooyen,lumps of clay are present that contain unrolled "Clactonien" artefacts.
Such a find from "Leccius de Ridder" was exhibited by them e.g. in Hoensbroek,and documented on a colour photo included with a report to the R.O.B.
In this case a brown lump of loam was concerned,in which a " Levallois"-flake was halfway embedded which on the photo appears to be slightly rolled".

Dan schrijft Stapert,dat hij één leemkluit uit "Kwintelooyen" heeft laten onderzoeken-één leemkluit uit een adventieve afzetting die Laag-V toch is - ;dat déze kluit uit het Vroeg-Pleistoceen dateert en dat dit niet valt te rijmen met Levallois- en Clactonafslagen.In die zelfde afzetting wil Stapert

dan wel alle artefacten van het Markkleebergien kwijt,die dan even oud als die afzetting= Saalien,zijn.
Overigens....de Levalloisafslag - die nog steeds in de rode leem zit - komt uit de originele laag met MA-artefacten uit de Grebbeberg en niet uit een onderkoelde brok leem.Dat... "*such a find*" ,is weer zo'n bewuste leugen van Stapert.Onder de foto waar Stapert op doelt en die hij bekeek bij Prof. van Es op"het"R.O.B.staat helemaal niet dat deze leembrok uit een "gravel layer" kwam.
Het betreffende artefact-voor zo ver zichtbaar- is volkomen ongerold,onbekrast en heeft nagenoeg dezelfde kleur als de zanderige leem.Ieder kan ook deze feiten controleren.Stapert was op de tentoonstelling in Hoensbroek...heeft dáár deze Levalloisafslag duidelijk kunnen zien van 30 cm afstand en weet bijzonder goed dat deze NIET "slighty rolled" was.Maar Stapert ziet alles beter op foto's....dan kan hij schrijven "it appears".....Misselijk makend heren beroeps van de S.N.A.

De brok leem die Stapert door De Jong op pollen heeft laten onderzoeken en die van Onderpleistocene ouderdom bleek te zijn was afkomstig uit "DE"Laag-V.Deze laag plaatste Stapert in het koudste en laatste Saale stadiaal.De brok leem moet dan 500.000 jaar ouder zijn dan Laag-V zelf.Dit is in oude rivierafzettingen goed mogelijk.
Het toont alleen NOG DUIDELIJKER aan,hoe weinig men kan zeggen over de ouderdom van de artefacten die men uit die laag heeft gezeefd. (Mogelijk tussen 900.000 en 170.000 jaren).
Wij schreven niet zómaar ,dat het B.A.I. geen slechtere plek kon uitkiezen voor een opgraving.Wij begrijpen niet dat Stapert op pag.219 schrijft:

"It is consequently most remarkable to read in the same article (van Franssen & Wouters),as a comment on the B.A.I.-excavation in 1979,that for this excavation the B.A.I. could not have chosen a more unsuitable site"

Wij hebben daar maar één antwoord op: Het in Laag-V door Stapert verzamelde materiaal heeft geen enkele "feed-back",noch geologisch,door het adventieve,dooreengemengde karakter van deze afzetting;noch typologisch-archeologisch door het minimale,niets zeggende aantal echte werktuigen (slechts 4 stuks). Het enige wat Stapert kan zeggen,is.....dat de afzetting waarin deze 4 werktuigen gevonden zijn....ergens vóór de ijsbedekking in het Saale gevormd is.De artefacten zelf kunnen dan afkomstig zijn vanuit Vroegpleistocene- tot Vroeg- of Midden-Saale lokaties.

Stapert's hele theorieën om de overige 180 losse vondsten (9% werktuigen= 16 stuks) ook in Laag-V te persen,en dan alles tot Markkleebergien te bestempelen heeft niets met wetenschap te maken.De hele opgraving STAPERT heeft alleen maar geld en tijd gekost.Wat Stapert "ontdekte" wisten wij simpele amateur-archeologen al in 1975 toen wij het stuwwalonderzoek begonnen.

"Om er achter te komen hoe oud de werktuigen PRECIES zijn, moet vastgesteld worden uit welke laag ze afkomstig zijn. Daarvoor werden op verschillende punten in de groeve vele kubieke meters grind gezeefd en uitgezocht.Uit deze opname blijkt wel dat dit een eenzaam karwei was,waarvoor veel doorzettingsvermogen vereist werd.

Precies toch? dr.L.K.

Zó beschrijft Dr.Louwe Kooijmans in het boek "Verleden Land" op pag.27 ,het meest lachwekkende geklungel dat wij ooit op opgravingsgebied zagen en toch hadden we in "Swifterband" al naar"Sientje en Mientje" en een chaotisch letter-computer-registratiesysteem staan staren dat bij de opzet al tot puinhoop gedoemd was.Er valt nog veel "wetenschappelijk"puin te ruimen.

Maar ook wij hebben geen exacte geologische gegevens voor ál onze vondsten.Wij hebben wél de"feed-back" van meer dan 10.000 artefacten.Wij kunnen bijvoorbeeld wél refereren aan "Markkleebergien".Dr.Mania,die in 1979-80 een zeer belangrijke opgraving hield op deze type-locatie bij Leipzig schreef ons op 7 maart 1981:

"Die schöne Acheulfunde Ihres Plisnian könnten direkt aus Markkleeberg kommen,so ähnlich sind sie".

In zijn opgravingsverslag geeft Mania als datering van dit Plisnian (=Markkleebergien) bij het hoofdstuk "Geologische Verhältnisse der Fundstelle",de volgende datering:

"Nach der erwähnten geologischen Situation müssen wir das Acheuléen von Markkleeberg in die Ubergangszeit von der Holsteinwarmzeit in die Saalekaltzeit einstufen" (Anthropologie,XVII/2-3,1980.)

Ook deze datering gaven wij al in 1976 aan ons MA.....

G.De "CHOPPINGTOOL" uit het WAALIEN-C.

Op pag.220 van zijn publikatie,worden nu ook dr.Bosscha-Erdbrink en dr.Cup (Universiteit Utrecht) tot ongeloofwaardige lieden verklaard.De door Bosscha-Erdbrink gepubliceerde Choppingtool (Proceedings,1981,B-84),werd geborgen uit een leembrok uit de scheidingslaag van Unit-2-3,een vroegpleistocene afzetting.De erop passende afslag (joint),kwam uit een rode leemkluit,die zeer zeker in Unit-3 te plaatsen is (Unit-2 en 3 zijn van gelijke ouderdom.Unit-3 heeft langer boven de waterspiegel gelegen en is rood-geoxideerd).Choppingtool en passende afslag,zaten niet in de zelfde leemkluit zoals Stapert schrijft.De afslag werd pas 14 dagen later op dezelfde plaats ontdekt door twee jongelui.(Zie:"Arch.Ber.X",pag.118).

Dergelijke oude vondsten zijn voor Stapert ongeloofwaardig. en *"regarded as uncertain"*.In Afrika zijn dergelijke pebbletools echter in nog veel oudere lagen geborgen.

Het is nu bijzonder interessant,dat Stapert in de verspoelingslaag "Laag-V",een haast identiek artefact uit kwartsiet gevonden heeft. Stapert schrijft:

"Comparable choppers (=1) and choppingtools (=0),also occur within the lowermost layers of Unit-V".

Maar die rekent Stapert bij voorkeur tot het Jong-Acheuléen uit het Saalien.
Nu heeft Stapert in feite slechts één,sterk gerolde chopper uit "Laag-V" geborgen (zie afb.A,volgende pag. en fig.14 pag.212 van zijn publikatie). Qua bewerkingstechniek sluit dit artefact inderdaad volledig aan bij het artefact dat Bosscha-Erdbrink beschrijft (Zie afb.B,volgende pag. en "Arch.Ber.X,pag.120-123).
Als in "LAAG-V",met ZEKERHEID vroegpleistocene leemkluiten voorkomen (cf.Stapert,pag.220) en nagenoeg identieke choppers als deze uit Unit-2-3 van Bosscha-Erdbrink,ZOU HET DAN NIET MOGELIJK KUNNEN

zijn,dat de zwaar gerolde chopper van Stapert,eveneens ergens uithet Vroegpleistoceen afkomstig is,juist als deze van Bosscha-Erdbrink? Nogmaals deze soort pebbletools waren al 1.750.000 jaren geleden overvloedig aanwezig in "Lower Bed I,site DK" in de Oldovai Gorge.

Als vroegpleistocene LEEMKLUITEN in de bedding van de fossiele Saale-rivier (=Laag-V) kunnen geraken....kunnen er ook vroegpleistocene CHOPPERS in voorkomen.

Het zou wetenschappelijker en eerlijker zijn geweest om ook déze mogelijkheid te overwegen en niet ONMIDDELLIJK de vondsten van Bosscha-Erdbrink,Cup,Franssen en Wouters als UNCERTAIN of dubieus te verklaren.*(*2)*

Dat noch het B.A.I.,noch de R.G.D. in staat waren om in deze Waalienafzettingen ook maar één artefact te vinden,moet voor onze "werkgroep" vreemd in de oren klinken.De heer H.B.Boer zal in "Arch.Ber.XIII." een verslagje uitbrengen van het coderen van bijna 1000 werktuigen, verzameld uit "in situ's" van de "Units-2 en 3" in Kwintelooyen.Deze artefacten werden verzameld door de heren Boer en Franssen.

←Naar tek. H.Roelink

Chopper van kwartsiet,zwaar gerold aangetroffen in "Laag-V",tesamen met zand, grind en ook kluiten leem van vroegpleistocene ouderdom.

Vinder:C.Lagerwerf.

Naar tek. H.Peeters →

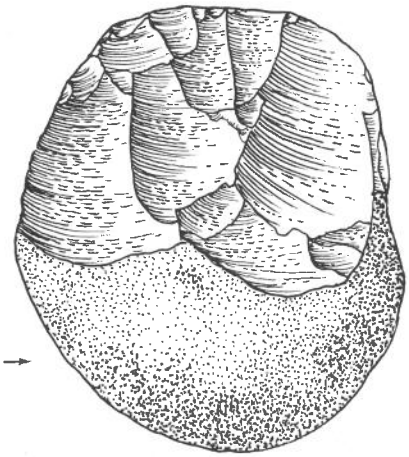

Choppingtool van silex,nagenoeg vers aangetroffen (zwakke ribafrondingen en silicaglans) in een kluit leem van vroegpleistocene ouderdom in "Laag-2-3".
Vinder:D.Bosscha-Erdbrink.

Wij zien het kommentaar van drs.D.Stapert op onze stratigrafische en culturele toewijzingen,mét zijn vele controleerbare valse referenties als PUUR WETENSCHAPPELIJK BEDROG. Dit bedrog is even evident als het bedrog in de "Zaak Vermaning",het artikel over de "Herpenbijl",en meerdere "topics" van het Biologisch Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen.

Waarom ?

Waarom is het "stuwwalonderzoek" opnieuw weer uitgelopen op een "archeologisch schandaal" ?
Omdat de MELDERS-ONTDEKKERS Franssen en Wouters het hadden opgenomen voor de man uit Drenthe.Omdat ze met de andere verdedigers van Tjerk Vermaning,het aangedurfd hebben om de leugenachtige-de wetenschap en het recht-misleidende praktijken van

ene drs.D.STAPERT en zijn beschermheer Prof.H.T.Waterbolk aan te tonen.De protectie van hun groningse collega's heeft voor de door ons allen duurbetaalde,gesubsidieerde archeologie, zwaarder gewogen dan de protectie van de wetenschappelijk zéér belangrijke vondstlagen in de "Grebbeberg".Terecht sprak een buitenlandse archeoloog van:"KRIMINELL".

Onze artikelen zullen wel weer als:"emotioneel;scheldpartijen en insinuties",uitgekreten worden.
Maar wij weten wát de waarheid was en hebben slechts een fractie aangeroerd van wat er zich heeft afgespeeld.
Wij schreven echter NIET voor NU;maar voor de mensen die ná ons komen. Iedereen behoort dán te weten,hoe tussen 1975 en 1982,wetenschap,recht en levensgeluk van onschuldige mensen werden verkracht.

mei,1982.

(* 1) In "Brabants Heem" No.3-1980 is ook aan A.v.d.Lee de "merkwaardige bewijstrant van de groningse beroepsarcheoloog" opgevallen.
Lees :"De disselbijl van Herpen:bedrog in het kwadraat".pag.107-113.

(* 2) Stapert schrijft ook nog,dat volgens Ruegg de klei van Unit-2 (de beroemde Waalien-laag),werd afgezet in het moerassige gebied bij een rivier,zodat dit gebied niet gemakkelijk toegankelijk was.

"According to Ruegg (this volume) the clay of Unit-2 was deposit in a river backswamp area,which is not easily accessable.In our opinion this find must therefore provisionally be regarded as uncertain".

Ook hier toont STAPERT wel zeer duidelijk aan,dat hij van het Oud- en Midden-Paleolithicum totaal geen verstand heeft.
Nagenoeg alle belangrijke sites,waar een maximum aan oecologische gegevens verzameld werden liggen juist in of tegen deze"backswamp area".Stapert hoeft niet zo ver van huis....hij kan bijv. eens gaan kijken in de "Belvedère" waar enkele "gewone jongens" bijzonder veel kennis verzamelen op een middenpaleolithische site.
Maar omdat Stapert zo goed op de hoogte is met het paleolithische materiaal van Engeland,Frankrijk en Duitsland..."*waar hij alle paleolithen-onder ede-gepatineerd weet*" gaan we ook nog even naar Swanscombe.....want:
Een moerassig leemgebied kan voor de mens ook wel eens nuttig zijn; dat schrijft namelijk dr.Waechter van het "Archeologisch Instituut" van de londense universiteit.Deze archeoloog verrichtte vele opgravingen van zeer oude cultuurrelicten in Turkije,Gibraltar,de Olduvai-kloof,Soedan en Engeland.
Dr.Waechter:

Vgl.ook:NARR.K.:Aspekte der Hominisation.pag.52. München,1978.

"Although deer seem to have been the main source of meat at SWANSCOMBE the rubbish areas contain remains of elephant,rhinoceros,ox,pig and bear. We do not know how these animals were hunted,but in view of the fact that the site was in the VICINITY of a river and the Lower Loam MARSHY IN PARTS,it seems most likely that the bigger animals were driven into the SOFT GROUND."

De Swanscombe-mens,die óók grote dieren als olifanten,neushoorns,etc. op zijn menu had staan - zijn dierlijk voedsel bestond vooral uit herten - heeft volgens Waechter,mogelijk deze dieren in drassige leem gedreven.Deze dieren zijn dan ter plaatse opgedeeld.De artefacten bleven in welhaast alle gevallen achter.....
Maar B.A.Itis troebleert soms wat."This find must be therefor provisionally be regarded as uncertain".?

Summary of the preceeding paper.

A retrospective view on the Archeological Researches into the glacially formed ridges.

translated by H.B.Boer.

In the above mentioned publication Franssen and Wouters give a chronological review of all events that took place in connection with the Archeological Resarches they had initiated and carried out,into the glacially formed ridges in the central part of the Netherlands.

A considerable time ago both authors had grasped the Archeological importance of these hills,for the fact that within them the old formations,that had been warped upwards by the encroaching Saalien ice-sheets,still existed and consequently nowadays are within easy reach in the local sandpits. This is where they hoped to find the tools of the ancients,together with the remains of their killings.

In August 1975 Franssen described the first know artifacts of those days retrieved from these glacial ridges.However,they were pronounced pseudo-artifacts by drs D.Stapert of the "Biologisch Archaeologisch Instituut" (B.A.I.) and consequently Franssen was obliged to withdraw his publication. After Wouters hawever had confirmed the initial diagnosis,they decided to continue the investigation of the glacial ridges together on a large scale.

In order not to be silenced they decided to publish their own magazine, to which they gave the name of:"Archaeologische Berichten".Thus,among others,they published the Acheul tradition they had discovered in the glacial ridges,of which the discerned three different stages.These are the Mid-Acheulean (MA),the Old-Acheuléan (OA) and an early stage of the Old-Acheuléan,the Very-Old-Acheuléan (VOA=Abbevillean).These three stages can be situated respectively in the late Holstei/early Saalien (mostlikely the Hoogeveen interstadial), the Holstein (?) and late Cromer.

Franssen and Wouters were opposed and violated in all possible ways by Stapert and others,they were made suspect,their artifacts were pronounced pseudo's,they were accused of falsifying the sites,the many reports of their finds were ignored for years but misused at a later stage,their artifacts were refused by the Municipal Museum of Arnhem,etc.
The reason for all this was,that Franssen and Wouters had given evidence as witnesses for the defence in the Dutch Dreyfus-affair,known as the "Vermaning-Case".

In October/November 1979,that is four years after they had made their first reports of discoveries,the B.A.I. decided to start a so-called dig under the supervision of Stapert at the Rhenen-II-site.At the same time Stapert had the artifacts collected that appeared at the screens of Rhenen I..... ,where the sand from Rhenen II is separated from gravel.During the activities of Stapert,Franssen and Wouters paid a visit to both sites and found that:

1 st.-the persons at work were completely incompetent to recognize old- and middle paleolithic artifacts as much, and
2 nd.-the excavating and sifting was exclusively done in an adventitious gravelly gully deposition,which can only contain redeposited material from layers that are older or of approximately the same age as the intersected beddings.Artifacts from such deposits can be of a variety of ages and origins,as was proven by the appearance of a mixture of fossil bones,the remains of fauna belonging in part to a mild-and in part to a cold climate.

In the summer of 1980 the excavation work of the B.A.I. was continuated in the same fashion and at the same locations.It again consisted of the sifting of gravel emanating from layers that could not possibly contain real situ material.Ever-since his dig,Stapert constitutes himself the celebrated discoverer of the artifacts from the glacial ridges and as the grand expert in this field.Suddenly the stones that were previously pronounced pseudo's by him,appear to be the real artifacts,fashioned by the ancients.He is given the position to carry out his opinion and blow his own trumpet in lectures and magazines and at the same time deal Franssen and Wouters many blow below the belt.For all of this Prof.H.T.Waterbolk of Groningen University,who at the same time is the principal of the B.A.I.,is to be held responsible.

Staperts latest paper,entitled "Archeological research in the Kwintelooyen pit,municipality of Rhenen,The Netherlands",is reviewed in detail by Franssen and Wouters.It has been printed in:"Mededelingen van de Rijks Geologische Dienst",35-2/7,pag.163-268,1981.This worthless "research" of Stapert is centralized among some well founded scientific contributions of G.H.J.Ruegg,J.G.Zandstra,J.de Jong,T.van Kolfschoten and F.M. Wateren.
The work of Franssen and Wouters is minimized by Stapert and their conclusions are stigmatized as incorrect.They posess over 10.000 artifacts of which many specimens were found in situ;Stapert on the other hand,as he states himself,has only 220 artifacts to go by,of the which (according to himself) only 20 pieces are real tools.

One of the most important conclusions that Stapert makes,is that there exists only one Archeological horizon,where as to the Acheulean there in fact are three.Stapert has never seen the thousands of artifacts that the group Franssen-Wouters have in their posession,let alone made a study of them,nevertheless he implicates them in his conclusions.According to Stapert artifacts only occur in gravel layers,whereas the majority of the findings that Franssen and Wouters made,came from the red loam layers.

It is a shame,that this centrally positioned article of Stapert in a publication of the "Rijks Geologische Dienst" (Geological Survey of the Netherlands) is of such poor quality and in no way scientific.This is also evident from his lack of knowledge concerning the intricate Old-and Middle-Paleolithic traditions with their specific typology,the foolish and unscientific statistical approach,the placing out of context of the many observations done by others,the taking of an unfair advantage of-and the wittingly erroneously relating to-information that Franssen and Wouters had supplied to the R.O.B.(State Service for Archaeological Investigations),the deception with photo's etc. With his publication Stapert has given proof of his complete incompetence,accompanied with malicious actions,the last of which have happened before.Franssen and Wouters give a number of examples to prove this statement.

•••• ● •••• ERGENS GELEZEN:

"De situatie,dat grote kollekties artefacten uit Rhenen niet toegankelijk zijn voor onderzoek,is onveranderd".(D.STAPERT,Bulletin KNOB 80,1981 pag. 63.) Er had moeten staan:"voor onderzoek door het B.A.I."De reden daarvan is voldoende bekend.Toch laat Stapert geen gelegenheid na om de rol van "Verdrukte Onschuld" te spelen.Dat deed vóór hem ook ene Uilenspiegel;die klaagde:"Ik krijg altijd de schuld".Maar Tijl was tenminste nog eerlijk genoeg om erop te laten volgen:"Ik maak het er dan ook naar".

A.L.

„ERGENS GELEZEN". ERGENS GELEZEN. ERGENS GELEZEN.
ERGENS GELEZEN. ERGENS GELEZEN.
ERGENS GELEZEN. ERGENS GELEZEN.

"WINSCHOTER COURANT" : 8 april 1982.

Fred Vermeulen,journalist bij bovengenoemde"courant" bezocht de "Expositie Vermaning" in het Drents Museum in Assen en las er de tekst die Prof.Waterbolk en D.Stapert daar bij de tentoongestelde stenen ophingen:

Vermeulen: "Drs. Stapert doet een fervente poging om argeloze museumbezoekers om de tuin te leiden.
Hij doet alsof de toelichtende tekst het standpunt inhoudt van het Biologisch Archeologisch Instituut (B.A.I.) van de Rijksuniversiteit Groningen.Deze opvatting berust op een misverstand.De secretaris van het bestuur van de subfaculteit prehistorie,dr.P.Kooi, verklaart desgevraagd:"

"Als in het Drents Museum de suggestie wordt gewekt dat daar namens het B.A.I. iets wordt beweerd,is dat niet juist.De subfaculteit,die hetzelfde is als het B.A.I.,heeft nog nooit een officieel standpunt ingenomen in de Zaak Vermaning.En ik vrees dat ze dat nooit zal doen."

Vermeulen: "Het is een publiek geheim dat er binnen het Groninger Instituut heel verschillend over de kwestie Vermaning wordt gedacht.De heer Stapert vereenzelvigt zich niet alleen met het B.A.I..Hij doet hetzelfde ten aanzien van de WETENSCHAP.Hij begint zijn toelichting op het Asser Museum aldus:"

"De WETENSCHAP beschouwt de hier tentoongestelde vuurstenen van Vermaning.....als vervalsingen".

Vermeulen: „DE WETENSCHAP? Tja,dat is in dit geval óók weer de heer Stapert.Daarbij bedient hij zich van drie buitenlandse professoren:prof.Bosinski,prof.Bordes en prof.Mc.Burney.

MEINEDEN.

Drs Stapert zoekt vreemde steun.Mc.Burney heeft nooit een steen van Vermaning gezien,zo is komen vast te staan.Prof.Bordes ruziede ooit met prof.Waterbolk.
En over prof.Bosinski is meermalen geschreven dat hij meinedige verklaringen heeft afgelegd tijdens de processen in Assen en Leeuwarden.Bosinski heeft deze beschuldigingen nooit weersproken.Hij zou dat ook niet kunnen want de meineden staan zwart op wit.
Dit allemaal tussen haakjes.Het wordt pas interessant als drs.Stapert in het Drents Museum zijn fabel over de "vettige glans" op de stenen van Vermaning nog eens aanhaalt.Zeven jaar geleden is de "vettige glans" door de physicus dr.G.Boom van de Groninger universiteit geanalyseerd als huidvet.Hij verrichtte dat onderzoek in opdracht van drs.Stapert.Over dit onderzoek zwijgt de groningse doctorandus in zijn toelichting in het Drents Museum.Dat laat zich raden.Wat minder te begrijpen is,is dat drs Stapert wel de conclusie van het niet met name genoemde onderzoek van dr.Boom vervalst.
Drs.Stapert houdt de argeloze bezoeker van de exposi-

tie voor:

"Er zijn twee gevallen van glans onderzocht,waarbij respectievelijk vaseline en een kunsthars zijn aangetoond".

Vermeulen: Drs.Stapert overschrijdt met deze toelichting de grenzen van het toelaatbare.Hij legt namelijk een verband dat helemaal niet gelegd mag worden.Zowel het druppeltje kunsthars als de vaseline komen op twee van de zoveel honderd stenen voor *(1200 Red.)*. Nergens in de rapportages van de rechtbank wordt de suggestie gewekt dat het druppeltje kunsthars en het veegje vaseline iets met ingesmeerde stenen te maken hebben (*1).Het is een nieuw PUUR VERZINSEL van drs.Stapert.Het toont voor de zoveelste maal aan HOE LOUCHE zijn werkwijze is."

Opm.(*1):*(Red.)*. •—→ ● ←—•

De "kunsthars" op één van de 1200 door Stapert valsverklaarde stenen zijn enkele spatten vernis,op de steen gekomen toen Vermaning eens de houten randen van zijn vitrines verniste.Ook het plekje vaseline is maar op één van die 1200 stenen te vinden.

Maar op die zelfde "Vermaning tentoonstelling" in het Asser Museum liggen ongeveer honderd artefacten,valsverklaard door Stapert,die volgesmeerd waren met klodders *BISONKIT* ,uitgesmeerd door oplossingsmiddelen.....Dat werd niet door Vermaning gedaan,alhoewel dit wel door deze Waterbolk-Stapert-tekst werd gesuggereerd.De man die deze 100 artefacten van Vermaning voor goed ongeschikt maakte voor nader wetenschappelijk onderzoek is de man van de LOUCHE PRAKTIJKEN drs.D. Stapert geweest.
Zowel de APAN als de heer Wouters hebben aan de direkteur van het Asser Museum gevraagd bij de betreffende stenen een tekst te leggen WIE hier de WARE schuldige was.
De heer Horstmann heeft dit NIET gedaan.

P.BEERSMA,ging in zijn Rapport:"Analyse van de tegen Tjerk Vermaning uitgebrachte Rapporten" (De PUNT,Nov.1978),eens na hoe het zat met de "ONJUISTHEID" van de vindplaatsen waar Vermaning zijn Paleolithen ontdekte.
In het"Rapport Stapert-Waterbolk" van 18-III-1975 (*Zie "Westerheem 1975-II,pag.69 e.v.*),kwam hij bij Hoogersmilde op een "ganzebord" terecht.Van BLOK B.1 (pag.71) kwam hij bij BLOK C.5 (pag. 71) terecht,om vandaar verwezen te worden naar BLOK D (pag.72). Daar ontdekte hij dat Stapert en Waterbolk zelf op hun "GANZEBORD" verdwaald waren.....van de valse vindplaatsopgave van Hoogersmilde was bij BLOK D. niets te ontdekken.Waarschijnlijker zijn ze in hun zelf gegraven put gevallen.Dat komt meer voor. Bezint,eer gij begint....Op de volgende pagina's staan ook wat van die malle "BLOK-verwijzingen"....Met blokken spelen kan soms erg amusant zijn.Sommige blokken zijn zelfs "duplo's":

drenthe

PUZZELEN
met
WATERBOLK

provinciaal maandblad
uitgegeven door „het drents genootschap" (culturele raad voor drenthe)
jaargang 53 — januari/februari 1982 — nr. 1

ERGENS GELEZEN.
ERGENS GELEZEN.
ERGENS GELEZEN.
ERGENS gelezen.

Prof. dr. H.T. Waterbolk:
„Mijn emotie is hooguit een gevoel van bevrediging als de hypothese klopt."
Sjouke B. Dekker in gesprek met „de kwaaie pier van de Drentse archeologie". Het ging over 60 jaar Biologisch-Archeologisch Instituut, over zichzelf en (na aandringen) over Vermaning.

Geoloog

Na aanvankelijke weigering en pas na enig aandringen is Waterbolk bereid op de kwestie-Vermaning in te gaan. (Gespannen, emotie) „Het is ingewikkelder dan de eenvoudige amateur en de boze professor, zowel aan zijn kant als aan onze kant. Stapert was een student die van de geologie kwam. Hij was voor zijn kandidaats cum laude geslaagd en wilde voor zijn doktoraal prehistorie gaan doen. Het lag voor de hand dat hij als geoloog zich ging konsentreren op het Paleolithicum. In overleg heeft hij als lokatie voor een geologische kartering de omgeving van Hijken genomen om beter te kunnen begrijpen dat daar het Paleolithicum voorkwam, waar wij toen nog niet aan twijfelden.
Hij is daar in de dalen van het stroomgebied van de Beilerstroom gaan boren en studeren en kende dus de geologie daar. Toen hij daarop naar de stenen van Vermaning ging kijken had hij houvast aan zijn geologie. Hij kon vergelijken.
Zijn oog viel erop dat de verschillen in oppervlakteverwering tussen de artefacten en de natuurlijke stenen in de grond erg groot waren.
Zijn uitgangspunt was dat van de geoloog; heel anders dan het onze: wij hadden meer op de vorm en de fabrikagewijze gelet.
Op een gegeven moment zei hij: ik ben bang dat de zaak niet klopt."

zie: C
zie: D
E zie: F
zie: A
zie: G
zie: B
zie: H
C zie:

Bedrog

„Nee. Ik heb daar nooit moeite mee gehad... Ik ga dan wel sputteren en mijn studenten dwingen tot goede argumenten, dat is wezenlijk aan je onderzoek. Ik onderwerp anderen aan mijn kritiek, maar aksepteer ook de kritiek van anderen als die goed is gefundeerd. Da's landelijk bekend... Vraag al mijn oud-leerlingen maar na. Ik loop daar niet mee te koop.
In deze zaak heb ik het gemakkelijk gehad. Het was een geleidelijk proces dat ik van nabij heb kunnen volgen. Voor ons was er een geweldig probleem: als Hijken niet klopt, wat moeten we dan met de vondsten van Smilde daarvóór, omdat daar diezelfde kenmerken als glans en slijpsporen voorkwamen die er niet op hoorden en alle dingen ontbraken die er geologisch aan hadden moeten zitten in Smilde.
En dat terwijl een paar stenen in situ (in de natuurlijke laag) waren opgegraven. Terugkijkend zeg je dan moet er tijdens de opgraving bedrog gepleegd zijn.
Ik zeg niet door wie, maar het moet 's avonds of 's nachts gebeurd zijn. Als je met zo'n opgraving bezig bent en je steekt het profiel af en iemand duwt er stenen in en het regent vervolgens dan zie je daar de volgende dag niks meer van. Tik zegt de schop... Het bedrog omvatte dus niet alleen het maken maar ook het plaatsen..."

Slachtoffer

„Nee, nee, de geologen die er bij Smilde bij betrokken waren hebben dat toen niet gezien...
In dezelfde geologische situatie waren elders goeie, prachtige stukken gevonden...
De benadering van de geoloog Stapert van die stenen als geologische objekten (ogen dicht) heeft het bedrog aan het licht gebracht.
En het betoog sluit voor 100%. Niemand komt daar meer aan.

Deze ontdekking heeft in de vakwereld 100% erkenning gekregen, ook internationaal.
Vermaning kan best onschuldig zijn... dat is zijn probleem...
Wat mij betreft kan hij zelf wel slachtoffer zijn.
Ik heb wel eens met de journalist Jan Bakker een uur getelefoneerd en hem gezegd dat als hij zo in de echtheid gelooft, hij eens moet proberen één deskundige in binnen- of buitenland te vinden, die voor de echtheid in wil staan en bereid is dat op papier te zetten.
Als kriteria voor deskundigheid gelden dan voor mij: een opleiding in de prehistorie en verbonden zijn aan een museum of een wetenschappelijk onderwijsinstituut waar men feitelijke verantwoordelijkheid draagt voor het vak... (stilte).

zie: K
zie: L
zie: M
zie: A

ZIE: N
? zie: D
zie: O

Ruzie

't Is triest dat men praat over het vak van archeoloog als ruziemakers...
Er is geen ruzie in vakkringen...
't Is een kwestie van geweten dat men zijn overtuiging niet verdringt, ook al betekent dat de erkenning van de onjuistheid van een eerder inzicht.
En verder is het in de vakwereld als geheel een zaak van kollektief inzicht dat geleidelijk tot stand komt.
Wij kwamen heel rustig tot het standpunt dat de stenen vals waren.
Dat standpunt hebben we aan de museumautoriteiten en de vakwereld meegedeeld...
En dat het Drenthe moest zijn, dat vind ik zo vervelend; juist omdat ik mij zelf emotioneel zo bij Drenthe betrokken voel, nog steeds... (emotie, heftig, fel). Als ik in het buitenland ben, praat ik over Peeloo, Gasselte, Odoorn, enz.... waar je hoofdinteresse ligt. In het begin kon ik me het voorstellen... maar dat je nu zeven jaar na dato nog regelmatig in de regionale pers als de kwaaie pier van de Drentse archeologie wordt beschouwd... Gelukkig denkt men elders in het land en in de vakwereld anders over mijn vak."

maandblad Drenthe
jaargang 53 — maart 1982 — nr. 2

't Mag wal zo wezen...

In een interview met Sjouke B. Dekker (Maandblad Drenthe nr. 1 jan./febr. 1982) gaat prof. dr. H.T. Waterbolk ,,na aanvankelijke weigering en pas na enig aandringen" op de kwestie Vermaning in.
Terechte aarzeling, lijkt me.
Want verderop in het gesprek, na een filippica aan journalisten in het algemeen en aan mij met name, laat Waterbolk als criteria voor deskundigheid in deze affaire gelden: ,,een opleiding in de pré-historie en verbonden zijn aan een museum of een wetenschappelijk onderwijsinstituut waar men feitelijke verantwoordelijkheid draagt voor het vak."

→ A

Ik herinner me dat de heer Waterbolk tijdens de persconferentie op 18 maart 1975 in het Provinciehuis te Assen — ook toen ,,pas na enig aandringen" — op vragen van journalisten antwoordde, wèl de feitelijke verantwoordelijkheid voor de aanklacht tegen Vermaning te dragen maar niet deskundig te zijn op het gebied van midden- en oude steentijd.
,,De deskundige is drs. D. Stapert" zei de professor.

A →

Hoever Staperts deskundigheid wel gaat, vertelt Waterbolk (zeven jaar later, eindelijk!) aan Sjouke Dekker: ,,Stapert was een student die van geologie kwam.
Hij was voor zijn candidaats cum laude geslaagd en wilde voor zijn doctoraal prehistorie gaan doen."
Stapert had dus zijn opleiding geologie niet voltooid. Hij deed wat grondboringen en liep een blauwe maandag stage bij Gerhardt Bosinski die hem wat liet helpen op de jong-paleo opgraving in Gönnersdorf.
Een opleiding archeologie had Stapert dus óók al niet!
En zo'n halfwas gaf dus als geoloog een rijp en deskundig oordeel over ,,die stenen als geologische objekten".
En Waterbolk nam daar, als bioloog zonder deskundigheid op het gebied van midden- en oude steentijd, de feitelijke verantwoording voor.
Dus moet hij nu wel hardnekkig bij zijn standpunt blijven, dat Vermanings vondsten niet ,,goed" zijn.

C →

Het is Waterbolks hardnekkigheid die zo weinig wetenschappelijk aandoet.
Want èchte wetenschap begint met een vraagteken. Maar Waterbolk sluit elke argumentatie — hij wil niet luisteren, laat staan van kijken — met een uitroepteken uit.

J. Bakker

drenthe

RA~ra

provinciaal maandblad
uitgegeven door ,,het drents genootschap" (culturele raad voor drenthe)
jaargang 53 — mei 1982 — nr. 4

ERGENS GELEZEN.

ERGENS GELEZEN.
ERGENS GELEZEN.
ERGENS GELEZEN.

't Mag wal zo wezen...

Uit het interview met Sjouke B. Dekker (Drenthe/1/1982) bekommentarieert J. Bakker terecht de criteria voor ,,deskundigheid", die Prof. H.T. Waterbolk stelt om een zinnig oordeel te kunnen geven in de ,,Zaak Vermaning" (Drenthe/2/1982).
Een grotere eis die men aan deskundigheid moet stellen is primair de *eerlijkheid*. En dit noodzakelijk gegeven is in de ,,Zaak Vermaning" volledig zoek.

Prof. Waterbolk vindt het een wetenschappelijke ontdekking dat D. Stapert verweringsverschijnselen op door de mens geslagen werktuigen gaat vergelijken met verweringsverschijnselen op *natuurlijke* zwerfstenen. Dat klinkt zeer professioneel... maar het heeft *niets* met eerlijk onderzoek te maken.
Deze natuurlijke stenen (erratica) werden 180.000 jaren geleden door de Saalegletsjers in Skandinavië opgepikt en na een reis van meer dan 1000 km via ijs- en smeltwatertransport in Drenthe weer afgezet. Uit deze, door genoemd transport, gekraakte, gerolde, bekraste, gepolijste en meestal zwaar verweerde natuurlijke stenen, werden door de mens 50.000 jaren geleden, zijn vuistbijlen, schaven etc. vervaardigd, door er links en rechts scherven af te slaan.
Als Stapert deze 130.000 jaren na het transport geslagen vlakken durft te vergelijken met de verweringsvlakken van het originele erratische materiaal, dan is de deskundige eerlijkheid *ver* te zoeken. De verweringsverschijnselen op de stukken van Vermaning zijn wel *degelijk aanwezig,* maar natuurlijk in veel geringere mate dan op de natuurlijke stenen die *nooit* door de mens bewerkt werden.

Als Waterbolk beweert dat er in Drenthe elders goede, prachtige stukken gevonden werden in *dezelfde* geologische situatie als bij Hoogersmilde, is dit geen voorbeeld van *eerlijke* deskundigheid, want Prof. Waterbolk weet bijzonder goed dat die ,,*zes* enige echte prachtige stukken van Stapert" losse vondsten zijn.
Geen ènkele werd in een goede geologische situatie (in situ) ontdekt; van een drietal weet men zelfs niet eens waar ze precies gevonden zijn.

G→

Als Prof. Waterbolk 17 jaar na zijn opgraving in Hoogersmilde, uitgevoerd onder supervisie van de beste voorgravers van ons land, verhaaltjes gaat vertellen over... het 's avonds en 's nachts in de opgravingsvlakken duwen van stenen... ben ik verbaasd. Waterbolk had toch meerdere malen in zijn publikaties geschreven dat een deel der vondsten van Hoogersmilde met grote *zekerheid* uit ongestoorde grond kwam?
In ,,Drenthe/1/1982" lees ik de nieuwste versie van Prof. Waterbolk:
,,Als je met zo'n opgraving bezig bent en je steekt het profiel af en iemand duwt er — 's nachts en 's avonds — stenen in en het REGENT vervolgens, dan zie je daar de volgende dag niks meer van. Tik... zegt de schop..." ... alweer een vervalsing.
Ik heb zelf meerdere ,,paleolithische" opgravingen verricht, ook zelfs met genoemde voorgravers van het B.A.I.
Ik weet en iedere archeoloog weet, dat de schop niet *tik* zegt tegen een *ingestopte* steen, maar dat deze geruisloos meekomt bij het afschaven van het vlak. Een regenbuitje verandert daar niets aan.
Overigens, de opgraving in Hoogersmilde duurde *drie weken* en dagelijks worden de profielen iets dieper ,,weggezet".
De ,,nachtelijke steentjesinstopper" moest dus dagelijks voor nieuwe regenbuien zorgen.
Maar er is nog iets professor... Ik heb de moeite genomen om op het K.N.M.I. te De Bilt de dagelijkse regenval in de omgeving van Hoogersmilde op te vragen van 27 september tot 16 oktober 1965, want toen ,,liep" de opgraving daar. Het resultaat was een bevestiging van wat ik al van één der opgravers vernomen had. Er werd slechts wat dauw gemeld... en de meeste dagen ook dat nog niet.
De eerste regenbui (9 mm) viel op 16 oktober 1965, toen de kuilen weer waren dichtgegooid. Als kriterium voor *eerlijkheid* geldt hier in ieder geval niet... een opleiding in de prehistorie en verbonden zijn aan een museum of wetenschappelijk Instituut...

→B
Zie: B.1
→E
→H

Als Prof. Waterbolk in ,,Drenthe/1/1982" beweert dat de ontdekking van Stapert in de *vakwereld* 100% erkenning heeft gekregen, dan speelt hij blufpoker.
J. Bakker had met een gerust hart de vraag van Waterbolk terug kunnen spelen en vragen: ,,Hoeveel van de 80 Nederlandse vakarcheologen — buiten het B.A.I.-kwartet — durven zwart op wit te zetten, dat ze het met de vervalsingstheorieën van *Stapert* wèl eens zijn?" Veeleer heeft men in vakkringen verkondigd: ,,Wij hebben hier géén verstand van... het is ons specialisme niet... wij blijven buiten deze zaak."

Tenslotte, hoe Prof. Waterbolk na het opstellen van zijn tekst bij de tentoonstelling ,,Stille getuigen..." in het Asser

ZIE PAG. 172 e.v.

K

M

ZIE: M[1]

N

museum, ooit nog tegen Sjouke B. Dekker zal kunnen zeggen dat het... ,,allemaal een kwestie van geweten is en dat men zijn overtuiging niet verdringt", gaat mijn simpel Brabants normbesef te boven.
J. Bakker schreef in het laatste nummer van dit blad: ,,Echte wetenschap begint met een vraagteken."
Waar echte wetenschap mee eindigt zal noch Vermaning, noch ik meer beleven. Maar wij weten het wel... met zekerheid... Het zal de echte eenvoudige, nu al bekende *waarheid* in de ,,Zaak Vermaning" zijn; losgemaakt van eigenbelang, vakprotektie, prestige en goedbetaalde banen.
Deze waarheid zal een zwarte bladzijde uit de geschiedenis van de vóórgeschiedenis van Nederland en van bestuurlijk en justitieel falen afsluiten.

Ad Wouters
prehistoricus, Lent.

Gaan STAPERT en WATERBOLK ook de oppervlakte-verweringen op Tjongervonsten,neolithische bijlen of Romeinse scherven vergelijken met natuurlijke stenen in de grond?
Het is maar een vraag.....

?

B[1]

HET GELEIDELIJK PROCES VAN PROF.H.T.WATERBOLK.

1. In 1974 (Natuur en Techniek) schreven Waterbolk en Stapert nog vol lof over de Midden-Paleolithen van Tjerk Vermaning.
2. In febr.1975 schreef Stapert nog positief over de Drentse vondsten in "Brabant in Pre-en Protohistorie".
3. In sept.1974 bood Louwe Kooijmans nog f.60.000 voor de collectie van Eemster.
4. Op 25 febr.1975 onderhandelde Prof. Waterbolk,ten huize van Huizinga in Leeuwarden over de aankoop van de collectie "Eemster".
5. Op 5 maart 1975 belt Grada Vermaning dat ze afziet van verder onderhandelen.
6. Op 10 maart 1975 is plotseling alles vals.Het geleidelijk proces duurde dus nog geen 14 dagen.

D

DE PAAR STENEN VAN WATERBOLK.

Lees: BLOK A en BLOK B van het opgravingsverslag "Hoogersmilde" in "Palaeohistoria"XV,1973 op pag. 52. **in situ**
Die paar stenen waren in: BLOK A 15 stuks en in BLOK B 11 stuks. Totaal 26 stuks of 20% van de hele collectie werd zeer minitieus opgegraven en ingetekend door getrainde veldtechnici,geassisteerd door bodemkundigen en geologen van naam.Het "weer" was uitstekend. Het "regentje...tik,zei de schop" na 17 jaar is een doodordinaire leugen,mijnheer de professor.

F

VERMANING KAN BEST ONSCHULDIG ZIJN, DAT IS ZIJN PROBLEEM....

Nee...professor,dat is niet alleen ZIJN probleem.Dat is ook het probleem van vele honderden VRIENDEN van Vermaning en van vele duizenden Nederlanders die nog geloven in het recht en de waarheid.
U suggereert dat Vermaning het slachtoffer van anderen is geweest....Inderdaad,professor.Het slachtoffer van U en Uw assistent STAPERT.Maar dat is voor U blijkbaar geen kwestie van geweten,"Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw".

L

O

DE KWAAIE PIER.

Daar de "Zaak Vermaning" niets,maar dan ook helemaal NIETS met archeologie te maken heeft,kan Prof.dr.H.T.WATERBOLK nooit als de KWAAIE PIER van de DRENTSE ARCHEOLOGIE worden genoemd.De enige Drentse pier heeft al jaren geleden een goed heenkomen gezocht onder een der staanders van het Hunnebed in Drouwen.

ERGENS GELEZEN ERGENS GELEZEN

ERGENS GELEZEN.....

M[1]

Eén van de gesubsidieerde archeologen,die wel zwart op wit heeft gezet,dat hij er van overtuigd is,dat de Middenpaleolithische artefacten van Vermaning vervalsingen zijn is dr.L.P.Louwe Kooijmans,onder-direkteur van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden en secretaris van de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (S.N.A.).
Hij deed dit op een merkwaardige "heldere" wijze in de "Twentse Courant" van 3 okt.1981,in eén interview met Klaas Goinga.

"Dr. Louwe Kooijmans is overtuigd van Vermanings ongelijk in deze intussen fel omstreden zaak;maar hij vindt dat er stappen moeten worden gezet om tot een gesprek c.q. een vergelijk te komen met de Drentse amateur-archeoloog en de kring rondom hem.Al was het alleen maar om de samenwerking met de amateur-archeologen (veldwerkers) te verbeteren.

Hoe denkt Louwe Kooijmans dit te bewerken? Simpel.....

"De stenen van Vermaning zijn naar de overtuiging van dr.L.K. niet echt.Dat gegeven zullen de amateurs moeten accepteren. Waterbolk en Stapert zullen de terechte kritiek moeten aanvaarden,dat de hele zaak buitengewoon ontactvol is gepresenteerd,en dat nooit en te nimmer de rechter had moeten worden ingeschakeld".

Na dus eerst gezegd te hebben,dat de stukken van Vermaning zeker vals zijn,verklaart L.K. dan,dat we terug moeten naar de situatie van vóór het proces....dat de stukken van Vermaning eindelijk maar eens op tafel moeten komen voor onderzoek.... dat dit nog nooit gebeurd is....dat hij zich officieel van een oordeel wil onthouden....dat er een aantal criteria waaraan zulke vondsten moeten voldoen hier onzeker zijn.....dat hij over echtheidsverklaringen van Vermanings stenen niet wil horen,.....dat Vermaning niet perse zelf de gevonden stenen bewerkt hoeft te hebben,....dat Vermaning ook wel zaken heeft die goed zijn,.....dat er oncontroleerbare vondsten bijzijn, terwijl L.K. over een aantal vindplaatsen vraagtekens heeft, dat het in deze zaak trouwens niet alleen om de stenen gaat, maar ook om de omstandigheden waaronder ze zijn aangetroffen.

En zo stapelt L.K. de ene tegenspraak op de andere,...als een schoolkind dat gespijbeld heeft.Wij hebben geen behoefte om op dit artikel verder kommentaar te leveren.Wel willen wij L.K.

attenderen op het vonnis van het Hof in Leeuwarden:

"Overwegende hieromtrent:
dat het Hof -uitgaande van de VOORONDERSTELLING,dat één of meer der in de telastelegging genoemde stenen modern vervaardigde artefakten zijn- niet bewezen acht dat verdachte de betrokken steen of stenen valselijk heeft vervaardigd of doen vervaardigen,dan wel heeft vervalst of doen vervalsen;dat het Hof -in de zelfde vooronderstelling- evenmin bewezen acht dat verdachte ten aanzien VAN DE OMSTANDIHEDEN waaronder de betrokken steen of stenen werden GEVONDEN een verklaring heeft opgegeven welke GEHEEL DANWEL GEDEELTELIJK STRIJDIG WAS MET DE WAARHEID.

Dat het bovenstaande TE STERKER GELDT,wanneer wordt uitgegaan van de vooronderstelling,dat de betrokken stenen echte en onvervalste stenen voorwerpen uit de Prehistorie zijn.

Rechtdoende op het hoger beroep:
Vernietigt het vonnis waarvan beroep;
En opnieuw rechtdoende:
Verklaart het de verdachte bij inleidende dagvaarding telastegelegde niet bewezen;
SPREEKT HEM DAARVAN VRIJ.
Aldus gewezen door de heren Mrs.Beversluis,Vice-President,voorzitter; Beekhuis,Raadsheer,
Van der Minne,Raadsheer-plaatsvervanger,in tegenwoordigheid van de waarnemend Griffier Mr.Brakenhoff,en uitgesproken ter openbare terechtzitting van 21 december 1978 door de voorzitter voornoemd.

Uitspraken als deze,die de Onder-direkteur van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden en de secretaris van de S.N.A.hier deed in de"Twentse Courant",en die hij herhaalde tijdens rondleidingen in het betreffende Museum;met name te noemen:

"oncontroleerbare vondsten"..."vindplaatsen met vraagtekens" en "omstandigheden...waaronder de stenen gevonden zijn"

kan de heer Vermaning,wijzend op het vonnis in Leeuwarden,voor het Gerecht aanhangig maken als SMAAD.

De redaktie van "Archaeologische Berichten" kreeg een tiental exemplaren van het betreffende artikel in de "Twentse" uit meerdere plaatsen van het land toegezonden met een verzoek om opheldering.
Wie kon er beter deze "opheldering"geven dan dr.Louwe Kooijmans zelf.De redaktie schreef o.a. aan dr.L.K.:

"Aangezien U wel bijzonder sluitende bewijsstukken van "valsheid" der vondsten van Vermaning moet hebben,zouden wij het op prijs stellen,als U deze bewijzen in een artikeltje- 500 woorden - in "Archaeol.Berichten" No.XI uiteen zou willen zetten"

Dr.L.K. deelde bij schrijven van 19-I-'82 mede,daar geen behoefte aan te hebben.

"Waarschijnlijk stelt U het op prijs,de reden te vernemen van mijn afwijzing van Uw aanbod.Welnu,de belangrijkste is,dat ik sterk de indruk heb, dat de lezerskring van "Archaeologische Berichten" - en dan bedoel ik niet mensen die zoals ikzelf uitsluitend om op de hoogte te blijven zich geabboneerd hebben,maar degenen die dit blad als hun spreekbuis en contactorgaan opvatten - niet bereid is om naar archeologische argumenten te luisteren of archeologisch kritisch te denken." etc.

Verder zorgen wij in "Arch.Berichten" dat het "VAK" belast wordt met grote hoeveelheden dubieuze artefacten,zonder controleerbare context,een

strook kretelogie,die alles voor buitenstaanders moeilijk toegankelijk maakt en een reeks rookgordijnen....aldus dr.L.K. die meent dat een eventueel artikel van zijn hand als een mikpunt van schimperij gebruikt zal worden.

Wij schreven aan de Onder-direkteur van het Rijksmuseum van Oudheden terug:

"Wij meenden,dat als een door de overheid aangesteld ambtenaar,in kranten en tijdens -infunctie- verrichte rondleidingen ZEKERE uitspraken doet over een zó contraversieel onderwerp als "De Zaak Vermaning",hij ook de kennis en moed dient te hebben om zulke uitspraken hard te maken. U dient als gesubsidieerd archeoloog....of Uw mond te houden....of bewijzen te leveren....want die zijn volgens Uw woorden in de "Twentse Courant" nog niet geleverd".

Op 10 febr. 1982 schreef dr.L.K. ons,dat hij al lang met het plan rond loopt om een artikel over deze zaken te schrijven voor een bepaald publiek (de amateur-archeologen).Het doel zou zijn enige helderheid te verschaffen in een oerwoud van argumenten en tegenargumenten door een archeologisch geschoold buitenstaander.

"Dit laatste dan bedoeld als buitenstaander in alle conflicten,want ik ben immers geen partij in deze".....

Op het "Symposion:Klaarheid over Vermaning" op 19 maart in Assen,was dr.Louwe Kooijmans de enige beroepsarcheoloog die zo moedig was om met commentaar te komen en de "integriteit van zijn Groningse collega's" voorop te stellen.In Assen gaf dr. Louwe Kooijmans wél toe: Ik heb géén verstand van het Paleolithicum.....ik heb de rapporten niet bestudeerd.....ik heb de rechtbankverslagen niet bestudeerd...ik heb de stenen van Vermaning ,waar het uiteindelijk om gaat, niet bestudeerd. (Bandopname-verificatie). *(Zie echter pag. 92.)**
Onze vraag aan Louwe Kooijmans.....waar praat je dan over?

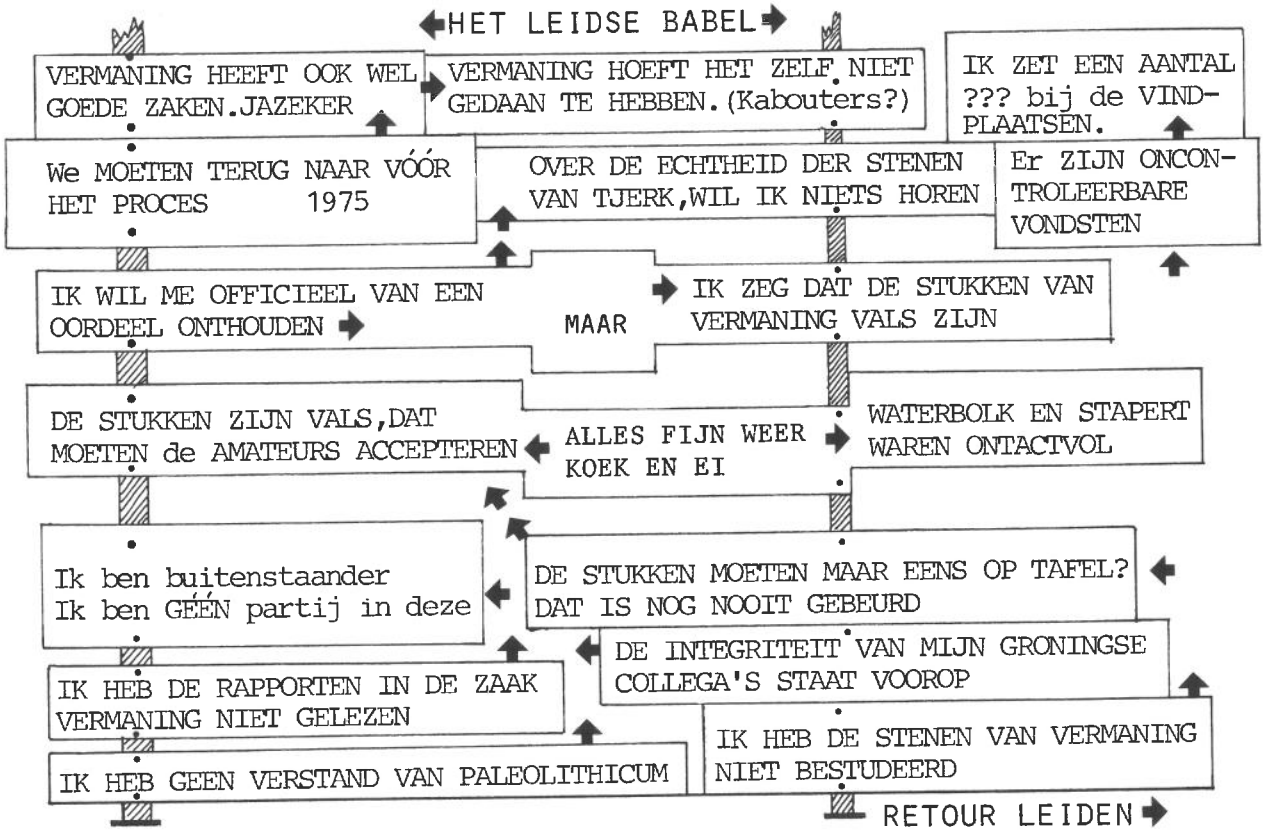

EVEN AFREKENEN,HEREN.

HET SPROOKJE VAN DE 60.000 GULDEN.

Sprookjes zijn geëigend om gemeengoed van de massa te worden.Het is dus zaak alert te zijn als men ziet dat onjuiste "feitelijkheden" tot sprookjes dreigen uit te groeien.

Het is ons herhaaldelijk gebleken,dat men niet begrijpt dat de heer Vermaning steeds weer pleit voor REHABILITATIE.

> *"Vermaning is vrijgesproken en heeft een bedrag van 60.000 gulden ontvangen als gevolg van deze vrijspraak door het Hof in Leeuwarden"*

is de algemene opvatting.
Op de eerste plaats heeft rehabilitatie niets met geld te maken.Wat Vermaning is aangedaan door de heren STAPERT en WATERBOLK en door het bestuur van de provincie DRENTHE met aan het hoofd de COMMISSARIS van de KONINGIN en GEDEPUTEERDE STATEN, is dermate schandelijk dat het met geld alleen niet is goed te maken.
Op de tweede plaats is het gestelde ook nog een grote onwaarheid.
Om alle sprookjes uit de wereld te helpen is hier de werkelijke afrekening zoals die door het Hof in Leeuwarden is bepaald op 19 november 1979.

> *"Gezien de artikelen 591 en 591 a van het Wetboek van Strafvordering;*
> *BESCHIKKENDE:*
> *Stelt het bedrag van de vergoeding vast op achtenvijftig duizend zeshonderdenvijfentachtig gulden en vijfenzestig cent (f.58.685,65)."*

En hoe werd dit bedrag nu verdeeld.Ook dat bepaalde het Hof in Leeuwarden:

De"verdachte" Vermaning kreeg:	f.643,00	zijnde reis en verblijfkosten.
De getuige deskundige A.Wouters	415,50	zijnde reis en verblijfkosten.
De getuige deskundige P.Beersma	264.00	zijnde reis en verblijfkosten.
De getuige deskundige A.v.d.Lee	581,95	zijnde reis en verblijfkosten.
De getuige deskundige D.Goosen	419,50	zijnde reis en verblijfkosten.

Het overige van dit grote bedrag zijnde:
f.56.361,65 ging naar de advokaat Mr.R.v.d.Molen uit Assen,zijnde zijn declaratie voor de rechtshulp in de "Zaak Vermaning" voor het Hoger Beroep in Leeuwarden.Deze declaratie was gebaseerd op een totaal van 370 werkuren.
Wat heeft het "LEUGEN-RAPPORT" STAPERT-WATERBOLK en de AANKLACHT van DRENTHE werkelijk aan de belastingbetaler gekost?Wat aan menselijk verdriet?Wat aan onrecht en STANDENPROTECTIE?

Vermaning werd vrijgesproken.....en zij die geroepen hebben:
Houdt de dief ?
De WETENSCHAP.....?
Het Openbaar Ministerie.....? Het Bestuur van DRENTHE ?....
Wat is 60.000 gulden? of 643.00 ???

HERBESPREKING EN HERBEOORDELING VAN DE JONG-ACHEUL-SITES HOOGERSMILDE A EN B,1965 EN HIJKEN 1967.

door

JAN EVERT MUSCH

INLEIDING.

De beweringen,die sinds 18 maart 1975,vooral uit naam van drs. Stapert,wereldkundig zijn gemaakt omtrent vuurstenen artefacten uit de oudere steentijd,zijn nu wel genoegzaam bekend;er is vanaf het eerste moment op ruime schaal ruchtbaarheid aan gegeven.Achteraf gezien is het ietwat opvallend hoe bereidwillig daarvoor op diverse plaatsen ook ruimte vrijgemaakt werd. Anderzijds zijn de voornaamste van die proklamaties hier reeds meermalen kritisch besproken,geciteerd en in literatuurlijsten vermeld.

Hier zal uit de doeken worden gedaan,dat de hele affaire teruggrijpt op een drietal OPGRAVINGEN,waardoor alleen al de hele lawine van beweringen en gissingen over vermeende "vervalsingen" tot prietpraat wordt.

Dat de hele bestanden aan originele OPGRAVINGSDOKUMENTATIE,zelfs op de drie marathon-rechtzittingen,ondanks aandringen van de verdediging,NIET op tafel zijn geweest,is een onverteerbare zaak.Het opnieuw aantonen van de echtheid van de vondsten werd erdoor een bijkans onmogelijke taak, die nochtans aan de heer Wouters gelukte.

Over vooral de rekonstruktie en wat er met de belangrijkste vondstcomplexen (Hoogersmilde A en B,1965; Hijken "Vorrelveenseweg",1967) gebeurde,gaat deze bijdrage.Enkele andere zaken worden daarbij kort behandeld.

Dank aan hen,die het verschijnen in deze vorm mogelijk maakten.

UITGANGSPUNTEN VOOR ZINVOL ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK.

Het lijkt zo langzamerhand niet meer zo vanzelfsprekend te zijn wat de kern is van werkelijk wetenschappelijk uitgevoerd archeologisch onderzoek.
Het doel daarvan is niet alleen uit de vondsten (artefacten) maar evenzeer uit de bodem waarin ze liggen -en uit de samenhang-,kennis omtrent het verleden af te leiden.Werkelijk centraal,om niet te zeggen cruciaal centraal staat daarbij de systematische en vakkundig uitgevoerde veldverkenning en/of opgraving;uitgevoerd met kennis van zaken en met een open geest voor nieuwe en nog onbekende verschijnselen.
De waarde van de vondsten ligt vooral in de mogelijkheid de erop uitgevoerde bewerkingen en ermee verrichte handelingen,binnen een voormalig sociaal en/of ekonomisch systeem af te leiden.
Van doorslaggevend belang voor het werkelijkheidsgehalte van die afleidingen is,dat bij het verzamelen en/of opgraven,de samenhang met andere voorwerpen,de onderlinge ligging in liefst intakte bodemlagen ,grondstrukturen etc. wordt nagegaan en vastgelegd.
Bij veldonderzoek kunnen losse vondsten,zelfs onooglijke splinters of scherven,de weg wijzen naar min of meer intakte woonverblijf-of begraafplaatsen.

Soms zijn vondstgroepen bijna geheel uit de nog ongestoorde oorspronkelijke ligging gebracht door vergravingen,verploeging of natuurlijke processen.
Dan kan echter nog één vondst in de nog ongestoorde grond,of zelfs een afdruk daarin nog voldoende zijn om de globale ouderdom van het geheel te rekonstrueren.Op en aan de losgeraakte voorwerpen kunnen,nog aanklevende grond,verkleuringen,uitlogingen en andere verweringen verwijzing geven naar de oorspronkelijke ligging of latere verplaatsing.
Nauwgezet verrichte opgravingen en goede vondstregistratie,dát is de kern en basis voor het onderzoek.De overheid houdt peperdure instituten in stand,om dit naar behoren te doen.Het is hier zelfs bij de wet geregeld,wie er alleen opgravingen mógen doen.

Uit het gegevensbestand dienen dan de volgende vragen te worden beantwoord:
- Hoe oud is het stuk,de stukken,de vondstgroep.
- Waar hebben deze stukken etc. voor gediend;wat is ermee gedaan.

Op de tweede plaats komen vragen aan bod als:
- Is deze vondst,deze vondstgroep in te passen in het reeds bekende stramien van culturen.
- Zijn er nieuwe gegevens aan te ontlenen omtrent menselijk gedrag en situaties uit het verleden (technieken,soort gebruik,levensonderhoud,bevolkingsdichtheid en-verspreiding, sociale betrekkingen).

Pas dan zouden eigenlijk andere aspekten aan bod mogen komen, zoals de waarde voor een collectie,expositie,museum.
Er kan ook wat gedaan worden aan het rekonstrueren van bodembewegingen,chemische processen in de bodem etc.;maar daarbij verlaten wij dan wel het terrein van de archeologie en komen we op het gebied van diverse takken van natuurwetenschappen.
In de praktijk van het onderzoek naar de Oude Steentijd in de NW-europese Laagvlakte behelst het onderzoek tot nog toe praktisch alleen de onvergankelijke stenen artefacten.Bij de opsporing en opgraving ervan,zijn geologische en bodemkundige kennis onontbeerlijk.Vergelijking met reeds opgegraven vondstgroepen is erg dienstig.
Het meest hebben wij daarbij aan komplete "gesloten" vondstgroepen;de zgn."integere" complexen,die oorspronkelijk én in tijd én in ruimte één geheel vormen.
Het minst hebben wij aan dooreengeraakte samenraapsels uit oude rivierbeddingen,gletsjerafzettingen of grindhopen.
De meest specifieke informatie zal zijn op te doen aan "archeologisch zinvolle assemblages" zoals "toolkits",waaruit kan worden afgelezen of wij bijvoorbeeld met een woon/werkplaats, woonplaats,woon/slachtplaats,slachtplaats of werkplaats te maken hebben.
Duidelijk zal zijn: hoe intakter een vindplaats is gebleven, en hoe nauwkeuriger de dokumentatie is,hoe groter de waarde ervan voor het onderzoek en het vergaren van feitenkennis.

HOOGERSMILDE A en B. 1965.

De heer Vermaning is na een jarenlange voorstudie in de literatuur en met een uitstekende practische ervaring op zoek gegaan naar zulke overtuigende vindplaatsen van achtergelaten werktuigen van de jagers op groot wild.Hij kende al wel de

vondsten van -potentiële-jachtbuit uit de nu verdronken "Noordzeevlakte" en het rivierengebied van Schelde,Maas en Rijn.
De vondst van de "vuisbijl van Wijnjeterp" op of uit de keileem van Friesland heeft hem geinspireerd,doelgericht te gaan zoeken naar de tastbare bewijzen voor een regelmatig bezoeken van groepen van wat hij wel eens noemde de "Homo Neanderthalensis Campesterense",de vlakte bewonende Neanderthaler,die naar zijn overtuiging in en rond de "prémarinale vallei" (de huidige Noordzee) van Engeland naar hier,heen en weer was getrokken. Later zou Denemarken door hem ook als potentieel gebied worden genoemd.
Zijn vrouw Grada en haar moeder hebben hem steeds bij het verkenningsonderzoek gesteund;ook in de tijden van kommervolle materiële omstandigheden en miskenning,hebben zij opgewekt en blijmoedig meegeleefd en meegedaan.Iedere vondst ging keurend ook door hun handen.De meest intensieve periode van theoretische voorstudie viel van 1957 tot 1960.
Hierna zochten ze met hun scheepjes een ligplaats bij Smilde in Drenthe.Daar lag hektare na hektare,het na de veenafgraving blootgekomen oppervlak van de keileem,die 150.000 jaren geleden daar door het Saale-ijs was achter gelaten.De rijkdom aan stenen was er zo groot,dat sommige percelen er bijkans meer stenen dan aardappels opleverden.
Toentertijd waren er twee aardappelmeelfabrieken in bedrijf, waarbij tonnen gesteente per oogst van de aardappels werden gescheiden.Naar archeologische objecten was er in dit gebied -zoals op alle stenige akkers-nog nooit serieus gezocht.

In vijf jaar tijd was Vermaning erin geslaagd,een indrukwekkende verzameling van keileemfossielen,gesteenten,mineralen en archeologica uit bijna alle bekende perioden bijeen te brengen.Hij deed opnieuw een enorme terrein-en praktijkkennis op.
Hij was ook een regelmatig bezoeker geworden van het Provinciaal Museum voor Drenthe te Assen,waar hij het personeel steeds op de hoogte hield van de resultaten van zijn onderzoek.Zijn voornemens omtrent het ontdekken van bewijzen voor nog onbekende,oeroude bewoning,werden steeds beleefd glimlachend aangehoord.De eerste vondsten van afslagen,schrabbers en dergelijke,met de karakteristieke vette glans als de "vuistbijl van Wijnjeterp",werden er niet aanvaard.Maar in januari 1965 zou dat drastisch veranderen.

Tijdens een van de vele veldverkenningen,kwam Tjerk Vermaning bij een akker,die een dan nog vrij ongebruikelijke bewerking had ondergaan.Om landbouwtechnische redenen,was de ondergrond tot een 45 cms. gediepploegd.Een bruine,waterondoorlatende laag was onder de eerst ondiepe bouwvoor gebroken.Hierbij was een grofzandige,lichtgekleurde laag met stenen geraakt,en hier en daar de top van een niet altijd vlak verlopende,weinig verweerde grijze keileem.Op een gekeerde schol grond,vond Tjerk een biface en zeven afslagen.
Hij zag direkt het belang van deze vondst in;dit was niet zomaar een losgevonden twijfelstuk met hevige slijtage;dit wees op een regelrechte verblijfplaats van de door hem zo lang verwachte "mammoetjagers".
Nadat de eerste emoties geluwd waren,ging hij naar de grondeigenaar;de landbouwer W.Vos.Hij bracht verslag uit,leende een schop en kreeg toestemming een proefkuiltje te maken in de losgeploegde grond en eventuele "stienen" mee te nemen.

In de gekantelde schollen liep het vondstaantal op tot een dertig stuks.De overgelukkige vinder besloot materiaal te gaan halen,om de vindplaatsen van de artefacten,die scherp in zijn geheugen waren gegrift,te gaan markeren.Met spanen uit een oud sinaasappelkistje,die hij voorzag van opschriften,werd dit werk geklaard.Nog tot laat in de avond,werden de vondsten door Tjerk,zijn vrouw Grada en haar moeder bekeken en bewonderd. Direkt de volgende dag gingen Tjerk en Grada ermee op weg naar het Provinciaal Museum voor Drenthe te Assen.Voor de verbaasde ogen van de conservator J.D.Van der Waals,haalden zij uit hun boodschappentas het ene fraaie stuk na het andere te voorschijn.Uit het krantenpapier kwamen bifaces,schrabbers,schaven; ze lagen zachtjes te glanzen op het bureau.

Foto:A.Wouters

HOOGERSMILDE B: *Biface 1965-X-49; flakes 1965-X-68 and 1965-X-69 (flint-group BC) are 3 constituent parts of a "JOINT".Nr 49 + 69 have been declared "falsifications" by Prof.G.Bosinski;whereas according to him,Nr. 68 is genuine,with patination. C.F."Arch.Berichten" Nr.7:pp.144-149.*

De heer Van der Waals beloofde,direkt de volgende dag naar Hoogersmilde te komen met de steentijddeskundige van zijn Instituut,Dr.A.Bohmers.
Inderdaad werd op 27 januari door hun beiden de vindplaats geinspecteerd.De voorlopige determinatie kon worden bevestigd: resten van een verblijfplaats van een "Jong-Acheuléen";een "vuistbijlen (bifaces)"-voerende groep van vér vóór de "rendierjagers" van de Hamburgcultuur.
Afgesproken werd,ten spoedigste technische specialisten van het Biologisch-Archaeologisch-Instituut te Groningen te sturen,om de eerste inmetingen te verzorgen.Tjerk werd gekomplimenteerd met zijn vindplaatsaanduidingen.Tjerk en Grada betrokken bij toebeurten de wacht,ook bij nacht en regen en januarikoude.
Op 29 januari ontdekte Tjerk nog een tweede plek;aan het andere uiteinde van dezelfde akker.Hij meldde ook deze terstond.In de bouwvoor vond hij hier nog een dertig stukken.
Na de inmeting werden de kuilen toegedekt met plastic en weer dichtgeworpen,in afwachting van gunstiger weersomstandigheden.
Voor het vaststellen,of er nog in de intakte bodem,onder de ploegzône,vondsten waren achtergebleven,had men liefst de best denkbare kondities.Tot de opgraving werd de uiterste geheimhouding betracht,ook om eventuele schatgraverij door hebzuchtigen,te voorkomen.

Dit is een gebruikelijke procedure;"gesloten vondsten" dienen niet alleen in volledigheid bijeen te blijven,maar ook hoort het bergen ervan te geschieden op een dusdanige manier,dat de ligging in intakte bodem en de ligging onderling van de voorwerpen,alsmede eventuele grondstructuren,voor altijd worden vastgelegd op milimeterpapier,op foto's,lakprofielen,dagrapporten enz.

Die opgraving vond plaats van 27 sept. tot 15 okt. van dat zelfde jaar en bij uitstekend weer.Dr.J.D.van der Waals had de dagelijkse leiding op beide objecten,terwijl er 3 veldtechnici en in totaal 16 studenten/opgravers aan deelnamen.Niet minder dan 6 geologen begeleidden het onderzoek.
Een groot aantal van de betaalde archeologen in den lande kwamen op bezoek.Wekenlang werd de grond milimeter voor milimeter afgeschaafd,en de ene vondst na de andere kwam uit beslist nog ONGESTOORDE bodem.
Volgens het gepubliceerde opgravingsrapport (Palaeohistoria XV, 1973,pag.44-50) waren dat voor concentratie A: 24 stuks;voor concentratie B: 18 stuks.In totaal 42 geregistreerde waarnemingen.Van 27 stuks is ook de juiste ongestoorde laag van herkomst bekend.
Doordat vondsten uit de intakte bodem tendele bleken te passen aan die uit de verploegde ligging,en de vondstoppervlakken precies overeenstemden,is het zeker,dat het hier om twee GESLOTEN vondstgroepen gaat.
Dus bijna dertig tot meer dan veertig keer is onder uitstekende omstandigheden,de schop gestoten op INTAKTE vondsten (*1)
Het belangrijkste is het MINIMUM van 16 stuks voor Hoogersmilde A en de 11 stuks voor Hoogersmilde B, waarover ons dus 27 maal de bevestiging " IN SITU " wordt gegeven.

DE BETEKENIS VAN DE VONDSTEN.

Het totaal aantal vondsten bedraagt aan het eind van de opgra-

(*1) *Vgl.:Het "Regen...tik zegt de schop"-sprookje van Waterbolk in "Drenthe No.1,1982".Zie ook dit nummer pag.174 en 176 .(Red.)*

ving 113 stuks.De erop volgende winter verzamelde Vermaning nog eens 13 stukken uit de inmiddels weer geploegde bouwvoor.Hij schonk deze aan het Provinciaal Museum.Er waren in totaal dus nu: 126 artefacten.Verder zijn er nog natuurstukken,die bij de opgraving wegens enige gelijkenis met de artefacten,bij de opgravingen zijn geinventariseerd en meegenomen.
Al eerder kwam van deze akker een zware Levalloiskling te voorschijn;deze behoort vrij zeker tot een oudere periode en is als "Zwerfsteen" met de keileem meegekomen.
De inventarisatie van de 126 stukken,na een herbeoordeling door schrijver dezes is als volgt:

Eenvoudige schrabbers		29	
Schaven		6	
Spitsschaven (waaronder "Smilderspitsen")		13	
Bifaces: druppelvormig	8	48 →	48
driehoekig	5		
rond (discus)	5		
peervormig	2		
met rug/voet	1		
ovaal	4		
onvoltooid (ebauche)	1		
	26 →		26
Hachereaux			3
Rugmessen			2
Spitsen (2 x lancet; 1 x steelspits)			3
Klingen (met gebruiks-en/of cryoturbatie retouche			13
Afslagen (,, ,, ,, ,, ,,			31
		TOTAAL	126 stuks

Het dicht bijeenliggen in twee qua samenstelling vrijwel gelijkwaardige "concentraties",het hoge aantal geretoucheerde werktuigen en het gemis aan produktie-afval doet de opgravers besluiten,dat het hier gaat om gespecialiseerde aktiviteiten.
Stukken,die geheel of gedeeltelijk elders in de omgeving gemaakt zullen zijn,werden hier gebruikt voor een specifieke set aan handelingen,en er vervolgens afgedankt.Zo luidt de rekonstructie.Gedacht werd aan " slachtplaatsen ".Bij het onderzoek blijkt, dat enige afslagen en voorwerpen van beide "concentraties" over en weer aan elkaar passen.Daaruit wordt een gelijktijdigheid van de "slachtplaatsen" afgeleid.
Gewezen wordt ook op de strategische ligging op het plateau,tussen mogelijk toen al bestaande erosiegeulen/beekdalen.De bijbehorende woon-/werkplaats wordt in de direkte omgeving gedacht.

Er is nu ruim 15 jaar na deze "rekonstructie"....géén wezenlijke wijziging op die "rekonstructie" aan te brengen;ze blijft nog steeds geldig.
Schrijver dezes denkt in zijn herbeoordeling aan (een serie van) "valkuilen",die op de landengte in een diagonale rij zijn aangebracht.
Intussen geven de vondsten in de aangrenzende percelen (spitsschaaf van Adze Dijkstra (Oosterwolde,1971, *zie Arch.Ber.III,p.37*); het kwartsietartefact van Bosinski (Keulen,1977)steun aan die hypothese.Interessant in dit verband is ook de parallel met het (dubbel-) kampement te Rheindahlen-Westwand,waar naar mondelin-

ge mededeling van Bosinski in 1978 op een 150 meter afstand "Wildfanggruben" aangetroffen waren,met artefacten erin,die tendele pasten aan die in de woon/werkplaats.
Te Hoogersmilde wordt een nabijgelegen woon ?/werkplaats gesuggereerd door de vondst in 1972 van een typische afslagkern door landbouwer en eigenaar van de betreffende percelen W.Vos; getoond aan Tjerk Vermaning,Mr.R.v.d.Molen en de schrijver in april 1977.(Zie onderstaande tekening).

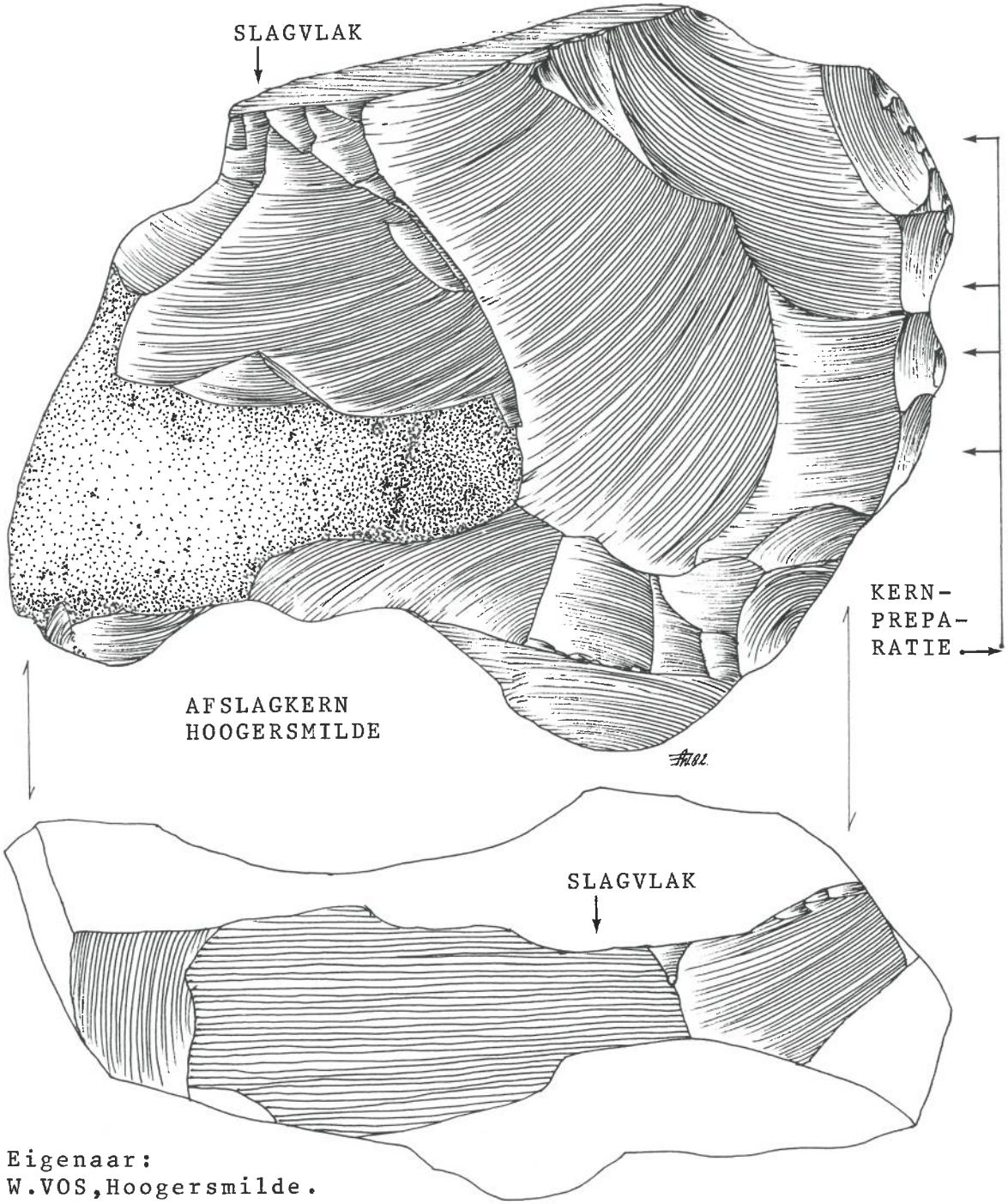

Eigenaar:
W.VOS,Hoogersmilde.

Kern uit het"SMILDIEN". *De kern werd opgeploegd in 1972 door de heer W.Vos;eigenaar van het betreffende perceel.*
Er is een vrij primitieve kernpreparatie,die volkomen past bij afslagen uit de cocentraties A en B van Hoogersmilde (1965).Het artefact heeft ook de typische zijde-achtige glans van deze stukken.

Fig.3.SITUATIE VAN DE OPGRAVINGEN HOOGERSMILDE A en B.1965.
(Naar Palaeohist.15, 1973; met aanvullingen).

Direkt naast de vindplaats bevindt zich een "pingo-ruine" uit de laatste (Weichsel-) ijstijd.
De vindplaatsen op het keileemplateau liggen vrijwel in één lijn.
Een typische "Smildien"-kern werd door landbouwer W.Vos opgeploegd uit de zwakke afhelling naar een beekloop.De situatie suggereert een rij VALKUILEN over een landengte,met een woon-/werkplaats of werkplaats vlakbij,net als te Rheindahlen-West (Bosinski,mond.mededeling 1978).
Een herbeoordeling van de opgravingsdokumentatie,en een nieuwe opgraving is urgent.Hier ligt een object van meer dan lokaal belang voor de studie van de Oude Steentijd te wachten op geologisch,archeologisch en palaeoanthropologisch onderzoek.

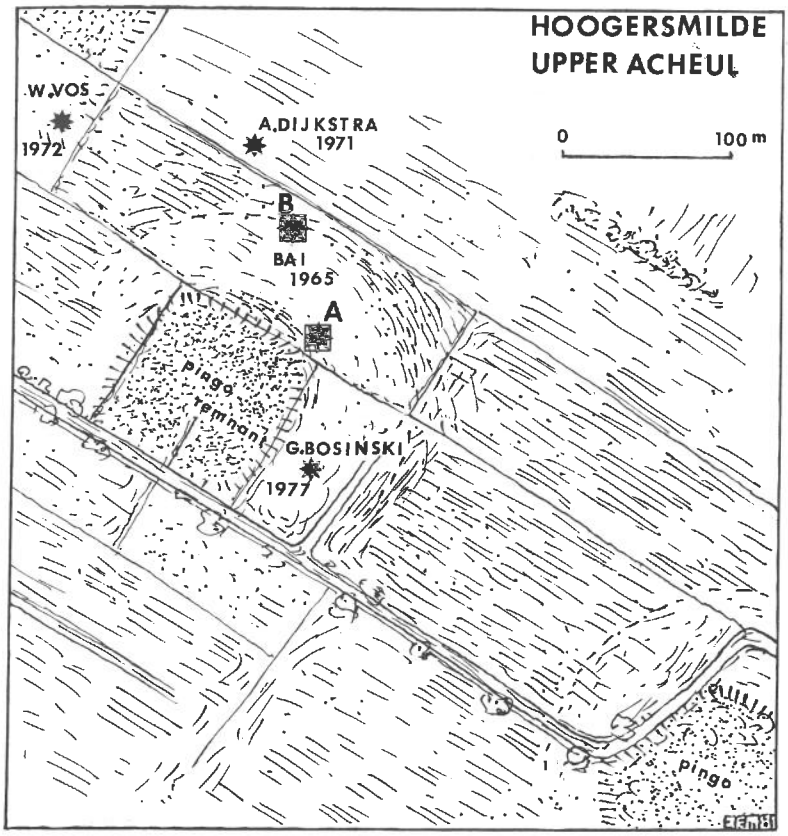

Fig.3. JEM.81.

➡ De verdere rekonstruktie van het gebeuren te Hoogersmilde omvat hier het in aanmerking nemen van de vorming van een "PINGO" in de "permafrost" van de laatste (Weichsel-) ijstijd, die verantwoordelijk wordt gesteld voor de hevige persing en verkneding,die zich juist zo opvallend sterk op de artefakten van de "concentraties A en B" manifesteert.Zo is het ook begrijpelijk,dat er al vóór het diepploegen,gesteenten uit de ondergrond boven het uiteindelijk vondstniveau terechtkwamen.
In "Intermediair"No.37;1979,geeft Stapert een oorspronkelijke dikte voor de afdekkende lagen op de keileem van ca.1½ meter op.Dit laat het aanbrengen van valkuilen voor groot wild zeker toe.Het is jammer,dat bij de eerdere publikaties,het effekt van de zo DUIDELIJK in het veld nog zichtbare "pingoruine" niet is overwogen.Het opnieuw uitvoeren van opgravingen te Hoogersmilde,met gebruikmaking van alle gegevens en hypothesen en rekonstrukties,is uiteraard dringend gewenst.
Hier liggen gegevens,die van internationaal belang zijn voor het kennen van de leefgewonnten van vroege gemeenschappen van jagers en voedselverzamelaars.
De tot en met 1974 gepubliceerde teksten hebben nog niets aan waarde verloren;het gaat hier om gesloten vondstkomplexen van grote volledigheid,rijk aan informatie over toenmalige gedragingen en leefgewoonten.Ze vormen een onvervangbaar stuk kultuurbezit voor de gehele bevolking,en dienen in een openbare

kollektie goedbewaard en toegankelijk te zijn,liefst geëxposeerd met een duidelijke vondstinformatie en -interpretatie erbij.

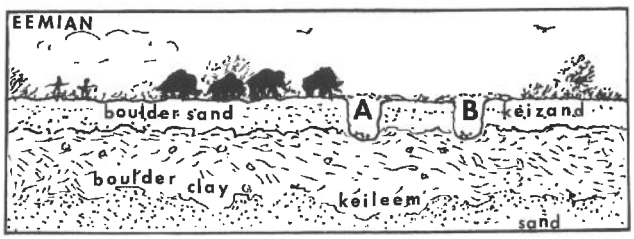

Fig.4.A. Rekonstruktie van de situatie in Eemien-tussenijstijd.Een aantal valkuilen,ingegraven in de outwash/keizandlaag, verzorgen de vleesvoorziening van een nabijgelegen kampement.De buit wordt ter plekke gevild en ontleed;het gereedschap uit het kampement blijft achter in de kuilen. Op de steenbewerkingsplaats kunnen nog aanpassende afslagen liggen.

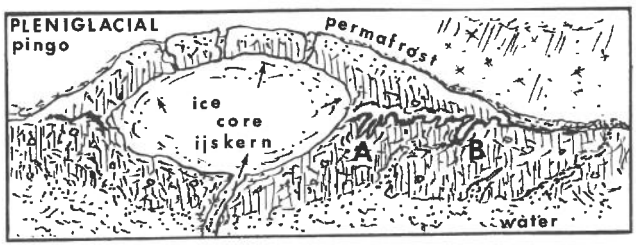

Fig.4.B. In de laatste ijstijd ontstaat er een "ijskrater" of "PINGO",net naast twee van de nu opgegraven valkuilen. Deze worden door de ringwal hevig verkneed.Op de werktuigen vindt bekrassing en versplintering plaats.Werktuigen erbuiten verweren anders.Die krijgen lichtere "cryoturbatie" en eventueel vorstschade te verduren. Oxidatie kon daarop mogelijk ook meer invloed laten gelden.

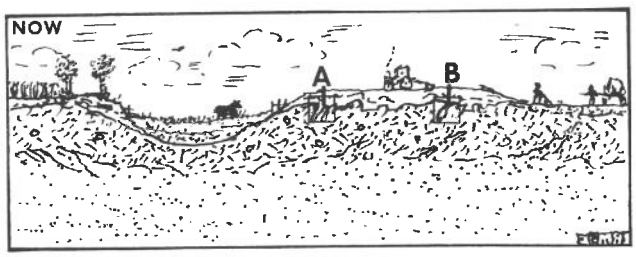

Fig.4.C. In de tegenwoordige tijd is het gebied onder agrarisch -gebruik gekomen.Bij diepploegen op de ringwal werden twee valkuilrestanten en hun inhoud geraakt,ontdekt,gemeld en opgegraven.Na de opgravingen zijn in de direkte omgeving nog vondsten gedaan,die een nieuwe (derde) opgraving zinvol maken,uit meer dan normaal archeologisch belang.Deze dient dan met de uiterste zorgvuldigheid en KONTROLEERBAARHEID te gebeuren.

DE OUDERDOM VAN DE VONDSTEN.

Geologisch is al direkt een eerste ruime schatting te geven: vóór de "pingopersing" van ca.35.000 BP.,en na het aanbrengen van de keileem,ca 150.000 BP.De erosiegeulen kunnen al tijdens

en kort na het afsmelten van het Saale-ijs ontstaan zijn,want elders (Gasselte) werd "Eemien"-veen in zo'n erosiedal aangetroffen (Casparie,1979).
Veel is er al te doen geweest over een "nadere plaatsing in de tijd" van het "Smildien".De puzzle lijkt nu langzaam te worden opgelost.Een toewijzing in het Eemien is zeker niet denkbeeldig te noemen.Het warme "Eemien" verklaart mogelijk ook het afwezig zijn van aanwijzingen voor het gebruik van vuur in het "Smildien" (Musch,.Arch.Ber.8, 1980).
Merkwaardig is achteraf de tendens- als te lezen in "Palaeohistoria XV"-om de vondsten steeds later en later te plaatsen.... tot ze uiteindelijk in de toen juist ontdekte "Moershoofd-periode" vielen; wel de meest ongunstige van alle warmte-onderbrekingen van de laatste (Weichsel/Würm)-ijstijd.

> Om maar niet te spreken over de hypothese "RECENT VERVAARDIGD" voor het "Smildien",.....en plaatsing van ADVENTIEVE artefacten in dit Moershoofd-interstadiaal.
> De gigantische taak,van het weerleggen van alle absurditeiten,ingebracht in het kader van een soort "offensief" contra persoon,werk en levensgeluk van Tjerk Vermaning,is op afdoende wijze verricht door de heren A.Wouters en P.Beersma.Hier kan eenvoudigheidshalve verwezen worden naar hun rapporten en publikaties en onder ede afgelegde verklaringen.

Intussen is gebleken,dat de archeologisch-typologische vergelijkingen weer een bevestiging geven van de aanvankelijke interpretatie van een "JONG-ACHEULEEN".

Het grote Acheuléen-kampement van Salzgitter-Lebenstedt,dat een C-14 datering had van > 50.000 jaar-met de waarschuwing "we kunnen niet verder met deze methode"- valt nu zeker in een warmteperiode vóór het maximum van de voorlaatste (Saale-Riss)-ijstijd.Daarmee.....valt het hele vergelijk met de"Lebenstedter-Grupe" van Bosinski in duigen;die trouwens vooral bestaat uit in het laatst van de Saale-ijstijd "op drift" geraakte "Einzelfunde".
De typologische kenmerken aan het materiaal van Hoogersmilde A en B (en het nog te bespreken "Hijken"_ Vorrelveenseweg),vormen in grote trekken als het ware een tussenvorm tussen het Acheul,zoals dat zuidelijker bekend is uit het laatst van de Saale-ijstijd en direkt erna- waaruit trouwens ook aanwijzingen voor migratie in noordelijke richting zijn aan te duiden- en de groepen van het "Mousterien van de Acheultraditie"(M.T.A.I),weer gaandeweg zuidelijker,bij het intreden van de volgende (Weichsel/Würm)-ijstijd.
Dit verschijnsel was Vermaning ook reeds vrij spoedig opgevallen.Hij dacht verder vooral aan Engeland,waar intussen met name de vindplaats Caddington is "heropgegraven" uit oude kollekties en notities.Deze- naar bleek- werkplaatsen ("workingfloors" ontdekt door amateur Worthington Smith meer dan 100 jaar geleden) leverden bifaces in alle stadia van afwerking,hachereaux,kernen en afslagwerktuigen op.Ze worden in het "Ipswich" (=Eemien) geplaatst.
In 1979 zagen wij de eerste vondsten van een "Smildien" zover noordelijk als Denemarken.In Noord-Nederland neemt het aantal vindplaatsen van dit typische Jong-Acheul nog steeds gestaag toe.
Inmiddels zijn wij ook beter geinformeerd geraakt omtrent de

paleolithische tradities in het begin van de laatste ijstijd; er blijkt een interessante "trend" naar verkleining van het instrumentarium in te zitten (Micoque en Schambach,volgens Bosinski,1967; Micro-Mousterien,Vermaning 1978). Al met al komen we voor het SMILDIEN weer terug in de richting van de aanvankelijke schatting van Vermaning: tussen 80.000 en 60.000 BP.
Eens te meer blijken de NW-europese vlakten van belang voor het kennen van de "hiaten" in de opeenvolging van "vluchtgrotten" in het zuiden tijdens koudegolven.Logischerwijs dienen de resten uit de langdurige warmteperioden in noordelijke richting te worden gezocht.Voor zover die gedachte al gevormd werd,was er eigenlijk niemand buiten de heer Vermaning,die daar dan ook doelgericht naar ging zoeken.....en vond dat het klopte.

DE WOON-/WERKPLAATS HIJKEN (Vorrelveenseweg) 1967.

Met de ontdekking van een volgende vindplaats ,niet alleen met meer vondsten,maar ook van een samenstelling,die een woon-/werkplaats verraadt,heeft de heer Vermaning bewezen dat hij géén zoeker op goed geluk was.
Omdat de afwikkeling rond Hoogersmilde A en B hem niet bepaald zinde,had hij aangezegd,een eventuele volgende vindplaats zelf aan te pakken en voor zich te houden.

De persconferentie op het Provinciehuis te Assen in de herfst van 1965, georganiseerd door de wetenschappers V.d.Waals en Waterbolk,heeft hem geattendeerd op de mogelijkheid,zich via de pers direkt te richten tot het publiek.

De ontdekking van het "Mammoetjagerskampement" in 1967 komt in de kranten,met de "prognose" van een ouderdom van 80.000 jaar en de toewijzing aan het Acheuléen.Verschillende personen krijgen de vondsten te zien.Het is overduidelijk,dat ze uit tot voor kort ongestoorde ligging zijn gekomen en....dat Vermaning op eigen houtje gegraven heeft.De konservator prehistorie van het Asser Museum,B.A.I.-man O.H.Harsema,die de inmiddels gepromoveerde V.d.Waals heeft opgevolgd,dient zich aan op de loopplank van het woon-/museumschip en eist op hoge toon en dreigend met jurische stappen,om de vindplaats te zien.Vermaning zwicht voor de druk en brengt Harsema naar de vindplaats:

> Een kortgeleden herontgonnen perceel bij het dorp Hijken aan de "oever" van een grote laagte,die als VORRELVEEN-NOORD LAKE,bekend staat.

Vermaning gewaagt zo uitvoerig mogelijk van zijn bevindingen, en benadrukt,zelf geen ongeroerde grond verstoord te hebben. Hij wijst een strook van ca. 10 x 5 meter langs een versgegraven sloot aan,waar hij de eerste stukken vond,en daarna vertikaal voor zich uitwerkend,de ploegschollen beetje voor beetje afschaafde,daarbij de vrijgekomen grond met de hand verkruimelend.
Zo had hij meer dan 400 stuks bewerkte vuursteen geborgen.Bifaces in alle stadia van afwerking,schrabbers,schaven,rugmessen en veel produktie-afval.Ze zaten allen in grof zandig-lemig "keizand",dat zich scherp van de zwarte bouwvoor en de keileem aftekende.De vondstlaag deed "lössachtig" aan,preciseerde hij.

Harsema begon een opgraving (1968) op het perceel.Al gauw werd de intakte ondergrond geraakt en in de verstoorde bouwvoor werden nog maar twee onbeduidende stukken,een afslagsplinter en

een klingetje gevonden.Vermaning werd er weer bij geroepen,en nu wees hij op de nog onvergraven strook langs de sloot,die hij onberoerd had gelaten,om niet in moeilijkheden te komen met de grondgebruiker-eigenaar.Daar wees hij het vondstniveau,het "lössachtige"laagje,nog intakt aan.Met Harsema als getuige,schaafde hij nog twee artefakten uit deze laag.Daarop gingen de veldtechnici en opgravers van het B.A.I. onder leiding van Harsema , (eindverantwoording als steeds Prof.Waterbolk),deze slootkant te lijf,waarbij wederom geologen werden ingeschakeld.Tot diep achter het profiel,werden nog vondsten gedaan,in duidelijk ongestoorde ligging.Tenminste één ervan paste aan een stuk uit de bouwvoor,door Vermaning al eerder opgegraven.(In situ No.4 paste aan kolektie Vermaning No.341).

Fig.5.

Afslag 4 uit ongestoorde ligging (opgraving Harsema,1968),paste op afslag 341 die Vermaning in 1967 uit de ploegschollen geborgen had.
Tijdens de expertise op 10 maart 1978 op het Gerechtshof in Leeuwarden,was No.4 nog met "kit" op No.341 bevestigd (joint).
Op het plastic zakje zat een "label" met een door Harsema zelf geschreven tekst:

"Stuk wat tijdens opgraving is gevonden + stuk dat door Vermaning is verkocht (past aanelkaar)."

Tijdens de expertise op het Museum in Assen op 5 februari 1982 was alleen No.341 nog in het zakje en was de "tekst van Harsema" verwijderd.

Er bleek tevens:
- dat Vermaning de juiste plek had aangewezen.
- dat hij geen ongestoorde grond had vergraven,dus niet te"pakken"was voor "roofgraving.
- dat zijn interpretatie "Acheuléen",ca. 80.000 BP. weer pijnlijk juist was.
- dat dit tevens zijn weerslag had voor de vondsten van Hoogersmilde A en B,die er sterk mee overeenkomen.
- dat hij niet meer kon worden weggezet als "gelukszoeker".
- dat het B.A.I. en de geologen zijn uitspraken alleen maar konden onderschrijven,als ze eerlijk waren.

De professoren Van Giffen en Glasbergen,slaagden erin om de vondsten van de heer Vermaning aan te kopen,naar zijn zeggen (net als bij Hoogersmilde) via een beroep op de "schatwet",waardoor Vermaning gehouden was,de eigenaar van de grond,de helft van de waarde van de vondst te doen toekomen.Alleen door verkoop kon hij dit bedrag opbrengen.
De vondsten werden in bruikleen gegeven aan het Provinciaal Museum te Assen,en kwamen zo weer binnen handbereik van het B.A.I.
Tevoren had men op het B.A.I. de vondsten al in bruikleen gehad,getaxeerd en voorlopig bestudeerd en gefotografeerd.

De toegezegde afdrukken van de foto's,net als de toegezegde afgietsels van de Hoogersmildevondsten,heeft Tjerk nimmer mogen ontvangen.Hij stond weer met lege handen;had zich weer mooi laten inpakken.

Zijn populariteit was intussen ook weinig gestegen.Zo weet ik voor mijzelf nog als de dag van gisteren,hoe ik in 1968 het bericht over de nieuwe ontdekking opvatte.De vondsten van Hoogersmilde A en B kende ik van 'n - bezoek aan de opgraving en van bestudering op de hand tijdens een werkcollege op het B.A.I. Dat het dáár goed mee zat,wist ik dus uit eigen ervaring.De nieuwe vondst van Hijken maakte mij nieuwschierig,zelfs achterdochtig en jaloers.Zelf dacht ik aan mogelijke import uit het buitenland óf aan roofgraving.Ik zou deze kwestie wel even gaan oplossen.Met een vriend en een smoesje naar het schip en....zowaar Tjerk was thuis en kwam onmiddellijk met een margarinedoos,waar de bifaces uitpuilden.De eerste blik in de zomerse nazomerzon van 1968 was al voldoende:Midden-Paleolithicum uit een,tot voor kort nog ongestoorde ligging in Noord-Nederland. Helemaal vergelijkbaar met Hoogersmilde A en B.Nauwkeurig bekijken op de hand leverde een verdere bevestiging van de eerste indrukken op.Alle ruwmateriaal bestond uit gesteenten van het drentse plateau,uit de keileem. De wijze van bekapping wees overduidelijk op Midden-Paleolithicum;de typen werktuigen op een Acheuléen;de samenstelling op een woon-werkplaats. De zachte glans en de kleuruitloging,alsmede de nog pertinent intakte grondresten in kieren en holten wezen op een lemig,grofzandig milieu onder de "permanente" grondwaterspiegel als plaats van herkomst.Aaneenpassen van stukken bleek mogelijk,wat wees op het bijeenhoren,op gelijktijdigheid en kompleetheid.Wrijvingsschade,vooral op uitstekende ribben wees extra op hoge ouderdom.
Mijn argwaan veranderde in ver- en bewondering;maar ik hield mijzelf vóór, dat het gemis van een opgraving,waarbij de ligging van de stukken onderling in de grondlaag,niet was vastgelegd (wat ik zag als roofgraving), sterk te betreuren was.
De heer Vermaning noemde echter grondbewerkingen met ploeg,bulldozer en graafmachine,die de vindplaats al vóór zijn ontdekking volkomen hadden verwoest.(Alleen het slootprofiel bleef intact en Vermaning liet dit uitdrukkelijk ook intact.).
Achteraf ben ik uiteraard verre van trots op mijn door pure jalouzie ingegeven slechte gedachten. De opgraving onder leiding van Harsema,nam trouwens iedere mogelijke grond voor elke achterdocht weg.In de volgende jaren kon ik de inmiddels 428 vondsten nog meermalen op de hand beoordelen.

Het is te betreuren,dat er over deze vondstgroep nog nooit een volledige publikatie is verschenen.In "Palaeohistoria XV" (pag. 101) wordt gesteld,dat D.Stapert zich bezig zou houden met o.a. de vondsten van Hijken;deze heeft later bekend,dat het'n leeuwendeel van zijn dissertatie zou gaan uitmaken.In "Natuur en Techniek" 1974,No.3 blijkt hij vooral bezig met het samenstellen van steenrekonstrukties:het aaneenpassen van afslagen,kernen en brokken.

Al in een schrijven van 6 sept.1968 had Waterbolk aan Vermaning laten weten,dat de samenstelling van de vondstgroep Hijken een woon-werkplaats karakter had;dat er verder drie"generaties" werktuigen waren:

1. Die elders werden vervaardigd,en zonder begeleidende afslagen ter plekke waren afgedankt.
2. Die ter plekke waren vervaardigd,gebruikt en afgedankt.
3. Die ter plekke waren vervaardigd,waarbij een deel van de afval achterbleef,terwijl het werkstuk naar elders werd meegenomen.

Stapert maakte zijn doctoraal-scriptie over de geologie op en rond de vindplaats Hijken,maar helaas mochten wij deze nooit gepubliceerd zien.De opgraving onder Harsema is ook nooit volledig gepubliceerd,maar de opgraving onder Stapert in 1973 heeft "nuttige" informatie inzake de geologie ter plaatse opgeleverd.

Het is in dit verband zinvol,in te gaan op naar blijkt de eerste zelfstandige opgraving van de "geoloog-prehistoricus" Stapert.
Gesprekken met deelnemers aan deze opgraving gaven informatie over wat er gebeurde.De verwachtingen van de deelnemers waren hoog gespannen;dit zou nu eindelijk een opgraving in Nederland worden met "honderden vuistbijlen enz.".Hen werd niet verteld,dat al een slordige 5 jaar eerder,de zekerheid was verkregen over de vondstomstandigheden,maar ook dat de laatste vondsten geborgen werden uit de strook langs de sloot.
Stapert verklaarde later,dat hij er de "honderden" stukken dacht te vinden die hij miste aan zijn aaneengelijmde steenrekonstrukties.*1.
Bij aankomst in het herontgonnen gebied ,bestond onzekerheid over het juiste perceel .De suggestie,om de ontdekker erbij te halen vond geen gehoor.Langskomende agrariërs verklaarden,dat de heer Vermaning op álle percelen in het gebied had rondgespeurd.
Duidelijk is,dat Stapert zich van te voren niet al te best had geinformeerd.De opgraving onder Harsema zou toch wel kadastraal zijn vastgelegd?
Een aantal zoeksleuven werd gelegd,aansluitend op het (vermoede) eerdere opgravingsvlak.
Weer bleek de bouwvoor dun;op ca. één spit diepte werd een ongestoorde ondergrond aangetroffen,die géén duidelijke artefakten opleverde.De ploegschollen bleken plaatselijk doorgraven (Dit is de opgraving Vermaning).
Daaronder waren nog verspreide schopsteken uit de tijd van de éérste ontginning zichtbaar.De ondergrond bestond uit wit (kei ?-) zand,waaronder een rode leemlaag,met duidelijke vloeistrukturen.Scherp afgetekend,met een donkere vulling,een slootje,dat mesolithische artefakten opleverde, en een neolithische bijlsplinter.
(Een landbouwer verklaarde,dat het slootje gedempt was met grond,die van enkele kilometers afstand was gehaald).

De ongedurig wordende gravers,hebben toen nog een aardigheidje uitgehaald.Zij sloegen stiekem wat forse afslagen,en zorgden ervoor,dat één van hen ze "vond".Stapert door het dolle heen...."Zie jullie wel, we zitten goed,kijk eens hoe vers".Ze hebben de grap maar opgebiecht; het dreigde pijnlijk uit de hand te lopen.

Een der deelnemers groef nog een diepe kuil op eigen houtje,en de bodemdoorsneden langs de sloot werden ingetekend (Palaeohistoria XVIII;fig. 1.).Enkele meegenomen pseudo-artefacten werden alszodanig gepubliceerd (Staringia,3,1975;Westerheem,24,1975 b)

De beweringen sinds maart 1975 kennen we nu zo langzamerhand wel en zijn niet ter zake.Dat ze tevens schadelijk zijn voor de reputatie van de opgravers-taxateurs-publicisten van het B.A.I. zélf is een merkwaardige bijkomstigheid.
Naarstig bijeenbrengen van alle beetjes informatie over dit vondstcomplex en de vondstsituatie,aangevuld met intensieve waarnemingen elders in Drenthe (in vers gegraven slootkanten en ook bij nieuwontdekte "mammoetjagers-kampementen") ,literatuurstudie en enig denkwerk resulteerden intussen in de hier door mij gegeven rekonstruktie.(Fig.6).

De vindplaats is gelegen aan de noordoostzijde van een ruim dal,dat als depressie in de voorlaatste (Saale/Riss-) ijstijd in de keileem moet zijn achtergebleven.

Fig.6.

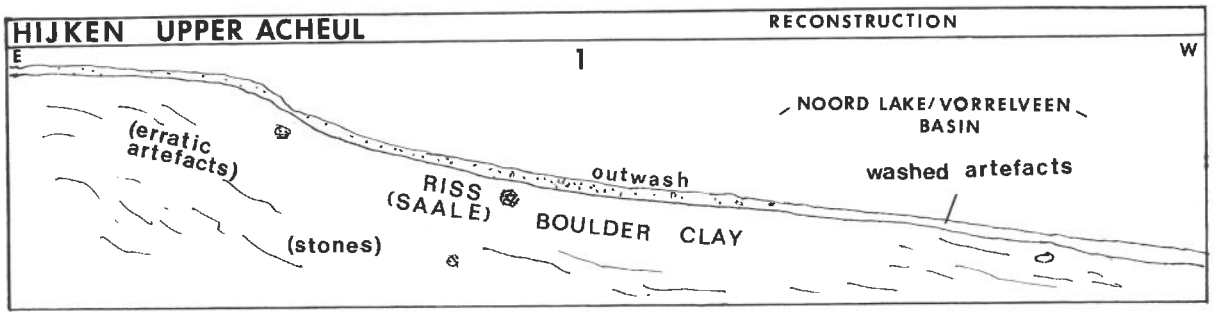

HIJKEN-"Vorrelveen":Reconstruktie geologie-archeologie.1:Laat-Saale,direkt na afzetting keileem.Op blauwige leem met stenen en meegesleepte artefacten, een spoelzandlaagje,met o.a. artefacten etc. met water+leem-polijsting.

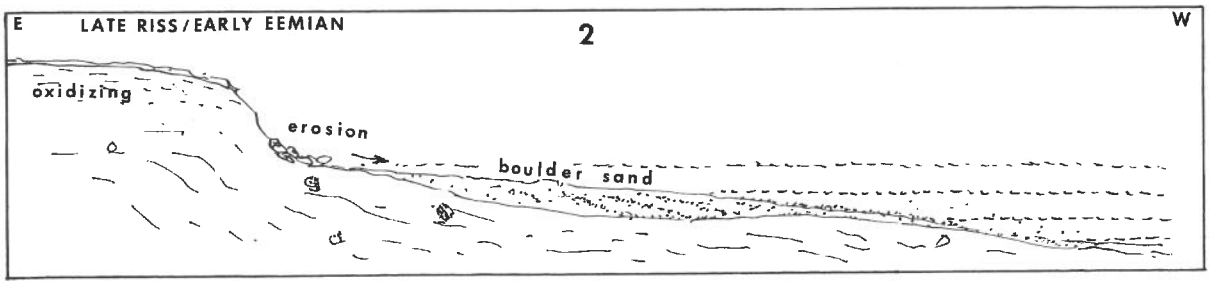

Verdere verwering in Laat-Saale.In de laagte wisselende waterstand en erosie van de oever (Klif),door terugschrijdende erosie.Keizand hoopt zich op. Aan voet van de "Klif" concentratie van gesteenten.De keileem op plateau oxydeert:krijgt roodkleuring.

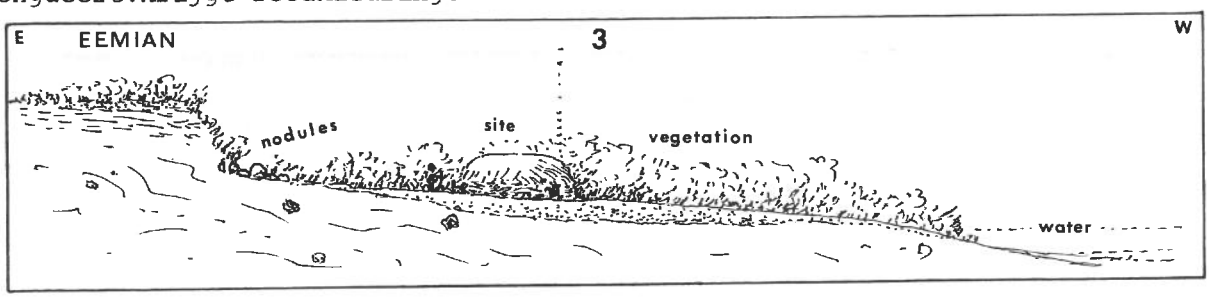

Bewoning in het Eemien.Een plantendek heeft zich gevormd,naar gelang de hoedanigheid v.d.ondergrond.Bewoners van tijdelijk kampement kozen de droogste plaats tussen water (drinkplaats wild,bessen,noten) en de overgroeide vuursteenknollen.

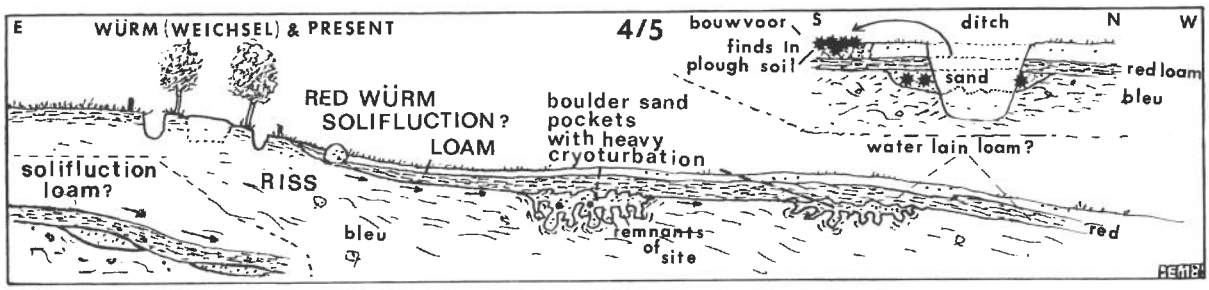

In de laatste ijstijd glijdt er materiaal van het plateau het dal in en vormt keizandlenzen.Bij intredende vorst,hier hevige kryoturbatie.De werktuigen etc. schuren,krassen en splinteren.Bij de herontginning wordt er een sloot juist door de resten van een kampement gegraven(Zie:inzet rechtsboven).De slootgrond kwam op de aangrenzende akker en werd doorgeploegd.In de slootkant waren nog intakte vondsten.(Opgr.Harsema:1968).Profiel naar Stapert: Palhst.XVIII,fig.1. *Tek.J.E.Musch.*

Op de keileem lag waarschijnlijk een dek van smeltwaterafzettingen (outwash).
In het laatst van die ijstijd ontstond een aantasting van het reliëf,waarbij door terugschrijdende erosie een kleine steilwand ontstond,waar gesteenten,zoals vuursteenknollen toegankelijk werden in een bijna onverweerde staat.Er was een wisselende waterstand in het dal.
De warme tussen-ijstijd (Eemien),bracht een begroeiing-en gebruik ervan door de fauna- ,bepaald door hetreliëf,de vochtigheid en de bodemsamenstelling:tegen de steilrand dicht en doornig;hellingafwaarts open en opgaand.
Op het droge en snel uitspoelende "keizand",werd de bewoning gesitueerd,vlakbij de rijke oevervegitatie en het open water. Dit moet de beste plaats zijn geweest,om planteneters bij een drinkplaats te verrassen.Doortrekkende dieren konden op het plateau met valkuilen à la Hoogersmilde bemachtigd worden.Waterwild,vis en plantaardige kost was er in overvloed bij de hand. Voor goede vuursteenknollen kon men onder en in de steilrand terecht.
Door bioturbatie geraakten de restanten van het kampement al spoedig in het "keizand".

In de volgende (Weichsel/Würm)-ijstijd,raakte de woonafval , waarvan alleen de stenen artefacten waren overgebleven (en mogelijk een zwak residu van het organisch materiaal),bedekt door (en/of):afglijdend hellingmateriaal (solifluktie),lössachtige afzettingen,verspoelingen door periodieke overstromingen en overstuivingen.

Foto 2.

PROEFKUIL:Opgraving HIJKEN,1973.
Tussen de rode leem en de blauwe keileem,een lens zwaar kryoturbaat-gestoord "keizand".In een dergelijke situatie hebben de vondsten verkeerd.
Squeezed in between red loam and bleuish boulderclay,a„lens" of heavily cryoturbated "boulder sand".The artefacts have suffered a similar environment.

Rode leem met vloeistrukturen dekte de zaak dusdanig af,dat het "keizand" in lenzen of "pockets" tussen de"rode" en de "blauwe" leem kwam te liggen.Percolatie van water werd erdoor uitgesloten,chemische verwering bleef minimaal;hoogstens kan er van"uitloging" gesproken worden.Leem en gepeptiseerde klei filterden langzaam door,en sloot "poriën" en kieren in de artefakten totaal af.Deze gepeptiseerde klei is haast niet te verwijderen, zoals op de artefakten uit Hijken bleek.Veel meer dan een zwakke glanspatina kon zich niet ontwikkelen.

Vervolgens zien we in de getekende frofielen (Fig.6) en de foto (foto 2),dat de tussenliggende flets-gele grofzandige "keizand"-laag,extreem verkneed raakte door kryoturbatie.De resultaten hiervan laten zich op de artefakten ten duidelijkste aflezen: verwreven randen en ribben,krasjes en schrammen.Terwijl de oppervlakken en vooral de kieren (hinges-negatieven) en holten-gevuld met gepeptiseerde leem- het best beschermd bleven.

"Daar kon Vermaning met zijn slijpsteen niet goed bij" orakelde Dr.Robert Groeneveld van het Gerechtelijk Lab.,tijdens de rechtzittingen in Leeuwarden....(Redactie).

De totaalkleur van de vondsten,en vooral de nog aangekoekte grondresten, tonen de ligging in het verknede"keizand" DUIDELIJK aan.Ook zonder het kennen van de opgraving in 1968,is de herkomst in het profiel ten duidelijkste te geven.

Des te meer merkwaardig,dat G.Bosinski bij zijn bezoek aan Hijken in 1977,niet de minste behoefte had,een kuiltje of profiel te graven.Des te meer merkwaardig,dat drie achtereenvolgende instanties,met water en zeep (en andere chemikaliën) "iets" van de vondsten probeerden weg te wassen.Is dat"iets" de in geen énkel rapport vermelde aangekitte grond? Des te plezieriger,dat ondanks ALLES,die grondresten nóg niet helemaal verdwenen zijn,en dat DE VINDPLAATS ER ZELF OOK NOG IS.

Tot slot van de rekonstruktie,de ontdekking.
Bij het graven van de sloot,moet de "pocket" met vondsten geraakt zijn,en grotendeels op de akker "gezet".De uitgeworpen grond was al verspreid en door de zwarte bouwvoor gemengd,toen Vermaning langskwam.Verse grond in een akker is al van verre te zien.

- Of Tjerk Vermaning in die jaren van koortsachtige ontdekkingen,vaak
- weinig slaap en spaarzame voeding een visioen gehad heeft of niet,doet
- voor ons weinig terzake.Meer opvallend is,dat hij elke nieuwe vondst of
-vondstgroep vrij snel door eigen weten en denkwerk wist te plaatsen;ook
-totaal nog onbekende tradities en aspekten.

Zo is duidelijk,hoe de zaken zich voordeden.Ook hoe verder onderzoek op de akker al snel uitliep op steriele bodem,en hoe de slootkant,op een dieper niveau nog de laatste resten in de "pocket" borg.Tot een eind achter het slootprofiel,verklaarde drs.O.H.HARSEMA *zachtjes* voor het Hof te Leeuwarden in 1978. Er is alle reden,om langs de Vorrelveenseweg bij Hijken intensief te gaan boren en graven,om niet alleen de vondstsituatie van de eerste vindplaats nog eens te verifiëren,maar ook om nog volgende kampementen op te sporen.De vondst van het "vuistbijltje van de Voshaar" (door Stapert ontvreemd op 18 maart 1975 te Meppel - inmiddels weer terug en geëxposeerd op de tentoonstelling "Stenen Getuigen",Drouwenerzand 1978),en vondsten

door twee andere partikulieren in dezelfde ruime omgeving van de vindplaats,maken duidelijk,dat het verwachten van meer "Smildien"-materiaal beslist niet onmogelijk is.

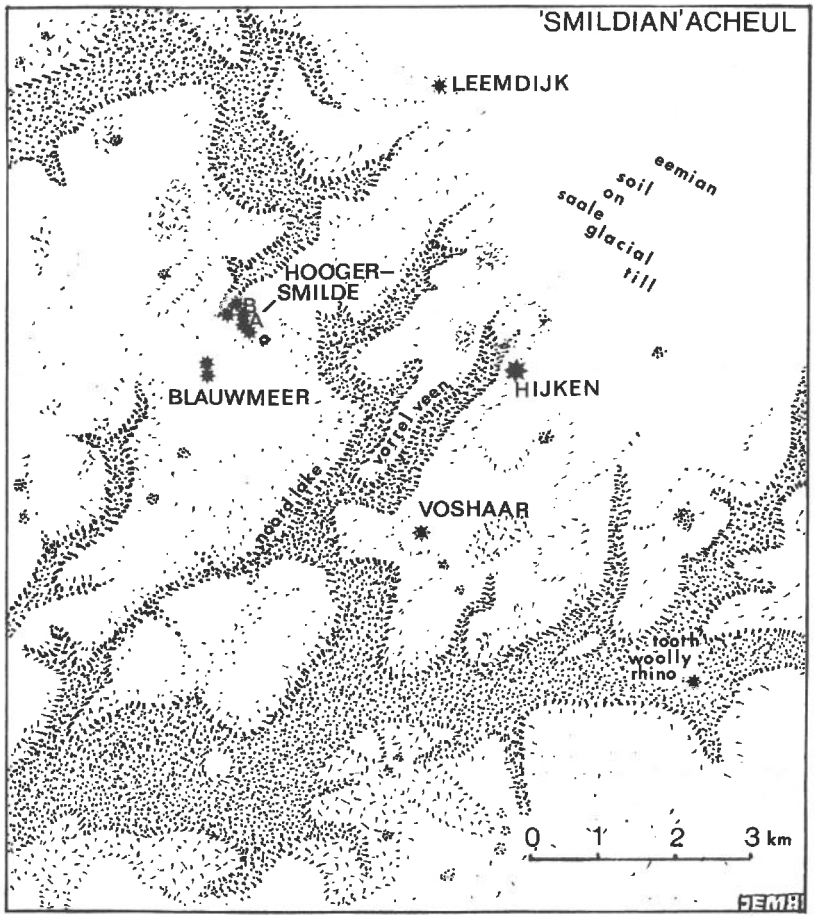

Tekening
J.E.Musch

TOPOGRAFIE van het KEILEEMPLATEAU rond HOOGERSMILDE

In Hoogersmilde de opgegraven Acheulsites A en B en in Hijken de opgegraven Acheulsite,Vorrelveenseweg (en enkele losse vondsten).
Topography of boulderclay-plateau around Hoogersmilde,with the excavated Acheulean-sites and some stray finds.

EEN WOON-WERKPLAATS bij"EEMSTER" (1972).

Uit de tijd,dat Tjerk en Grada nog alleen stonden in hun doelgerichte,intensieve speurtochten naar nog onvermoede tijdperken van de prehistorie,dateert de woon-werkplaats,die zij de herkenningsnaam "EEMSTER" meegaven.Tjerk had andere praktijkarcheologen meermalen voorzegd:

"Het ligt er ook voor jullie...je moet op de keileem zoeken".en "Ik heb alleen de deur voor jullie opengedaan naar het Paleolithicum".

Toch bleven het meer dan tien jaar lang eenzame tochten;hij bleef eenling. Zels nadat hij in 1972 definitief meende te moeten kappen met wat hij vaak voelde als een levensopdracht, liet het "lot",de "voorzienigheid",of hoe we het maar willen noemen,hem niet los.Eind 1972,toen hij toch weer in de stank, drab en kou,bij de stenenvanger van een aardappelmeelfabriek stond -en Grada met het eten zat te wachten-,rolden er weer

duidelijke paleolithen van de transportband.Het betrekkelijk "vers" karakter wees opnieuw naar een kampement.
De "weger" gaf desgevraagd naam en adres van de landbouwer op die de aardappels had geleverd.Via deze landbouwer was de akker snel gevonden.Ook daar was gedieppploegd....en weer heeft Tjerk de verploegde bouwvoor nauwgezet uitgeschraapt.Meer dan 300 vondsten was de oogst.Bifaces,schrabbers,schaven,spitsschaven,boren,rugmessen,kernen,afslagen en klingen.De vondstlaag bestond uit fel-geel,grof zand;vrijwel zonder natuurstenen.
Vrienden van Vermaning hebben later (1977-79) ter plekke op de akker en ook in het profiel,nog meerdere bijbehorende stukken gevonden.

Mijn (voorlopige) interpretatie van de situatie ter plaatse is,dat er onder het vondstniveau een grijze,harde leemlaag met fijn noordelijk en oostelijk grind ligt,welke ik zou willen zien als een mogelijke Elster (Mindel)-Urk/Peelo laag.Het grove zand erboven,en de inkleuring zou op een Holstein of Inter-Saale kunnen wijzen (Formatie van Eindhoven).De artefacten uit die laag,zijn mijns inziens geslagen uit fluviatiele vuursteen uit het Urk II-Rijn/Maas bed.Saale-erratika zouden nog niet aanwezig zijn geweest.Boven het vondstniveau ligt het verweringsresidu van de Saale keileem (met ook verplaatste ("drift") artefacten; echter van heel ander karakter,patinering en steensoorten).
Niet ver uit de buurt,dagzoomt grof materiaal met kwarts en lydiet uit de Urk I-Peelo,wat wijst op stuwing in de ondergrond.
We hebben vaak het materiaal van"Eemster" gerekend tot het Smildien.Er is volgens mij veel voor te zeggen,dan op zijn minst een vroege vorm of zelfs voorloper daarin te zien,waarbij de verbinding gezocht moet worden via een langdurige migratie zuidwaarts vanwege de Saale ijstijd en een niet minder langdurige migratie noordwaarts in het Eemien.Het bewaren van een "kulturele integriteit" in het Paleolithicum van specifieke tradities over een enorme tijd en ruimte,beginnen we langzamerhand uit meer voorbeelden te kennen.
Eens temeer een reden,om voorzichtig te zijn met dateringen op grond van typologische overwegingen alleen,zonder geologische gegevens,ruime ervaring en werkbaar gebleken denkmodellen.(Om over de STAPERTIAANSE "Pseudo-Wetenschap" nog maar niet te spreken.).

VOETNOOT van de SCHRIJVER:

Er zijn intussen twee opgravingen in den lande te signaleren,waarbij Acheuléen betrokken is.De eerste (1979) in stenig,grofzandig materiaal met leem in Rhenen II (Groeve Quintelooyen),gelegen halfweg tussen Noord-Nederland en Brabant,vanwaar gekozen "vergelijkingsmateriaal" voor de rechtbankprocedures in de "Zaak Vermaning" stamde.We menen van de "opgravingsleider",D.Stapert begrepen te hebben,dat in "keizand" stukken uit het "Midden-Paleolithicum"
1.Alleen maar in hun "eentje" voor mogen komen.(Vgl.de zes énig echte).
2.Dat ze alle stuk voor stuk zwaar onder de windlak etc. moeten zitten.
3.Dat "vers" en met "krasjes" uit den boze is.
Laat hij nu in Rhenen-nogmaals uit lagen die nog méér stenen etc. bevatten als het keizand-net tientallen stukken accepteren als "echt" zonder windlak,mét krassen van jewelste (De blauwmeerbijl is er niets bij vergeleken), terwijl er ook stukken verschrikkelijk "vers" heten te zijn.Het komt ons voor,dat de opgraving van Stapert in Rhenen II,hoe onbeholpen en ondeskundig ook uitgevoerd,STRIJDIG IS met zijn eigengestelde "conditio sine qua non" (voorwaarden van erop of eronder...).
Of heeft Stapert met zijn publikaties over de vondsten van Rhenen II beoogd ruiterlijk (?) te bekennen,dat zijn stellingen voor de RECHTBANKEN en daar-

buiten aangevoerd,door hemzelf zijn teruggenomen ?Zeggen secundaire kenmerken toch niets over ouderdom en authenticiteit?....

De tweede opgraving vond en vindt plaats bij Maastricht onder W.Roebroeks, in löss en terrassenleem.Het geborgen materiaal wordt uit ongestoorde ligging opgegraven;er zijn vele vondsten,maar typologisch noch naar oppervlakteverandering,lijken ze maar in de verste verte op de 6 à 11 "vergelijkingsstukken"die Stapert opvoerde.De vondsten zijn meestal extreem "vers" van uiterlijk,ze passen buitendien tendele aan elkaar tot inkomplete knollen (joints).Uit de samenstelling en ligging vallen interessante prehistorische aktiviteiten af te lezen.
VRAAG:
Vallen de vondsten van "Hoogersmilde", "Hijken", en"Eemster" nu wel of niet buiten het normenpatroon voor ECHTE en BELANGRIJKE PALEOLITHEN ?

J.E.M.Anloo.

Summary

This contribution is dealing with the Upper-Acheuléan sites of Hoogersmilde A & B (discovered 1965) and Hijken "Vorrelveenseweg" (discovered 1967). The Hoogersilde "kill-sites" are revisited,and the hitherto neglected information about an "ice crater" (pingo) has been taken into consideration. In this way,the post-depositional events are explained.In the archaeological reconstruction,the primary situation is being pictured as having at least two "pitfalls" with abandoned "butcher toolkits" in them.
Additional finds do suggest the presence of more of those "pitfalls",diagonally across a narrow stretch at the watershed of two streams.
The find of a flint flake-core,with identical technological features and state of preservation,could indicate the presence of a near-by and related workshop and/or dwelling site.This would fit in with the reconstructions given in "Palaeohistoria XV",1973 (V.d.Waals & Waterbolk).
Some information concerns the discovery,the two positive excavations,the inventory and the age:Eemian (Ipswich) interglacial.

The case of the dwelling-workshop site at Hijken "Vorrelveenseweg" is reopened,and again a reconstruction offered of the archaeological and geological aspects.Here,the post-occupational events,derived from published and oral information from the excavators,appear to be the covering of the remnants of the site by flows of reddish loam.There after,the pockets of soil,trapped in between the reddish loam and bleuish boulder-clay are squeezed,artefacts and all,due to cryoturbation.This results in crushing of edges and ridges,and forming of striae on the otherwise rather well-preserved artefacts.Because of the chemically neutral conditions and the sealing of the individual artefacts with very fine clay particles that closed the "pores",cracks and hollows,only a faint lustre (sila-coating) did occur.
In spite of three successive sessions of washing with water and soap (and the use of chemicals),the lustre did survive,and so did some remains of the original matrix.
The site at Hijken "Vorrelveenseweg" appears to be of roughly the same age as those of Hoogersmilde A & B.Recently ,more finds of the same "Smildian" Upper-Acheuléan tradition have turned up on the same Saalean boulder-clay plateau in the Northern Netherlands.
Similarities are noted with the Acheuléan "working floors" at caddington in England (Worthington G.Smith 1894;C.Garth Sampson (edit) 1978),and finds in S-Jutland (APAN-Survey 1979).The site of Salzgitter Lebenstedt (A.Tode et al.1953),and therefore the mostly isolated finds (drift) of the "Lebenstedter Gruppe" (G.Bosinski,1967),now finally appear to be placed before the Saale maximum (G.Cubuc,oral comm.1980) so that one disturbing and con-

fusing element can be left out.

The author pleads for new excavations,not only to test the validity of his reconstructions but also to obtain more crucial data about the "fossilized behavior" at the sites themselves of what appears to be a double compound of two hutsites at Rheindahlen-Westwand (in prep.:J.E.Musch) with "Wildfanggruben" (pitfalls) at close distance,with artefacts fitting on those at the dwelling-workshop site (G.Bosinski,oral comm.1978).A brief note is given on a site with the reference name of "Eemster",of which the geological setting and the use of raw material make the author think of a pré Saale-maximum age.There,fluviatile flint from an Urk II Rhine/Meuse riverbed appears to have been used.The opinion is expressed that this site possibly represents an early form of the "Smildian"-NW-European Plain tradition,that migrated far south due to the Saalian glacial period,but migrated north in the following Eemian interglacial.Paleolithic traditions conserving their cultural integrity over a long span of time and space have become known in the meantime.

From time to time,the text is referring to the highly peculiar act of D. Stapert,supported by H.T.Waterbolk of the B.A.I.-Groningen,who in spite of the three excavations (Hoogersmilde A & B:minimum 27 artefacts in situ; Hijken:6 artefacts in situ) by the same Institute;their expertizing and publications,he did declare this material to be of recent manufacture;falsifications;fraudulous nature.
In the present,often confused state of the investigations regarding the Prehistory- in which working area those members of the B.A.I claim a leading role - it was felt necessary to formulate once more the basic principles in archaeological investigations.
Specifics about the "falsification" statements and claims will be found elsewhere in this magazine.

LITERATUURLIJST.

ARCHAEOLOGISCHE BERICHTEN,Nrs.1-10.Bennekom/Doetinchem.1977-1981.
BODEMKAART van NEDERLAND,1:50.000;blad 12 Oost Assen (1977);blad 17 Oost en West Emmen (1978).STIBOKA,Wageningen.
Bosinski,G.,Der paläolithische Fundplatz Rheindahlen,Ziegelei Dreesen-Westwand.Bonner Jahrbücher 166. 1966
BOSINSKI,G.,Die mittelpaläolithische Funde im westlichen Mitteleuropa. Köln-Graz.1967.
Bosinski,G.,L'Acheuléen en Europe Centrale du Nord.Colloque X.UISPP. Nice.1976.
COLLINS,M.D.,The geography of the European Lower Palaeolithic.Colloque X. UISPP,Nice.1976.
DOSSIERS 1038/75.Rechtzaken Assen en Leeuwarden.1977-1978.
HARSEMA,O.H.,Kroniek Nieuwe Drentse Volksalmanak.Assen.1970.
PANNEKOEK,A.J.(edit.).,Algemene Geologie.Groningen.1976.
RUST,A.,Die Höhlenfunde von Jabrud (Syrien).Offa Bücher 8.Neumünster.1950.
RUST,A.,Neue Befunde aus Jabrud.Kölner Jahrbuch für Vor-und Frühgeschichte. 1975-1977.
SAMPSON,C.G.(edit.).,Paleoecology and archaeology of an Acheulian site at Caddington,England.Southern Method.Univers. Dallas.1978
STAPERT,D.&WATERBOLK,H.T.,Natuur en Techniek 1 en 3.Wetteren.1974.
STAPERT,D.&WATERBOLK,H.T.,Voorlopig rapport m.b.t.de steentijdvondsten van T.Vermaning.Westerheem.1975.
STAPERT.D., Preliminary notes on the "Early and Middle Paleolithic" finds of Mr.T.Vermaning.Palaeohistoria XVII.1975.
STAPERT,D.,Eolieten en Pseudoartefacten.Westerheem,24.Staringia,3.1975.
STAPERT,D.,Paleolithicum. Brabant in pre-en protohistorie.Oosterhout.1975.

STAPERT,D.,Some natural surface modifications on flints in the Netherlands. Palaeohistoria XVIII.Groningen.1976.
STAPERT,D.,Middle Palaeolithic finds from the Northern Netherlands.Palaeohistoria XVIII.Groningen.
STAPERT,D.Noord Nederland in de Oude Steentijd.Intermediair,37. 1979.
TODE,A.et al.,Untersuchung der paläolithischen Freilandstation Salzgitter-Lebenstedt.Eiszeitalter und Gegenwart 3.Württenberg.1953
TERWEE,M.W.,Toelichting bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000; Blad 17 Emmen Oost en West.R.G.D.Haarlem.1979.
WAALS,J.D.Van der & WATERBOLK,H.T.,Persbericht B.A.I.Uitgereikt op Provinciehuis Assen.1965.
WAALS,J.D.Van der & WATERBOLK,H.T.Mammoetjagers bij Hoogersmilde.Nieuwe Drentse Volksalmanak.Assen. 1967.
WAALS,J.D.Van der & WATERBOLK?H.T.,Middle Palaeolithic Finds from the Northern Netherlands.Palaeohistoria XV,Groningen.1973
WYMER,J.,Lower palaeolithic achaeology in Britain.London.1968.
ZAGWIJN,W.H.en STAALDUINEN?C.J.(edit.).,Toelichting bij de geologische overzichtskaarten van Nederland.R.G.D.Haarlem.1975.
ZONNEVELD,J.I.S.,Tussen de bergen en de zee. Utrecht.1977.
MONDELINGE MEDEDELINGEN:Deelnemers van de opgravingen;T.Vermaning en vele anderen.
KORRESPONDENTIE:Van der Waals en Waterbolk met T.Vermaning.
Veldverkenningen en bestudering van partikuliere kollecties.
Bestudering van de originele vondsten bij expertises in de gerechtsgebouwen en musea;bij opgravingen en bij de vinders.

* * *

*1.Zowel Stapert in zijn Rapport voor de rechtbank (Febr.1976),pag.5;als Waterbolk in zijn Rapport voor de rechtbank (19 maart,1976),pag.14,waren van mening dat nagenoeg alle"afslag"...weer teruggevonden moest worden bij een opgraving.Bij het samenstellen van de "joints" van het Hijkenmateriaal miste Stapert nog al wat en ....dat was een der oorzaken dat hij ging twijfelen aan de "echtheid" der vondsten van Vermaning.
Ook hier toont het Groningse duo voor de zoveelste maal,dat ze noch van paleolithische vondstcomplexen,noch van de literatuur dienaangaande op de hoogte waren.De "zogenaamde" leermeester van Stapert,Prof.G.Bosinski, liet al in 1966 (Bonner Jahrbücher 166,pag.324 e.v.) met tekst en tekeningen zien ,dat bij het samenstellen van joints,een groot deel van de afslagen niet terug gevonden was.Hij had zelfs knollen waar maar één artefact van werd teruggevonden.
Mogelijk dat de beide "specialisten van het B.A.I." intussen "LES CHASSEURS DE MEER" van Francis van Noten (1978) hebben doorgenomen? Ze zullen dan bij de volgende "rechtzaak" niet meer zulke onzin schrijven aan de Rechter Commissaris.Wat stelt eigenlijk een archeologische opleiding voor in ons land...??????? (A.W.LENT).

• • •

In 1951 stierf Claude Fradin,de grootvader van Emile Fradin.De Fradins deden de vondsten van GLOZEL.Abbé Léon Cote,die het altijd voor de verguisde Fradins had opgenomen,schreef dit grafschrift voor CLAUDE:

Ter herinnering aan Claude Fradin,Franse Boer,
Archeoloog ondánks zichzelf.
Strijder in de Oorlog der Stenen.
Hij stierf,zonder zich af te vragen
of de Archeologie der Mandarijnen
niet een wetenschap is waar men
de waarheid liever BEGRAAFT dan OPGRAAFT.....

(B.D.Elst,gld)

EEN NOODZAKELIJKE RECHTZETTING

In het wereldje waarin er onderzoek naar het Paleolithicum van Nederland wordt gedaan,duiken telkens weer van dezelfde kant bepaalde theorieën op met betrekking tot een nieuwe methode waarnaar de vondsten uit deze periode zouden moeten worden beoordeeld.
Deze vondsten bestaan veelal uit stenen werktuigen,en men tracht nu aan de hand van de staat van verwering van het OPPERVLAK zekere conclusies vast te leggen,en wel voornamelijk in verband met de vraag of de onderzochte stukken oud of jonger;echt of vals zijn.
Deze methode berust op een hersenschim.De betrokken stukken hebben vaak de laatste tienduizenden jaren in de aarde gelegen onder zeer verschillende omstandigheden wat betreft grondsoort vochtigheid,temperatuur en meer oorzaken welke van invloed zijn op de staat van het oppervlak.Het is ONZIN te proberen hierin vaste regels te ontdekken.Men zou even goed kunnen proberen een patroon te vinden in de manier waarop de bladeren van een boom op de bodem terecht komen.

Ik heb duizenden stukken van een zelfde paleolithische vindplaats door mijn handen laten gaan om ze te sorteren,te registreren,op te meten en voor een deel ook te tekenen.
Ze kwamen allemaal uit lössgrond en uit EENZELFDE cultuurlaag. Toch vertoonden ze alle mogelijke variaties in de staat van verwering.Deze wisselde van geen enkele merkbare inwerking op het oppervlak ,tot een patina van soms een milimeter dik.
Dit verschil vindt ook zijn oorzaak in de soort vuursteen waaruit de voorwerpen zijn gemaakt; in de samenstelling daarvan bestaat een eindeloze verscheidenheid.
Wat is nu de reden waarom men deze nieuwe "verweringsmethode" toepast?
Ik zie het als een uitwijkpoging om te ontkomen aan werkelijk echt archeologisch onderzoek en om te ontkomen aan de moeilijke taak van het determineren aan de hand van de cultuurgebonden typologie;dat is de indeling van de stukken naar hun vorm of hun manier van vervaardiging.
Er bestaan ook nog wel andere gemakkelijkere manieren om aan de typologie te ontkomen.Men zegt dan b.v. dat een stuk "zo gemakkelijk in de hand ligt" en daarom als werktuig is gebruikt.

Dit alles heeft met acheologische wetenschap niets te maken. Het is te betreuren dat degenen die zijn aangewezen om een eindoordeel te vormen over bijvoorbeeld het al of niet echt zijn van artefacten ,er evenmin iets van weten.Het gevolg is, dat personen onder verdenking van bedrog blijven,en dat dan op grond van een herschenschim.

Het wordt de hoogste tijd,dat hiertegen eens wordt opgetreden en dat personen die hieraan meewerken eens op hun plaats worden gezet..

Ing.J.M.Minnema,Westergeest.

***

"Vergeef mij Heer,vergeef mij bij voorbaat,nu ik zo kwaad geworden ben over het wetenschappelijk bedrog,wanneer mij af en toe een woord ontvalt waarvoor ik een zachter sinoniem had kunnen vinden"
Uit:Gebed van een underdog van Albert Delahaye.

SOME EXAMPLES OF PECULIAR BEHAVIOUR IN THE COURT-CASE ABOUT SMILDIAN-ACHEULEAN FLINT ARTEFACTS IN THE NETHERLANDS.

by C.Franssen, JE.Musch and A.Wouters *Translation: T.Ten Holt-Beersma.*

At the request of many readers abroad,we once again want to devote some space in this magazine for the enlightenment of these readers on the peculiar behaviour that took place in the court-case about Acheulean flint artefacts;a case initiated by prof.dr.H.T.Waterbolk and undergraduate D.Stapert,both of the B.A.I. in Groningen.
The (continuous) battle mainly concerns the 126 artefacts from the sites of Hoogersmilde A & B (1965) and the 428 artefacts from the site of Hijken (1967-1968);information hereabout was published for an international audience in the B.A.I.-Magazine "Palaeohistoria" (nr.15;1973).
As appears from this publication,there have been EXCAVATIONS carried out by trained regular excavation-teams with the aid of noted soil-scientists and geologists.No less than 26 flint artefacts were excavated from IN SITU at the "kill-sites" of Hoogersmilde; in an interim-report (Harsema 1970;Appelboom 1972) explicitely the same positive verification is given at the "living/workshop-site" of Hijken.The IN SITU-material (matching the inventory collected previously from the ploughed soil),appears to be a local form of Acheulean;a kind of precursor to the "Mousterian of Acheulean tradition"(M.T.A.) at the onset of the last glaciation.The geological evidence clearly supports such an age.The "Moershoofd-interstadial" assignation in "Palaeohistoria"nr.15,1973 proved to be invalid;an earlier,early-Würm or even Riss-Würm age is more likely.

*

Messrs.Stapert and Waterbolk (the former still publishing positive comments on age and quality of this Smildian material as late as February 1975), on March 18,1975 announced in a spectacular way claims to the effect that all those artefacts had to be considered of a fraudulous nature,and as recently manufactured.They strongly advised,and managed,to have a court-case started against the discoverer of the sites,T.Vermaning,an amateur-archaeologist with a great passion for making exploring trips and searching for yet unexpected archaeological finds.
We will not recall here the peculiar events connected with the arrest of T.Vermaning,the annoyance of his wife and son,the intimidation of his mother-in-law,the illegal entry and search of the "suspect's" home by policemen under the active charge of D.Stapert and co-directed by H.T.Waterbolk;nor will we recall many other peculiar events.

*

We want to restrict ourselves here to some written statements as to WHY this material meeting all crucial qualifications to be genuine and old,had suddenly to be considered of recent manufacture.(N.b.the Acheulean excavated by themselves,wich could add considerably to the knowledge of the whereabouts of the NW-European Upper-Acheulean).
In deviation from previous statements,D.Stapert published the following in "Palaeohistoria" nr.18,1978,page 62 (edited by the B.A.I.):...

"The decisive evidence of falsification is the total absence of any kind of natural surface modification on those faces which have been produced in the process of manufacture....."

This author produces in the same article a comparison between the"Smildian" of Hoogersmilde and Hijken,and highly worn isolated strayfinds as well as....erratic flints.And instead of drawing the conclusion that consequently his "test-specimen" were also of erratic nature,he went to the (excavated) sites verified by his B.A.I. to declare everything to be an enormous falsification.No comparison was made with the inventories of excavated Acheulean sites(*in the way of patination*) as f.i. Salzgitter-Lebenstedt,Caddington,Swanscombe,Atelier Comment,to mention a few of them.In fact,the only "TESTING" carried out by him appeared to be the washing with "water and soap".

During the court-session (1978),D.Stapert had to confess to the judge that he had also tried ammonia,thinner,tetra,hydrogen peroxyde and even sulferic acid on the artefacts.

In vain,because the lustr did remain,and still does up to now. Neither did his treatment with (the abrasive) "VIM" help.Even some traces of the original (interglacial) matrix did remain in cracks and hollows of the artefacts.

*

In the course of the court-cases,prof.dr.G.Bosinski from Cologne,Germany, was requested to function as a kind of arbitrator between the accusers (Waterbolk and Stapert),the accused and an increasing group of defenders.Bosinski has acted in a very peculiar way by ignoring all evidence and facts concerning the 3 positive EXCAVATIONS;however,he confessed having read the excavation report in "Palaeohistoria"nr.15,1973.During a visit of the sites he not even made an attempt to dig there; he did find objects (*stray-finds*) alleged to be true and genuine palaeolithic artefacts,mentioned those in his (SWORN) report,but left them in Cologne.He ignored all matrix-remains, made some odd remarks about the technology and typology,took (*independently,he swore*) also water and soap,and did some washing.It was a big surprise to him that "the gloss did disappear" and "a fresh and dull" surface appeared.

Remarkable,the more so as,....before him,Stapert and the Judicial Laboratory had already twice washed away this gloss.

To give more weight to this Stapert-like statement,Bosinski showed an "upper-palaeolithic" from the Hoogersmilde A & B-inventory,which he called "Hambourgian".
These so-called artefacts are 50% heavely worn and glossy,50% firecrackeled.
Bosinski made 5 statements,both in his Report (Gutachten) and in Court,to the following effect:

"Since these upper-palaeolithic artefacts (some 13.000 years of age) are already so heavily weathered,the artefacts from the Smildian (50.000 years of age) should be more heavily worn.Since this is not the case-as Bosinski concluded...-*they have to be falsifications"* → (1)

The Attorney and the judges,being inexpert in this field,believed this statement by the authority of the famous German professor who evidently abused his name.
Prof.Waterbolk,drs.Stapert,prof.V.d.Waals and dr.Harsema from the B.A.I.,who as expert-witnesses did know better....did not protest,neither in nor outside Court.They did know darn well

that the PRESENCE of "Hambourgian"-artefacts with the challenged Hoogersmilde-finds was UTTERLY IMPOSSIBLE.

A contra-expertise by the defence made clear that this "Hambourgian" of Bosinski consisted 100% of erratic flints and had nothing to do with upper-palaeolithic blade industries.
Not any human workmanship could be traced on them.

Bosinski,famous for his excavations of Upper-Palaeolithic in Gönnersdorf,knows very well that erratic flints are NO artefacts and by no means Upper-Palaeolithic artefacts.
This was a case of MALICE.
Prof.Bosinski gave wilfully five times FALSE EVIDENCE on OATH.
Prof.Waterbolk and prof.Van der Waals from the B.A.I.,who had described the"Hambourgian-artefacts"????? in "Palaeohistoria" nr.15,1973 as:

"Not being artefacts at all"..."No traces of human workmanship"

and dr.Groeneveld from the Judicial Laboratory who described these erratics in his Report of 1976 as:

"Non artefacts"...."Entirely natural stones"

were present in Court as prosecution witnesses on oath.
They did not protest against the 5 false testimonies of Bosinski.Prof.Waterbolk,prof.Van der Waals,drs.Stapert,drs.Harsema from the University of Groningen and dr.Groeneveld from the Judicial Laboratory are ACCOMPLICES of the five false testimonies of Bosinski.
By doing so they made it clear that no longer the "truth about the"Smildian-artefacts" is at stake,but their own prestige.

If professors want to tell each other fairy-tales about "Hambourgian-artefacts",which in fact are only UNWORKED erratics, that's their business.If they do so before Court and under oath in order to get condemned an innocent Dutchman,we call such a behaviour CRIMINAL.

*

In the Netherlands there is no attorney willing to begin a lawsuit against the "expert-witnesses" who commited these acts being so clearly contradictory to the facts,the laws,and ethics.
The scientific evidence with the aid of the electronic microscope,collected by A.M.Wouters,offered at several occasions in and outside court,proving beyond doubt the verifyable presence of a natural patina due to ageing (SiO^2-coating) on the "Smildian-artefacts",is ignored by the responsible authorities.

*

The "Hijken-artefacts" are provided with inattractive,thic layers of rubber-glue.These obviously recent "surface alterations" were brought about by drs.Stapert in 1974,and not by Vermaning.However,this was kept silent in the reports of dr. Groeneveld,prof.Waterbolk,drs.Stapert and prof.Bosinski.Also during the exhibition in the Museum of Assen where the "Smildian" was temporarily shown (March-July,1982),they refused to indicate,who had put this glue on the"Hijken-artefacts".
The scandal concerning the so-called "Hambourgian-artefacts" (=erratics) gives only A FEW examples of "peculiar" behaviour in the "Smildian Case"= the "Vermaning Case".There are dozens of them.For these we refer to the "Reports of Beersma-Wouters" that will be published in whole,also for our readers abroad.

HOOGERSMILDE Registration No. of the investigat.	WATERBOLK-V.d.WAALS "Palaeohistoria"XV.1973 P.109;115;119.	GROENEVELD "Report 1976" P.7.	BOSINSKI "Report 1977" P.20;26
Nr.1965-X-10 →	No artefact.No traces of human workmanship	Non artefact Natural stone	Upper-palaeol. artefact. Hamburgien
Nr.1965-X-78 →	No artefact.Burnt flint. No traces of human workmanship	Non artefact Natural stone	Upper-palaeol. artefact. Hamburgian
Nr.0 →	??	??	Upper-palaeol. artefact. Hamburgian
Nr.1965-X-79 →	No artefact.Burnt flint. No traces of human workmanship	Non artefact Natural stone	Upper-palaeol. artefact. Hamburgian
Nr.1966-VI-3 →	Disc-shaped handaxe	Undiscussed	Upper-palaeol. artefact. Hamburgian

Fig.1.

* The inventory-numbers on the flints of the Hoogersmilde-excavation.....and what Waterbolk,V.d.Waals,Groeneveld and Bosinski wrote about them.

* Les numéros d'inventaire sur les pierres de la fouille Hoogersmilde et... ce que Waterbolk,V.d.Waals,Groeneveld et Bosinski y écrivaient.

* Die Inventarnummern auf den Steinen der Ausgrabung Hoogersmilde,und..... was Waterbolk,Van der Waals,Groeneveld und Bosinski darüber schrieben.

That this affair does not exactly create an atmosphere for a fruitful co-operation in order to proceed with the development of the research after the Palaeolithic richness at local level, will perhaps be no matter of surprise.The slanderous campain against the most active pioneers in the field (falsifiers,mentally deficients etc.) does not do much good either.

May,1982.

→(1) *Note: It was never disclosed what remuneration was paid to Bosinski for his "REPORT" and his "Testimony".*

REFERENCE:

"Archaeologische Berichten" nr.VII.
Page 112.Colourphotograph B.:Ecaillement "Leemdijk-hand-axe".
Page 113.Colourphotograph C.:Ecaillement "Hoogersmilde-hand-axe".
Page 149.Colourphotograph II.:A miraculous joint (Hoogersmilde).
This magazine:
Page 185.Colourphotograph:"Themiraculous joint of Prof.Bosinski".
Page 209.Colourphatograph 1.:Recent flaking (écaillement) on an artefact of the "Smildian-Acheulean".
Page 210.SEM-photograph 200 x :Recent flaking (écaillement on an artefact of the "Smildian-Acheulean".(Philips).
Page 215.Colourphotograph 2.:The"Hambourgian" ???of Prof.Bosinski.
Page 220.Colourphotograph 3.:Some artefacts from living/workshop-site Hijken.
Page 45 .Colourphotograph:A "real"Hambourgian (Zuidwolde,Dr.).

FOTO 1

Foto:A.Wouters.

Recente afsplintering (écaillement) op een artefact uit de concentratie "HIJKEN-Vorrelveenseweg".Duidelijk is te zien dat het artefact zowel kleur- als glanspatina (SiO^2-coating) heeft.Witte pijl:recente krasjes,gemaakt met diamantboor gaan DÓÓR de patina heen.

Volgens STAPERT en WATERBOLK hebben deze artefacten géén patina en zijn dus vervalsingen.Hun enigste proef: Wassen met water en zeep.
Alvorens het écaillement te doen,werd het artefact 5 maal met zeep en water gewassen.

*

Recent flaking (écaillement) on an artefact of the "Hijken-Vorrelveenseweg"-site.It is clearly visible,that the artefact has colour- as well as glosspatination (SiO^2-coating).White arrow:Recent scratches ,made with a diamond-drill,are penetrating THROUGH the patina.

According to Stapert and Waterbolk (B.A.I.),these artefacts do NOT have patina,and are therefore falsifications.
There ONLY TEST : WASHING WITH WATER AND SOAP.
Before placing the "écaillement",this artefact had been cleaned 5 times with WATER and SOAP.....

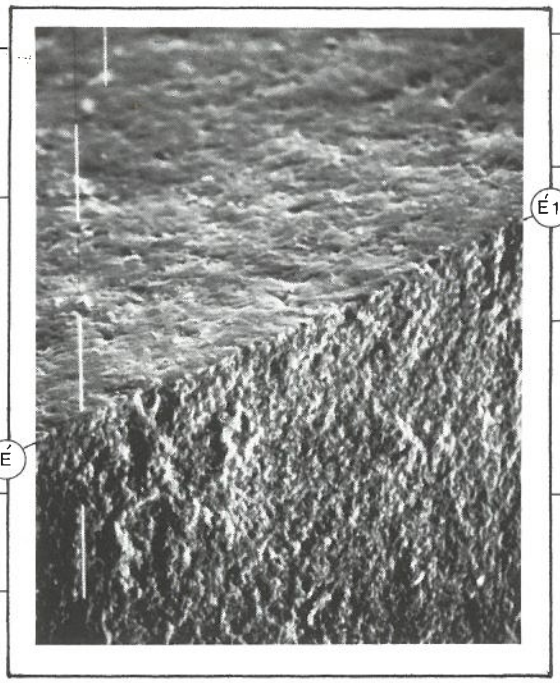

Prehistorisch opper vlak met echte patina (SiO^2-coating).

Surface préhistorique avec de la patine authentique. (SiO^2-coating).

Recent oppervlak. Volkomen vers.

Surface récent.Tout à fait fraîche.

Prehistoric surface with genuine patina.

Prähistorische Oberfläche mit echter Patina. (SiO^2-coating).

Rezente Oberfläche,völlig frisch und "stumpf".

Recent surface. Absolutely fresh.

E-E1= Écaillement.

SEM-photo. 200 x

Écaillement op artefact uit "EEMSTER".Volgens Waterbolk en Stapert is "EEMSTER" volkomen vals en hebben deze artefacten GÉÉN patina.

QUEQUES EXEMPLES DE CONDUITE EXTRÊMEMENT SINGULIÈRE DANS LE PROCÈS CONCERNANT LES ARTEFACTS DE SILEX NÉERLANDAIS DE SMILDIEN-ACHEULÉEN.

Traduction: Ben Duppen.

C.Franssen,JE.Musch et A.Wouters

A la demande de beaucoup d'abonnés étrangers,nous voulons encore une fois dans ce périodique donner aux lecteurs quelques informations concernant les façons d'agir très singulières au cours du procès des artefacts de silex de la période d'Acheuléen. Le professeur Dr.H.T.Waterbolk et monsieur Drs.D.Stapert de la B.A.I.(Université de Groninque) ont été les initiateurs de cette affaire.

La lutte porte surtout sur les 126 artefacts de la découverte de Hoogersmilde A & B (1965) et sur les 428 pièces de Hijken (1967-1968).Ceci fut publié à l'intention des lecteurs étrangers dans le périodique "Palaeohistoria"Nr.15,1973 de l'Institut de B.A.I.
Comme il apparaît dans cet article,il y a eu des fouilles préhistoriques,exécutées par des équipes bien entrainées dans la technique de fouille et assistées par des experts du sol et des géoloques réputés.
Pas moins de 26 artefacts de silex furent déterrés des "kill-sites" à Hoogersmilde,IN SITU.Dans un rapport provisoire (Harsema 1970 ; Appelboom 1972),la même vérification positive a été faite au "domicile-atelier" de Hijken.Le matériel "IN SITU", qui correspond à l'inventaire recueilli antérieurement sur le lieu de fouilles,se trouve être une forme locale de l'Acheuléen, un précurseur du Moustérien de la Tradition Acheuléenne (M.T.A), du début de la dernière période glaciaire.Les preuves géologiques attestent clairement un tel âge.

L'attribution au "Moershoofdinterstadiaal" (*Würm II,phase II-III)* dans le "Palaeohistoria 15,1973,s'est révélée être sans valeur; la période Würm I ou même Riss-Würm est plus vraisemblable.

Stapert et Waterbolk - le premier publiait au début des commentaires positifs au sujet de l'âge et de la qualité du matériel Smildien en février 1975 - démontraient tout à coup en émettant de fortes critiques le 18 mars 1975 que le tout devait être considéré comme des falsifications récentes.Ils insistaient violemment et entreprenaient même une procédure judiciaire contre le découvreur de ces trouvailles,T.Vermaning,un archéologue-amateur,passionné par la recherche de découvertes préhistoriques inattendues.Nous n'entrerons pas ici plus en détail dans les événements étonnants qui ont eu lieu à l'arrestation de T. Vermaning,entre autres la persécution de sa femme et de son fils,l'intimidation de sa belle-mère,l'intrusion illégale et la fouille de la maison du "suspect",sous la direction de D. STAPERT et la complicité de H.T.Waterbolk.

Nous voulons nous limiter ici à quelques jugements écrits noir sur blanc;pourquoi ce matériel qui satisfait à toutes les qualifications requises pour être ancien,doit être considéré tout à coup comme étant fabriqué récemment.(*Notez bien qu'il s'agit ici de l'Acheuléen,trouvé par Waterbolk et Stapert eux-mêmes,et qui aurait pu contribuer beaucoup mieux connaître l'Acheuléen supérieur de l'Europe du nord-ouest).*
En s'écartant des jugements prononcés antérieurement,D.Stapert publiait dans "Palaeohistoria" Nr.18,1978,page 62:

> *"La preuve la plus déterminante de falsification est l'absence TOTALE de différents changements de surface sur les surfaces faconnées".*

Cet auteur fait dans cet article une comparaison entre "le Smildien" de Hoogersmilde et de Hijken et.....des trouvailles isolées fortement effritées et des erratiques de l'ère glaciaire Riss.
Et au lieu de conclure que ces"pierres de touche" sont par conséquent des ERRATIQUES,il s'est rendu aux sites préhistoriques fouillés et vérifiés par son B.A.I. et a déclaré que tout était une énorme FALSIFICATION.
On ne fit pas de comparaison avec les inventaires de sites acheuléens (*en ce qui concerne la patine*) de Salzgitter,Caddington,Swanscombe,Atelier Comment,pour n'en nommer que quelques uns.
En fait,le seul test qu'a fait Stapert est un lavage à l'eau et au savon.
Lors du procès (1978) Stapert dut avouer au juge qu'il avait également utilisé de l'ammoniaque,du "thinner",du tetra,de l'eau oxygénée et même de l'acide sulfurique sur les artefacts. En vain,car la patine brillante avait résisté et a résisté jusqu'à aujourd'hui (c.f.photo en couleurs Nr.1,page 209). Même le traitement avec de la poudre à récurer VIM n'a servi à rien.Il restait même des restes du matrix original (interglacial) dans les fentes et les cavités des artefacts.

Néanmoins on s'obstina dans cette thèse:pour être authentiques et anciens,tous les bifâces venant de la Hollande septentrionale doivent avoir une série de changements intenses à la surface qui ne doivent pas disparaître avec de l'eau et du savon. S'il y a des pièces qui n'ont pas ces changements à la surface,

changements qui se trouvent sur chaque erratique,et quand,en plus,on peut les attribuer à Tj.Vermaning,alors on a la preuve des falsifications.
Waterbolk,V.d.Waals et Harsema ni aucun des archéologues officiels n'ont à aucun moment contesté cette thèse absolutement fausse.

*

Au cours des procès,on demanda au Professeur Bosinski de Cologne de fonctionner comme arbitre entre les accusateurs Waterbolk et Stapert et l'accusé (et avec lui un groupe croissant de défenseurs).
Bosinski a agi de façon très singulière en niant crûment toutes les preuves et tous les trois fouilles positives,bien qu'il avouât avoir lu le rapport au sujet de fouilles dans "Palaeohistoria" Nr.15,1973.
Lors d'une visite aux sites,il n'a pas fait le moindre effort pour aller fouiller,il a fait des trouvailles à la surface du sol qu'il a attribué à un paléolithique authentique et ancien, et il les a mentionnés dans son rapport assermenté,mais il les a laissés à Cologne.
Il niait également tous les restes de matrix,faisait quelques remarques singulières au sujet de la méthode de fabrication et la typologie et utilisait (*de facon indépendante d'après lui*),de l'eau et du savon et se mettait à laver les pièces.
A sa grande surprise,la patine disparaissait et une surface fraîche et matte aparaissait.

➔ **C'est remarquable,très remarquable,car,avant lui,Stapert et le laboratoire juridique (Groeneveld),avaient <u>EUX AUSSI</u> enlevé cette „patine" après deux lavages.**

Pour donner plus d'importance à ce jugement "à la STAPERT", Bosinski a commencé à parler d'un Paléolithique Supérieur de l'inventaire de Hoogersmilde A & B,qu'il appelait "Hambourgien".
Ces artefacts ainsi nommés sont fortement effrités et brillants à 50%,et craquellés par le feu,également à 50%.
Bosinski a fait cinq déclarations,aussi bien dans son rapport (en allemand "Gutachten") que dans la salle d'audience à Assen (Cour de Justice).
Là ,il prétendait:

"Si ces artefacts du paléolithique-supérieur (âgés de 13.000 ans),sont déjà à ce point effrités,alors les artefacts de la période"Smildienne" (âgés de 50.000 ans),doivent être encore plus effrités.Hors,ils ne le sont pas,selon Bosinski,et par conséquent ils sont faux"...→(1)

Le procureur de la Reine ainsi que les juges,incompétents en cette matière,ont admis ce point de vue sur la foi du célèbre professeur allemand,qui abusait clairement de son autorité et de son nom.
Le professeur Waterbolk,monsieur Stapert,le professeur Van der Waals et monsieur Harsema du B.A.I. qui,comme témoins à charge, en savaient plus long,n'ont pas protesté,ni dans la salle d'audience ni en dehors.Ils savaient très bien,sans le moindre doute,qu'il ne pouvait absolutement pas y avoir d'artefacts "hambourgiens" parmi les trouvailles de Hoogersmilde qu'ils avaient déclarées comme étant fausses.

*

Une contra-expertise faite par la défense montrait que ce "Hambourgien" de Bosinski se composait de 100% d'erratiques qui

n'avaient rien à voir avec les industries des lames du Paléolithique supérieur.On ne pouvait y trouver aucune trace de travail humain.Bosinski,célèbre par ses fouilles du Paléolithique-supérieur à Gonnersdorf,savait très bien que des erratiques ne sont pas des artefacts et sûrement pas des artefacts du paléolithique-supérieur.
Il s'agissait bien ici DE MAUVAISE FOI.
Le professeur Bosinski a fait intentionellement CINQ FOIS UN FAUX TÉMOIGNAGE SOUS SERMENT.
Le professeur Waterbolk et le professeur Van der Waals de la B.A.I. avaient décrit les artefacts soi-disant "Hambourgiens" dans"Palaeohistoria"Nr.15,1973 comme:

"Not being artefacts after all" (Ce ne sont pas des artefacts après tout)
"No traces of human workmanship" (Pas de traces de travail humain)

Le docteur Groeneveld du Laboratoire juridique décrivait ces erratiques dans son Rapport de 1976 comme:

"Non artefacts", et:
"Entirely natural stones"-Volkomen natuurlijke stenen-(De pierres totalement naturelles). (C.f.Fig.1.page 208).

Tous ces gens étaient présents dans la Salle d'Audience comme témoins à charge sous serment.Ils n'ont pas protesté contre les cinq déclarations de Bosinski.Le professeur Waterbolk,monsieur Stapert,le professeur Van der Waals et le docteur Harsema de l'UNIVERSITÉ de Groningue et le docteur Groeneveld DU LABORATOIRE JURIDIQUE sont COMPLICES des cinq faux témoignages de Bosinski.
Ils démontraient ainsi qu'il ne s'agissait plus de la vérité concernant les artefacts.....du "Smildien",mais seulement de leur propre prestige.

Si les professeurs ont envie de se raconter des histoires au sujet des artefacts hambougiens qui sont en fait des erratiques sans débitage,c'est leur affaire.Mais,s'ils le font devant la justice et sous serment pour obtenir la condamnation d'un néerlandais INNOCENT,alors là cést une affaire criminelle.

*

Il n'y a pas en Hollande un seul procureur de la Reine qui soit disposé à intenter un procès au témoins-experts qui ont commis ces actions si contraires aux faits,aux lois et à l'éthique.
Les preuves scientifiques naturelles obtenues à l'aide du microscope électronique (S.E.M.) et rassemblées par A.M.Wouters furent offertes plus d'une fois pendant le procès et en dehors.
Bien qu'elles montrent clairement la présence de la patine naturelle par viellissement (SiO^2-coating),sur les artefacts du "Smildien",elles sont pourtant refusées par les autorités responsables.

*

Sur les artefacts de Hijken se trouvent d'épaisses couches de colle caoutchouc.Ces changements de surface assuremment récents ont été enduits par STAPERT lui-même en 1974 et NON par Vermaning.Mais ce fait fut passé en silence dans les rapports de professeur Waterbolk et Stapert ;professeur Bosinski et Dr. Groeneveld.
A l'exposition au musée d'Assen,où le "Smildien" fut exposé (III-VII-1982),on refusa de nommer la personne qui avait enduit de colle les artefacts de Hijken.

Le scandale des artefacts"hambourgiens-erratiques" donne seulement quelques exemples de "la conduite curieuse" dans l'affaire Smildien-affaire Vermaning.Il y en a des dizaines de ce genre.Nous citons en référence les "Rapports Beersma et Wouters" qui veront publiés intégralement pour nos abonnés étrangers.
Que cette affaire ne creé pas exactement un climat de confiance dans lequel on peut continuer le développement de la recherche du Paléolithique sur place,en coópération productive,n'étonnera personne.
L'opération qui a pour but de rendre suspects les pionniers les plus actifs-on les traîte de falsificateurs,de criminels, de fous- n'arrange rien.

Mai,1982

→(1) *Remarques: On n'a jamais publié les honoraires de Bosinski pour son Rapport et son "Témoignage".*

Référence:voyez page:208.

EINIGE BEISPIELE VON ÄUSSERST SONDERBAREN VERHALTENSWEISEN IM PROZESS ÜBER DIE NIEDERLÄNDISCHEN FLINTSTEIN ARTEFAKTE AUS DEM SMILDIEN-ACHEULEEN.

C.Franssen,J.E.Musch und A.WOUTERS.

Übersetzung:
Truus Ten Holt-Beersma

Auf Wunsch vieler ausländischer Leser wollen wir in dieser Zeitschrift noch einmal Raum dafür benutzen,diesen Lesern etwas mehr Auskunft über die äusserst sonderbaren Verhaltensweisen in der Rechtssache über die Flintstein-Artefakte aus dem Acheuleen zu erteilen;einem Prozess,dessen Initiatoren die Herren Prof.Dr.H.T.Waterbolk und Drs.Stapert des B.A.I (Universität) in Groningen waren.

Der (anhaltende) Kampf bezieht sich hauptsächlich auf die 126 Artefakte der Hoogersmilde A & B-Sammlung (1965) sowie die 428 Artefakte von Hijken (1967-1968),die für die ausländischen Leser in der B.A.I.-Zeitschrift "Palaeohistoria" Nr.15,1973, veröffentlicht wurden.
Aus dieser Zeitschrift geht hervor,dass es Ausgrabungen gegeben hat,ausgeführt von trainierten Teams von Ausgrabungstechnikern,mit der Assistenz von namhaften Geologen.Nicht weniger als 26 Feuerstein-Artefakte wurden auf den "kill-sites" in Hoogersmilde aus IN SITU-Lage ausgegraben;in einem vorläufigen Bericht (Harsema 1970;Appelboom 1972) wird explizite dieselbe positive Verifikation für den Wohn-Arbeitssitz Hijken abgegeben.Das IN SITU-Material (das auf das und zu dem an Ort und Stelle früher aus dem durchpflügten Boden gesammelte(n) Inventar passt),ist anscheinend eine lokale Form des Acheuléen;eine Art von Vorläufer des "M.T.A." zu Anfang der letzten Eiszeit.
Das geologische Beweismaterial unterstützt deutlich ein solches Alter.Es hat sich herausgestellt,dass der Hinweis auf das "Moershoofdinterstadial" in "Palaeohistoria" Nr.15,1973 unrichtig war;ein frühes,früh-Würm-(oder sogar Riss-Würm-) Alter ist wahrscheinlicher.

*

Die Herren Stapert und Waterbolk (wobei der erstere noch im Februar 1975 positive Anmerkungen bezüglich Alter und Qualität dieses "Smildien"-Materials veröffentlichte) traten am

Foto 2 Foto:A.Wouters

The "Hambourgian" of prof.G.Bosinski,photographed in the Museum of Assen,in 1982.

"Le Hambourgien" du Professeur G.Bosinski,photographié au Musée d'Assen,en 1982.

Das "Hamburgien" von Prof.G.Bosinski,im Assener Museum im Jahre 1982 fotografiert.

Nr.1966-VI-3: Fragmentary hand-axe (Smildian)=Bosinski: "Hambourgian".

Nr.1965-X-77 ; 1965-X-10 and 1965-X-78: Erratics=Bosinski:"Hambourgian".

18.März 1975 an die Offentlichkeit mit besonders spektakulären Beanstandungen,dass all diesses Material als gesetzwidrig rezent hergestellte Fälschungen zu betrachten wäre.Sie drängten darauf,und es gelang ihnen auch,ein gerichtliches Verfahren gegen den Entdecker der Fundorte:Herrn T.Vermaning,einen Amateur-Archäologen mit einer grossen Leidenschaft für"Streifzüge" nach unerwarteten archäologischen Funden,starten zu lassen.

Wir möchten an dieser Stelle weder ausführlich auf die sonderbaren Geschehnisse in Verbindung mit der Verhaftung von T.Vermaning,die Belästigung seiner Frau und seines Sohnes,das Einschüchtern seiner Schwiegermutter,das illegale Eindringen und Durchsuchen der Wohnung des "Angeklagten" unter der aktiven Führung von D.Stapert und der Mitregie von H.T.Waterbolk,noch auf viele andere sonderbare Geschehnisse eingehen.

*

Wir wollen uns hier auf einige "schwarz-auf-weiss"-Aussagen beschränken,über die Frage,WESHALB dieses Material,das allen entscheidenden Qualifikationen,um echt und alt zu sein,entspricht,plötzlich als rezent hergestellt zu betrachten wäre. (N.b.das von ihnen selber ausgegrabene Acheuléen,das wesentlich zur Kenntnis der "sites" des Upper-Acheuléen Nordwesteuropas beitragen könnte.)
Einigermassen abweichend von früheren Aussagen publizierte D. Stapert in "Palaeohistoria" Nr.18,1978 auf Seite 62 (Redaktion B.A.I.):

> *"Der ausschlaggebende Beweis für die Fälschung ist die völlige Abwesenheit allerlei Arten von Oberflächenänderungen auf den bearbeiteten Flächen...."*

Dieser Verfasser macht im selben Artikel einen Vergleich zwischen dem "Smildien" von Hoogersmilde und Hijken,und stark verwitterten Sammelfunden sowie erratischen Blöcken aus der Riss-Eiszeit.
Und statt die Folgerung zu ziehen,dass deshalb seine "Probesteine" ebenfalls erratische Artefakte wären,ging er zu den von seinem B.A.I. verifierten (ausgegrabenen) Fundorten,um all dieses als eine enorme Fälschung zu erklären.Es wurde kein Vergleich "angestellt"mit dem Inventar von ausgegrabenen Acheul-Fundorten (*hinsichtlich Patina)*,wie Salzgitter-Lebenstedt,Caddington, Swanscombe,Atelier Commont,um nur einige zu erwähnen.
Tatsächtlich stellt es sich heraus ,dass der EINZIGE TEST (Probe),den dieser Mann gemacht hat,eine Wäschung mit "Wasser und Seife" war.

→Während der Gerichtssitzung (1978) muss Stapert dem Richter gestehen,dass er auch Ammonia,Thinner,Tetra,Wasserstoffsuperoxyd und sogar Schwefelsäure auf die Artefakte "ausprobiert" habe.

Vergebens,denn die Glanzpatina blieb bestehen,und ist bis auf den heutigen Tag nochda.Auch seine Behandlung mit (dem Reinigungsmittel) "VIM" hatte keinen Erfolg.Es blieben sogar Reste der originellen (interglacialen) Matrix in den Rissen und Höhlen der Artefakte bestehen.
Dennoch blieb (frei übersetzt) die (geschworene) Behauptung:
Um echt und alt sein zu können,müssen alle "Faustkeile" aus dem Norden der Niederlande eine ganze Reihe von (starken) Oberflächenänderungen aufweisen,die sich nicht mit Wasser und Seife entfernen lassen.Wenn es Stücke gibt,auf denen diese Oberflächenänderungen (die auf jedem erratischen Block vorhanden sind) fehlen,UND sie können Vermaning zugeschrieben werden,so handelt es sich um bewiesene Fälschungen.
Weder Waterbolk,V.d.Waals und Harsema noch irgendein offizieller Archäologe hat je Protest dagegen erhoben.

*

Im Laufe der Prozesse wurde Prof.Dr.G.Bosinski aus Köln gebeten

als eine Art Schiedsrichter zwischen den Anklägern (Waterbolk und Stapert),dem Beklagten und einer wachsenden Gruppe von Verteidigern zu fungieren.Bosinski hat äusserst merkwürdig gehandelt,indem er alle Beweise und Fakten über die 3 positiven AUSGRABUNGEN glattweg ignorierte,obwohl er zugab,den Ausgrabungsbericht in "Palaeohistoria" Nr.15,1973 gelesen zu haben. Während einer Besichtigung der Fundstellen hat er keinen einzigen Versuch zum Graben unternommen;er machte Sammelfunden,die er einen echten und alten Paläolithikum zuschrieb,erwähnte sie in seinem (eidlichen) Bericht (Gutachten),aber liess sie in Köln liegen.Er ignorierte alle Matrixreste,machte etwas sonderbare Anmerkungen über Fertigungsweise und Typologie,und nahm - *wie er schwur,unabhängig* - auch Wasser und Seife,und fing zu spülen an.
Wie überrascht war er zu sehen,dass "der Glanz verschwand"....,
und da ergab sich eine "frische und stumfe" Oberfläche.

➔ **Merkwürdig,denn vor ihm,hatten Stapert und das Gerichtliche Laboratorium (Dr.Groeneveld) diesen Glanz auch bereits zweimal weggewaschen.**

Um dieser STAPERT-ARTIGE Aussage mehr Bedeutung zu verleihen, kam Bosinski heraus mit einem "Jungpaläolithikum" aus dem Hoogersmilde A & B-Inventar,das er "Hamburgien" nannte.
Diese sogenannten Artefakte sind zu 50% stark verwittert und glänzend,zu 50% feuer-craqueliert.
Bosinski gab 5 Erklärungen ab,sowohl in seinem Bericht (Gutachten) als im Gerichtssaale,worin er behauptete:

"Wenn diese "jungpaläolithische" Artefakte (13.000 Jahre alt) bereits so stark verwittert sind,so müssen die Artefakte aus dem "Smildien"(50.000 BP. alt) noch viel stärker verwittert sein.Das sind sie nicht- wie Bosinski ausführte - .....somit sind sie falsch". (1)

Der auf diesem Gebied nicht sachkundige Staatsanwalt und die Richter glaubten dieser Aussage auf die Gewähr des berühmten deutschen Professors,der offenbar seinen Namen missbrauchte.
Prof.Waterbolk,Drs.Stapert,Prof.V.d.Waals und Dr.Harsema vom B.A.I.,die als Experte (Belastungszeugen) besser wussten,erhoben keine Proteste,weder innerhalb noch ausserhalb des Gerichtssaales.
Sie wussten verteufelt gut,dass es keine "Hamburgien"-Artefakte bei den falsch erklärten Funden aus Hoogersmilde geben KONNTE.

*

Eine Kontra-Expertise seitens der Verteidigung machte deutlich dass dieses "Hamburgien" von Bosinski 100%ig aus erratischen Steinen bestand,und nichts mit "upper-palaeolithic" Klingenindustrien zu machen hatte.
Es war darauf keine EINZIGE Bearbeitung von Menschenhand spürbar.
Bosinski,berühmt wegen seiner Ausgrabungen des "Upper-Palaeolithic" in Gönnersdorf,weiss besonders gut,dass erratische Steine keine Werkzeuge sind und sicherlich keine "Hamburg-Werkzeuge".

Hier war VORSATZ im Spiel.

Prof.Bosinski legte absichtlich fünfmal eidlich eine FALSCHE Zeugenaussage ab.

Prof.Waterbolk und Prof.Van der Waals vom B.A.I.,die die"sogenannten Hamburgien-Artefakte" in "Palaeohistoria" Nr.15,1973, als:

"Not being artefacts at all" und "No traces of human workmanship"

beschrieben hatten,und Dr.Groeneveld vom Gerichtlichen Laboratorium,der diese "erratica" in seinem Bericht vom Jahre 1976 als:

"Non artefacts" und "Völlig natürliche Steine" Cf:Fig.1 p.208.

beschrieb,befanden sich im Gerichtssaal als eidliche Belastungszeugen.Sie erhoben keinen Protest gegen die 5 falschen Zeugnisse von Bosinski.
Prof.Waterbolk,Prof.Van der Waals,Drs.Stapert,Drs.Harsema von der Groninger Universität und Dr.Groeneveld vom Gerichtlichen Laboratorium sind MITSCHULDIG an den fünf falschen Zeugnissen von Bosinski.Sie haben damit ebenfalls gezeigt,dass es sich nicht mehr um die "Wahrheit über die Artefakte des Smildiens", sondern um IHR EIGENES PRESTIGE HANDELTE.

Falls Professoren unter sich Märchen erzählen wollen über Hamburg-Artefakte,die tatsächlich nur UNBEARBEITETE erratische Steine sind,ist das ihre Sache.Wenn sie so etwas aber vor Gericht und eidlich tun,um einen UNSCHULDIGEN NIEDERLANDER verurteilt zu bekommen,nennen wir eine solche Handlungsweise VERBRECHERISCH.

*

Es gibt in den Niederlanden keinen einzigen Staatsanwalt,der dazu bereit ist,einen Rechtsstreit anzustrengen gegen die "Experte-Belastungszeugen",die diese Handlungen begingen,die so deutlich im Widerspruch zu den Tatsachen,den Gesetzen und der Ethik sind.
Die naturwissenschaftlichen Beweise mit dem Elektronenmikroskop,von A.M.Wouters gesammelt,die mehrmals innerhalb sowie ausserhalb der Prozesse angeboten wurden und die sonnenklaar das kontrollierbare Vorhandensein natürlicher Patina durch Verälterung (SiO^2-Coating) auf den Artefakten des "Smildiens" zeigen,werden von den zuständigen Autoritäten ignoriert.

*

Auf den Artefakten von "Hijken" befinden sich unattraktive, dicke Gummi-Leimschichten.Diese deutlich rezent aufgetragenen "Oberflächenänderungen" wurden von Drs.Stapert im Jahre 1974 vorgenommen,und nicht von Vermaning.Dies wurde aber in den Berichten von Dr.Groeneveld,Prof.Waterbolk,Drs.Stapert und Prof. Bosinski verschwiegen.Auch auf der Ausstellung im Assener Museum,wo das "Smildien" zeitweise ausgestellt wurde (März - Juli,1982),weigerte man sich,mitzuteilen,wer diesen Leim auf die Artefakte von Hijken aufgetragen hatte.

*

Der Skandal mit den "Hamburg-Artefakten = ERRATICA" gibt nur einige Beispiele von "sonderbaren" Verhaltensweisen in der : "Angelegenheit Vermaning"=der "Angelegenheit Smildien"..... Es gibt Dutzende davon.In diesen Zusammenhang verweisen wir auf die "Berichte Beersma-Wouters",die vollständig - auch für ausländische Leser - veröffentlicht werden sollen.

Das diese Angelegenheit nun nicht geradezu eine Sphäre schafft, in der in fruchtbarer Zusammenarbeit mit der Entwicklung der Untersuchung nach dem Paläolithikum an Ort und Stelle weitergegangen werden kann,dürfte keine grosse Verwunderung erwecken Die Kampagne,um die aktivsten Pioniere zu verdächtigen (Fälscher,

geistig beschränkt,usw.) ist auch nicht als ein positiver Beitrag dazu anzusehen.

Mai,1982.

(1) Anmerkung: *Es wurde nie bekantgemacht,wieviel Honorar Prof. Bosinski für seinen "Bericht" und sein "Zeugnis" bekommen hat.*

Vergleiche: *Seite 208 REFERENCE.*

Nederlands resumé.

ENKELE VOORBEELDEN VAN UITERST MERKWAARDIG GEDRAG IN DE RECHTZAAK OMTRENT DE NEDERLANDSE VUURSTEEN-ARTEFACTEN UIT HET SMILDIEN-ACHEULEEN

Onder bovenstaande titel brachten wij een artikel in het Engels, Frans en Duits,waarin duidelijk werd gesteld dat:

1. Prof.G.Bosinski van de Universiteit van Keulen, driemaal in zijn Rapport van 9 mei 1977,en tweemaal tijdens de rechtzittingen in Assen op 6 juni 1977 valse getuigenissen onder ede heeft afgelegd betreffende een NIET BESTAAND Jong-Paleolithicum op de "Smildien-sites" Hoogersmilde.
2. Prof.Waterbolk,Prof.Van der Waals,Drs Stapert en Drs Harsema van de Universiteit van Groningen en Dr.Groeneveld van het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk bijzonder goed wisten dat Bosinski hier vijf maal onwaarheid sprak.
3. Prof.Waterbolk,Prof.Van der Waals,Drs Stapert en Drs Harsema van de Universiteit van Groningen en Dr.Groeneveld van het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk als beëdigde getuigen aanwezig waren tijdens de zittingen op 6 juni 1977,toen Prof. Bosinski deze valse getuigenissen aflegde.
4. De genoemde getuigen-deskundigen noch in-,noch buiten de rechtzaal geprotesteerd hebben tegen dit wetenschappelijk bedrog.
5. Prof.Waterbolk,Prof.Van der Waals,Drs Stapert en Drs Harsema daarom MEDESCHULDIG zijn aan de vijf valse getuigenissen van Prof.Bosinski.
6. Prof.Waterbolk,Prof.Van der Waals,Drs Stapert en Drs.Harsema,maar ook Dr.Groeneveld hiermee duidelijk aantoonden dat het niet meer ging om de waarheid over de artefacten van het "Smildien",maar om hun EIGEN PRESTIGE.

Als "WETENSCHAPPERS" elkaar sprookjes willen vertellen over Jongpaleolithen (Hamburgartefacten),die in feite slechts ONBEWERKTE zwerfstenen (erratica) zijn,is dat hún Zaak. Als ze dit voor het GERECHT en onder EDE doen om een onschuldig Nederlander veroordeeld te krijgen,noemen wij dit MISDADIG.

Er is in Nederland géén officier van Justitie,die genegen is een zaak aan te spannen tegen de " getuigen deskundigen ",die deze handelingen pleegden,die zo strijdig zijn met de feiten, de wetten en de ethiek.
Na het Symposium "Klaarheid over Vermaning" op 19 maart 1982 moet men dit dan eindelijk ook maar in het buitenland weten.

*

OP 28-IV-1982,WERD PROF.DR.H.T.WATERBOLK,HOOGLERAAR RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN ; LID KON.NED.AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN: RIDDER IN DE ORDE VAN DE NEDERLANDSE LEEUW.

Foto:A.Wouters.

Some of the 428 artefacts from "living-workshop-site" Hijken 1967. Skandinavian Saale-(Riss-) transported bryozoic Danian flint.
SiO^2-coating (patination);STAPERT-glued flakes,loamy matrix-remains at base of the triangular biface.
CORE nr.H.5 has been accepted as true & old & genuine by both prof.G.Bosinski and prof.F.Bordes. *(Photographed at Assen-Museum,1982).*

Enige van de 428 artefacten van "Hijken" (1967),geslagen uit dezelfde ,door het Saale-ijs getransporteerde "Danien"-silex uit Skandinavië.(Zelfde silex knol).Aan secundaire kenmerken zijn te constateren:
SiO^2-coating (Patina)....STAPERT-lijm.....en resten van de originele "matrix" op de talon van de triangulaire biface.
Kern nr.H.5 werd én door Prof.Bosinski én door Prof.Bordes goedgekeurd als echt,oud artefact.Géén vervalsing dus.
Op deze foto staat een gedeelte van de 144 zogenaamde zoekgeraakte artefacten van Hijken.
Over deze ..... 144 VAN HIJKEN *gaat onderstaand verhaal:*

"In naam der Koningin" stond op de oproep om als "GETUIGE DESKUNDIGE á DÉCHARGE" te verschijnen in de rechtzaak tegen Tjerk Vermaning.(*Kleine letters:Kom je niet...dan komen we je halen....).*

Het minste wat je als "deskundige" kunt eisen is inzage in het geincrimineerde materiaal.En daar begon de tegenwerking al onmiddellijk.In Assen geen schijn van kans...In Leeuwarden bleken 144 voor mij zeer belangrijke stenen van Hijken weg....Onze advokaat schreef naar het O.M.,naar het B.A.I., naar G.S. van Drenthe en het Museum van Assen.Niets.Maar ... niemand deed ook maar IETS om de VERDEDIGING te helpen.
Tijdens de zitting in Leeuwarden werd door onze advokaat nogmaals naar de 144 gevraagd.In volle rechtszaal beweerde Mr.Addens,de openbare aanklager dat deze stenen nog steeds zoek waren.
Hierbij aanwezig was de beëdigde Dr.Groeneveld van het Gerechtelijk Laboratorium die het "Rapport met vele onwaarheden" tegen Vermaning had opgesteld.En mijnheer Groeneveld hield de kaken op elkaar.
Vermaning werd vrijgesproken...maar de "144 van Hijken" lagen mij zwaar op de maag.Je staat daar wel te kijken "IN NAAM DER KONINGIN" en met je bewijzen uit de hand geslagen.....Door WIE...? Dat wilde ik weten.
Ik schreef : achttien (18) brieven naar:G.S. van Drenthe;het Ministerie van Justitie en het Gerechtelijk Laboratorium.
Twee jaar na de rechtzitting doken de"144 van Hijken" weer op.
Waar?....

IN DE KAST VAN DR.GROENEVELD OP HET "GERECHTELIJK LABORATORIUM"IN RIJSWIJK.

Je gaat dan wel door de grond als je zoiets hoort...."In naam der koningin" zeg je de allerberoerdste dingen over het NEDERLANDSE JUSTITIELE APPARAAT en je weet dat je als burger rechteloos bent.Zó is het MAJESTEIT.
Dr.Ernst Robert Groeneveld acht ik schuldig aan het onttrekken van ontlastend bewijsmateriaal in de "Zaak Vermaning".Schuldig...minstens door verzuim.
Dr.Groeneveld werd eind 1981 benoemd tot hoogleraar in de CRIMINALISTIEK aan de universiteit van Leiden,waar hij naar eigen zeggen *(Mare,15-X-'81)*

"De toekomstige officieren van Justitie,rechters en advokaten,gaat leren hoe ze iets kunnen bijdragen aan het verkleinen van kans op zwakke bewijslast"

In naam der Koningin...hoe is het mogelijk.Het boekje "De Onderste steen" van Fred Vermeulen zal hij wel niet op de "studielijst" zetten.Het "Rapport Beersma" zal hij wel *"met zijn gezond Hollands verstand,zijn loupie en zijn mooie plaatjes" (Mare,15-X-'81)* toedekken.

En wat heeft de APAN met deze 144 stenen van Hijken te maken gehad?
Niets....de APAN bestond niet eens toen deze kwestie speelde.Ik...de getuige deskundige.....ik was de man achter de 144.
En toch.....
Wat schrijft de conservator van het Drents Museum,stafmedewerker van Prof. Waterbolk en voormalig getuige à charge tegen Vermaning in de "Drentse-Asser Courant" van 4 febr.1982:

HARSEMA O.H.

"De APAN had veel liever gezien,dat de collectie Hijken zoek was gebleven,dan kon nl. de verdachtmaking dat het B.A.I. ze zou hebben verduisterd,gehandhaafd blijven".

Met zeven mensen hebben we op het "Harsema-museum"in Assen de "144" nagekeken.We hebben de stenen bijeengezocht die van de zélfde silexknol afkomstig waren als het "goedgekeurde,echte" kernstuk M.5.Ze staan afgebeeld op de kleurenfoto op de vorige bladzijde.Sla één écaillement,neem SEM-foto's en zie dat ze exact de zelfde habitus hebben als het ECHTE M.5.KIJK,mijnheer Harsema,daarom wilde ik de "144 zoekgeraakte???" stukken voor het Hof in Leeuwarden opvoeren.Tégen Bosinski en tegen jullie allemaal ..... wetenschappers.Je mag mij nog 10 keer proberen te "pakken" met je zelf geslagen vuistbijlen....maar vertel geen leugens over de APAN, O.H.....Harsema.

***

AH'82.

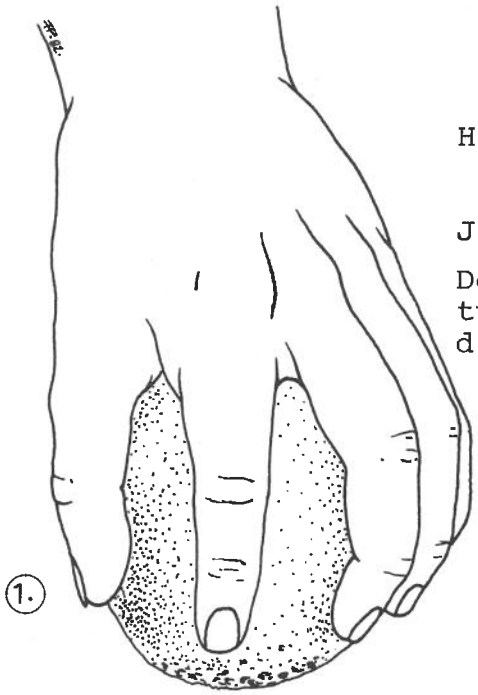

DE MENS CENTRAAL
HET WERKTUIG SECUNDAIR.
HET HANTEREN van WERKTUIGEN

door

Jan Evert MUSCH en Hans PEETERS

De indeling van prehistorische werktuigen vindt doorgaans plaats vanuit die objecten zelf.Daarbij kan ongemerkt uit het oog worden verloren, dat ze gemaakt zijn om te worden gehanteerd.Wij willen hier op een wat speelse wijze wat"handgrepen" laten zien,zoals ze ook wel bij de fysiotherapie worden onderscheiden.Ze kunnen mogelijk gebruikt worden als aanvulling naast en tot ondersteuning van de bestaande typologische indeling.

1.DE BOLGREEP.

Deze greep is bijzonder fundamenteel;hij wordt immers gebruikt bij het hanteren van slagstenen. Hoe fundamenteel dit kan zijn,illustreren bijv.de berg-chimpansees ten zuiden van het Gombe-reservaat in Afrika.Daar observeerden japanse onderzoekers hoe deze dieren noten kraakten met slagstenen in de "bolgreep".De gebruikte aambeelden,zijn door het onvoorstelbaar lang gebruik volkomen uitgehold. Ook de vroegste HOMINIDEN bedienden zich van deze slagsteen → object → aambeeld-techniek.(=Buffertechniek, zie:Arch.Ber. VI en X).

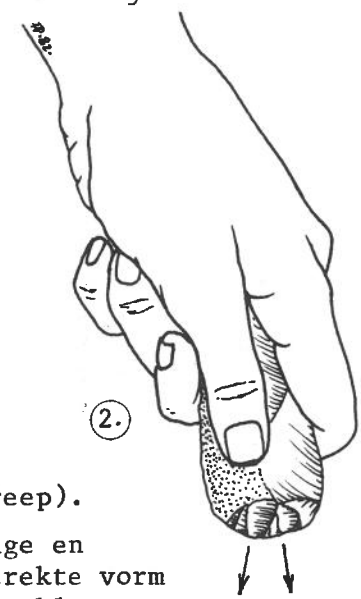

2.DE DUIMDRUKGREEP (Stilettogreep).

Deze greep biedt een krachtige en precieze hantering.De langgerekte vorm van het instrument laat het omklemmen met alle vingers en handholte toe,waarbij de duim ook nog stabiliserend werkt. Vanuit de pols is daarbij flexibel manoeuvreren mogelijk. Steelschrabbers en stekers zijn vaak voorgevormd voor deze soort hantering.

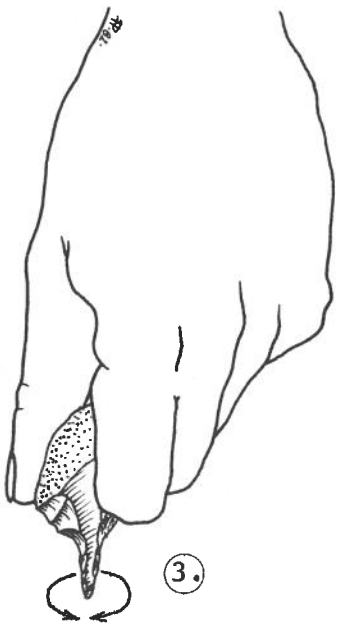

3.DE SLEUTELGREEP.

Eveneens krachtig en precies is de zogenaamde sleutelgreep,die bij het hanteren van bijvoorbeeld boren en priemen wordt toegepast.
De draaiing komt uit de onderarm.
Vergelijk de tweepuntsgreep (bij 4) en de driepuntsgreep (bij 5).

4.

4.DE TWEEPUNTSGREEP.

Deze greep wordt gebruikt voor karweitjes,waarbij een grote mate van precisie vereist is.Men denke aan het verwijderen van splinters,het aanbrengen van tatouages, het maken van fijne graveringen,het fijnere naald-en draadwerk, het hanteren van "micro-micro"-artefacten. Duim en wijsvinger geven "klem",maar toch ruime mogelijkheid voor nauwkeurige en trefzekere bewegingen.

5.

Het werktuig wordt vooraan op 3 punten gesteund.Lange,stiftvormige artefacten krijgen nog een vierde steunpunt.

5.DE DRIEPUNTSGREEP.

Een andere vorm van precisiegreep is die,waarbij meer vingers worden ingeschakeld.
Dit laat wat meer verfijnde bewegingen toe.Tegelijk kan,indien gewenst,wat meer kracht gezet worden.
Tegenwoordig wordt deze greep gebruikt bijv.bij schrijven,operaties etc.
In de prehistorie voor even precieze klussen; men denke aan graveringen, kledingfabrikage uit huiden van kleine pelsdieren.

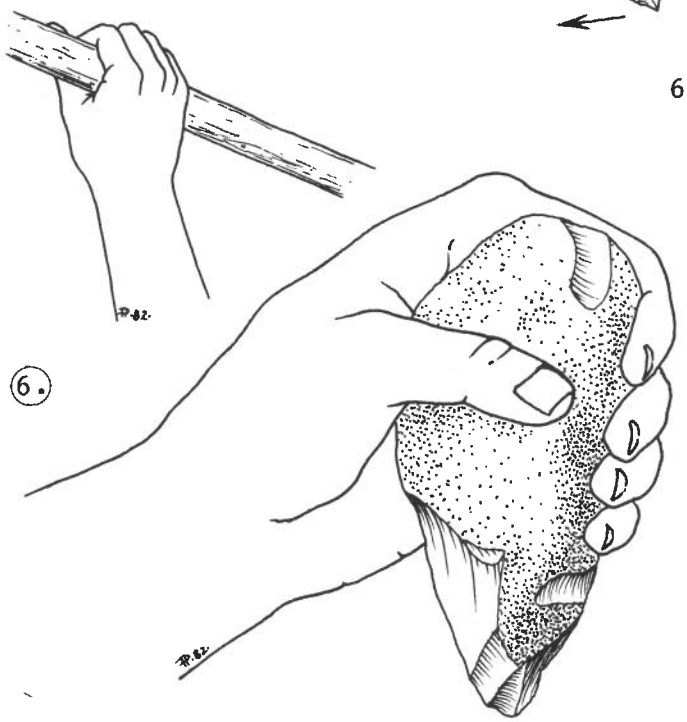

6.

6.DE CYLINDERGREEP (KRACHTGREEP).

Een uitgesproken krachtige greep geeft uiteraard de volle hand,waarbij de duim,tegengesteld aan de 4 vingers,een handvat,tak,stok,bot etc. omklemt.Deze krachtgreep is ook te bezigen bij stotende en slaande bewegingen.De kracht van de slag komt uit zwaaien van de hele arm die nog versterkt kan worden door het hele lichaam er achter te zetten.
Ook bij zwaardere snij- en vilactiviteiten.
Een veel gebruikte en alzijdig te gebruiken greep.

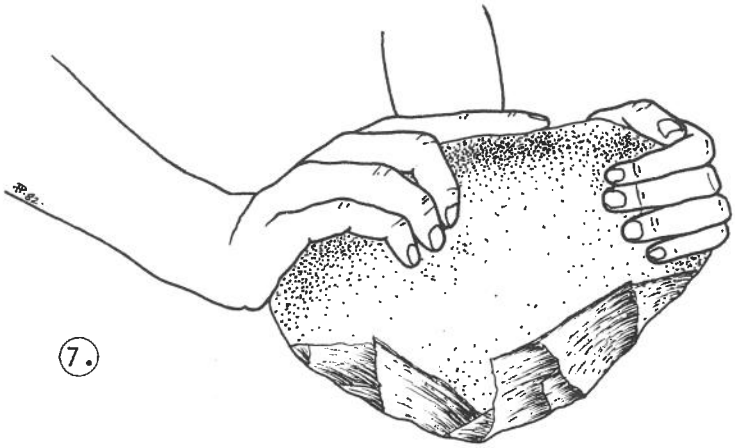

7.

DE TWEEHANDSGREEP.

Bij zwaar werk,worden uiteraard beide handen tegelijk ingezet.
We vinden legio werktuigen,die door hun gewicht en grootte alleen al,door beide handen "gemanipuleerd" moeten zijn.Bij het openbreken van olifantsbotten bijvoorbeeld,om bij het rijke merg te komen.
Op vindplaatsen van het C.C.C.,maar ook op deze van het Oud-Acheuléen,zijn dergelijke zware choppers normaal voorkomende artefacten.

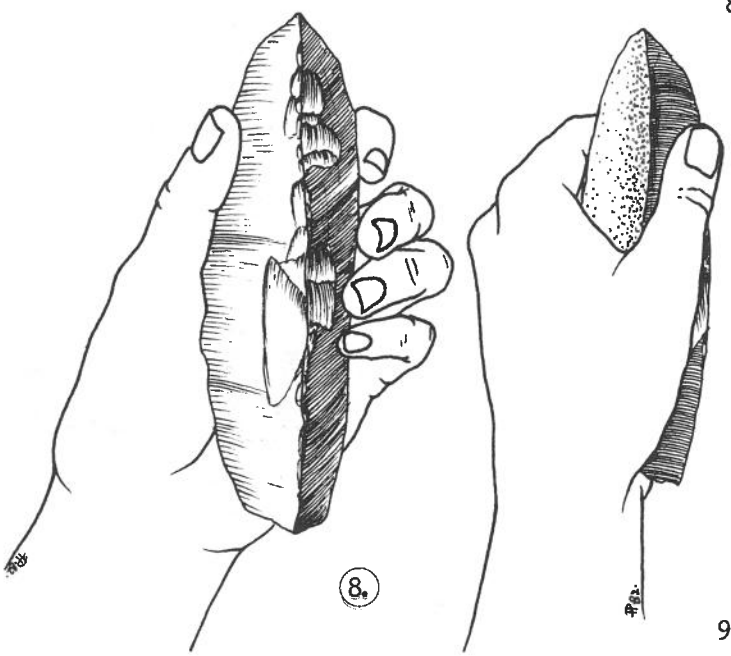

8.

8.DE HANDHOLTE GREEP.

Variant op de meest elementaire bolgreep.
(De duim is gestrekt).
Rugmessen,dat wil zeggen slacht- en vilgereedschap vragen om een greep,waarbij alle vingers en duim de klem geven,maar de werkkant volkomen vrij blijft.
Een zagende beweging,met goede mogelijkheid van drukwisseling geeft nevenstaande houding.
Voor grotere precisie,zie bij 9 de zogenaamde Stanleymesgreep.

9.DE PRECISIEGREEP of Stanleymesgreep.

Bij schaafwerkzaamheden en precies snijwerk,is deze precisiegreep toepasselijk.De gestrekte wijsvinger geeft mede druk en mogelijkheid van richting geven en richting houden.
Zie als voorbeeld ook de kleurenfoto in "Arch.Ber."No.VI,pag.55.

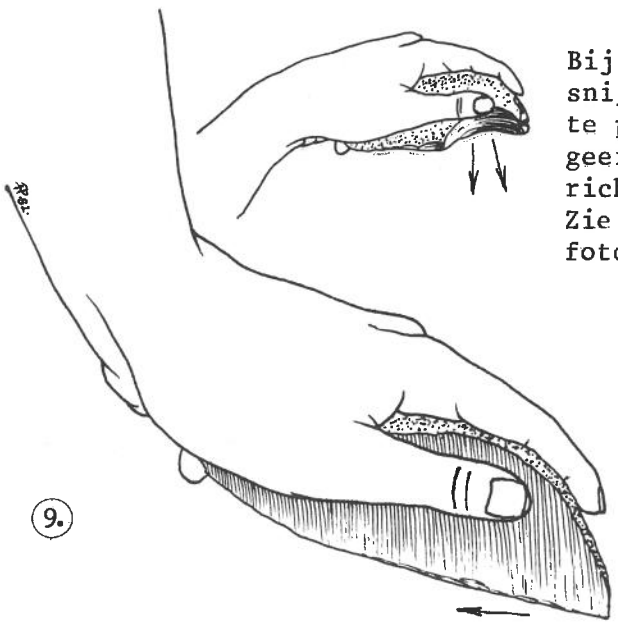

9.

De teksten en schetsen werden gemaakt door J.E.Musch.Ze werden door Hans Peeters verder uitgewerkt en getekend.

Anloo,
Ulvenhout,
mei,1982.

VONDSTMELDINGEN:

PLANO-CONVEXE VUISTBIJL uit GULPEN.

De heer H.van de Gaar (Banholt,Z.L.) ontdekte onder de gemeente Gulpen een vindplaats van middenpaleolithische artefacten. Deze "site" lag op een terrasrand,waar bij het ploegen plaatselijk een duidelijke rood-bruine laag met pleistoceen Maasgrind dagzoomde.

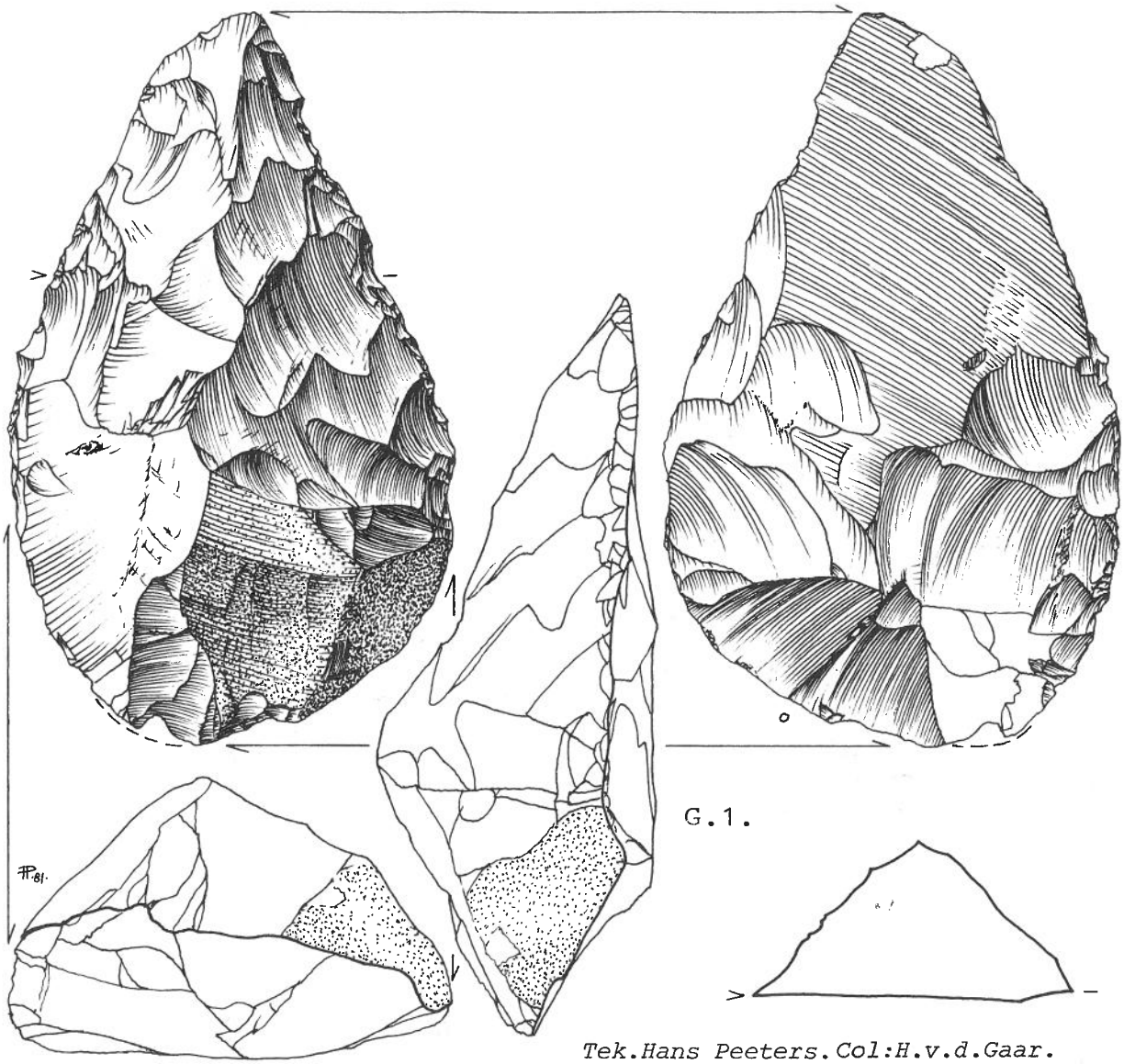

Tek.Hans Peeters.Col:H.v.d.Gaar.

Behalve de hier afgebeelde vuistbijl,werden ook produktieafslagen verzameld.Het is dus niet onwaarschijnlijk,dat het hier een concentratie betreft,die waarschijnlijk nog tendele intact aanwezig is.
De biface is vervaardigd uit grijze erratische vuursteen uit het Maasterras.Er is plaatselijk een lichte kleurpatina en silicaglans.Het artefact heeft duidelijke aankoekingen van de roestbruine matrix waarin het gelegen heeft (Zie kleurfoto op de volgende pag.).
De biface werd vervaardigd op een zware afslag.De bulbus werd door meerdere afslagen verwijderd.Ventraal is er alleen aan de basale zijde oppervlakteretouche.Dorsaal is er een gewelfde grovere trapvormige-en een fijnere randretouche.Dit type biface

Foto: Ad Wouters. 1982.

VENTRALE ZIJDE van de PLANO-CONVEXE BIFACE uit GULPEN (Z.L.)
Collectie:H.van de Gaar.

is ook bekend uit het Midden-Acheuléen (Vroegste Jong-Acheul) van de "Stuwwallen".(Zie "Arch.Ber.No 9,pag.52-54) en engelse vindplaatsen als "Wolvercote".
Gewicht:200 gram.

Ad Wouters,LENT.

EEN nieuwe MIDDENPALEOLITHISCHE CONCENTRATIE in LIBEEK (Z.L.)

Op een diepgeploegde akker,waar de löss gemengd is met grind uit het onmiddellijk eronder liggende -hier en daar dagzomende- Maasterras,ontdekte Hubert Nelissen (Banholt) een beduidend aantal Middenpaleolithen.De vindplaats wordt aangeduid als "Mescherheide" (Libeek).
We willen aan de hand van tekeningen van Hans Peeters,enige artefacten in het kort beschrijven:

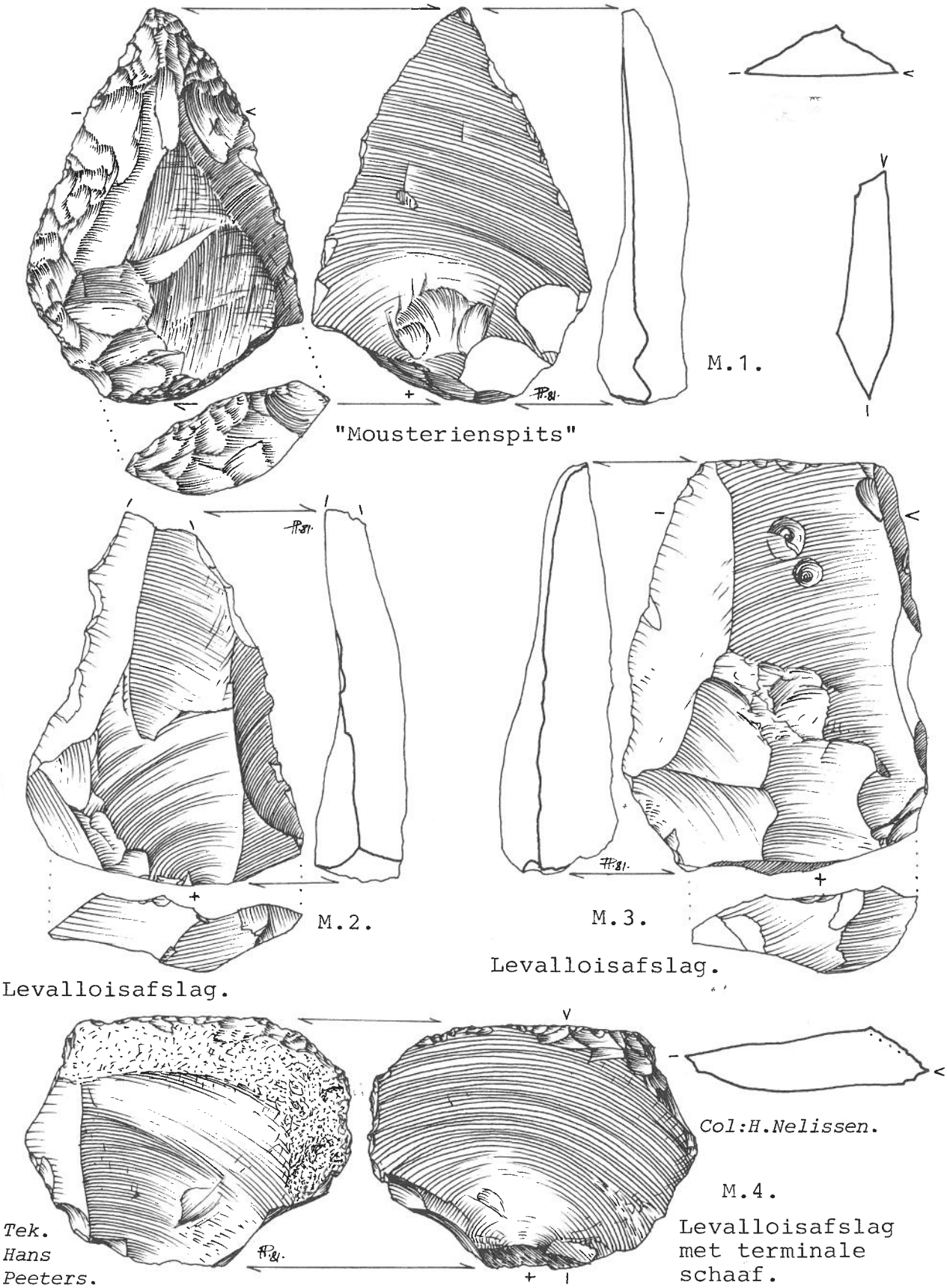

M.1."MOUSTERIENSPITS" (Markkleebergspits;Spitsschaaf).

Afslag met een fijn geretoucheerd restslagvlak.Erratische silex met restanten van een spanningssplijting van vóór de produktie. Vuil-witte kleur- en (vooral dorsaal) silicaglans-patinering. Bruine vlekjes t.o.v.instabiele ijzerinkleuringen.

M.2.LEVALLOISAFSLAG.

Duidelijk gefacetteerd restslagvlak.Punt is gebroken.Het artefact is geslagen uit grijze vuursteen en heeft een vuil-witte patina en silicaglans.De ventrale zijde heeft tendele de zo typische"vermiculé" patina.Er zijn roestvlekjes veroorzaakt door instabiel ijzer.

M.3.LEVALLOISAFSLAG.

Deze afslag is gemaakt uit erratische silex uit het Maasterras. De afslag eindigt in een "hinge" en heeft een gefacetteerd restslagvlak.Er is een vuil-witte patina en lichte silicaglans.

M.4.LEVALLOISAFSLAG met terminale SCHAAF.

Geslagen uit erratische grijze vuursteen.Dorsaal is de cortex nog tendele aanwezig.Het artefact heeft "vermiculé"-patinering en silicaglans.De schaaf is slecht ontwikkeld met een simpele drukretouche.
(Voor vermiculé-patina,zie "Arch.Ber"8,foto II,pag.33).

M.5.

LEVALLOISAFSLAG.

Donkergrijze vuursteen met dorsaal een witte patina en silicaglans.Ventraal:"vermiculé"patina en silicaglans.
Gefacetteerd restslagvlak en dorsaal nog vele resten van de originele cortex.Geen retouchering.

Ad Wouters,Lent.

Links:Dorsale zijde van de PLANO-CONVEXE BIFACE uit Gulpen (Col:H.v.d.Gaar). *Foto:Ad Wouters*
Rechts:"MOUSTERIEN"-(MARKKLEEBERG)SPITS uit LIBEEK (Col:H.Nelissen).

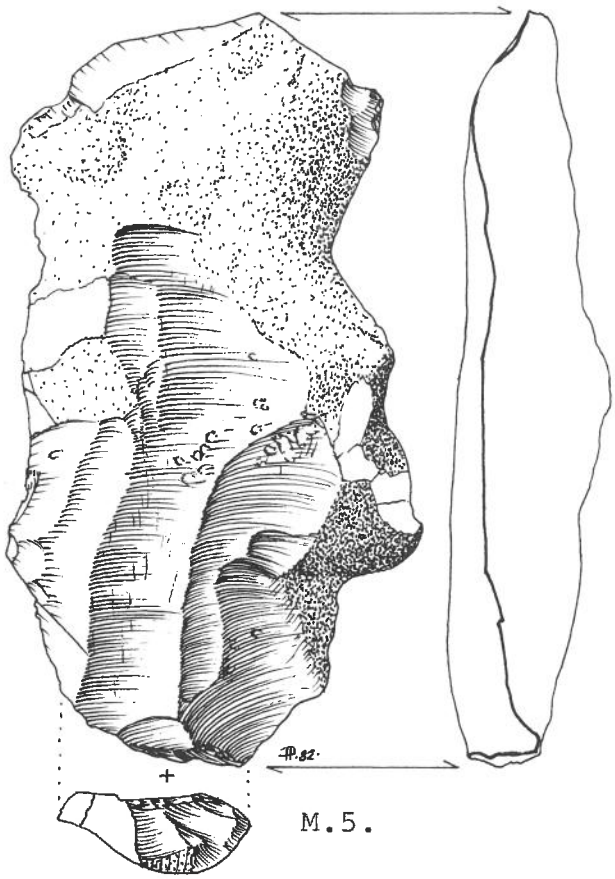

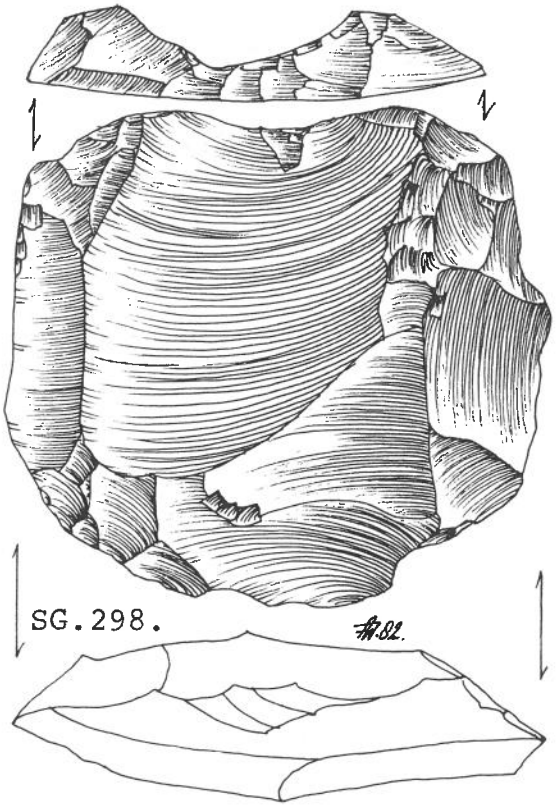

LEVALLOISKERN (Horse-shoe-type).

DE MIDDENPALEOLITHISCHE VINDPLAATS St.GEERTRUID (De Hej) II.

Sinds het verschijnen van "Arch.Ber.Nr.8" (juli 1980) is het aantal vondsten op de "HEJ" aanmerkelijk toegenomen.Het is intussen duidelijk geworden,dat het niet alleen om verspreide

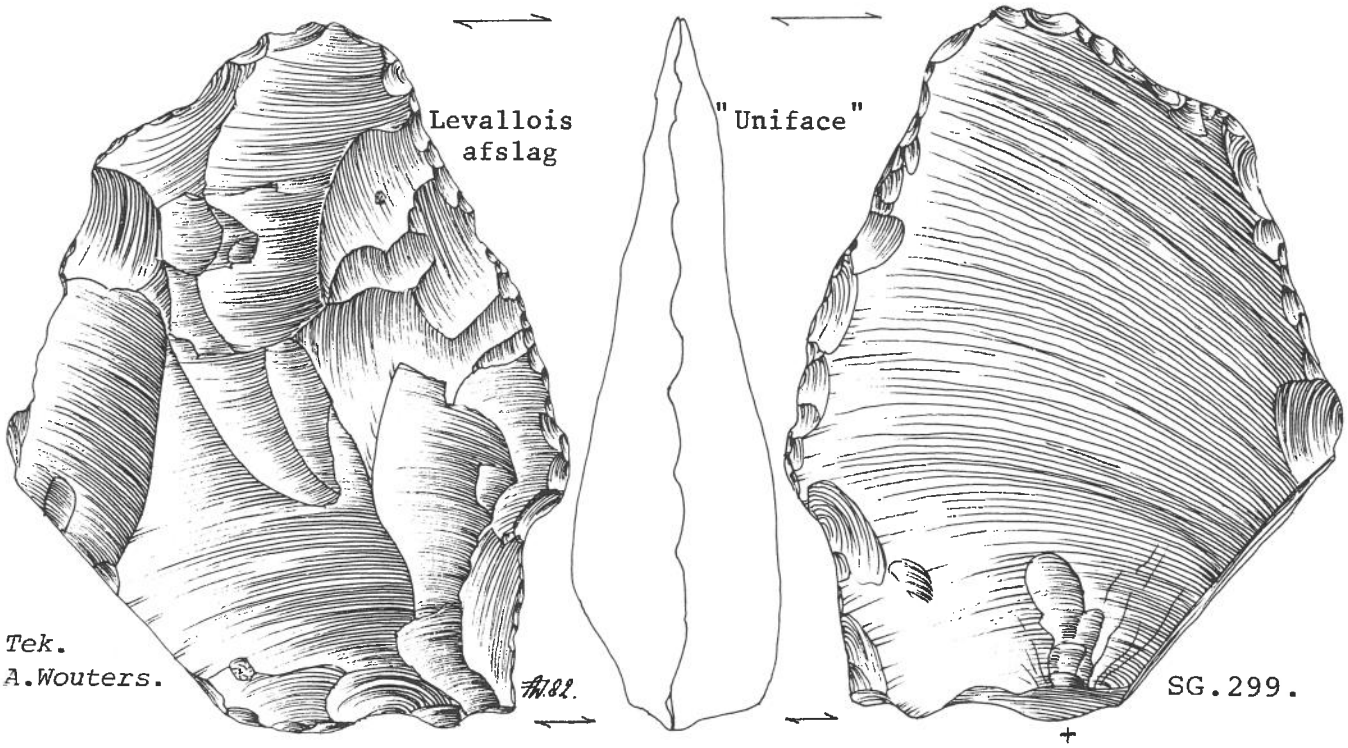

vondsten gaat.Er blijken duidelijk"concentraties" aanwezig.Eén hiervan heeft vele produktieafslagen opgeleverd waarvan er ook enkele een "joint" (steenreconstruktie) vormen.*Col:S.Hutschemakers.*

De hierna afgebeelde-in 1982 verzamelde-artefacten zijn uit de collectie van S.Hutschemakers.(Banholt,Z.L.).

SG.298.LEVALLOISKERN (Horse-shoe-type).

Deze volkomen opgebruikte Levalloiskern heeft ventraal "vermiculé"-patina zonder enige glans.Dorsaal is er een vuil-wit en blauwig gevlekte kleurpatina en silicaglans.De laatste "Levalloisafslag" viel te klein uit en de kern werd "afgedankt".

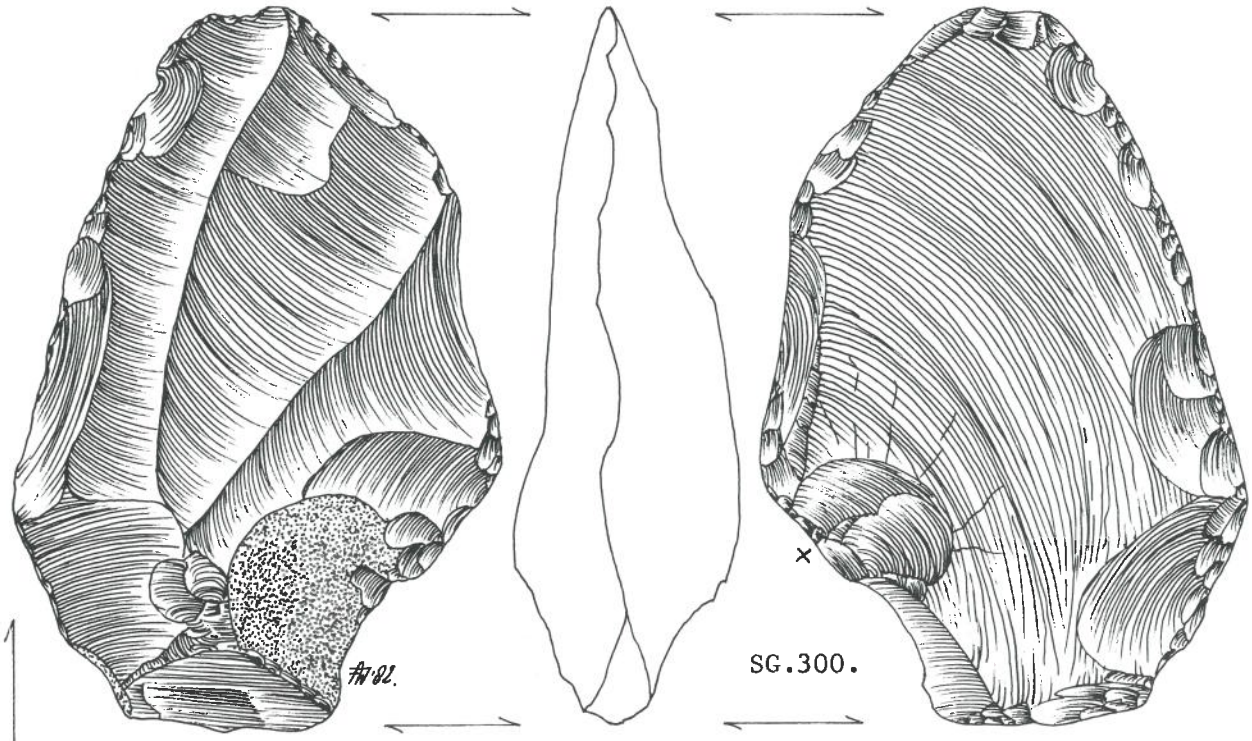

SG.300.

Zware Clactonafslag, gebruikt als "uniface".

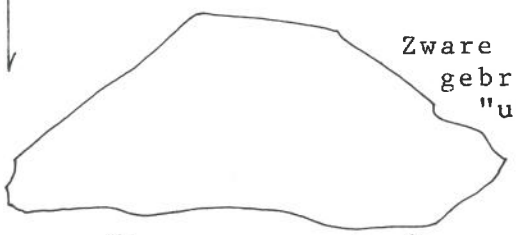

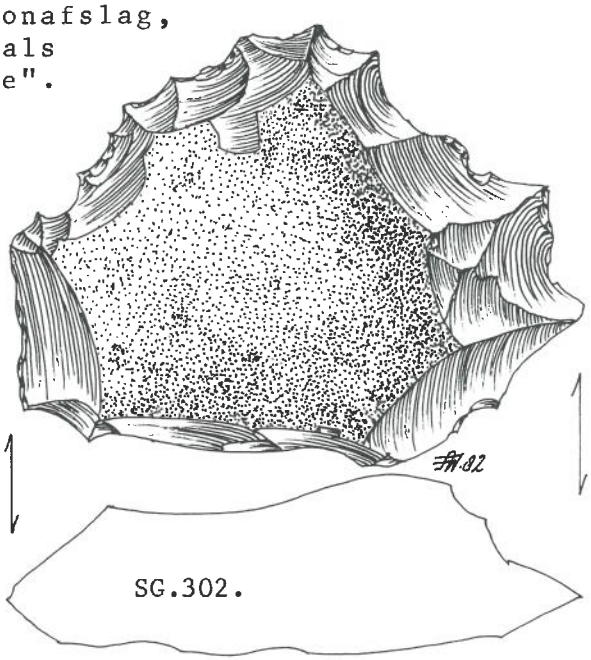

SG.302.

Getand werktuig (Denticulé).

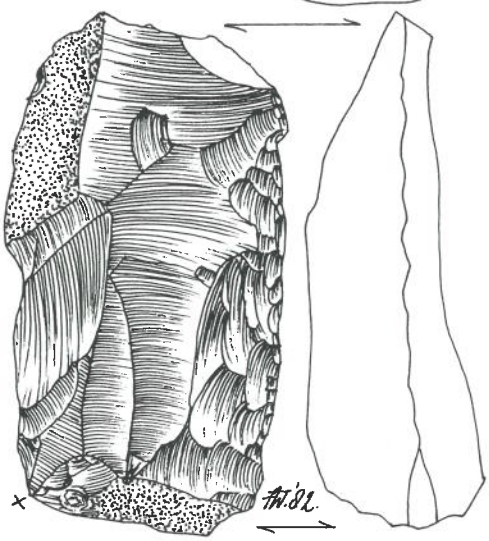

SG.301. Rechte Quinaschaaf.(Jabrud-type).

Col:S.Hutschemakers.
Tek.A.Wouters.

SG.299.ZWARE LEVALLOISAFSLAG gebruikt als "UNIFACE".

Blauwig-grijze,vlekkerige kleurpatina met silicaglans.Er is een duidelijke alternerende nabewerking van de laterale kanten,waardoor het artefact een alzijdig snijdende functie kreeg,zoals ook bij vele vuistbijlen (bifaces) het geval is.Het artefact is dan ook op te vatten als een "vuistbijl op afslag"(uniface).

SG.300.ZWARE CLACTONAFSLAG gebruikt als "UNIFACE".

Ook dit artefact heeft de functie van een "uniface" gehad.Ook hier de alternerende retouchering die tot een "gekartelde" snede voerde.De ventrale retouche is iets krachtiger als bij SG.299,vooral aan de basale rechterzijde.
Blauwig-grijze kleurpatina met silicaglans.

SG.301.RECHTE QUINASCHAAF (Jabrud-type).

Het werktuig heeft de typische laterale "Quina-trapvormige-retouchering".Het artefact is zeer waarschijnlijk ook (of uitsluitend?) als rugmes gebruikt.
Er is een bruinig,witgevlekte "vermiculé-patine" met intense silicaglans.

SG.302.GETAND WERKTUIG (Denticulé).

Dit bijzonder fraaie getande werktuig-dit type is op "De Hej" vrij zeldzaam-,met enkele kleine subrecente beschadigingen,heeft een blauwig-witte "vermiculé-patine" en silicaglans.De ventrale zijde bestaat nog voor een groot gedeelte uit de originele cortex.

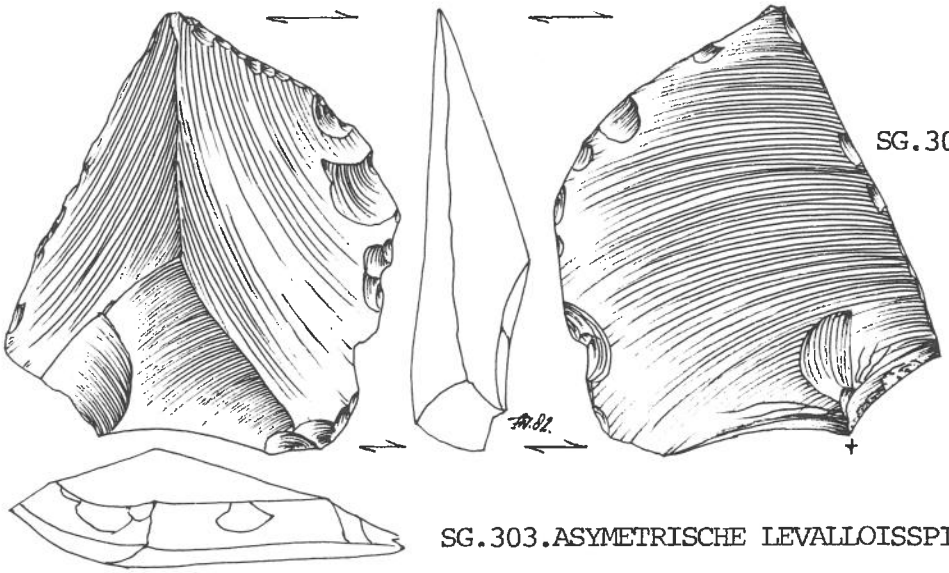

SG.303.

SG.303.ASYMETRISCHE LEVALLOISSPITS.

Deze spits is volledig op de kern al voorbewerkt,zodat met de afslag,het artefact kant en klaar was.Een bijretouchering is bij dit soort spitsen bijna nooit nodig.De vraag blijft o.i. wel of deze zgn spitsen ook als jachtwapen gebruikt zijn.
Bij proeven als geschacht wapen bleven ze ver beneden de maat van een toegespitste en in het vuur "geharde" houten speer.
Er is een vuil-witte patina met grijs-blauwe vlekken.
Bij deze concentratie kwam ook een klein aambeeld--klopsteen-van vuursteen te voorschijn,die eveneens een "vermiculé-patina" had.

S.Hutschemakers
Banholt.

A.W.
Lent.

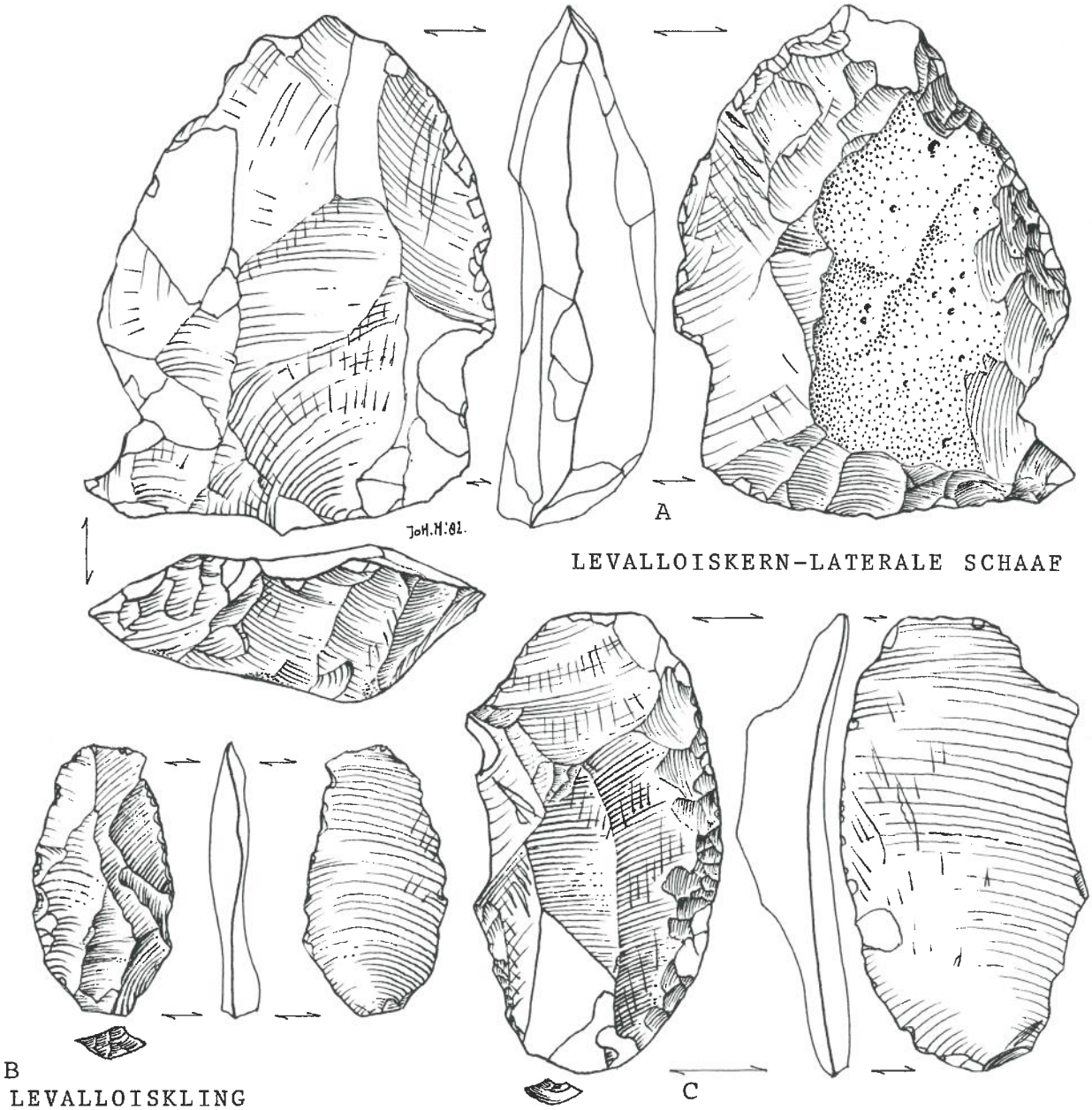

Tek.Joh.Musch.

MARKKLEEBERG-MIDDEN ACHEUL OOK IN OVERIJSSEL.

Na de "zwerfstenen" uit "Voltooid Verleden Tijd" (1980),nu ook artefakten uit primaire ligging,opgezogen met Pleistocene fauna in Overijssel.
De scherpe en ongerolde Levalloiskern (tevens secundair laterale schaaf)(A),de Levalloiskling (B) en laterale schaaf (C) behoren duidelijk tot het Midden-Acheuléen.Ze zijn identiek aan bijvoorbeeld de vondsten van Markkleeberg en Rhenen-MA. Een zwarte moeraspatina en"écaillements" van de kotterzuiger zijn de enige "secundaire" kenmerken.De grondstof is translucide grijze skandinavische Elstersilex.*(Coll:Joh.&J.E.Musch).*

Anloo,1982. J.E.M.

Het Midden-Acheuléen van Markkleebergtype is op meer dan 10 plaatsen in ons land aangetoond.We komen nog nader op sommige nieuwe,zeer rijke vindplaatsen terug.(Red.).

Vindplaats:
Uiterwaarde
v.d.IJssel
(Overijssel)

Coll:A.W.LENT.
Tek.en foto
A.W.LENT.

Lengte:42 cm
breedte:
14,5 cm.

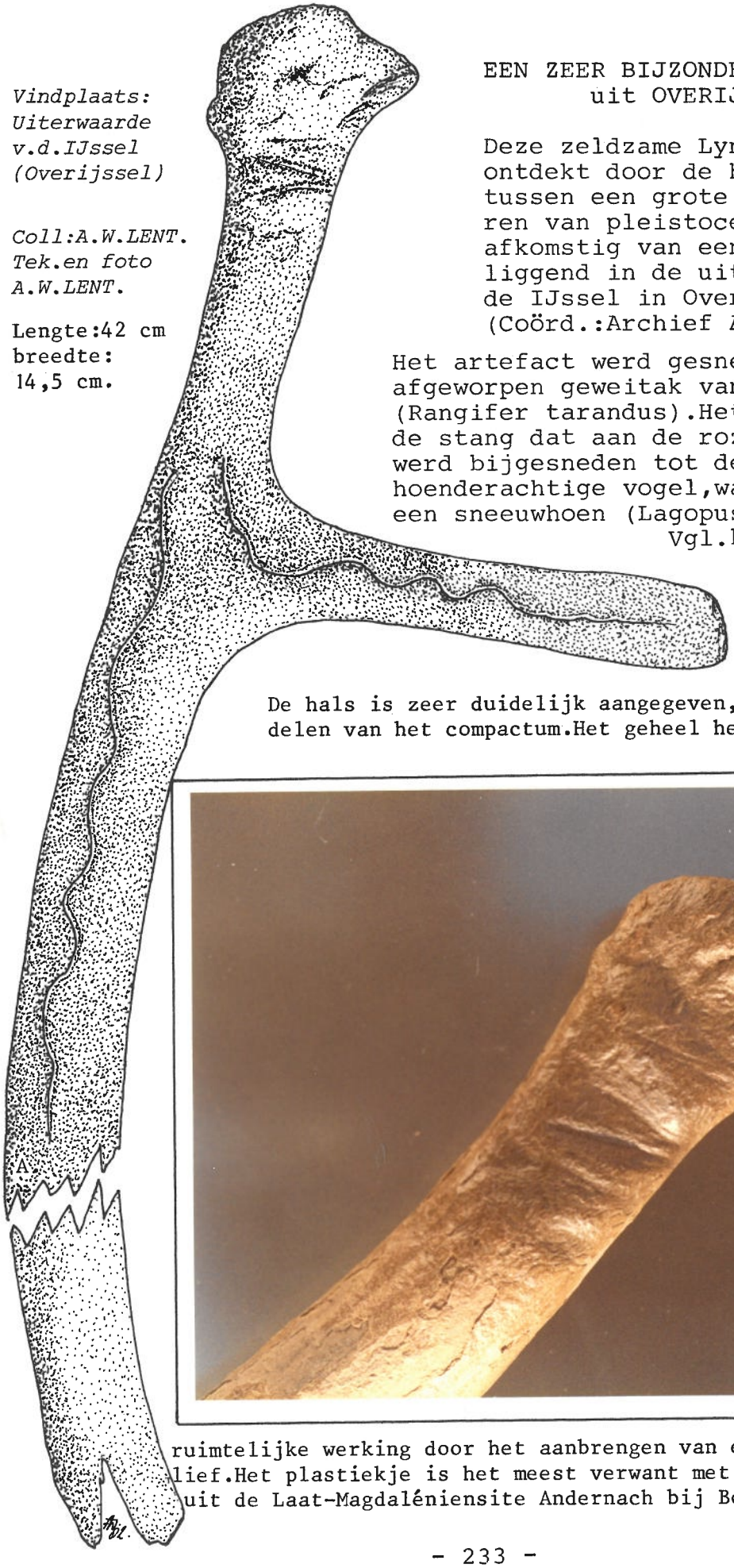

EEN ZEER BIJZONDERE LYNGBYBIJL uit OVERIJSSEL.

Deze zeldzame Lyngbybijl werd ontdekt door de heer P.Kroezinga tussen een grote partij beenderen van pleistocene ouderdom, afkomstig van een kotterzuiger, liggend in de uiterwaarden van de IJssel in Overijssel. (Coörd.:Archief APAN).

Het artefact werd gesneden uit een afgeworpen geweitak van een rendier (Rangifer tarandus).Het gedeelte van de stang dat aan de rozenkrans grenst werd bijgesneden tot de kop van een hoenderachtige vogel,waarschijnlijk een sneeuwhoen (Lagopus spec.).
Vgl.brede snavel.

De hals is zeer duidelijk aangegeven,door weggesneden delen van het compactum.Het geheel heeft een plastisch-

ruimtelijke werking door het aanbrengen van een duidelijk relief.Het plastiekje is het meest verwant met het vogelkopje uit de Laat-Magdaléniensite Andernach bij Bonn.

De meanderversieringen zijn golvend.Op de Lyngbybijl uit Midden-Limburg (Zie "Arch.Ber.VIII" pag.147) heeft deze versiering scherpe hoeken. Het artefact is te snel (te vochtig) van een conserverende laag voorzien. Hierdoor kon het vocht niet weg,waardoor de bast van het gewei loslaat.De meanderversiering verdween daardoor op enkele plaatsen.De "Lagopus-kop" werd in het compactum uitgesneden en is blijvend geconserveerd.

Deze Lyngbybijlen van het "Ahrensburgtype" zijn karakteristiek voor de componenten van het Tanged Point Technocom (T.P.T.). Voor nadere informatie,zie:Wouters 1980 (Arch.Ber.VIII.pp.146-163).
Er zijn ons al meerdere gegevens bekend,waaruit blijkt dat ook in Oost Nederland het T.P.T. aanwezig is.Deze versierde Lyngbybijl is hier een duidelijke bevestiging van.
Opm.Bij de tekening is de bijl bij A. ingekort weergegeven.

A.W.LENT.

VONDSTMELDING:

In een dokumentenmap op een rommel-zolder ergens in LENT ontdekten wij onderstaand "dokument":

Uit een schrijven van de "RECHTER-COMMISSARIS" in Assen Mr.W.C.van OORDT,aan de direkteur van het Gerechtelijk Laboratorium in Rijswijk,d.d.22 april 1975:"...*Mocht Uw Lab.niet over de nodige deskundigheid beschikken,dan zoudt U zich tot andere deskundigen wenden. In verband met het feit,dat wat betreft de U overhandigde stenen Prof. WATERBOLK de enige deskundige in het land is,zoudt U zich ook tot hem kunnen wenden*". HET WERD ... "AANKLAGER....D.STAPERT...."

-SYMPOSION VOOR PRAEHISTORIE VAN NEDERLAND-

DEN HEER BR.AQ.WOUTERS
PENSIONAAT EIKENBURG
-EINDHOVEN-

OVERWEGENDE,DAT

(1) HET GEZAMENLIJK BESTUDEREN VAN BEPAALDE ALGEMENE PROBLEMEN,HET BEREIKEN VAN EEN WERKVERDELING BIJ DE BEOEFENING DER PRAEHISTORISCHE WETENSCHAP IN NEDERLAND TOT DUSVERRE NAUWELIJKS OF NIET IS NAGESTREEFD;

(2) EEN NAUWER EN GEREGELD CONTACT TUSSEN DE BEOEFENAREN OP KORTE TERMIJN KAN LEIDEN TOT BELANGRIJKE RESULTATEN;

(3) DOOR NAUWER CONTACT EN COÖRDINATIE ALLERWEGE HET BESEF KAN GROEIEN,DAT ONDER DE BEOEFENAREN DER OUDHEIDKUNDE IN NEDERLAND EEN KLEINE GROEP DIENT TE WORDEN AANGEMERKT ALS PRAEHISTORICI;

STELLEN ONDERGETEKENDEN HIERBIJ VOOR IN TE STELLEN EEN JAARLIJKSE BIJEENKOMST VAN TWEE DAGEN VOOR NEDERLANDSE PRAEHISTORICI (SYMPOSION VOOR PRAEHISTORIE VAN NEDERLAND),

EN TOT TOETREDING UIT TE NODIGEN:

G.BEEX
DR.A.BOHMERS
DR.H.BRUNSTING
A.BRUYN
PROF.DR.A.E.VAN GIFFEN
DR.W.GLASBERGEN
DR.C.C.J.W.HIJSZELER
DR.P.J.R.MODDERMAN
J.D.VAN DER WAALS
PROF.DR.H.T.WATERBOLK
BR.AQ.WOUTERS

GRONINGEN,	AMERSFOORT,	ASSEN,
(H.T.WATERBOLK)	(P.J.R.MODDERMAN)	(W.GLASBERGEN)

12 OCTOBER 1955

Op de persconferentie op 18-III-1975:WATERBOLK tot de journalisten: "*Ik heb hier geen verstand van Heren;wendt U tot mijn DESKUNDIGE D.STAPERT.*"(...DIE HEB IK OPGELEID..!)
Deze deskundige was 10 jaar zéker van de echtheid.cf.Palaeohistoria XV.

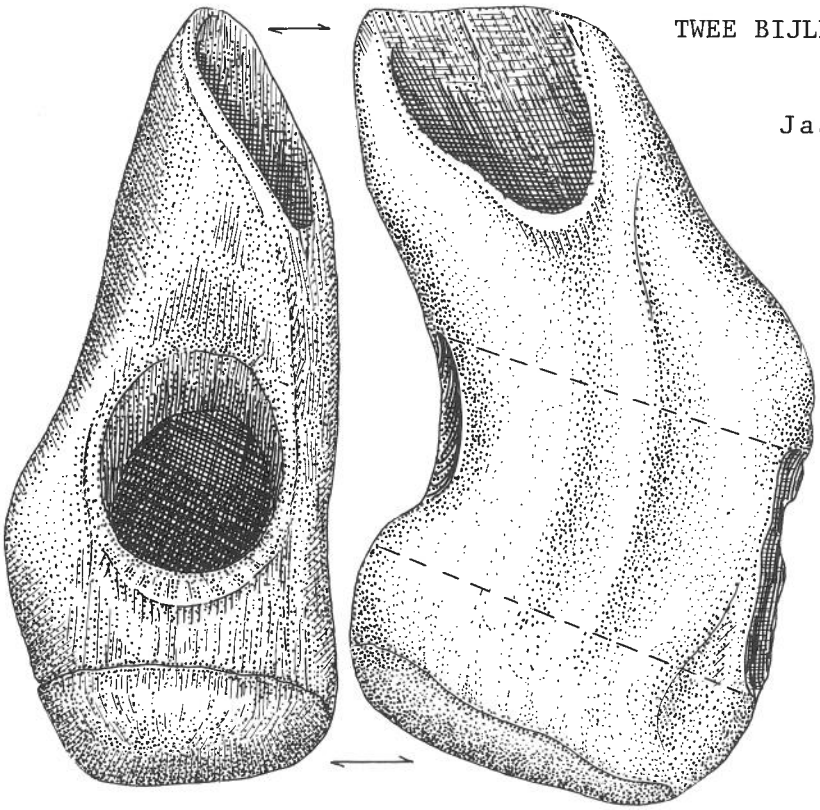

Vindplaats:Etten(Gld).Coll:Böhmer.

TWEE BIJLEN VAN HERTSHOORN MET STEELGAT

door

Jaap & Jan Böhmer

Eind 1981 vonden wij twee bijlen met een steelgat,die gemaakt waren van het gewei van het edelhert(Cervus elaphas L).
Het bovenste exemplaar werd aangetroffen op een grindhoop te Etten (Gld),het onderste te Vynen in Duitsland,niet ver over de grens.Ook dit exemplaar is afkomstig van een grindhoop.
De steelgaten lopen taps toe in verband met een betere bevestiging aan een steel.
Mogelijk zijn de bijlen te situeren in het Neolithicum of iets later*

Deze bijlen komen ook in het late noordelijke Mesolithicum al voor. Over het gebruik van dit type bijl,is nog weinig informatie. O.i.(A.W.),zouden ze gebruikt kunnen zijn bij het maken van boom-kano's en -boten.Na het inbranden (Smoorbranden) zou het verkoolde hout weggekapt kunnen worden,zonder het niet gesmoorde hout te beschadigen. Vooral voor de zijkanten is dit erg belangrijk.Sommige van dit type bijlen hebben duidelijke slagsporen op de "rozenkrans". Dit kan duiden op werken in teamverband.Deze bijlen worden vooral aangetroffen op plaatsen waar water was.Bij smoorbranden wordt de boot steeds weer ondergedompeld voor het blussen van het smeulvuur.Werden de bijlen mogelijk bij dit werk verloren?Een meer prozaische verklaring is te vinden door het feit dat hertshoorn voortreffelijk conserveert in een "paluster"-milieu.

(A.W.Lent).

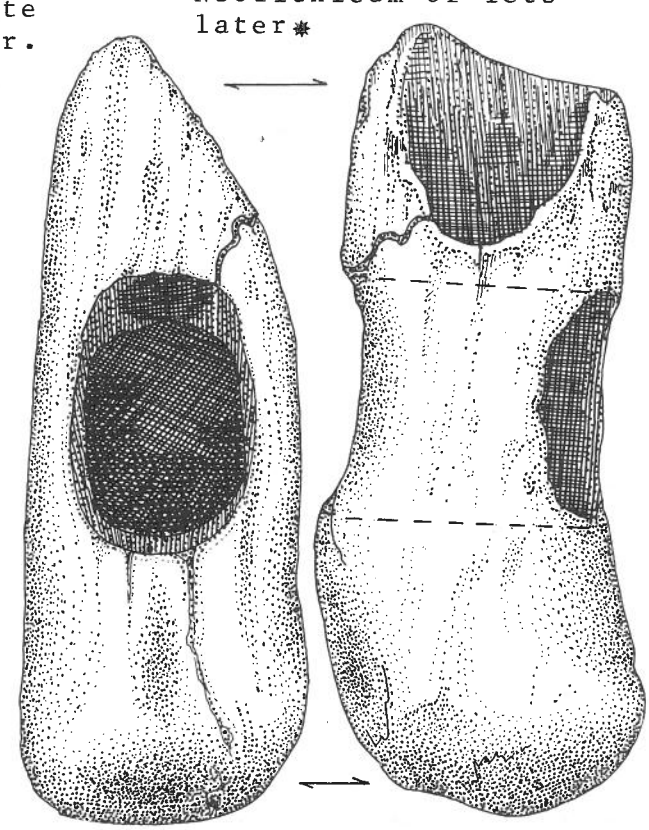

Vindplaats:Vynen (Dld).Coll:Böhmer.

Tekeningen:W.Van Manen.

1 : 1

ENKELE HERTSHOORNEN BIJLHOUDERS VAN HET S.O.M.-TYPE.(2500 BP).

—*—

ANa het onderzoek van het R.M.O. (Leiden) onder leiding van dr. L.P.Louwe Kooijmans en met medewerking van de leden van de A.W. N.,afd.Nijmegen,op de neolithische nederzetting van het Ewijkse Veld (Maart-mei'78),werd door de heer en mevrouw Smulders (Nijmegen) en ondergetekende een onderzoek ingesteld in de afvalhopen van deze noodopgraving en in nieuwe opgeworpen kleihopen van de vóórontgronding.
Behalve slachtafval met vele verbrijzelde botten van runderen, varkens,schaap en edelhert,werden ook nog aardewerkscherven en silexartefacten (2 transversaalspitsen,een schrabber,een steker en produktie-afval) verzameld.

Bijzonder verrassend was de vondst van een hertshoornen bijlhouder van een S.O.M-type door de heer G.Smulders.

Het artefact,vervaardigd uit een zware geweitak van het edelhert (Cervus elephas L.),is bijzonder goed geconserveerd.
Het laat duidelijk de bewerkingen zien,die bij het vervaardigen een rol speelden.
De "houder" werd van de stang gebroken ,na het uitsteken van een rond de stang lopende ril (breukgroef).Daarna werd het spongiosum aan één zijde verwijderd voor het maken van de "vattingholte" voor de stenen bijl.
Met behulp van een steker (burijn),werd het gedeelte van de bijlhouder dat in de houten steel geplaatst moest worden,iets taps toelopend bij gekapt.De beitelvormige smalle snede van de steker,moet met een houten of benen hamer,als een soort rechte guts over het hertshoorn gedreven zijn.

Vindplaats:Ewijkse Veld. *Foto:A.Wouters*

HERTSHOORNEN BIJLHOUDER.Ventrale zijde met "burijnsporen".Foto.1.

Op foto I (ventrale zijde),zijn de negatieven van deze bewerking duidelijk zichtbaar.Op de "dorsale"zijde van het artefact (Zie tekening),zijn deze beitelsporen tendele verdwenen,door het slijp-en polijstproces.
De stenen bijl werd niet teruggevonden.

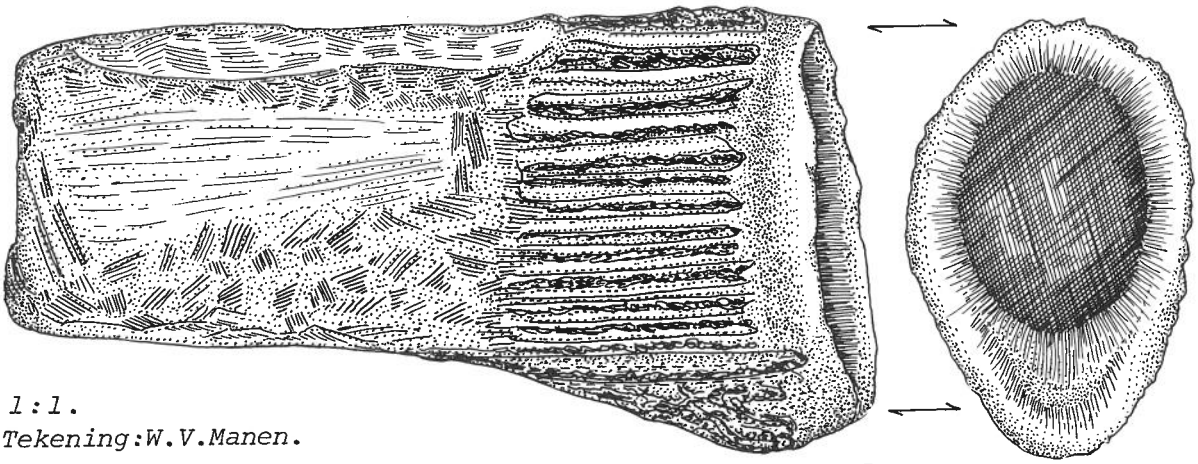

1:1.
Tekening:W.V.Manen.

HERTSHOORNEN BIJLHOUDER (dorsaal)
Vindplaats:Ewijkse Veld.

Fig.1

De neolithische site van het Ewijkse Veld,wordt tot de "Vlaardingen Kultuur" gerekend.Wij willen in een vondstmelding niet verder uitweiden over deze "biotoop-aanpassing" van"steurvissers,danwel slachters of anderszins" van een of meer der "Kultuurstromingen" uit de smeltkroes van het Midden-Neolithicum.
De hierboven besproken bijlhouder,volgens sommige"compilatie-archeologen" een der gidsartefacten van de S.O.M.,vormt met de hierna te beschrijven bijlhouders - meer typerend voor de M.K.- een interessant gegeven in de reeks :Stein-Homberg-Vlaardingen.

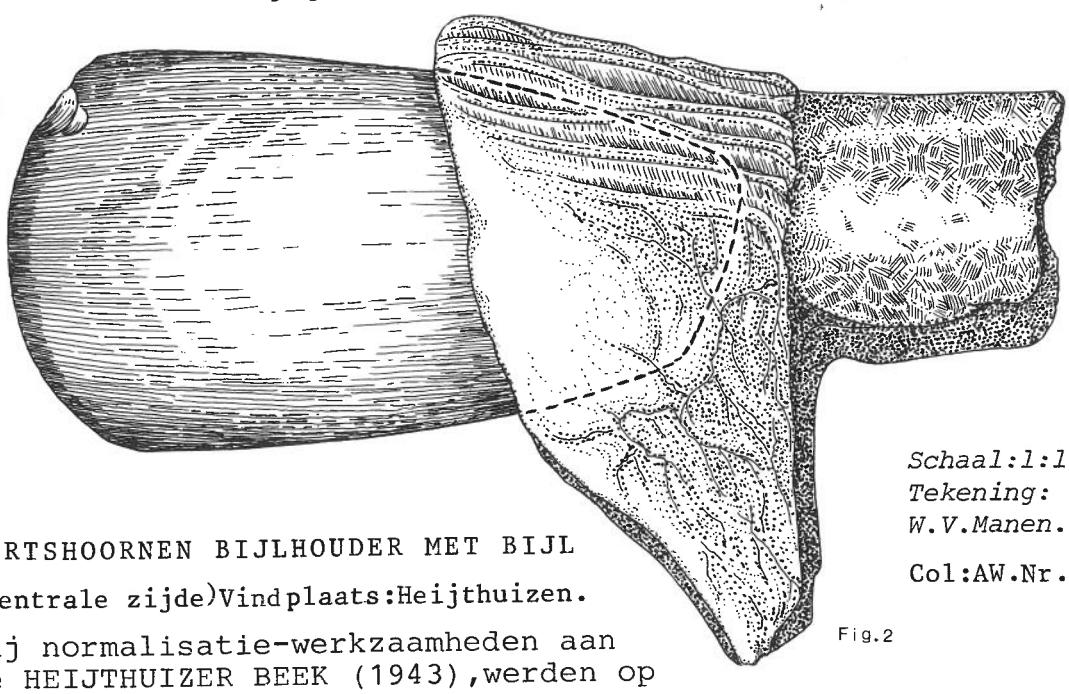

Schaal:1:1
Tekening:
W.V.Manen.

Col:AW.Nr.601.

HERTSHOORNEN BIJLHOUDER MET BIJL

(ventrale zijde)Vindplaats:Heijthuizen.

Fig.2

BBij normalisatie-werkzaamheden aan de HEIJTHUIZER BEEK (1943),werden op twee plaatsen prehistorische sites aangetroffen met grote hoeveelheden "slachtafval",aardewerkscherven,enkele bijlen,hertshoornen werktuigen en ook "bedisselde" boomstammen.

Het R.M.O. in Leiden,heeft indertijd de plaatsen bezocht,maar om "politieke redenen" hebben de arbeiders al dit materiaal weer in de grond gewerkt.Van"Site I" hebben de arbeiders enige in hun ogen interessante vondsten behouden;van"Site II",die waarschijnlijk een andere "cultuur" representeerde,kwamen meerdere prachtige vondsten in handen van de heer H.Ramakers te Swalmen.Het belangrijkste deel is volgens Mevr.Hendrickx-Ramakers nu in het bezit van het R.M.O. in Leiden.Het restant van de verzameling Ramakers is door Mevr.Hendrickx,na zijn dood geschonken aan het Bonnefantenmuseum in Maastricht.(*Schriftelijke mededeling,d.d.7-XII-1981*).
Het materiaal van"Site I" is tendele achterhaald door ondergetekende en de heer J.Thisse.Een der hertshoornen bijlhouders, iets gelijkend op deze van het "Ewijkse Veld",kwam door mijn toedoen in de collectie van het B.A.I. (1961).In dit artefact kan mogelijk een bijl uit kristallijn gesteente gevat zijn geweest.Deze bijl kwam wél van de vindplaats II,past volkomen in de betreffende houder,maar zat niet in de houder toen ik het artefact verwierf.
Bij een tweede hertshoornen bijlhouder,was de bijl nog wel gevat in de houder.Deze laatste was door een brede krimpscheur, "ontstaan"door te snelle droging,wel los komen te zitten.
Dit tweede exemplaar is nog steeds in mijn collectie (Zie foto 2 en tekening 2)

Foto 2.

HERTSHOORNEN BIJLHOUDER van het MK-SOM-type met silexbijl. Foto:A.Wouters. (Dorsale zijde). Vindplaats:Heijthuizen.

De houder,vervaardigd uit het gewei van een edelhert,is tendele gestoken met een burijn,tendele "geschraapt" met een vuurstenen kling of schrabber en daarna geslepen.De eigenlijke

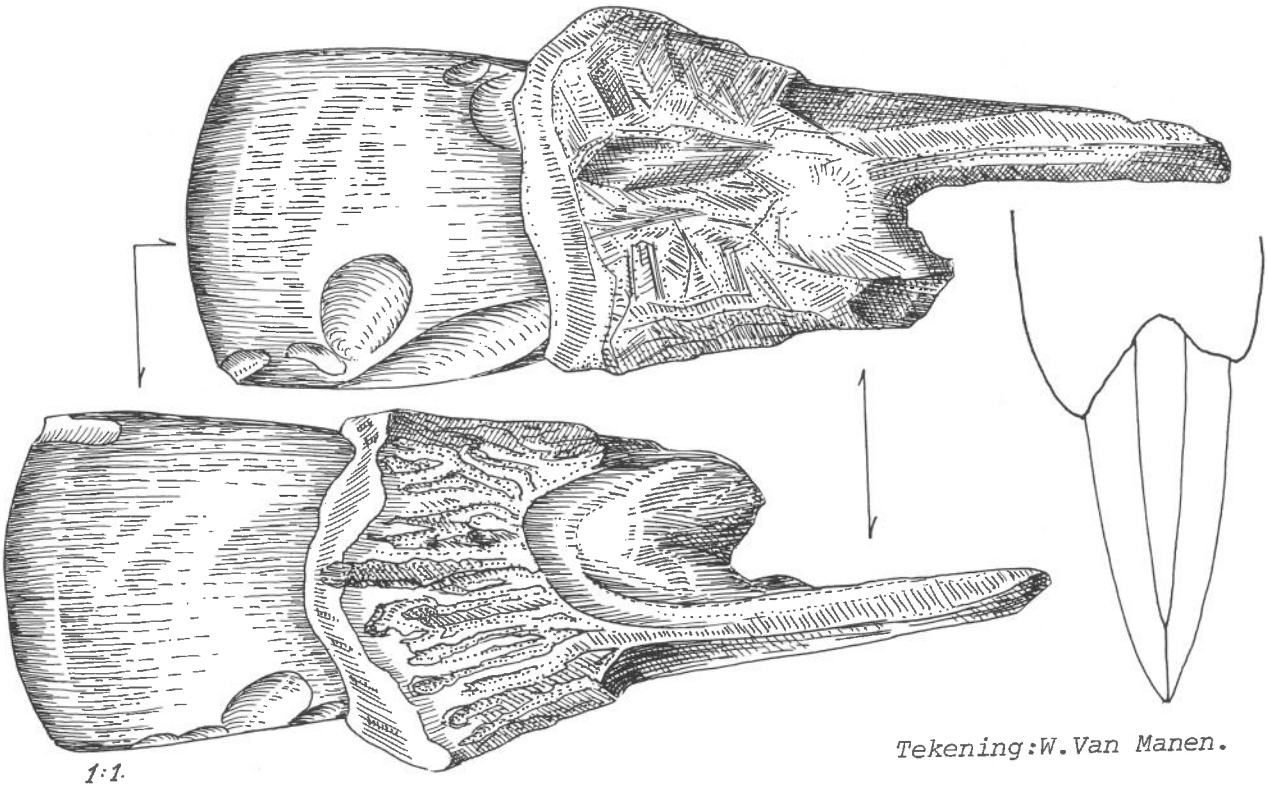

HERTSHOORNEN BIJLHOUDER van het tweedoornige,verende type.

schachtingsdoorn is rondom bijgestoken.Hierdoor is er een scherpe scheiding ontstaan met de eigenlijke "manchet" die de bijl bevat.
Het exemplaar is bijzonder goed geconserveerd.Zelfs het spongiosum is nog volledig intact.

Een derde bijlhouder van "Site I" is afkomstig uit de"collectie Thissen" (Nú in coll:Franssen).
Het is een "houder" van het tweedoornige type,dat bijzonder goed klemmend en verend kan worden "geschacht" in de houten steel van de bijl.Er wordt daarna van boven af een wig tussen de twee doorns gedreven.Van deze houder is één doorn al prehistorisch afgebroken.
c Er zijn ons nog enige hertshoornen bijlhouders bekend uit Limburg waarvan de juiste vindplaats niet meer is te achterhalen.
In Museum Kam (Nijmegen) bevindt zich een exemplaar,dat uit Weurt (bij Nijm.) afkomstig is.
In relatie tot de verspreiding van de midden-neolithische componenten M.K-S.O.M.-Stein-Vlaardingen etc. kunnen ook zelfs "losse" vondsten van zogenaamde "gidsartefacten" verhelderend werken.
Onze dank aan de heer W.Tuyn voor zijn gegevens betreffende het Ewijkse Veld,en de heer W.Van Manen voor zijn mooie tekeningen.

* * *

(A.W. LENT.).

Deze vondsten werden al eerder gemeld aan de R.O.B. in Amersfoort.
Prof.Modderman,heeft in de zestiger jaren nog geprobeerd de beide "sites" in Heijthuizen terug te vinden.Door afsnijdingen van bochten en ruilverkavelingen is het landschapsbeeld echter volkomen gewijzigd.

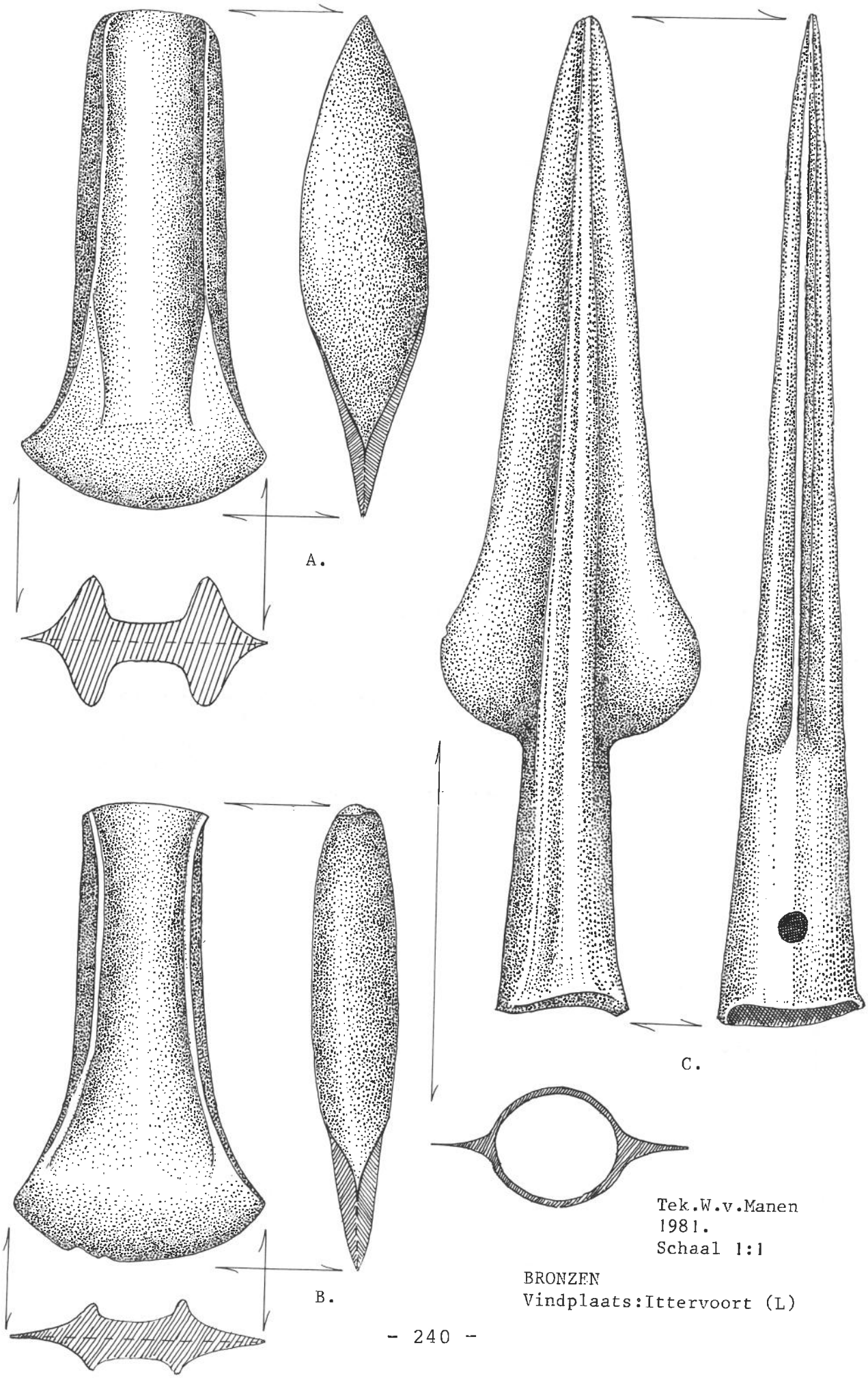

Tek.W.v.Manen
1981.
Schaal 1:1

BRONZEN
Vindplaats:Ittervoort (L)

EEN LATE VONDSTMELDING VAN DRIE BRONZEN

door

dr C.J.H.Franssen.

De betreffende artefacten zijn afkomstig ui het bezit van mijn naamgenoot C.J.H.Franssen,die op 23 jan.1820 werd geboren te Tegelen (L).Hij was een broer van mijn grootvader.Franssen studeerde voor priester en in 1855 vertrok hij als missionaris naar het voormalige nederlands Indië.Hij was één der grote pioniers van de R.K.Missie aldaar.In 1867 moest hij wegens ziekte naar Nederland terugkeren.Van 1869 tot 1879 was hij werkzaam als pastoor te Ittervoort.Daar ontpopte hij zich als een voor die tijd kundig archeoloog,die zich vooral bezig hield met het onderzoek van urnenvelden,grafheuvels en het traceren van de oude romeinse heerwegen.
Hij schijnt zich in die tijd voornamelijk op België geörienteerd te hebben en hij werkte op archeologisch gebied nauw samen met de zuiderburen.Vele door hem opgegraven voorwerpen,notities, manuscripten en tekeningen bevinden zich in musea te Brussel. Wijlen Prof.dr.W.Glasbergen,deelde mij mondeling mede,dat hij regelmatig gebruik maakte van de gegevens van pastoor Franssen, die zijn archeologische activiteiten vooral te Ittervoort en omgeving ontplooide.

De drie bronzen voorwerpen,die door de heer W.Van Manen,op ware grootte zijn getekend,zijn volgens mondelinge mededeling van mijn vader dan ook gevonden te Ittervoort.De bijbehorende notities zijn tijdens de tweede wereldoorlog verloren geraakt. Daar bronzen in Nederland vrij zeldzaam zijn,heb ik gemeend deze vondsten alsnog te publiceren om ze aan de vergetelheid te ontrukken.Links boven is een hoge randbijl afgebeeld (A) met een duidelijk uitgehamerde waaiervormige snede.De hoge randen zijn opgehamerd.Er is een zeer dunne vuilbruine waterpatina.
Datering:Laat-Vroege Bronstijd.
Links beneden (B) is een lage randbijl getekend,eveneens een type met uitgehamerde waaiervormige snede en opgehamerde randen.Een der randen heeft twee secundair aangebrachte inkappingen.Ook de boventong van deze bijl is secundair ingeklopt.
Er is een mooie donkergroene,glanzende patinering.
Datering:Vroege bronstijd.
De lanspunt is van het "flame-shaped"-type.De onderranden van de schachtingshuls zijn naar binnen geslagen;waarschijnlijk met het doel deze bronzen randen in de houten lans te drijven.
Datering:Late bronstijd.
De maten zijn van de tekeningen,die op ware grootte zijn,af te lezen.De voorwerpen wegen respectievelijk:220 gr.,150 gr.,en 160 gr.

EEN VUURSTENEN DOLKJE VAN BENNEKOM

Omstreeks 1938 vond de heer A.F.J.Bouman in een volkstuintje te Bennekom een fraai vuurstenen dolkje.Dit was gelegen nabij de kruising van de Selterskampweg en de Heelsumseweg.
In 1958 kwam het voorwerp door ruil in mijn bezit en maakt thans nog deel uit van mijn verzameling.
Het is vervaardigd van een lichtgekleurde,grijswit gevlekte vuursteen.Een duidelijke patina is niet aanwezig.Voor de af-

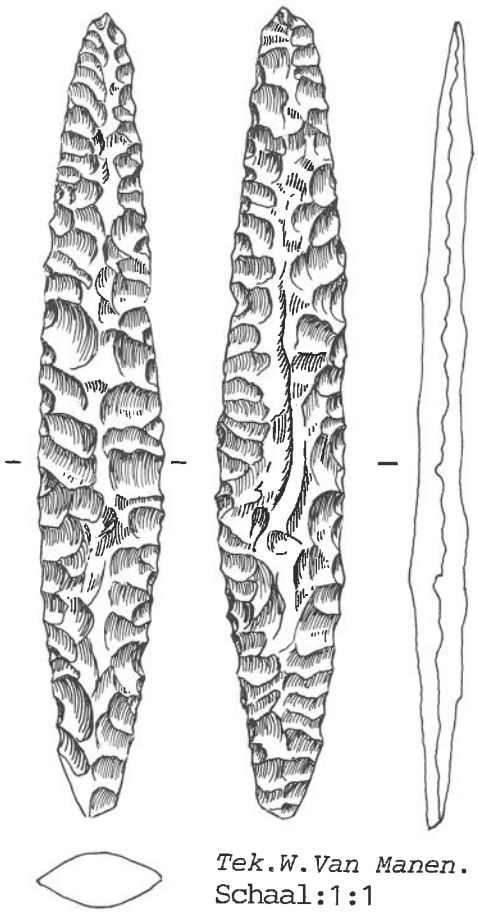

Tek.W.Van Manen.
Schaal:1:1

Skandinavisch dolkje uit Bennekom.

metingen,de bekapping enz.,verwijs ik naar de op schaal 1:1 getekende afbeeldingen.Deze zijn vervaardigd door de heer W.van Manen.
Daar zich in de onmiddelijke nabijheid van de vindplaats grafheuvels van de klokbekertijd bevinden en ter plaatse scherfjes van deze traditie zijn geborgen, is het dolkje mogelijk daarmee te associëren.
Dr.J.H.F.Bloemers heeft een publikatie gewijd aan de in Nederland gevonden vuurstenen dolken van skandinavische typen (Berichten R.O.B.,jaargang 18,1968 pp.47-111).Het onderhavige voorwerp komt met geen dezer typen overeen. *(*1)*

Dr.C.J.H.Franssen,
Bennekom. 1981.

*(*1) Het is niet uitgesloten,dat dit skandinavische dolkje oorspronkelijk langer is geweest.Het is dan waarschijnlijk,na breuk, door "renovatie" ingekort.Het heeft in zijn volle lengte mogelijk tot het type Forssander II,behoord en kan in de vroege bronstijd (Laat-Neol.?) gedateerd worden.*
(A.W.).

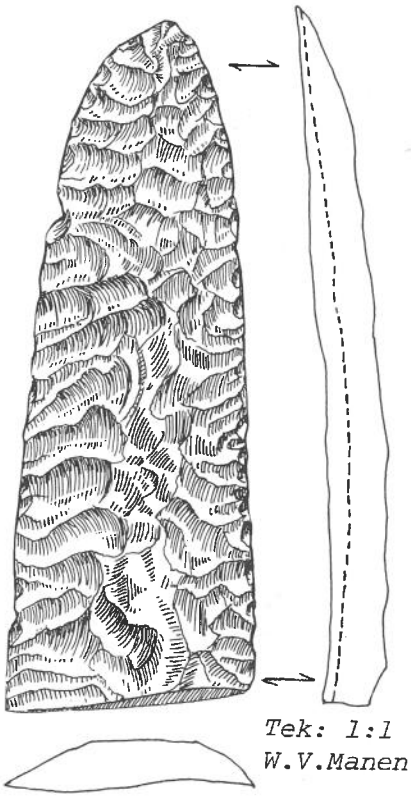

Tek: 1:1
W.V.Manen.

GRAND-PRESSIGNY dolkje Kessel-Eik (L).

EEN GRAND-PRESSIGNY DOLKJE uit KESSEL-EIK.

Begin 1963 vond de heer G.Peeters in een aspergebed te Kessel-Eik(L),een fragment van een "dolkje",dat afkomstig is uit de ateliers van Le Grand-Pressigny in Midden-Frankrijk.Zoals bekend worden deze artefacten in Nederland geasocieerd met de "beker-tradities";ze zijn dus hier te lande geimporteerd door de mens van deze tradities.A.Bruyn en E.H. Bunte (Twee duizend eeuwen Nederland, Forum Boekerij,den Haag,1961),stellen zich de toenmalige handel als volgt voor:

"De handelaren (klokbekerlieden),die zich hier vestigden,bleven dan ook het contact met het oude land(Spanje) onderhouden,want daarvandaan moesten hun nieuwe voorraden komen.Bovendien passeerden zij op de weg heen en terug,de grote vuursteen ateliers van Grand Pressigny bij Poitiers in Frankrijk,waar veel gevraagde vuurstenen dolken te koop waren" *2

Het in Kessel-Eik gevonden fragment is de onderste helft van het dolkje,dat is vervaardigd van de bekende honingkleurige silex.Daar deze helft een lengte heeft van 9 cm,moet het onbeschadigde exemplaar ongeveer 18 cm lang zijn geweest.De bovenzijde vertoont een fraaie oppervlakte-retouche,terwijl de onderkant volkomen glad is.Dit geldt voor alle Grand-Pressigny dolkjes.Slechts in uitzonderingsgevallen is op de onderzijde enige retouche aangebracht ter plaatse,waar zich de slagbulbus heeft bevonden.Opgemerkt moet worden,dat de naam dolkje misleidend is,want deze artefacten zijn klingen,waarop aan één zijde oppervlakte-retouche is aangebracht.Hetis bovendien twijfelachtig of ze ooit als dolken zijn gebruikt.
De onderste 4 cm van zowel de dorsale-als ventrale zijde van het betreffende voorwerp zijn veel donkerder dan de rest en daar beide gedeelten scherp begrensd zijn,kan veilig worden aangenomen ,dat het in een handvat was bevestigd.
Tengevolge van de fijne retouche zijn beide zijkanten vlijmscherp.
Op één der zijkanten is een matte glans aanwezig en dit zou er op kunnen duiden dat het voorwerp is gebruikt als mes.
Daar dit soort vondsten betrekkelijk zeldzaam zijn,heb ik gemeend er een melding van te moeten maken.Het "dolkje" bevindt zich in mijn collectie.De fraaie tekening op ware grootte is vervaardigd door de heer W.Van Manen.

*[2] *Wij willen in de "verspreiders" van de G.P.dolken veeleer de handelaars van het S.O.M.complex zien. (A.W.).*

C.J.H.Franssen
Bennekom.1981.

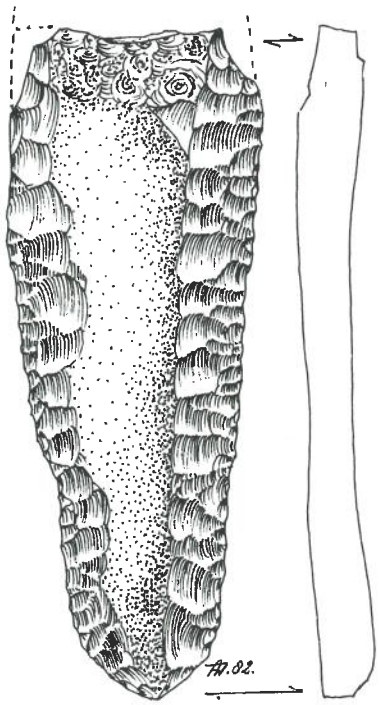

K.E.51
Coll:J.Beeren.Neer (L).

EEN GRAND-PRESSIGNYKLING UIT KESSEL-EIK.

De hiernaast afgebeelde kling uit Le Grand-Pressigny,werd gevonden in Kessel-Eik door J.Beeren.Ter plaatse werden eerder ook bekerscherven met visgraatversiering verzameld door j.Thissen (Roermond).
Het artefact vertoont duidelijke tekenen van vuurcraquelé en is waarschijnlijk ter oorzake van vuurinwerking gebroken.Het meest typische is het voorkomen van cortexdelen op deze kling.
Nagenoeg alle Grand-Pressignyklingen die "geëxporteerd" werden vanuit dit vuursteencentrum waren ook van "exportkwaliteit",bijzonder fraai en daarom zonder cortex.Dit exemplaar-dat overigens wel een fraaie oppervlakteretouche heeft-moet beslist een "koopje" zijn geweest.Evenzogoed....een belangrijke vondst.Een eveneens uit Kessel-Eik afkomstige kling uit Grand-Pressigny,vermeld door Pater Thys,bevindt zich in de collectie Wouters jr.

J.Beeren,Neer.

A.W.Lent.

BOEKBESPREKING BOEKBESPREKING BOEKBESPREKING BOEKBESPREKING.

"GRAFHEUVELS"

Onlangs is een herdruk verschenen van het nog weinig bekende boekje"Grafheuvels".Het is een vlot geschreven werkje van 60 pagina's,dat de belangstelling ten volle waard is,want er is zeer veel informatie in opgeslagen.Een enkel slordigheidje mag bij de beoordeling geen rol spelen;zo bijvoorbeeld zijn op pagina 5,Bretagne en Bohemen verwisseld.De gebezigde druktechniek zal wel verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit der zwart-wit-foto's.Ik hoop,dat het boekje een gretige aftrek zal vinden.
Het wordt toegezonden na storting van f.6.50 op girorekening 1722250 van de schoolclub ARGEMO ,postbus 501 te 5000 AM.Tilburg.

C. Franssen.

"ARCHEOLOGIE IN GELDERLAND"door R.BORMAN.

Begin december 1981 verscheen bij de uitgeverij Terra te Zutphen een boek van Ruud Borman met als titel "Acheologie in Gelderland".
De auteur is er ten volle in geslaagd een boeiend overzicht te geven van hetgeen het archeologisch onderzoek in de loop van de jaren in Gelderland heeft opgeleverd.Tal van oude doch niettemin interessante gegevens,die ik nog niet in de mij ter beschikking staande literatuur aantrof,zijn door hem vermeld en besproken.
Zijn 155 pagina's tellende publikatie is geillustreerd met tal van foto's en andere afbeeldingen.Zij is op een logische wijze onderverdeeld in 5 hoofdstukken,namelijk:de geschiedenis van de archeologie in Gelderland tot de twintigste eeuw,archeologie in Gelderland in de twintigste eeuw,het landschap in Gelderland en de eerste bewoners,prehistorische boeren en tenslotte romeinse tijd en vroege Middeleeuwen.
Borman besluit zijn verhaal met de Karolingische periode,waarbij hij de "traditionele visie" getrouw blijft.
Het is te hopen,dat hij eerlang op dezelfde onderhoudende wijze ,de late Middeleeuwen zal behandelen om een sluitend geheel te verkrijgen.
In het derde hoofdstuk gaat Borman onder meer ook in op het Stuwwallenonderzoek;daar is nog al wat moed en durf voor nodig geweest.Hij was dan ook de eerste die deze "verlenging van de nederlandse prehistorie" tot ruim 180.000 jaren B.P. naar waarheid heeft beschreven.
Ik wens de heer Borman veel succes toe bij zijn verdere naspeuringen in het gelderse verleden en ik hoop,dat zijn boek een gretige aftrek zal vinden.Deprijs van nog geen dertig gulden zal voor ieder die belang stelt in het verleden van GELDERLAND wel geen bezwaar zijn.

"Archeologie in Gelderland" door R.Borman.ISBN.9062550908.
Uitgave TERRA, Zutphen.

Bennekom,dec.1981. Dr.C.Franssen

EEN LAAT MESOLITHISCHE NEDERZETTING IN HET LEPELARE ZAND TE TILBURG.
Een voorlopig verslag over de opgravingen en vondsten.

In het voorjaar 1981 is door de afdeling archeologie van de gemeente Tilburg een onderzoek ingesteld ter plaatse van een uitbreiding van een afvalbegraafplaats.
Dit geschiedde,omdat er artefacten waren gevonden.De dagelijkse leiding berustte bij de heer Nico Arts,die de resultaten van het onderzoek heeft vastgelegd in een goed gedocumenteerd en fraai geillustreerd rapport met als titel:"Een laat mesolithische nederzetting in het Lepelare Zand te Tilburg;een voorlopig verslag over de opgravingen en vondsten".

Ofschoon de vindplaats sterk verstoord bleek te zijn door winderosie,ontplaggen,graven van sleuven,ontgronding en andere werkzaamheden,heeft het onderzoek belangrijke resultaten opgeleverd.Onder de artefacten bevinden zich ondermeer een feuille de gui,a-,b-, en c-spitsen,schrabbers,klingen, mantelafslagen,kernen enz.Het verwerkte basis-materiaal bestaat uit silex,Wommersom-kwartsiet,ftaniet,zandsteen en witte kwarts.Alle voorkomende typen zijn met de aantallen verwerkt in een tabel.
Daar er geen houtskool werd aangetroffen,was een C^{14}-datering niet mogelijk.
De typologie van het artefacten-complex maakt het echter waarschijnlijk, dat het om een laat-mesolithische nederzetting gaat.Dit blijkt uit het Wommersom-kwartsiet als basis-materiaal,spitsen met oppervlakteretouche,relatief weinig stekers,klingen met kerven en een "mace-head".De vindplaats vertoont grote overeenkomst met "Tilburg-Kraaiven",die in 1971 werd onderzocht door A.F.Janssen en als laat-mesolithisch kon worden gedateerd.
Het rapport is uitgegeven door de gemeente Tilburg,afdeling archeologie, Oudheidkundig Centrum "de Oliemeulen" ,Reitse Hoevenstraat 30 B. 5042 EH Tilburg.

Dr.C.Franssen.

PREHISTORISCHE JAGERS en VERZAMELAARS te VESSEM:EEN MODEL.
door:Nico Arts en Jos Deeben.

De eerste indruk van deze uitvoerige monografie betreffende de Ahrensburg-site "VESSEM" is: VOORTREFFELIJK.
Hardkaft-uitgave,veel illustratiewerk en goede opbouw.Er is ook vreugde over het opnieuw aanpakken van het plaatselijk Jong-Paleo,na het tragische hiaat dat het heengaan van Bohmers-Wouters had doen ontstaan.
Buiten het enorme werk van inventarisaties,metingen,tellingen en typologische verwerking ,is het te waarderen dat Arts en Deeben ook het menselijk handelen achter de vondsten aangedurfd hebben.
Nieuwere ontwikkelingen in relatie tot "vuursteenvoorkomens" (Schelde-en Maasmondingen in het toenmalige Noordzeegebied;plaatselijke Sterkselformaties e.a.) kunnen het geschetste beeld van de "migraties" mogelijk wijzigen.Ook de spreiding van thans bekende sites "is" allesbehalve normatief voor de echte situatie "van toen"....De enkele grotten in België waar deze cultuur werd aangetroffen (winterverblijven) en de vrij kleine en relatief weinige "zomerverblijven" in ons land hebben nooit als "centra" de migraties het hele Ahrensburg door, kunnen herbergen.Veeleer zullen we moeten denken aan seizoensmigratie van toenmalige kustgebieden in het Westen -vrij grote aggregaties in voorjaar en begin zomer(werptijd jongen bij de rendieren)-naar het binnenland in "primary subsistance groups" met een grote mobiliteit op het moment dat de muggen en vliegen het verblijf op de "kwelders" onmogelijk maakten.
Hoewel de methodiek in het "Anthropologisch model" toe te juichen is,lijkt ons de overeenkomst van Vessem met Alaska-Canada letterlijk en figuurlijk wat ver gezocht.Er zijn te grote verschillen in relatie tot zee-beinvloeding en extreme verdeling van poolwinternacht en poolzomerdag bijvoorbeeld.
De door Arts en Deeben gestelde problemen zijn de moeite waard om er nog eens uitvoerig op terug te komen.Hun devies is niet voor niets geweest: "Models are to be used,not to be believed".
Arts en Deeben hebben dit enorme werk van verzamelen en verwerken van gegevens vooral kunnen doen door hun partikuliere inspanning en hun eigen interesse en werkijver;niet door universitaire status (ze zijn geen gedoctoreerde stafleden).Mogelijk kunnen zij in de toekomst ook nog andere "in het vergeetboek gestopte" Jong-Paleo-Voorkomens,in samenwerking met ter zake deskundige amateurs,een opfrisbeurt geven?
Nu Leiden getoond heeft het "Paleolithicum" aan te durven,eveneens in

samenwerking met enthousiaste amateurs en een student die hart voor deze Zaak heeft....kan een consciëntieus werkend Instituut als het "I.P.P." in Amsterdam niet achter blijven.Het monopolie van "Paleolithicum-deskundigen",waar het B.A.I. in Groningen zich jaren lang achter verschool, bleek na hun zelfgeplaatste tijdbom van 18 maart 1975 een volkomen vacuüm te zijn geweest.....
Ieder die interesse heeft in de studie van het Jong-Paleo van ons land, moet dit "Vessem-boek" van Arts en Deeben in zijn boekenkast hebben. Gaarne aanbevolen.
Uitgave:"Stichting Brabants Heem" Eindhoven.
ISBN.9070197073.
Prijs f.32.50

JE.M en A.W.

APAN-NIEUWS.

SYMPOSIUM IN ASSEN

Op 19 maart 1982 hield de "Werkgroep Klaarheid over VERMANING" (APAN + verdediging + Dokumentatiecentrum Drouwenerzand + politici) een symposium voor vakarcheologen,bestuurders van Drenthe en amateurs,waarop de getuigen à décharge,de heren Beersma,Van der Lee en Wouters,hun uiteenzettingen voor het HOF in Leeuwarden herhaalden.
In een der volgende nummers-of in een aparte publikatie-komen deze lezingen in een nadere context,ook voor buitenlandse lezers,nog aan de orde.
Op deze dag kwam géén noemenswaardig tegenspel en daarna.....doodse stilte.....
De nadrukkelijk PERSOONLIJK uitgenodigde heren Waterbolk,Stapert,Van der Waals,Harsema,Groeneveld en Bosinski,bleven weg en kwamen ook nadien met geen enkel wederwoord,net als in Leeuwarden 1978.De FEITEN zijn trouwens niet meer te weerleggen.

PROVINCIAAL BESTUUR DRENTHE

Dit bestuurlijk college gedraagt zich nog steeds uiterst onbehoorlijk,door iedere vorm van open gesprek over haar aangifte wegens VERMEEND bedrog tegen te houden.
Bij monde van gedeputeerde J.Prenger verklaart zij steevast,zich te houden aan de uitspraak van de "Hogere Gerechtshofrechter": Géén uitspraak.Een merkwaardige interpretatie van dit vonnis.

Opm.Red.: Als de RECHTER geen uitspraak doet over de "stenen van Vermaning", vinden de EIGENAARS (=de provincie Drenthe) dat prachtig.Welke particulier zou niet alles in het werk stellen om dan zelf door ECHT wetenschappelijk onderzoek,dat helemaal niet kostbaar is...klaarheid te krijgen.Niet zo de EIGENAAR DRENTHE.Een nader onderzoek,dat duidelijk de ECHTHEID aan zal tonen,zou én de eigenaar én de vele "VIPS" met boter op het hoofd....het hoofd kunnen kosten.Dat een onschuldig Drentenaar,die door hun domme acties van 18 maart 1975 eer en goede naam verspeelde,dan eindelijk gerehabiliteerd zou zijn speelt bij deze lieden-eigenaars geen enkele rol.BESCHAMEND.

De afwezigheid van het gehele Drentse Bestuur op 19 maart 1982 was tekenend,evenals het feit dat iedere poging van Mevr.D.Uildriks van de "VVD-STATENFRAKTIE" om de zaak open te breken,schipbreuk leidt.

TENTOONSTELLINSNIEUWS

De C.C.C -tentoonstelling,werd door enige leden van de APAN overgebracht

naar Zeelst (Het Oude Slot) bij Eindhoven,waar ze nog tot 30 juni te bezichtigen is.Er was bijzonder veel belangstelling voor deze expositie,die op en top verzorgd was.
Op de opening op 24 maart 1982,verricht door Leo Reubsaet,sprak drs.Roebroeks over het werk van hem en zijn vrienden,met steun van het Instituut voor Prehistorie Leiden (Prof.Modderman) in de groeve"Belvedère" bij Maastricht.Daar zijn in löss en terrassenleem 5 artefactniveau's vastgesteld uit Saale,Eem en Würm,waarvan de rijkste uit ca 180.000 BP op een oude oeverwal/vloedbed van de Maas,nauwkeurig wordt opgegraven.Intensief onderzoek wordt gedaan naar de ouderdom van de löss en leemafzettingen.De honderden silexvondsten zijn overwegend spettervers en zelfs botrestanten zijn-met moeite-nog te redden.Er is een soort Levallois-klingentraditie vertegenwoordigd;echter met zeer weinig geretoucheerde stukken.De meeste beenderen zijn van een mogelijke geslachte steppe-neushoorn (jong) afkomstig.Een afgeladen zaal hoorde de lezing van Roebroeks aan,waarop ook volledig werd ingegaan op de ontdekkingen van Franssen en Wouters in de Stuwwallen.
De heer Wouters had allereerst een inleiding gehouden over zijn ca 35 jaar werk op het plaatselijk Paleolithicum,waar nu pas na 30 jaar het Ahrensburg "Tjonger" en Acheul in Brabant en Limburg wat serieuzer wordt aangepakt.
Hij zag de aanvaarding van het C.C.C. en dergelijke,minstens zo somber in.

De partikuliere en buitenlandse acceptatie,gaat nu echter behoorlijk snel;maar eens te meer blijken de eigen "officials" eer een hindernis i.p.v. een hulp.

J.E.Musch probeerde wat positieve geluiden te laten horen uit aangehaalde teksten van het omstreden genie I.Velikovski (zonder in te gaan op diens werk).

De APAN-leden M.Perdeck en T.Dijkstra organiseerden met hulp een semi-permanente tentoonstelling over de hele voorgeschiedenis in het keldertje van Museum Venendal te Hoogeveen;alwaar conservator B.Doedens ons zeer terwille is.Er ligt een unieke en uitvoerige kollektie met o.a. een Hamburgvindplaats en CCC als toppers.Een kritische noot bij o.a. het Smildien ontbreekt niet, Daar valt dan ook niet omheen te komen.

BUITENLANDS BEZOEK

Het APAN-lid Hans Peeters introduceerde de canadese student Serge Lebel, die bij H.de Lumley zijn proefschriftonderwerp over het artefactencomplex van het "Tautavilien" van de "Caune de l'Arago" bij Tautavel in Zuid-Frankrijk afsluit.
Hij schreef o.a. "Les outils sur galets de la Caune de l'Arago"(Uitgave: Musee de l'homme,Laboratoire de Prehistoire.Paris.Memoire No.12).1981 ,177p.
In een week tijd kon hij van collectie naar collectie worden geleid en bezocht ook vindplaatsen.Vele duizenden CCC-vondsten werden bestudeerd.De overeenkomsten met Tautavel waren duidelijk,maar met een eigen (Heidelberg)-karakter;tendele veroorzaakt door het gebruik van kristallijn gesteente.
Limburgse,Drentse,Overijselse,Gelderse en Brabantse vondsten werden getoond alsmede Deens ,Duits,Iers,Belgisch,Luxemburgs,Frans en Spaans materiaal.
Tussen de bedrijven door werd ook nog een blik geworpen op de artefacten van Hoogersmilde & Hijken die nog in Assen werden geëxposeerd.Hier kon de heer Lebel zich verbazen over de werkwijze van de Nederlandse "professionele" archeologie (zich HIER ook wel"Dé Wetenschap" noemend)De eerste reactie was dan ook prompt:"Ce n'est pas de L'archéologie".Duidelijk genoeg lijkt ons.Ook onze CCC-pionier Leo Reubsaet werd met een bezoek verrast.
Hier raakte onze gast zeer onder de indruk van de grandioze prestaties van de heer Reubsaet en diezelfde dag werden zo'n 100 artefacten voor verdere studie meegenomen.De resultaten zal hij opnemen als vindplaats-referentie in zijn studie.Eén dag werd besteed aan het bekijken van de grote "stuwwal-

lencollectie" van Bart van IJmeren,samen met de heren Wouters en Franssen. Serge Lebel verklaarde dat Nederland in de nabije toekomst een uiterst belangrijke rol zal gaan spelen in het paleolithicum-onderzoek.Ook had hij niets dan lof voor dit tijdschrift,de "Archeologische Berichten".Op deze plaats willen wij,mede namens de heer Lebel,iedereen die zijn medewerking verleende,bijzonder danken voor de gedane inzet en moeite om dit bezoek zo goed mogelijk te laten verlopen en voor het aandragen van vondsten.

(Naar gegevens van Hans Peeters).

LINTJESREGEN

Merkwaardig is het aanbieden en aannemen van een lintje "Nederlandse Leeuw" aan en door H.Tj.Waterbolk.
Alweer een kunstmatige,recent aangebrachte oppervlakteverandering,die twijfelachtige inhoudelijkheden maskeert.Man soll sich nicht ärgern,nur wundern....geldt hier in onwelluidend taalgebruik.

J.E.Musch,Mei 1982.

"NIEUWSBLAD VAN HET NOORDEN"
20 MAART 1982.

'Tjerk Vermaning is geen vervalser'

Van een onzer verslaggevers

De modernste elektronenmicroscopen, waarvan er in ons land slechts twee exemplaren zijn — bij Philips en Shell — tonen duidelijk aan, dat de amateur-archeoloog Tjerk Vermaning geen vervalser is. Dit is een conclusie van de heer A. Wouters uit Lent, uitgesproken tijdens een symposium dat gisteren over de kwestie-Vermaning in Assen werd georganiseerd. De heer Wouters was tijdens het proces rond Vermaning één der voornaamste pleitbezorgers van de Assenaar. Wouters heeft de omstreden vondsten van Vermaning aan een nauwgezet onderzoek onderworpen. Het gaat onder meer om de vondsten van Hijken, Hoogersmilde, Eemster en Leemdijk.

Voor professor Waterbolk en drs. Stapert van het Biologisch Archeologisch Instituut (BAI) in Groningen, die de zaak-Vermaning aanhangig hebben gemaakt, was het ontbreken van patina (een verandering van de oppervlakte door inwerkingen van buitenaf) op een deel van de vondsten van Vermaning, mede aanleiding, ze vals te verklaren. De verdedigers van Vermaning bestrijden deze zienswijze te vuur en te zwaard. Volgens hen kunnen voorwerpen uit het paleolithicum (oude steentijd) wel degelijk echt zijn, zonder dat er sprake is van patina. Wouters gaat echter nog een stapje verder: volgens hem hebben ook de stukken van Vermaning patina. Om dat aan te tonen, gebruikte hij een moderne elektronenmicroscoop. Volgens Wouters bleek uit de proeven duidelijk, dat de stenen van Vermaning geen verse afslagen vertonen, maar voorzien zijn van patina, wat volgens hem duidt op hoge ouderdom.

In een urenlang betoog deed Wouters verslag van alle mogelijke proefnemingen, die hij met de omstreden stenen heeft gedaan. Daarbij kwam hij onder meer ook tot de conclusie, dat allerlei, door Waterbolk en Stapert verdacht bevonden krasjes op verschillende werktuigen, onmogelijk met een slijpmachine kunnen zijn aangebracht. Ook heeft hij van enkele voorwerpen stukken afgeslagen, om na te gaan, hoe een vers breukvlak er uit ziet.

Op het symposium, dat was georganiseerd door de werkgroep Klaarheid in de zaak-Vermaning en geleid werd door voorzitter Bé Hoeksema van de Vereniging Actieve Praktijkarcheologie Nederland (APAN), kwam de heer P. Beersema uitleggen, dat naar zijn mening de verklaringen van wetenschappers, afgelegd voor en tijdens het proces, elkaar op verschillende punten tegenspreken. „In feite zijn alle beschuldigingen te weerleggen aan de hand van de verklaringen van de aanklagers zelf", meende hij. Beersema heeft alle feiten en verklaringen gerubriceerd en het aldus verkregen rapport wordt in kringen van amateur-archeologen wel de „leugendetector" genoemd.

Een andere verdediger van Vermaning, de heer A. van der Lee uit 's Hertogenbosch, riep zowel de wetenschap als de praktijk-archeologen op, de tegenstellingen niet verder aan te scherpen. Hij vertrouwt er op, dat de kwestie-Vermaning zichzelf zal oplossen: nieuw te ontwikkelen technieken zullen in staat zijn, de echtheid objectief vast te stellen.